File No. ________

ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਦੀਆ ਗੁਰਿ ਪਰਉਪਕਾਰੀ

Record File

ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library

Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library has been created with the approval and personal blessings of Sri Satguru Uday Singh Ji. You can easily access the wealth of teaching, learning and research materials on Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library online, which until now have only been available to a handful of scholars and researchers.

This new Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-library allows school children, students, researchers and armchair scholars anywhere in the world at any time to study and learn from the original documents.

As well as opening access to our historical pieces of world heritage, digitisation ensures the long-term protection and conservation of these fragile treasures. This is a significant milestone in the development of the Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library, but it is just a first step on a long road.

Please join with us in this remarkable transformation of the Library. You can share your books, magazines, pamphlets, photos, music, videos etc. This will ensure they are preserved for generations to come. Each item will be fully acknowledged.

To continue this work, we need your help

Your generous contribution and help will ensure that an ever-growing number of the Library's collections are conserved and digitised, and are made available to students, scholars, and readers the world over. The Sri Satguru Jagjit Singh Ji E-Library collection is growing day by day and some rare and priceless books/magazines/manuscripts and other items have already been digitised.

We would like to thank all the contributors who have kindly provided items from their collections. This is appreciated by us now and many readers in the future.

Contact Details

For further information - please contact

Email: NamdhariElibrary@gmail.com

kirpal.singh.chana

- 'ਤੁਰ ਗਏ ਦੋਸਤ ਯਾਰ ਪਰਛਾਵੇਂ' ਅਧਿਆਇ ਖਾਸ ਹੈ।
ਸਮੂਹ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਵਿੱਛੜੇ ਸਾਹਿਤਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਹੈ।
- ਇਸ ਨੂੰ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਡਾਕਟਰ ਡਾ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ, ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੰਵਲ ਤੇ ਡਾ. [illegible] ਸਿੰਘ ਵਰਗੀਆਂ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪਹੁੰਚਦੀ ਕਰਦੀ ਹੈ।
- ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਲਿਖਤ ਵਿਚ ਜਜ਼ਬਾ ਅਤੇ ਜੋਸ਼ ਭਰੀ ਗਈ ਹੈ।
- ਇਸ ਦਾ ਸ਼ਬਦਾਵਲੀ ਆਕਰਸ਼ਿਤ ਅਨੁਭਵ ਵੱਖਰਾ ਹੈ।
- ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮੈਂ ਸਵਾਗਤ ਕਰਦਾ ਹਾਂ।

[illegible]
1[illegible].6.08

ਜਬ ਨਾਮੁ ਦੀਆ ਗੁਰ ਪਰਉਪਕਾਰੀ

ਪਿਛੋਕੜ ਤੇ ਝਾਤ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਨੇ ਕਾਫੀ ਜੀ ਜਤਿਨ [illegible] ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜਨਮ ਸਿਖਾਂ ਦੇ ਜਾਂਚ ਭਾਰਤ ਦੇ, ਖਿਲਾਫ ਬਗਾਵਤ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਇਜ਼ਾ, ਏਥੇ ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਤੇ ਜੱਗੀ [illegible] ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਮੂਲ ਲੱਭਿਆ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ [illegible] ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਮਾਨੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਪੰਥ ਤੇ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਦੀ ਹਾਲਤ ਖਰਾਬ ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਰਹੀ ਜੋ ਮੁੱਢ ਤਕ ਸਰਦਾਰ ਦਰਾ ਉਹ ਵਧੇ ਇਹਦੇ ਜੋ ਹਕੂਮਤ ਦੇ [illegible] ਏਦਾਂ ਆਈ ਖਤਮ [illegible] ਹੋਏ ਸਨ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਸੀ ਫੁੱਟ ਵਿਚਕਾਰ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ। ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਕੇ ਰਹੀ ਸਨ ਚਕੋਰ। ਸਰਦਾਰ ਦੇਸ਼ ਵਿਚੋਂ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਰਦਾਰ ਅਜਿਹੀ ਵਿੱਚ ਦਸ ਕੇ ਸਿੱਖ ਕਿਰਦਾਰ ਨੂੰ ਰਜਾਤਮ ਵਿੱਚ ਜੂਝੀ ਦਾ ਰੋਗ ਸੀ। ਆਪਣੇ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਭਰੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਭੁੱਲ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਇਹਦੇ ਜੋ ਸਰਦਾਰ ਕੀਆਂ ਪਗੜੀਆਂ ਗਾਹੇ ਤੇ ਅੱਜ ਮੁਸਤੀ ਵਿੱਚ ਮਸਤ ਪਏ ਸਨ। ਦੂਸਰੇ ਪਾਸੇ ਗਰੀਬ ਕਿਸਾਨੀ ਤੇ ਕਿਰਤਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹਾਲਤ ਹੀ ਤਰਸਯੋਗ ਹਾਲਤ ਤੱਕ ਪੁਜ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਨੇਤਾ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੀ ਕੋਈ ਪਹੁੰਚ ਕਰੀ ਦੀ ਆਸ ਨਾ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ ਤੇ ਇਲਾਵਾ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਤੇ ਮਿਥਿਹਾਸਕ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੰਜੇ ਵਿੱਚ ਫਸਾ ਰਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮਿਹਨਤ ਕਰਕੇ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜਿੱਤ ਹਾਸਲ ਨਾ ਹੋਈ ਸੀ ਆਸ ਉਹ ਨਾ ਉਠਾ, ਸਗੋਂ ਪਰ ਦਾ ਰੱਬ ਬੰਧਨ ਸੀ। ਕਬਿਤ ਉਨ੍ਹੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਮਿਹਨਤਕਸ਼ਾਂ ਤੇ ਜੋ ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਉਪਜਾਉ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ ਦਾ ਜੋ ਦੇਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹਿਤ ਕੀਤਾ ਦਾ ਹਿਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ ਸਾਰ ਗਾਹੁ ਵਿਚ ਦੇ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਇਨਸਾਨ ਤਾਂ ਕਿਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਦਿ ਜੀ

ਸਿਖ ਹਿਤ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਥ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਦੀ ਪੰਚੀ ਸੀ।

ਬਾਬਾ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ~~ਸ਼ਹਾਦਤ~~ ਸ਼ਹਾਦਤ (ਸਨ 1723) ਉਪਰੰਤ ਮੁਗਲ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਮਲਾਵਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਖਤਮ ਕਰਨ ਲਈ ਕਤਲੇਆਮ ਮਚਾਇਆ ਗਿਆ। ਹਰ ਅਣਖੀਲੇ ਜਾਨ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰਿਆ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ। ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਤੇ ਅਜਿਹਾ ਵਿੱਚ ਸਮੇਂ ਦਰਅਸਲ ਦੇ ਪੰਨੇ ਤੇ ਲਿਖੀ ਤਰਫ਼ ਦੇ ਜਾਨ ਨਹੀਂ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਜ਼ਾਲਮ ਨਾਲ ਦੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਘਰਾਂ ਥੀਆਂ ਪਰਵਾਰ ਸਿੰਘ ਸ਼ਿਵ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਜਨਮ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨ ਅਤੇ ਪਰਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀ ਹੋਏ। ਸਿੰਘ 1739 ਵਿੱਚ ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਕਤਲੇਆਮ ਮਚਾ ਕੇ ਤੇ ਬੇਸ਼ੁਮਾਰ ਦੌਲਤ ਲੁੱਟ ਕੇ ਵਾਪਸ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਸ ਦੀ ਫ਼ੌਜ ਉਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਕੇ ਉਸ ਤੋਂ ਲੁੱਟ ਦਾ ਮਾਲ ਖੋਹ ਲਿਆ ਤੇ ਕਈ ਇਸਤਰੀਆਂ ਤੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਇਆ। ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਤੋਂ ਸਿੰਘਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕੌਣ ਲੋਕ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਉੱਤੇ ~~ਹਮਲਾ~~ ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਜ਼ਕਰੀਆ ਖਾਨ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਇਹ ਸਿੰਘ ਹਨ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਘਰ ਘੋੜਿਆਂ ਦੀਆਂ ਕਾਠੀਆਂ ਤੇ ਹੀ ਹਨ। ਨਾਦਰ ਸ਼ਾਹ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਛੇਤੀ ਹੀ ਇਹ ਰਾਜ ਦੇ ਮਾਲਕ ਬਣਨਗੇ। ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਨਿਕਲੀ।

ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ ਅਤੇ ਜਿੱਤੀਆਂ। ਸਿੱਖ ਮਿਸਲਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ੁਕਰਚੱਕੀਆ ਮਿਸਲ ਦੇ ਸਿੰਘ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਨ 1799 ਈ: ਨੂੰ ਲਾਹੌਰ ਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ।

[illegible]

[illegible] 27 [illegible] 1839 [illegible]

[illegible]

ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੇ

~~ਪਹਿਲਾ~~ ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ ਜੋ, ਜੋ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਸਪੁੱਤਰ ਤਖਤੋਂ ਉਤਾਰੇ ਗਏ ਤੇ ਕੈਦ ਕੀਤੇ, 8 ਅਕਤੂਬਰ 1839 ਨੂੰ ਦਰਬਾਰ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਪੁਤਰ ਨੌਨਿਹਾਲ ਨੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ [illegible] ਮੰਤਰੀ ~~ਕੈਦੀ ਤੇ ਕਿਲ~~ [illegible] ਮਹਾਰਾਜਾ ਖੜਕ ਸਿੰਘ 5 ਨਵੰਬਰ 1840 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਿਆ। ਏਸੇ ਦਿਨ ਹੀ ਨੌਨਿਹਾਲ ਨੂੰ ਜ਼ਖਮੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜੋ ਹੀ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਦ [illegible] ਰਾਜਾ [illegible] ਸਾਹਤ [illegible] ਕਰਨ ਲਈ [illegible] ਮਹਾਰਾਣੀਆਂ ਦੇ [illegible] ਗਈਆਂ ਗਈ। ~~[illegible]~~ ਸ਼ਹਜ਼ਾਦੇ ਦਿਤਾ ਤੇ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪੁਤਰ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਗੱਦੀ ਉਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ। [illegible] ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ [illegible] ਅਨੁਸਾਰ

[illegible] ਰਾਜ ਮਹਾਰਾਜਾ ਸਿੰਘਾਂ ਤੇ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿਚ [illegible] ਵਿਚ [illegible]।

[illegible] ਵਿਚ [illegible] ਵੀ [illegible]

ਰਾਜ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ [illegible]

[illegible] ਸਿਰਫ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ [illegible] ਸੀ।

[illegible] 1849 ਨੂੰ ਸਿੱਖ ਫੌਜਾਂ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਅੱਗੇ [illegible] ਹਾਰ ਗਈਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ [illegible] ਕਰਕੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਲਈ। ਮਾਰਚ 29 ਮਾਰਚ 1849 ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰ ਲਿਆ। [illegible] ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ [illegible] [illegible] [illegible] ਸਾਲ। ਦਸ [illegible]

ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਸਿਰਫ ਦਸ ਸਾਲ ਬਾਅਦ

ਗਿਆ। ਜਿਸ ਤੋਂ ਤੇਗਿਆਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਨੂੰ ਸਾਹ ਆਇਆ,
ਉਥੇ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਇਕ ਇਕ ਗਿਣ ਕੇ ਕਿਰਪਾਨ ਨੂੰ
ਵੀ ਸਜਾਇਆ। ਉਥੋਂ ਨੇ ਸਜਾਕੇ ਕਿਆ ਜੀ ਕਿ ਜਿੱਤ
ਗਏ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੋਈ ਜੀ ਤੁਰਕਾਂ ਦਾ [illegible]
ਤਰਫ਼ ਲੇਖਕ ਜੋਰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਤੱਕ ਹੈ। ਇਥੇ ਹੀ
ਉਥੋਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਗੋਰਖਿਆਂ ਗਰਦਾਂ ਦੀਆਂ ਬਾਹਾਂ ਆਪਣੇ
ਪੂਰੇ ਜੋਰ ਨਾਲ ਪੱਛਮੀਆਂ ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰਕਾਂ [illegible]
ਜਿੱਤ ਗਏ ਨੂੰ ਹੀ ਉਥੋਂ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਸੁਆਦ ਦਾ
ਵਰੀ ਗਏ ਸਰਦਾਰ ਨਾਲ ਜੀ ਆ ਗਿਆ। ਆ ਤੇ ਨਾਲ ਰਸਤ
ਦਾ ਰੱਖਣੀ ਨਾਲ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਪਈ ਇਹ [illegible]
ਸੀ ਆਤਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਰਾਂ ਸਹੁਰ ਕਰ ਇਹ। ਇਹ
ਰਣਤੀ ਨਾਲ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਕਰੋ। ਉਥੋਂ [illegible]
ਵੈਰੀ ਜਾ ਜੀਆਂ ਦੀ [illegible]
ਕੀਤਾ। ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਉਥੋਂ ਦੀ ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਵੀ ਗੁਰਿਆਈ
ਦੀ ਰਸਮਾਂ ਦੇ ਪੈਗਾਮ।
1941 ਈ: ਵਿੱਚ [illegible] ਦੀ ਰਸਮਾਂ ਰਸਤੇ ਨਾਲ
ਪਾਸ ਗਈ, ਜਿਸ [illegible] ਦੀ ਜਿੱਤ ਹੀ
ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਹੈ ਜੋ ਸਜਾ। ਸਜਾਈ ਉਥੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀ [illegible]
ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ [illegible] ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਨੂੰ
ਗਏ। ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਸੁਣੀਆਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘ
ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰ [illegible] ਜਾਨ ਸਿੰਘ ਕੀਤੇ
[illegible] ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਵਿੱਚ ਜੋ ਸਜਿਆ ਦਾ
[illegible] ਪ੍ਰਤਾਪ ਕੀਆ। ਆਪਣੇ ਆਪ [illegible] ਸਾਥੀਆਂ
[illegible] ਦੀ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਮਤਿ ਕਿਆ [illegible]
ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਇਕ ਜਿਸ ਕਿਆ। [illegible] ਸੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible]
ਕਿ ਜੋ [illegible] ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੇ ਜਿੱਤਣ ਦਾ ਆਈ [illegible]
ਸੀ, [illegible] ਸਹਿਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਥਿਆ ਤੋਂ [illegible]

ਸ੍ਰੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ [illegible] ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ [illegible] ਉਹਨਾਂ ਸਿੰਘਾਂ [illegible] ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ [illegible] ਖ਼ਾਲਸਾ ਪੰਥ [illegible]

ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ, ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ [illegible] ਕਰਨ ਪਈ ਤੇ ਸੰਤ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਦੇ [illegible] ਕਰਨੀ ਕਰ ਵਿੱਚ [illegible] ਕਰ ਦਿੱਤਾ। [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਦੇ [illegible] ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਆ ਗਏ।

[illegible] ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ [illegible] ਸਿਆਸੀ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਆਈ ਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਤੇ ਅਤਿਆ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਸੀ, ਜੋ ਦਲੇਰ ਕਰਦੇ ਅਪਰਾਧੀ [illegible], ਭਰਮਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਤੇ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਫਸੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜੱਗ ਦਾ ਰਾਹ ਵਿਖਾਇਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ, ਰੀਤ ਤੇ [illegible] ਨੂੰ ਮੁੜ ਸੁਰਜੀਤ ਕਰਨ ਦਾ ਹੰਭਲਾ ਕੀਤਾ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ [illegible] 1857 ਵਿਚ [illegible] ਹੋਈ ਹਾਰ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ [illegible] ਅਜ਼ਾਦੀ [illegible] ਦੇ ਲਈ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible]

ਨਾਮ —

1. ਭਾਈ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ)
2. ਭਾਈ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
3. ਭਾਈ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] (ਅ[illegible])
4. ਭਾਈ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ [illegible] (ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ)
5. ਭਾਈ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] (ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰ)

ਪਾਇ ਇਹ ਰਤਨ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਾ ਚਿੰਤਨ,
ਇਕ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਧਿਆਨ ਦੇਨ ਲਾਗਿਆ।
ਉਦਾਸੀ ਖਨ ਗਈ ਜਿਸ ਥਾਂਈਂ ਤਾਪ ਕੇ ਮਧਾਰੀ,
ਜਿਸ ਪੈਰ ਧਿਆਨ ਸਾਗਰ ਪਾਗਿਆ।
ਤਰੇ ਛਤਰਾਇ ਗਪਰਾਇ ਦੇਨ ਜੋਤਿਆਂ ਕੇ,
ਜੋਧ ਛੋਰ ਧਾਏ ਜਿਸ ਭਾਗ ਜਿਨ ਲਾਗਿਆ।
ਰੋਮ ਰੋਮ ਪੰਥ, ਨਾਮ ਮਾਨ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਦੀ,
ਹਰੀ ਤਕ ਧੀਏ ਨੈਤ ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਕਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਤਿੰਨ ਹੀ ਮਾਲਾ ਪਾਉਣ ਕਰਨੀ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ, ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ। ~~[illegible]~~ ਤੇਰਵਿਆਂ ਚੌਦਵਿਆਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਲਗਿ ਪਏ। ~~[illegible]~~ ਦਿੱਤਾ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਲਹਿਰਾਂ ਸੀ, ਕਿ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਕਰਕੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ~~[illegible]~~ ਵਰਗਾਂ ਦੇ ਜੀ ਨਾਮ ਲਿਆ, ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਛਕ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸੱਜ ਗਏ।

(2) ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ

ਮੁਢਲਾ ਜੀਵਨ

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਅਵਤਾਰ 3 ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ 1816 ਈ. ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਅਰਾਈਆਂ ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਖੇ ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਰਾਮਗੜ੍ਹੀਆ ਤੇ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ। ਆਪ ਦੇ ਪੁਰਖਿਆਂ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਪਿੰਡ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਕਰਮਾ [illegible] ਬਾਬਾ ਜੱਸਾ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible] ਦੇ [illegible] ਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਤੇ [illegible] ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ [illegible] ਜੋ ਕਿ [illegible] ਅਪਣੀ [illegible] ਕਰਦੇ ਸਨ। [illegible] ਦੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਕਰਦੇ ਜੀਵ [illegible] ਪਿਤਾ ਜੀ [illegible] ਦਾ ਜਨਮ [illegible] ਜੀਵ [illegible] ਦਾ ਜਨਮ ਪਿੰਡ [illegible] ਬਾਬੀ ਵਿਸ਼ਨ ਕੌਰ ਜੀ [illegible] ਦੇ [illegible] ਸੀ। [illegible] ਦੇ ਆਪਣੀ ਦੇ ਭੈਣਾਂ ਤੇ ਇੱਕ ਭਾਈ ਸੀ ਦਾਤ ਕੌਰ ਜੀ, ਛੋਟਾ ਭਰਾ ਬੁਧ ਸਿੰਘ (ਸਤਿਗੁਰ ਹਰੀ ਸਿੰਘ) ਤੇ ਛੋਟੀ
1. ਜੀਵੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਜੀ।

ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

ਜਿਉਂ ਲੁਧਿਆਣੇ ਪਾਸ ਭੈਣੀ ਗ੍ਰਾਮ ਰਾਇ ਆਸ,
ਮਾਘ ਤਾਸ ਵਿਖੇ ਵਿਦਤ ਤਨ ਪਾ ਲਿਆ।
[illegible] ਸੈਨਾਪਤਿ ਸਾਹਿਬ ਜਾ ਕੇ
ਪਤੀ [illegible] ਰਾਮਦੀ [illegible] ਲਿਆ।
ਤਰਨ ਗੁਰੂ ਹੈ ਜੋਗ ਪਾਸ ਹੈ ਤ੍ਰਿਲੋਕ [illegible]
ਤਾਰੇ ਹੈ ਤਰੰਗ [illegible] ਤਾਰ [illegible]।
ਕੋਈ ਕਾਮ ਕਲ ਕੀ, ਰੱਖਿਅਤ ਰਚਤ ਹੈ,
ਸਾਕਤ ਤ੍ਰਿਲੋਕ ਅੰਗ ਪਰਮ ਕੈਲਾਸਾ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ [illegible] ਸਿੰਘ ਜੱਗ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਬਾਬਾ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ" ਦੇ ਪੇਜ ੭ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਨਮ
ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਦੁੱਧ
ਚੁੰਘਾਉਣ ਲਗੀ ਤਾਂ ਪਿਆਜ ਸਾਗ ਆਪਣਾ ਮੂੰਹ ਫੇਰੀਆਂ ਦੇ
ਸਾਗ ਖਾਧਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ ਦੁੱਧ ਮੂੰਹ ਫੇਰ ਲਿਆ। ਤੇ
ਅੰਦਰੋਂ ਪਤਾ ਲਗਾ ਕਿ ਆਪ ਦੀ ਮਾਂ ਗੁੜ੍ਹਤੀਆਂ। ਫਿਰ ਧੋ ਕੇ ਫੇਰ
ਜਾ ਮਾਤਾ ਨੇ ਛਾਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਧੋ ਕੇ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ
ਲਿਆ ਤਾਂ ਫਿਰ ਆਪ ਨੇ ਦੁੱਧ ਪੀਤਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ
ਚਿੱਤ ਏਥੇ ਸੱਚੀ ਸੁੱਚਮਤਾਈ ਦਾ ਇਕ ਪ੍ਰਤੱਖ ਦੇਖਣੀ।
ਆਪ ਦੀ ਮਾਤਾ ਸਦਾ ਕੌਰ ਸਿੱਖ ਘਰਾਣੇ ਦੇ
[struck] ਦੀ ਧੀ ਸੀ। ਇਕ ਬਹੁਤ ਸੁਚੱਜੀ ਤੇ
ਅਤਿ ਅੰਤ ਧਾਰਮਿਕ ਖਿਆਲਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ ਉੱਚੀ
ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤ ਦੀ ਮਾਲਕ ਸੀ। ਆਪ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੰਠ ਸੀ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਬਾਰੇ ਵੀ
ਭਰਪੂਰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਸੀ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ
ਮਾਤਾ ਪਾਸੋਂ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹੀ ਤੇ ਲਿਖਣੀ ਸਿੱਖੀ ਤੇ
[struck] ਕਈ ਬਾਣੀਆਂ ਵੀ ਕੰਠ ਕਰ ਲਈਆਂ।
ਅਸਲ ਦੇ ਵਿਚ ਪਹਿਲੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਮਾਤਾਵਾਂ ਹਰ
ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਸਿਖਾਉਂਦੀਆਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ
ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀਆਂ ਹਿਰਦੇਵੇਧਕ ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਸੂਰਬੀਰਤਾ
ਭਰਪੂਰ ਗਾਥਾਵਾਂ ਸੁਣਾਇਆ ਕਰਦੀਆਂ ਤਾਂ ਜੋ ਆਪਣੇ
ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜੀਵਨ ਆਚਰਨ ਦੇਵੇ ਤੇ ਸਮਾਜ
ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਅਡੋਲ ਚੱਲ ਸਕਣ। ਅਜਿਹੇ
ਸੰਸਕਾਰਾਂ ਵਿਚ, ਜੋ ਕਿ ਸਿੱਖਿਆ ਸਦਕਾ ਬੱਚਿਆਂ
ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਦਾਚਾਰ, ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਅਟੱਲ
ਇਮਾਨਦਾਰੀ, ਪ੍ਰਭੂ ਭਗਤੀ, ਨਿਰਭੈਤਾ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਦੀ
ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਆ ਜਾਂਦੀ।

ਜ: ਬਖਸ਼ੀਸ਼ ਸਿੰਘ ਨਿਰਵੈਰ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਇਨਕਲਾਬੀ ਆਗੂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਸਿਖਿਆ ਉਤੇ ਵੀ ਆਤਮ ਸਤਾ ਲੈਣ ਵੇਖੋ ਜੋ ਇਤੀ ਕਹੀ ਵਸਾਏ ਗਏ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿ: ਬਾਜਵੀ ਰੋਗ ਰਾਮਸਿੰਘ ਗੰਭੀਰ ਸਿਖ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦੀਆਂ ਰਖਿਆਂ ਤੇ ਸਿਖੀ ਸੁਧਾਰ ਉਤੇ ਵੀ ਆਤਮ ਸਤਾ ਲੈਣ ਵੇਖੋ ਉਠਿਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਆਪਣੀ ਆਤਮ ਪ੍ਰੇਮ ਜੋ ਉਤੇ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਗੁਰਮੁਖੀ ਸਿਖੀ। ਵਿੱਚ ਪਤਨੀ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਸਿੱਖੀ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਸ਼ਰਨ ਵੀ ਉਤੇ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਾਂ ਪੰਥ ਸ਼ਗੀ। ਪਵਿਤਰ ਰੂਪ ਤੇ ਹਰ ਪਵਿਤਰ ਸਾਹਿਤ ਅਸ਼ਲੀਲਤਾ ਦੀ ਜਾਂ ਪੰਥ ਇਤਿਹਾਸ। ਉਸ ਆਪਣੇ ਬਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਭਗਤਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਸਾਖੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਰਿਹਾ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪ ਬਣ ਸਕਣ ਤੇ ਨਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸ ਇਤਿਹਾਸ ਦਿਆਂ ਬਾਣੀ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਪ੍ਰਤੀ ਜੋ ਕਿਹਾ ਜੋ ਇਤਨੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ।

ਆਪਣੇ ਬਚਪਨ ਆਪ ਪੰਜ ਗੁਰੂਆਂ ਦਾ ਜੋ ਬਚਿਆਂ ਨਵੇਂ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਬਰਾਬਰੀਆਂ, ਜਾਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਪੈਂਦੇ ਫਰਕ ਦੀ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਸਾਫ ਉਤੇ ਦੇ ਦਿਲ ਅੰਤ ਸ਼ਰਧਾ ਦੇ ਨੇਮ ਵਿੱਚ ਰੱਬ ਦੀ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਦੇ ਗਏ ਸੱਚ ਉਤੇ, ਦੇ ਦੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਮਾਤ ਭਾਸ਼ਾ ਗੁਰਮੁਖੀ ਪੜ੍ਹਨ ਲਿਖਣ ਸੱਚ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੇਦ ਸ਼ਾਸਤਰ ਸੱਚ ਤੇ ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ, ਆਪਣੇ ਹਰ ਗੁਰ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਸੁਧਾਰਕਤਾ ਹੋਰ ਸਿਧਾਂਤ, ਦੀ ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਜਾਗਰ ਕਰਨ ਸੱਚ ਕਾਇਮ ਰਹੀ ਇਸ ਦੀ ਨੂੰ ਜਾਣੀ ਗਈ ਜੋ ਵਿਸ਼ਤਰਤੀ ਦਾ ਲੈਣ ਸਿਖਾਂਦੇ। ਆਪ ਬਹੁਤ ਕੋਤੀ ਜੋ ਇਸ ਵਿੱਚ ਦੀ ਪ੍ਰਚੀਨ ਤੇ ਗਏ। ਜਿਤ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਕਰਤਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਾਰਚ 1986 ਦੇ ਵਿਚ

ਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰੋਜ਼ਾ ਸਿੱਖ ਕਿਸਾਨ ਹਨ ਕਿ ਆਮ ਲੋਕ ਤੇ ਫ਼ਿਆਂ
ਦੀ ਆਪਣੇ ਭਾਰਤ ਜਿਹੇ ਸਾਰੀ ਚਾਲਾਂ ਤੇ ਜਿੰਨ੍ਹਾਂ
ਬਾਹਰ ਜੋ ਜਾਣ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹੀਆਂ
ਤੇ ਰਾਜ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਨਾਂ ਬਚਾ ਕੇ ਗੁਜ਼ਾਰ ਰਹਾ
ਜਾ ਰਹੇ ਤੇ ਸਮਾਜੀਆਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਰੱਖੇ।

ਸ਼ੁਰੂ ਰਾਮ ਰਹਤ ਤੋਰ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ
ਦੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਰਹੇ ਤੇ ਜੋ ਸਕੀ। ਉਹ ਖੂਹ ਖਾਰ ਵਰਤੀ
ਤੇ ਉਹ ਦੇ ਦੋਨ ਕਰਦੇ ਤੇ ਗੁਰਮਨ ਸਿੰਘ ਖੇਤੀ ਕਰਾਂਦੇ
ਸਨ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਨਾਲ ਵੱਡਾ ਅਜਿਹੀ
ਦਾ ਦੋਨ ਦੀ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਿਸ ਮਗਨ ਵਿੱਚ ਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੇ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਪੰਜਾਬੀ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਦੇ
ਬਰਾਬਰ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਪਿੰਡ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਂਧਾ ਭਾਰਤ
ਭਾਰਤ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬੀ ਤੋਂ ਸਿਖਲਾਈ
ਹੋਈ ਸੀ। ਕੇ ਦੀ ਔਰਤ ਆਪਣੇ ਜਾਤਿਆਂ ਪਾਂਧੇ
ਤੋਂ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਪਾਂਧੇ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਪੜ੍ਹਨਾ ਸਿੱਖ
ਲਿਆ ਸੀ, ਉਹੀ ਅਜੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ
ਦੇਂਦੀ। ਕੁਝ ਪੰਜਾਬੀ ਜਾਣ ਪਾਂਧੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦਾ
ਹੋਣਾਂ ਭਾਰਤ ਪਾਠ ਸੀ, ਉਸ ਜਾਣੇ ਤੋਂ ਬਾਣੀਆਂ
ਸਿੱਖ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਆਣੇ ਕਰਵਾਉਂਦੇ। ਆਪ ਦੀਆਂ
ਸਿੱਖ ਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਿਆਣਪ ਦੀਵਾਨ ਦੀਆਂ
ਸਿਆਣੀਆਂ ਕਰਨ ਰਹਤ ਦੀ ਪਤਾ ਸੀ ਹੋਇਆ।

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਪੰਜ
ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਤੇ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਤੇ ਸਾਲ
ਪਿਤਾ ਦਿਆਂ ਦੀ ਉਮਰਾਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਤਮਾ ਕਰਦੀ
ਸਨ। ਪਰਤਾਂ ਪਿਤਾ ਦੇ [illegible] ਦੀ ਕਰਦੀ ਸੀ।

ਉਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂਦ ਬਾਹਰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ (ਮਰਯਾਦਾ) ਕੀਤੀ ਅਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੀਤੇ
ਸਾਂਝੇ ਜਾਂਦਾ। ਅਨੇਕ ਬਹੁਤ ਹੀ ਅਸਚਰਜ ਪਰਗਟ
ਹੋਈ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ
ਬਾਰੇ ਦੇ ਵਿਸਮਾਦ ਜੀ ਦੇਵੀ ਸਾਂਝ ਪੈਰਵਾਂ ਦੁ ਆਗਾ
ਵਰਤਾਰਾ ਬਣ ਗਿਆ। ਭਾਵੇਂ ਪਰ ਇੰਨਾ ਗੁਰਸਿੱਖੀ
ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਣ ਸੀ ਪਰ ਅਨੇਕ ਕੀਤੀ ਪਰਗਟ ਦੇ
ਨਾਲ ਰੱਬ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ ਅਪਣਾਈ ਪਈ ਸੀ।

ਫ਼ੈਮੀ ਮੇਟਨ ਜਦੋਂ ਆਪ ਦਾ ਜਨਮ ਦੇ ਦੇਣ ਤਾਂ ਏਥੇ
ਬੰਦ ਦੇ ਚੋਣ ਭਾਵੇਂ ਦੇਵਦਾਰ ਸਿਰਫ। ਆਪਣੇ ਦਸ ਦਸ
ਬਚੇ ਜੋਸ਼ ਦੇਣ ਤੇ ਅਨੇਕਾਂ ਸੁਰ ਸੀ। ਹਰ ਦੇ ਕੀ
ਦੇਖੋ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਕਰਨ ਹੋਇਆ। ਆਪਣਾ ਭਰਦਰਦੀਆਂ
ਵਾਂਗ ਸਿੰਘ ਅਜਾਗਾਜ ਗਦਰੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਫ਼ੌਜ
ਸਿੰਘ ਦੇਵਕੀ ਬਣਦਾ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਾਰ ਉਨ ਕੁਝ ਆਇਆ
ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਬੰਦਾਬਾਰ ਤੇ ਧਾਰਤ ਪ੍ਰਭਾਵਤ ਹੋਇਆ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜਿਹੇ ਦੇਵਦਾਸੀ ਦੀ ਫ਼ੌਜ
ਸਿੰਘ ਧਾਰਤ ਕਰਨ ਹੈ। ਉਨ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਦਾਸ
ਹੈ ਕਿਆ ਤੇ ਫ਼ੌਜ ਸਿੰਘ ਭਰਤੀ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਆਪ ਦੀ
ਸਿਫ਼ਤੀ ਦੇਖ ਦੇਸ਼ਿਰਕ ਸਿੰਘ ਗਰਮਾਂਦ ਸਿੰਘ ਸਗੀ। ਆਪ
ਉਹਨੀ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਧਾਰਤ ਪਾਲਣ ਜਨ। ਆਪਣੀ
ਵਿਦਸ ਜਾਂ ਆਪਣਤਰ ਫੌਜੀ ਸਿੰਘ ਗਰੁਬਦੇ ਜਨ।
ਆਪ ਦੀ ਦੇਖ ਦੇਖੀ ਆਪਣੇ ਜਾਣੀ ਦੇਵਦਾਸ ਦੀ
ਭਰਤੀ ਦਾਖ ਪਾਲਣ ਸਬ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਆਪਣੀ
ਰਸਮਾਂ ਦਾ ਜਾਂ ਹੀ ਭਰਤਾਂ ਦੀ ਰਸਮਾਂ ਪੈ ਗਿਆ।
ਫ਼ੌਜ ਸਿੰਘ ਸੈਣ ਦੇ ਵਿਚ ਤੇ ਛੱਡਕੇ ਆਗ ਵਿਚ ਸਿੰਘ
ਵਿਦਸ ਦਾ ਬਾਕੀ ਜਾਂ ਸਿਰ ਬਾਂਦਰ ਆਗ ਫ਼ੌਜੀ

ਦੁਵੱਲੇ ਰਹਿਣ ਕੁਕਰ ਵੇਖਾਂ ਇੱਕ ਜਦ ਇੱਕ ਗਿਆ। ਰਣਜੀਤ
ਸਿੰਘ ਦਾ ਰਾਜ ਤਖ਼ਤ ਆਪਸ ਦੀ ਖਿਚਾਧੂਹ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ
ਖ਼ੂਨੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਰਬਾਦ ਆਤਸ਼ਿਕ ਉਤੇ ਪ੍ਰਭਾਤ ਰਹਿਣ
ਇੱਕ ਦਾ ਹੋ ਗਿਆ। ਮਹਿਤਾਬ ਕੌਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਸ ਦਾ
ਰਾਜਾ ਧਿਆਨ ਸਿੰਘ, ਰਾਜਾ ਸੁਚੇਤ ਸਿੰਘ ਮਜੀਠੀਆ, ਬਾਬਾ
ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਲਹਿਣਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸੰਧਾਵਾਲੀਏ
ਆਦਿ, ਬਾਬਾ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਬਾ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ
ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਦੇ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਇਸ ਖ਼ੂਨੀ ਇੱਕ
ਖੇਡ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਗਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਦਾਸੀ ਭਰਪੂਰ
ਇੱਕ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਰਹੇ, ਉਹਨਾਂ ਆਤਮਿਕ ਅਨੁਭਵ
ਪੰਜਾਬ ~~ਕਾਬਜ਼~~ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਜੇਠ 1844 ਵਿੱਚ ਫੌਜ ਨੇ ਵਿਦਰੋਹ ਕੀਤਾ ਰਣਜੀਤ
ਦੇ ਸਿਪਾਹਸਾਲਾਰ ਲਾਲ ਸਿੰਘ ਨਾਲ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਤੀ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਮਹਿਤਾਬ ਗਾਜ ਸਿੰਘ ਦੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ~~ਬਾਬਾ~~ ਗੁਰੂ
ਖਾਲਸਾ ਸਿੰਘ ਪੱਕੇ ਚਾਨਣ ਕਰ ਨਹੀਂ ~~ਕਮਿਆ ਸੀ~~
~~ਤਾਂ ਆਖ ਕਰ~~ ਜਾਂ ਕਰਨੇ ਆਪਣੀ ਉਹਨਾਂ ~~ਬਾਬਾ~~ ਸੀ ਦੇ ਦਰਬਾਰਾਂ
ਨੂੰ ਕਹੇ। ਓ ਆਪ ~~ਬਾਬਾ~~ ਉਹਨਾਂ ਸੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰਕਾਂ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਪਰਵਾਰਾਂ ਤੇ ਦੋਸ਼ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੇ ਕਿ ਆਪ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਦਿਖਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਚ ਆਖਦੇ ਹਨ ਸਾਹਿਬਾਨ
ਦੇ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਦਿਖਾਇਆ ਉਹ ਕਰਤੀ ਕੀਤੀ ਵਿੱਚ ਤੇ
ਪੰਥ ਦੀ ਏਕਤਾ ਹੋਏ ਸਨ, ਇਸ ਸਚ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਜਮਾਤਾਂ ਦੇ ਸਚ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਸਿਖ ਰਾਜ ਦਾ ਤਖ਼ਤ ਉਲਟਾ ਸੂਰਜ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਦਰਬਾਰ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਗਦਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹਕੂਮਤ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ
ਤਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਇਆ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਜਰੂਰ ਇੱਕ। ਮਹਾਰਾਜ
ਸਿੰਘ ਤਰਫ਼ ਦੇ ਤੇ ਆਦਿ ਕਈ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ [illegible]

ਤੇ ਸਰਦਾਰ ਇਸਮਾਈਲ ਜੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀ
ਪਹਿਲਾਂ ਪਾਕੇ ਸਰਦਾਰਨੀਆਂ ਕਰਨ ਵਿੱਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਸੀ।
ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਕੇ ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਧਣਿਆਂ ਜੀ ਤਾਂ ਉਹ ਸੀ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪਤਨੀ ਕੇਵਲ ਕੇ ਕਿਸਾਨ ਸਿੰਘ
ਸਿਆਣ ਸਿੰਘ ਦੀ ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਤਾੜ ਗਿਆ। ਜਿਸ ਵਿਚ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਦਾ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਇਆ,
ਉਸ ਵਿਚ ਹੀ ਕੇਵਲ ਕਿਸਾਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ~~ਕੋਤਕ~~ ਸ਼ਰਧਾ ਵਰਤਿਆ।
ਗਿਆ। N.P. ~~ਨਾਮਧਾਰੀ~~ ਕੈਮਰਿਆਂ ਨਾਲ ਕਰ ਲਿਆ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਹ ਸਤ ਗੁਰ/ਮਾਮੂਲ ਕੋਰਕ ਸੱਚ ਆਖਰੀ
ਅੰਦਰੀ ਖੜ੍ਹਤ ਵਜੀ ਸਨ। 1845 ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੁਲ
ਹੋਈ ਸੁਰਖੀ ਦੀ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਜਿਸ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਤ ਕੇ ਹੀ
ਰਾਹ ਸਰਦਾਰਾਂ। ~~[illegible]~~
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ ਸੁਰਖੀ ਦੀ ~~[illegible]~~ ਵਿਚ ਹੀ ਦੋਵਾਂ
ਕੱਢਕੇ ਮਾਰ ਆਗਏ।
ਸ: ਸੁਖਦੇਵ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬ ਇਤਿਹਾਸ ਆਪਣੀ
ਇਸਦਾ ਵਾਇਆਮਾਨ ਦੇ ਪੰਨਾ 128 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ
ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਤੇ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖਾਂ
ਦੀ ਤੋਪਖਾਨੇ ਵਾਲੀ ਸਾਹਿਬ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੇਹਾ ਦੀ ਮੰਨਦੀ ਸ਼ਕਤ ਹੈ ਆਪ
ਆਗਏ। ਤਦ ਇਸਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਵਿਰੁੱਧ ਹਰ ਕਿਸਮ
ਸੇਵਾ ਦੀ ~~[illegible]~~ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ~~ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ~~ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਕੇ
ਇਹ ਆਪਣੀ ਚਿਣਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕੇ
ਮਾਰ ਆਗਏ। ਮਾਰ ਇਹ ਗੱਲ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਖਾਲਸਾ।
ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਤੰਗੀ ਕਰਕੇ ਵਿਰਾਸਤ ਚੌਰ ~~[illegible]~~
ਮਾਰ ਹੈ ਗਾਤਾ, ਕੇਵਲ ਸਿੱਖ ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਦੀ ਸੱਤਾ
ਦਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਹ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਤੋਪ ਦੇਵ ਦਾ
~~ਸ ਤਾਕਤ~~ ਸਿੰਘ ਦੀ ਗੱਲ ਜਾਣ ਆਪਣੀ ਹੈ।

ਸੰ: ਆਪਣੀ ਤੋੜ ਦਾਰ

ਜਿਸ ਮਾਂ ਦੇ ਉਦਰੋਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਆਪਣਾ
ਪਿਤਾ ਪੁਰਖੀ ਕਿੱਤਾ ਅਤੇ ਖੇਤੀ ਦਾ ਕੰਮ ਸੰਭਾਲਿਆ।
ਉਹ ਜਿਸਮ ਦੀ ਬਣਤਰ ਤੇ ਰੰਗ ਰੂਪ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਦੇ। ਆਪਣੇ
ਜਨਮ ਉਦਰੋਂ ਦੇ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਪਿੱਛੋਂ ਤੇ ਉਹ ਖੇਤੀ ਤੇ ਕਾਰਜ ਦਾ
ਕੰਮ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਜਨਮ ਤੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੁਭਾਅ ਉਦਾਸ ਜਿਹਾ
ਦਾ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲੋਂ ਕਾਰਜ ਜੋ ਤੇ ਆਪ ਦੀ
ਪਤਨੀ ਚੰਦ ਕੌਰ ਜੀ ਸਾਂਭਦੀ ਸੀ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਆਪ ਦਾ ਧਿਆਨ
ਰੱਬ ਵੱਲ ਹੀ ਸੀ। ਕੰਮ ਤਾਂ ਕੀਤਾ ਕਰਦਿਆਂ ਅਕਸਰ ਦਾ
ਨਾਮ ਜਪ ~~[illegible]~~ ਪਰਤ ਲੱਗਿਆ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅਤੇ
ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪ ਆਪਣਾ
ਜਿਸ ਰੰਗ ਦੇ ~~ਨਾਲ ਸਾਰੇ~~ ਨਾਮ ਜਪ ਕੇ ~~ਆਪਣੇ~~ ਅਰਦਾਸਾਂ
ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਤੇ ਨਾਮ ਜਪ ਕਰਕੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਤਰਕੀਬਾਂ
ਕਰਨ ਦਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਆਪਣੇ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਰ। ਆਪ ਆਪਣਾ ਧਿਆਨ ਲਗਾ ਕੇ ਕਰਨ ਦੀਵਾਨੀ ਸਿੱਖ
ਗੁਰਬਾਣੀ। ਇਹ ਇਸ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰਿਆ ਕਰਿਆ
ਕਰਦੇ ਆਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਕਰਦੇ
ਕਰਿਆ। ਕਰਿਆ ਕਰਿਆ ਆਪ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਜਾਗਰਤਾ
ਆਖਦੇ। ਉਸ ਆਪਣੇ ਪਾਸੋਂ ਤਰਕੀਬ ਦਿੱਤੀ। ਉਸੇ ਵੇਲੇ
ਨਾਲ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦਾ ਕੰਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤੇ
ਦਰਬਾਰ ਸਿੱਖ ਨਿਤਨੇਮ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਵੀ ਕਰਿਆ ਕਰਦਾ।
ਦੀ ਕਰਦੇ ਸਨ। ~~[illegible]~~ ਸਿੱਖ ਆਪਣੇ ਤਰਕੀਬਾਂ ਕਰਦੇ। ਦਰਬਾਰ
ਦਾ ਰਿਹਾ ਇਸ ਨਾਮ ਜਪਾ ਕਿਆ। ~~[illegible]~~ ਆਪਣੇ ਸਾਂਝੇ
ਆਖਦੇ ਕਰਨ ਪਈ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦਾ
ਨਾਮ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਆਪ ਆਪਣੇ
ਹੈ ਕਰਕੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ~~[illegible]~~ ਆਖਦਾ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਬਾਣੀ ਸਿੱਖ ਕਰਦਿਆਂ
ਸਿੱਖ ਤੇ ਦੀ ਕਰਦਾ ਆਖਦੀ, ਨਾਮ ਜਪ ਕਰਕੇ, ~~[illegible]~~
ਨਾਮ ਸਿੱਖ ਪਾ ਦਿੱਤੇ।

[illegible]

[illegible] 1850-52 [illegible]

[illegible]

[illegible]

ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ
ਸਿੱਖੀ ਵਿਚਾਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਵਿਗਾੜ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸੀ, ਤੇ ਜਾਂ
ਰੀਤਿਆਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਸੀ ਖ਼ਾਲਸਾ ਰਾਜ ਹੱਥੋਂ
ਜਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਹਰ ਕੋਈ
ਤੰਗ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ, ਉਹ ਵਿਚਾਰ ਦੇਕੇ
ਜਮਾਤਾਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਕੇ; ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦੀ
ਅੰਤਰ ਆਤਮਾ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰਨ ਦੇਕੇ ਜਾਨਾਂ
ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਆਜ਼ਾਦੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਜੱਦੋ ਜਹਿਦ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਲਹਿਰ
ਸੰਨ 1857 ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ~~[illegible]~~ ਹਾਰ ਗਏ। ਬਾਬਾ
ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਨੇ ਅੰਤ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ
ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਜੰਗ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਧਾਂਤ ਵਿੱਚ
ਤਾਂ ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸੰਸਾਰ
ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੇ ਬੁਰਿਆਈਆਂ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਖਤਮ ਕਰਨ
ਲਈ ਕਦਮ ਪੁੱਟਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ
ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੇ
ਅਨੁਆਈਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾਨ ਦੇਣਾ। ਇਹ
ਅੰਦੋਲਨ ਹੋਂਦ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਹੀ
ਸ਼ੁਰੂ ਆ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚਾਲੇ

[illegible]

ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਸਾਜਨਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਬਿਗਲ ਵਜਾਇਆ ਜਦੋਂ ਕਿ
ਸਿੱਖੀ ਕਿਰਦਾਰ ਵਿੱਚ ਦੋ ਵਿਗਾੜ ਆ ਚੁੱਕੇ ਸੀ ਉਸ ਤੋਂ
ਪੈਦਾ ਹੋਇਆ। ਜਦੋਂ ਤੋਂ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਕੋਈ ਖਤਰ ਜਰਕਤਾ
ਦਾ ਮੁੱਢ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਣ ਨਾਲ ਦੇਸ਼ ਜਗਦਾ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਜਦੋਂ ਕਿ ਸੱਚੇ ਜਾਂਦੇ, ਤਦ ਵਿਚਾਰ ਦੇਸ਼
ਸ਼ਾਸਤਰਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਦੇਸ਼; ਦੇਸ਼ ਪਰਜਾ ਦੇ
ਅੰਤਰ ਆਪਣਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਦੇਸ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ
ਨੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਕੀਤੀ ਸੀ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰੀ
ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਲਈ ਦਸਤਾ ਤਹਿਆ ਸੀ। ਦੂਸਰੀ ਕੋਈ
ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤਾ ਸਾ ਜਦਕਿ ਹੈ। ਇਸ ਅਜ਼ਾਦ ਫੌਜ
ਜਦੋਂ 1857 ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਵਿੱਚ ਆਪ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਤੋਂ ਨਹੀਂ। ਬਾਬਾ
ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅੱਗੇ ਆਪਣੇ ਅਸਲ ਭਾਵਨਾ
ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤੇ ਤੈਨੂੰ ਜਾਣ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ
ਜੋਗ ਕੀਤੀ। ਬਾਬਾ ਬਾਲਕ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ
ਜਾ ਕੇ ਰਾਮਦਾਸ ਸੰਗਤ ਬਣਾ ਦੇ ਜਗਾ ਕਰ
ਰਹਿਤਾਂ ਤੇ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਕਰ
ਲਈ ਕਰਨ ਪ੍ਰਚਾਰ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ
ਸਿੱਖ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕਰਨ ਤੇ ਆਪਣੇ
ਅਨੁਆਈਆਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਦੇਣਾ। ਇਸ
ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰਤ
ਜਾ ਕਿ ਆਪਣੇ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਉਸੇ ਸਮੇਂ ਵਿਸਾਖੀ

ਸ਼. ਆਪ ਦੇ [illegible] ਸੰਬੰਧਮ [illegible] (2)

ਆਪ ਨੇ 12 ਅਪ੍ਰੈਲ 1857 ਈ. ਨੂੰ

ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਂ

ਪਿਆਰਿਆਂ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ [illegible] ਸਿੰਘਾਂ

ਕਰਾਉਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇੱਕ [illegible] ਝੰਡਾ [illegible]

ਤੇ [illegible] ਦੀ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਦੀ [illegible]

[illegible] ਉਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਇੱਕ [illegible] ਕੀਤਾ। [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

[illegible] 20 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

– [illegible]

[illegible]

– [illegible]

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]

– [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

- ਜਦੋਂ ਫੈਸਲਾ ਤੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਚੰਗਾ ਜਾਪੀ ਲਗਦਾ
- ਪਹਿਲੀ ਚੀਫ਼ ਆਪਣੀ ਸਾਰਣੀ
- ਪਹਿਲਿਆਂ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ- "ਹਰ ਪਹਿਲਿਆਂ ਸਾਚਾ ਤੇਨੁ ਨਿਆਉ ਤੇਨੁ ਆਹਿ"।
- ਆਪ ਕਿਵੇਂ ਨੂੰ ਜੀਵ-ਕਿਰਿਆ ਨਹੀਂ ਦਸਦੇ। ਦੁਬਿਧਾ ਦੇ ਪੰਜ ਕੁਪੰਜ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਸਾਂਝਾ ਤੇ ਸਿਆਣਪ
- ਤੇਰਾਂ ਦੀ ਦੇਵੀ ਜਨਤਾ ਚਾਰ ਲਗਦੀ, ਆਪਣੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਹੋਣਾ ਕਿਧਾਂ ਤੇ ਦਾ ਜਾਤਰ ਕਰਨਾ।
- ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ, ਨਿਰਧਾਰ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣਾ
- ਹਰ ਸੱਤ ਪਹਿਲੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਸਰਬ ਕਰਨਾ [illegible] ਤੇ ਆਪ [illegible] ਸਿਆਣਪ ਦੀ ਕੀਤੀ [illegible] ਹਰ ਰਸਤੇ [illegible] ਦੀ ਕਰਨ ਰਹਿੰਦੀ।
ਹਰ ਦੀ ਆਪਣੇ [illegible] ਸਰਬ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਆਉਣੀ। ਹਰ ਸਰਬ ਪੰਜ ਦਾ ਬਾਣੀਆਂ (ਸਾਧੂ, ਸਾਧ ਕਰਮੀ, ਕੈਦੀ ਸਰਬਤ, ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਪਰਤੀ) ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਤੇ ਕਰਨ। ਹੋਰਾਂ ਆਪ ਤੀਆਂ ਪਾਏ, ਜਿਹਨਾਂ ਅਗੇ ਸਰਬ ਦੀ ਸਰਬ ਦਾ ਕੈਦਾ ਦੇਵੇ, ਜਿਵੇਂ ਦੇਵੇ।
- ਦੇਵੀ ਜਾਣੀ, ਸਰਬ ਜੀਵੇ ਕਰਮ ਕਰਮ ਦਾ ਸਰਬ ਤੇ ਜਾਣਦੀ ਜਾਣਾਣੀ ਨੂੰ ਦੀਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨਹੀਂ ਰਹਿਣ ਦੇਣਾ।
- ਕਰਾਂਗੇ ਦੀ ਅਤੇ ਸਿੰਘ ਸਿੰਘ ਲੱਗਾ, ਕਰਨਿਆਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਪਿਤਾ ਪਾਕੇ ਹੀ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਨਾ।
- ਕਿਵੇਂ ਨੇ ਚੀਫ਼ ਦਾ ਪੰਥ ਨਹੀਂ ਵੰਡਣਾ। ਦੱਸਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾਂ
- ਆਪ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰਾਉਣ ਨਹੀਂ ਲਾਣਾ ਪੀਣਾ।
- ਮੈਂਬਰ ਬਣਾਉਣ ਗੁਰੂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ।
- ਸਿਮਰਨ ਆਪੇ ਪਹਿਲ ਕਰਨਾ।

ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੇ ਭਰਮਾਂ ਵਹਿਮਾਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਉੱਚਾ ਤੇ ਸੁੱਚਾ ਬਣਾਉਣ [illegible] ਹੇਠ ਲਿਖਿਆਂ [illegible] -

1. [illegible]
2. ~~[illegible]~~
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]
6. [illegible]
7. [illegible]
8. [illegible]
9. [illegible]
10. [illegible]
11. [illegible]
12. [illegible]
13. [illegible]
14. [illegible]
15. [illegible]
16. [illegible]
17. [illegible]
18. [illegible]
19. [illegible]
20. [illegible]
21. [illegible]
22. [illegible]

੬

ਕੂਕੇ॥ ਨਾਮਧਾਰੀ (ਸਿੱਖ) ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੂਕੇ ਕਰਕੇ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

~~[illegible] ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ [illegible] ਦੇ ਨਾਵਾਂ~~

~~ਇਹ [illegible]~~ [illegible] ਕਰੀ

ਆਪਣਾ ਕੂਕ ਦੀ [illegible] ਵਿਚ ~~[illegible]~~ ਕਰਦੇ ਹਨ –

– ਆਨੰਦ, ਪ੍ਰੀਤਵਾਨ, ਸਾਦਗੀ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰੀਤਮਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨੀ ਫਿਰ ਫਿਰ ਕੇ ਵਾਰਾਂ ਵਾਰੀਆਂ।

– ਗੁਰਮਤ ਮਰਯਾਦਾ [illegible] – ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਸ ਢੰਗ ਨਾਲ [illegible] [illegible] [illegible] ਪੂਰੇ ਹੋਏ ਪੂਰੇ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਅੰਤ ਨੇ [illegible] ਆਪਣੀ ਕੀਰਤ ਦਿਖਾਈ।

– [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ਗਏ।

– [illegible] ਸਤਿਗੁਰ ਬਚਨ ~~[illegible]~~ ਇੱਕ ਹੋਕੇ ਤਰਕੇ [illegible] ਇੱਕ [illegible] ਦੀ [illegible] ਗਏ। [illegible] ਦੀ [illegible] [illegible] ਕੀਤੀ।

– ਜਿਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਦਾ [illegible] [illegible] ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible]

– ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible] [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] ਇੱਕ [illegible] [illegible] ਇੱਕ ਇਕ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

ਕੂਕੇ – ਇਹ ਨਾਮ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਇੱਕ [illegible] [illegible] [illegible] ਦਾ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਇੱਕ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਕੂਕਾਂ [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible]। [illegible] ਕੂਕੇ [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਕੂਕੇ [illegible] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਕੂਕਾ ਪੈ ਗਿਆ।

ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ
~~[illegible]~~ ਵਿਦਵਾਨ [illegible] ਵਿਲੀਅਮ ਆਰਚਰ
ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ [illegible], ਪ੍ਰਚਾਰਕ
[illegible] ਅਤੇ [illegible] ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ ~~[illegible]~~ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ,
ਇਹ [illegible] ਨੂੰ ਵਿਗਿਆਨਕ [illegible] ਪਰਖਿਆਂ
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਹਨ।

ਤੱਤ ਸਾਰ: [illegible], [illegible], [illegible]
[illegible] ਦੇ "~~[illegible]~~" [illegible] ~~[illegible]~~ ਪ੍ਰਤੀਕਿਆ ਹਨ।
ਕੂਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਆਗੂਆਂ ਦਾ [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁਧ [illegible] [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਸੀ। [illegible]
[illegible] ਕੂਕਾ [illegible] [illegible]
[illegible] ਕੂਕਾ ਆਪਣੇ ਦੇ [illegible] ਰਾਜਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ [illegible]
ਕੂਕਾ। ਇਸ ਸਮਾਜ ਦਾ [illegible] ਸਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਆਧਾਰ ਤੇ ਹੀ
ਤੋਂ ਇਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਤਿਹਾਸ ਹੈ। ਕੂਕਾ [illegible] ਦੇ ਨਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਦੇ ਰਹੇ
[illegible] ਇੱਥ [illegible] ਦੇ [illegible] ਸਮਾਜ ਦੇ [illegible]
ਦੇ [illegible] [illegible] ਸਮਾਜ ਦੇ [illegible]
[illegible] [illegible] ਹੀ ਤੇ [illegible] [illegible]
[illegible] ਦੇ ਇਸ [illegible] [illegible] ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ~~[illegible]~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੇ [illegible] "[illegible]" ਦਾ ਦੇ [illegible],
ਦੇ [illegible], ਰਾਮ [illegible] [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੇ [illegible]
ਨੂੰ ਇਸ ~~[illegible]~~ ਦਾ ਜੋ [illegible] ਪ੍ਰਤਿਧ [illegible] ਇਸ
ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] [illegible] [illegible]
ਰਸਮ ਰਿਵਾਜ. [illegible], [illegible], [illegible], ਨਾਮ, [illegible], [illegible]
[illegible], [illegible], [illegible] ਅਤੇ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible]
[illegible], [illegible] ਤੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ
[illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] ਕੀ [illegible], [illegible]
[illegible] [illegible] ਤੇ [illegible] ਦਾ [illegible]
ਗਿਆ।

ਉੱਘਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਇਸ ਸਮਾਜ ਦੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਅਤੇ 2
ਸਮਾਨ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ~~[illegible]~~ ਪਰਚਾਰ ਅਭਿਆਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਜੋ।

ਡਾਕਟਰ ਜੋਗਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਆਹਲੂਵਾਲੀਆ ਲਿਖਤ ਪੁਸਤਕ "ਪਰਵਾਜ਼" ਵਿੱਚ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਲੇਖ "ਕੂਕਾ (ਨਾਮਧਾਰੀ) ਲਹਿਰ" ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ 99 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

"ਰਾਜ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੇ ਵਿਚ [illegible] ਰਾਜ ਅਤੇ ਪਰਤਾਪ ਦੇ ਪਾਣ ਦੇ ਕਾਰਨ ਉਹ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਥਾਏ ਰਸਮਾਂ [illegible] ਸਿੱਖ ਪਰੰਪਰਾ ਤੋਂ ਸਮਾਂ [illegible] ਅਤੇ ਜਾਤਾਂ [illegible] ਦੀ ਪ੍ਰਥਾ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ। [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਜਾਦੂ ਟੂਣੇ [illegible] ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ [illegible] ਦੀ ਲੋੜ ਤੇ [illegible] ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿਚ [illegible] ਅਤੇ ਲਿਆ—

"ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਜੋ ਕੇਵਲ [illegible] ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਅਤੇ [illegible] ਜੋ ਪਵਿੱਤਰ [illegible] ਕੇਵਲ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਸੀ [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਸਿੱਖ [illegible] ਜੋ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਤੇ [illegible] ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ [illegible] ਗੁਰੂ [illegible] ਸਮਾਜ ਅਤੇ [illegible] ਦੇ ਨਾਮ [illegible] ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੈ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ [illegible] ਕੀਤੀ ~~[illegible]~~।" (ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ) ~~[illegible] (1965)~~
~~[illegible]~~

ਸ: ਗੁਰਬਖ਼ਸ਼ ਸਿੰਘ [illegible] ਆਪਣੇ ਲੇਖ ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ "[illegible]" ਲੇਖ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨਾ 341 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

"ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ [illegible] ਦੇ ਅਨੇਕ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਦਰਜਾ ~~[illegible]~~ [illegible] ਦਾ [illegible] ਦੇ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ [illegible] ਅਤੇ ਇਤਿਹਾਸ [illegible] ਤਰਾਂ [illegible] ਸਿੱਖ [illegible] ਕੀਤੀ", [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ [illegible] ਦੇ [illegible] ਪੰਜਾਬ [illegible] ਤੇ [illegible] ~~[illegible]~~

1855 ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਕੀਤੀ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਹੈ ਕਿ 1855 ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਕਾਫੀ ਘਟ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ ਏਦਾਂ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ।

"ਆਖਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ। ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਆਪਣੇ ਵੱਡੇ ਵਡੇਰਿਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੈ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ (ਸਰਦਾਰੀਆਂ) ਕਰ ਕੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਉਤੇ ਪਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ, ਸ੍ਰੀ ਗੋਬਿੰਦ ਪੰਥੀ (ਤੱਤ ਖਾਲਸਾ) ਵਿਚ ਜਿਹੜੇ, ਜਿਹੜੇ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਰੀਤੀ ਰਿਵਾਜ ਛੱਡ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਗਏ। ਹਿੰਦੂ ਰਸਮਾਂ ਰਵਾਜ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਤੋਂ ਅਲੱਗ ਹੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈ ਹੋਣ ਕਰ ਕੇ ਘਟ ਕੇ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ, ਜਿਹੜੇ ਜਿਹੜੇ ਹਿੰਦੂ ਹੋ ਗਏ ਜਮਾਂਦਰੂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਬਣ ਰਹੀ ਜਾਂਦੇ।"

1868 ਦੀ ਮਰਦਮ ਸ਼ੁਮਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ 10,000 ਪਿੱਛੇ 650 ਸੀ। ਪਿਛਲੇ 13 ਸਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਾਫ਼ੀ ਤਰੱਕੀ ਕੀਤੀ ਸੀ। 1881 ਵਿੱਚ

1\. 650 ਤੋਂ 591 ਤੱਕ ਆ ਗਈ, ਕਾਰਨ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦਾ ਅਸਰ ਸੀ।

ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸ਼ੱਕ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਮਹਾਨ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਪੈਦਾ ਹੋਵੇ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਰੀਬੀ, ਕਾਇਰਤਾ, ਸਮਾਜਿਕ ਧਾਰਮਿਕ ਅਤੇ ਆਰਥਿਕ ਅਵਸਥਾ ਨੂੰ ਉੱਚਿਆਂ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਆਖਿਰ ਅਜਿਹੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਵੀ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨਾਮ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੀ। ਆਪ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਅਖਵਾਏ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਲਹਿਰ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਵਿੱਚ ਪੈਦਾ ਹੋਏ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਬਾਰੇ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ
ਪੰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -

ਸ਼ਾਹਿ ਇਹ ਹੁਕਮ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਦੀਨੇ ਨਾ
ਇਹ ਨਾਮ ਸਿਖਨ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਨ ਲਾਗਯੋ।
ਸੁਣਯੋ ਜਨ ਤਾਹੀ ਸਿਖ ਕੀਏ ਤਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜੀ
ਸਿਖ ਪੰਥ ਦ੍ਰਿੜਾਏ ਸਾਧ ਸੰਗ ਪਾਗਯੋ।
ਤੁਸੇ ਛਤ੍ਰਧਾਰੀ ਸੁਧਾਰ ਦੇਨ ਨਾਮਾਂ ਦੇ
ਜਾਪ ਬਰ ਕੀਏ ਸਿਖ ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਲਾਗਯੋ।
ਏਸ ਭੇਜ ਪੰਥ ਜਗ ਪਾਸ ਵੇਗਿ ਆਗਯੋ,
ਰਾਗੀ ਤਰ ਕੀਏ ਸੋਤ ਸਤਿਗੁਰ ਆ ਗਯੋ।

ਆਪਣੀ ਹੀ ਅਖੀਆਂ ਨਾਲ ਪਾਸ ਦੇਖ, ਰਹੇ ਸੀ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਚੀਆਂ ਅੰਤ ਦੇ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ
ਸਨ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਤਾਇਤਾ ਫੇਰਾਨ ਹੀ ਦਸੀ ਇਨ੍ਹੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਆਪਣੇ ਨਿਵਾਸ ਵਿਚ ਆਏ ਸੋ ਆਪ ਦੀਆਂ ਚਰਨਾਂ ਦੀ
ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਿਸਚਾ ਲੈ ਕੇ ਪਰਸਨਾ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ।
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਸਨ -

ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿ:, ਦੇ ਪਿੰਡ ਚੋਗਾਵਾਂ
ਪੁਰ ਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸੀ। ਸੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਵੰਸ਼
ਜਮਾਂਦਰ ਬਾਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੁਪੁੱਤਰ [illegible]
[illegible] ਦੇ ਨਾਲ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਭੇਖ ਵਿਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।
ਇਹ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ [illegible] ਪ੍ਰਤਾਪ [illegible]
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਨਸ਼ਾਨੀ [illegible] ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ
ਪ੍ਰਤੀਤ ਨਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ। ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਉਹ ਪੂਰੇ ਤਾਂ
ਸੰਤੁਸ਼ਟ ਹੋ ਗਏ। ਉਹ ਦੇਸ ਪਰਤਾਵਾ [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
[illegible] ਦੇ ਦੇਣ ਦੇ ਨ [illegible] ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾ
[illegible] ਹੋ ਗਏ। ~~[illegible]~~
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਬਾਟਾ [illegible] ਕੀਤਾ ਤੇ ਤਰੁ

ਪ੍ਰਗਟ ~~ਸਿੱਖ~~ ਤੇ ਜਾਤੀਆਂ ਸਿੰਘ ਧਾਰਾ ਕਿਤਾ। ਇਹਨਾਂ ਦੇ
ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਜਾਪੂ ਦੀ ਸਿੰਘ ਜਨਰ ਗੋਏ ਤੇ
ਜਾਣਕਾ ਨਾਮ ਸਾਜ ਸਮਾਜ ਸਜੇ। ਤਾਂ ਹੀ ਜਾਤਿਆ
ਸਿੰਘ ਫੇਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਿਕਣ ਲਗੇ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ ਸਦਾ ਗੋਰ ਜਾਤੀਆਂ ਦਿਆ। ਸ੍ਰ ਇਸਤਰੀਆਂ
ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਜਾਂ ਮਾਪਿਆਂ ਤਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੋਈ ਪਾਈ
ਜਾਤਾਂ ਨਾਮ ਰਸਾਇਣਾ। ਇਹ ਇਸਤਰੀਆਂ ਜਾਣੂ ਦੇ
ਸੰਘਰ ਦੀ ਪਏ। ਰਸਾਤਲੀ ਜਾਂ ਮਾਪਣੀ
ਦੀ ਜਾਣ ਕਰਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਅਤਰ ਤੇਰਾ
ਕਿਤਾ ਗਿਆ।

<u>ਇਸਤਰੀਆਂ ਲਈ ਵਰਤਾਰਾ ਸਿੰਘ</u> ਮਾਇਆ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ

ਬਾਬਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਜਿਗਰਾ ਜਾਣਦੇ, ਫੁੱਟਪਾਰ ਰਹਨ
ਆਏ ~~ਗਈਆਂ~~, ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿਖਾਵਾ ਨਾਮ ਪਾਸਤ ਪੁਤਰਾਂ
~~ਹੋਈਆਂ~~ ਹੋਏ। ਭਗਤੀ ਸ਼ਰਨ ਦੇ ਅਸਿੱਧਤ ਦੀ ਦਾਤ ਨਾਲ
ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ। ਜਾਇਦਾਦ ਕਿਹਾ ਸ਼ਰਨੀ, ਤਾਂ ਜੀ ਤਾਂ
ਜਾਂਦੇ, ਜੋ ਤਾਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਜੋ ਤਾਂ ਪਰ ਤਾਤਾਪਾਣੀ
ਪਾਸਤ ਦੇਣ ਲਿਖਦੇ ਹੈ। ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਦੀ ਇਸਤਰੀਤਾ।
ਦੇਖਕੇ ਮਾਇਆ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਮਾਪਿਆਂ
ਅਸਿੱਧਤ ਦੀ ਵਰਤੀਕਾਰ ~~ਕੀਤਾ~~ ਕੀਤੀ। ਮਾਪ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ~~ਕਈ~~ ਗਏ ਤੇ ਪਾਪਾ ਵਰਤਾਰਾ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਥਾ ਹੋਈ। ਜਾਣਕਾਰੀ
ਗਏ। ਮਾਪਿਆਂ ਤਾਪਤ੍ਰਾਪ ਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੇ ਵਿਆਹ
~~ਕਈ~~ ਦੇਰਾਰਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਨਵੇਂ
ਦਾ ਇਸ ਵਿਆਹਾਂ ਦੀ ਪਾਸਤ ਜਾਣਾ ਸਾਧਾਰਨ
ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ
ਲਈ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਸਤਿਕਾਰ
ਦਵਾਇਆ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਰਾਬਰ
ਦਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ।

ਕੂਕਾ ਸੰਬੰਧੀ

ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦੇ ਜੋ ਇਸ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸਬੂਤ ਮਿਲਦੇ, ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ~~[illegible]~~ ਮਰਦਮਸ਼ੁਮਾਰੀ ਕਰਾਈ [illegible] ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਾਲ 32 [illegible] ਰਿਪੋਰਟ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ਵੀ ਪਰਗਟ ਕੀਤੇ [illegible] ਕਰਦੇ। [illegible] ਦਾ ਇਸ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਕਰਾਂ ਜੋ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਹੋਈ [illegible] ਵੱਤਾ ਇਹ [illegible] ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣ [illegible] ਤੇ [illegible] ਹਨ। [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਮੰਨਦੇ ਤੋਂ [illegible] ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੀ [illegible] ਹੈ [illegible] ਦੇ ਮਕਸਦ [illegible] ਇਹ [illegible] ਦੀ ਪ੍ਰਮਾਣਤ [illegible] 22 ~~[illegible]~~ ਕੀਤਾ। ~~[illegible]~~ — 00 ਇਸ ਦਾ [illegible] ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ [illegible] ਨਾਮ ਕੂਕਾ ਅਧਾਰਿਤ ਹੈ —

- 1. ਕੂਕਾ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- 2. ਕੂਕਾ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਪਿੰਡ [illegible] ਰਿਆਸਤ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ।
- 3. ਕੂਕਾ ਜਗਤ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ।
- 4. ਕੂਕਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਬਾਲਾ।
- 5. ਕੂਕਾ ਟੇਕਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ।
- 6. ਕੂਕਾ [illegible] ਸਿੰਘ ([illegible]) ਪਿੰਡ [illegible] ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
- 7. ਕੂਕਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਰਿਆਸਤ ਪਟਿਆਲਾ
- 8. ਕੂਕਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ
- 9. ਕੂਕਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਰਿਆਸਤ [illegible]

10\. ਸੂਬਾ ਜਾਣ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਨੈਣੇ ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

11 ਸੂਬਾ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਕਰਨਾਲ

12 ਸੂਬਾ ਭਗਵਾਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

13 ਸੂਬਾ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ

14 ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਰਿਆਸਤ ਨਾਭਾ

15 ਸੂਬਾ ਮਲੂਕ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ.

16\. ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ

17\. ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਸਿਆਲਕੋਟ.

18\. ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ [illegible]

19 ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ

20 ਸੂਬਾ ਪਹਾੜਾ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ

21 ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਲੁਧਿਆਣਾ

22 ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ [illegible] ਜ਼ਿਲਾ ਹਿਸਾਰ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਸੂਬਾ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ [illegible] ਸਾਰ ਸੂਬਾ ਕਹਿਲਾਇਆ। [illegible] ਸੂਬਾ ਦੇ [illegible] ਇਲਾਕਾ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿੱਚ [illegible] ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ [illegible] ਕਰਦੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇ ਰਾਜ [illegible] [illegible]। [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਦੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਸੂਬਾ [illegible]:

1\. ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਕਾਬਲ ਵਿੱਚ

2\. ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ [illegible]

3 ਸੂਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਵਿੱਚ

4\. ਸੂਬਾ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ [illegible] ਵਿੱਚ.

ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਪਾਸ ਪੁਰ [illegible] [illegible] [illegible] ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਆਪਣੇ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਅਧਿਕਾਰ ਦੇ

ਸਭ ਜਾਣ, ਇਸ ਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਜਾਚ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਦੱਸੇ ਹਨ –

ਧਾਰਮਿਕ

1. ਗੁਰਮਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨਾ
2. ਤੀਰਥ ਦਾ ਜਾਣਾ
3. ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਉਣਾ
4. ਪਾਠ ਰਖਾਉਣੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਭੋਗ ਪਾਉਣੇ

ਪ੍ਰਬੰਧਕ

1. ਸਾਂਝੀ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰਨਾ
2. ਝਗੜਿਆਂ ਦਾ ਨਿਪਟਾਰਾ ਕਰਨਾ
3. ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਅਮਨ ਰੱਖਣਾ
4. ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਵਿੱਚ ਡਾਕ ਦੀ ਆਵਾਜਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨਾ।
5. ਜੇ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਦੀ ਹਿਦਾਇਤ ਤੋੜੇ, ਉਸਦੇ ਆਚਰਣ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਦਾ ਕੰਮ ਤਨਖਾਹ ਦੇਣੀ ਲਾਗੂ ਕਰਨੀ।
6. ਗੁਰੂ ਦੇ ਲੰਗਰ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਦਸਵੰਧ ਦੀ ਮਾਇਆ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਢਾਂਚੇ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਸਿਰਫ ਸਿੱਖ ਦੀ ਨਿੱਜੀ ਪਾਕੀ, ਸਦਾਚਾਰ ਦਾ ਪਹਿਰਾ, ਆਤਮਕ ਉਚਾਈ ਤੇ ਨਿਮਾਣਪ ਤੇ ਨਿਰਭਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਸਿੱਖ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗੁਣਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ ਅਤਿ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਿੱਜੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕਰਨ ਯੋਗ ਕੁਝ ਨਿਯਮ ਦੱਸੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਲਣਾ ਹਰ ਸਿੱਖ ਲਈ ਕਰਨੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ।

1. ਸਵੇਰੇ ਪਹਿਰ ਰਾਤ ਰਹਿੰਦਿਆਂ ਉੱਠਣਾ ਤੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਪਾਣੀ ਕਰਨਾ
2. ਰਾਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਸੌਣਾ
3. ਝੂਠੀ ਗਪ ਚੁਗਲੀ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ
4. ਜੂਆ, ਸ਼ਰਾਬ, ਤਮਾਕੂ, ਮਾਸਾਹਾਰੀ ਭੋਜਨ, ਠੱਗੀ

ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਸੋਹਿਲਾ ਆਦਿ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ।

5. ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਵਿਚੋਂ 100 ਪੰਗਤੀਆਂ ਦਾ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ।

ਪ੍ਰਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲੇ ਉਠਣ ਦਾ ਸਾਧੂ ਜਨ ਰਾਤੀ ਪਹਿਰ ਰਹਿੰਦੇ ਦੇ ਚਉਥੇ ਪਹਿਰ ਉਠਕੇ ਬਾਧੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ਉਠਕੇ ਇਕ ਆਸਨ ਤੇ ਮਨ ਟਿਕਾ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਲ ਪਾਰਖੂ ਕਰਤਾਰ ਦਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਦੇ । ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਅਨੇਕ ਤਰੀਕੇ ਪਾਠ ਤੇ ਵੇਦ ਦੇ ਮੰਤ੍ਰਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ । ਹਰ ਯੁਗ ਵਿੱਚ ਸਾਧਾਰਨ [illegible] ਦਾ ਸਾਧਾਰਨ ਗੁਰਦੇਵ [illegible] ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਸਾਧਾਰਨ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ ਜੀ । ਇਸੇ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਗਵਾਹ ਹੈ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪੰਜ ਬਾਣੀਆਂ ਪੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਪਾਠ ਕਰਨਾ ਸਿਖਾਉਂਦੇ, ਆਪ ਪਾਠ ਕਰਦੇ ਤੇ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਨਾਲ ਹੀ ਸੰਗਤ ਕੀਰਤਨ ਸਮੇਂ [illegible] ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਮ ਜਪਣ ਪ੍ਰੇਰਨ ਕਰਦੇ ।

ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਸੰਤ ਜਨ ਗੁਰਮਤ [illegible] ਜਾਗਣ ਵਾਲੇ ਤੇ ਰੋਜ਼ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਕੀਤੀ 11 ਸਾਲ ਦਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਤੋਂ ਤੱਕ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਪੰਗਤ ਦਾ ਹੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਪਹਿਰ ਅੰਤਰ ਕੀਆਂ ਦਾ ਬਾਣੀਆਂ ਦੇ ਗਤੀ ਵਿਧੀਆਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੱਕ ਗਾਇਣ ਤਾਲ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹਦੀਆਂ ਰਾਗੀਆਂ ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ [illegible] ਦਿਨਾਂ [illegible] ਪ੍ਰਚੀਨ ਕਾਲ ਤੋਂ ਵੇਲਾ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਸਮਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚੀਨ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪਾਈਦਾ ਜੀ । ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੱਕ ਸਾਧਾਰਨ ਗੱਤ ਸੁਣ ਦੱਸ ਤੱਕ ਵੇਲਾ ਹਨ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਜਾਂਦੇ ।

ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤਿੰਨਾਂ ਸਮਾਂ ਬਦਲ ਦੇਵਣ ਵਿਉਂਤ ਦੀ ਸੋਚ ਬਣਾਈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਨੌਕਰੀ ਵਿਚ ਚਲਣ ਅਸਰ ਤੋਂ ਰਹੀ। ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਹੋਰ ਤਾਂ ਉਨਾਂ ਸਿਧਾਂਤ ਦੂਸਰੀ ਆਪਣਾ ਪੰਚਾਇਤੀ ਰਾਜ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਾਲੂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦ ਕਿ ਤਾਂ ਕੋਈ ਆਪਣਾ ਕੋਲ ਅਧਿਕਾਰ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗਾ ਤਾਂ ਹੀ ਕੋਈ ਇਸ ਦੇ ਪਿਆਰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਦੇਣ ਹੋਵੇਗਾ।

ਜੇਕਰ ਪਿੰਡ ਹਿੰਦ ਵਿਚ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਸਾਮਰਾਜੀ ਪੰਚਾਇਤ ਚਲਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਪਿੰਡ ਦੇ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤਾਕਤ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਵੇਗੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇ ਤਰਕ "ਧਰਮੀ ਲੋਕਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ" ਜਾਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸੁਲਝਾਉਣ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰ "ਤਹਿਸੀਲਾਂ ਪੰਚਾਇਤਾਂ" ਜਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਮਸਲੇ ਸੁਲਝਾਇਆ ਕਰਦੇ ਹੋਵੇ। ਉਸ ਤੋਂ ਉਪਰ ਸੂਬੇ ਦੀ ਅਦਾਲਤ ਸੀ। ਇਸ ਕਿਸਮ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਾਲ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਤਾਕਤ ਢਹਿ ਜਾਂਦੀ ਸਿਆਸਤ ਸਾਂਝੀ। ਜੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੋਈ ਮਸਲਾ ਹੱਲ ਨਾ ਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸਿਖਰ ਵਿਚ ਅਦਾਲਤਾਂ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਮੁਖੀ ਸਤਿਗੁਰ ਆਪ ਸਨ। ~~ਜਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਬਾਂ ਵਲ~~ ਇਸ ਕੇਂਦਰੀ ਪੰਚਾਇਤ ਦੇ ਹੇਠ ਮੈਂਬਰ ਸੂਬੇ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਲਹਣਾ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸੂਬਾ ਜਵਾਹਰ ਸਿੰਘ, ਤੇ ਸੂਬਾ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਸਨ। ਇਸ ਪੰਚਾਇਤ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ

ਆਪਣੀ ਤੇ ਅਸੱਰ ਹੋਣਾ, ਨ ਜਾਣੇ ਕੇ ਮੈਂਬਰਾਂ ਦੀਆਂ।
ਇਸ ਪੈਰ੍ਹਾ ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਭਾਰਤ ਦੀ ਪਾਰਟ ਸਰਕਾਰ ਅਤੇ
ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਨਿਧਤਾ ਸੁਣੋ ਕੀਤੀਆਂ
ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਇਸ ਵਿਚ ਪੰਜਾਬੀਆਂ
ਦੀ ਹਰ ਪਾਸੇ ਤੇ ਕਦਰ ਕਰਨ ਲਈ ਤੁਰੇ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਮੁਸਾਫਰ ਮੰਡਲ ਕੀਤਾ ਤੇ ਹਰ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਜਾਂ ਇਸ ਜਾਣ ਦੇ ਆਸਾਨ ਤੇ ਹੋਣ ਲਈ ਇਸ ਵਿੱਚ
ਕਿਸੇ ਦਾ ਹਥ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਭੁੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਗਲ ਨਾ
ਹੋਵੇ ਇਸ ਬਦੀ ਜਾਣ ਦੇਸ਼ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਂਦੀ
ਹੋਵੇ। ਅਮਰੀਕ ਸਰਕਾਰ ਭਾਰਤ ਪੱਖ ਲੈਂਦਾ ਇਸ ਹੋਵੀ।

<u>ਸੁਏਜ਼ ਨਹਿਰ</u>

ਮਿਸਰ ਨੇ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਆਪਣੀ ਪਰਤੂ ਸਮਝੌਤਾ
ਰਖਣ ਵਾਸਤੇ ਜਾਰੂ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਭਾਰਤ ਵਿਚ ਕਰਾ ਸਮਾਂ
ਕੀਤਾ ਕਿ ਸੁਏਜ਼ ਨਹਿਰ ਕੰਪਨੀ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰੀ ਤਾਕਤ ਵਿਚ [illegible] ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ
ਜਾਰੂ ਕਰ ਦਿਤੀ ਤੇ ਇਹ ਮਸ਼ੀਨ ਕੰਮ ਤੇ ਦੇਵਦੇ। ਕੰਪਨੀ
ਸਮਾਂ ਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਕੰਮ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ। ਭਾਰਤ ਦੀ
ਸੁਏਜ਼ ਨਹਿਰ ਕੰਪਨੀ ਦੇ ਮਾਲਕਾਂ ਜਹਾਜ਼ ਭਾਰਤ ਵਿਚਕਾਰ
ਸੀ। ਉਸਦੇ ਦੀ ਸਮਾਂ ਸਮਾਂ ਨਿਗਰਾਨ ਤੋਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ ਸੀ।
ਹਰ ਸਾਲ ਵਿੱਚ ਕੰਪਨੀ ਦਾ ਨਫ਼ਾ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ ਹਰ
ਜ਼ਰੂਰੀ ਦੇਣਾ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਬਾਰ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ
ਤਰ ਖਚ ਕੰਪਨੀ ਦੀ ਸਮਾਂ ਮਿਲਿਆ ਕਰਦੀ ਸੀ। ਜਦ
ਮਿਸਰ ਨੇ ਨਹਿਰ ਦਾ ਕੌਮੀਕਰਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤਾਂ ਇੰਗਲੈਂਡ ਤੇ
ਫ੍ਰਾਂਸ ਨੂੰ ਦੇਣ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਹਾਜ਼
ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਜਾਣਾ ਪਿਆ। ਨਤੀਜਾ ਹੋਣ ਲਗਾ ਕਿ ਇਸ ਨਾਲ
ਦੇ ਨਾਲ ਭਾਰਤ ਅਮਰੀਕਾ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ
ਅਜੇਹਾ ਕਿਤੇ ਕਿ ਕੋਈ ਸੁਏਜ਼ ਨਹਿਰ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ
ਵਰਤੋਂ। ਅਜ ਦਾ ਰੋਜ਼ਿਆਂ ਹੋਇਆ ਪਹਿਰ ਤੇ ਪਾਸ

ਦੀ ਰੱਤੀ ਰਚੀ ਰਿਤੁ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਧੇਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ। ਇਹ ਦੇ ਜੀ
ਦੇਸ਼ਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਪਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਤਪ ਸਿਮਰਨ ਦੇ ਜੀ
ਖੇਡ ਕੀ ਜਾਂਦੇ ਜੀ ਖੇਡ, ਗੁਰ ਤੇ ਸਿਰਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ
ਜਾਂਦੇ। ਰਹਿਣੀ ਪਹਿਨੀ ਇਸਤਰਾਂ ਸਾਦੀ ਰਖੀ ਜਾਂਦੇ
ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤਪ ਸਤਕੇ ਤੇ ਕੀ ਸਮਾਜਿਕ ਅਸਰਦਾਰ।
ਪ੍ਰਾਪਤ ~~[illegible]~~ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੇ। ਗਾਂਧੀ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਸਿਸਰ ਸਦੇਸ਼ੀ
ਖਿਚ ਦੇ ਅਧਾਰ ਅਸਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਖਦੀ ਸਭ
ਸਦੇਸ਼ੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ ਖਰ ਪਏ।

[illegible]

ਇਸ ਲਹਿਰ ਦਾ ਮੁਢ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਗੁਰੂ ਲਗੀ
1857 ਦੇ ਗਦਰ ਵੇਲੇ ਤਾਂ ਵੀ ਕੁਝ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਦਾ ਲੋਕਾਂ ਪੈਂਦਾ।
ਸਾਮ ਤੋਰ ਤੇ ਇਸ ਗਦਰ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ
ਖਈ ਪਹਿਲੀ ਲੈਣ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਪਰ ਅਸਲੀਅਤ
ਇਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਦੇ ਅਸਿਰ ਹੋਇਆ ਤਾਂ ਇਸ ਵਿੱਚ
ਸਾਰੀ ਦੇਸ, ਸਰਕਾਰਾਂ ਫੈਜਾਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰਾਂ
ਪਾਰਟੀਆਂ ਇਸਾਂ ਦੇਸੀਆਂ। ਇਹ ਹਰਿਆਣਾਂ ਪੰਜਾਬ
ਸਾਰੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਇਹਾਂ ਨੂੰ ਤਕ ਹਿਆਂ ਗਈ ਤਾਂ ਇਹਾਂ
ਆਪ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਗਈਆਂ ਦਬਾਣ ਖਈ ਜਨ ਕੀਤਾ
ਤੇ ਇਹ ਇਸ ਕਿਸੇ ਸੰਤਾਂ ਵਿਚ ਤੁਰੀ ਦੇ ਇਸ
ਨੇ ਸਨ ਕੀਤਾ ਇਆਂ, ਸਿਖਾਂ, ਦੇ ਇਹ
ਖਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਵਧਾ ਇਆ। ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਅਸਿਖ
ਇਹ ਅਨੁਸਾਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਆਜ਼ਾਦੀ ਖਈ ਇਸ ਗ
ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਤੇ ਖਤਰੀ ਦੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਪਰ
ਇਹ ਜੁਰ ਕਰਨ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇਸ ਦੇ ਖਰਾਂ ਜੀ ਇਸ
ਇਹ ਤੇ ਇਸਾਂ ਕਰਨਾਂ ਪੈਂਦਾ। ਸਰ ਤਕ ਅਸ਼ਿਰੀ

(ਸਾਡੇ ਸਾਮ ਸਰਕਾਰ ਤੇ
ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਸਿਰ ਪਾਸੇ) P.T.O.

[illegible]

ਵਿਤਰਨ, ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ, ਜਥੇਬੰਦੀ, ਧਰਮ ਦੀ ਵਿਸਥਾਰ ਕਰਨੀ,
ਜਹਿੰਦੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣੇ ਤੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਕੌਮਤਾ ਦਾ ਅਸਰ ਅਤੇ ਜਾਗਰਤਾ
ਸਾਰਾ ~~[illegible]~~। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਹਿਤਕਾਰਤਾ
ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਦੇ ਅਦੇਸ਼
ਦਿੱਤੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਅਦਾਲਤਾਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
ਆਪਣੇ ਝਗੜੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਚਾਇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਨਿਪਟਾਏ
ਜਾਣ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਵਸਤੂਆਂ ਦੀ ਵਿਸਰਜਨ ਤਰਾਂ ਹੀ
ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਸਰਕਾਰੀ ਵਸਤੂਆਂ ਜਿਵੇਂ ਡਾਕ ਤਾਰ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਕਿ ਦੇ ਵਰਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਰੇਲ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼
ਦੀ ਨੌਕਰੀਆਂ ਨਾ ਕਰੋ। ਰੇਲ ਸਰਕਾਰੀ ਵਿਦਿਆ, ਸਮਾਜਕ
ਤਾਂ ਰੇਲ ਵਿਦੇਸ਼ ਪਰ ਜਹਿਰ ਨਾ ਕਰੋ।
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ
ਸਵੈ ਰਾਜ, ਜਾਣਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਆਜ਼ਾਦਾਰੀ ਦੇ
ਸਾਧਾਂ ਦੀ ਵੀ ਕੀਤੇ ਜਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸੀ
ਤਰਾਂ ਅੱਜ ਗਾਂਧੀ ਦੇ ਬਾਰਾ ਤਰਾਂ ਦਾ ਪਾਲੀ
ਦੇ ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ।
ਇਸ ਇਕ ਸੁਧਾਰਕ ਸਾਹਿਤਕਾਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਜੋ ਕਿਸਾਨਾਂ ਅਤੇ ਪਰੰਤੂ ਨਹੀਂ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ
ਉਪਰੋਕਤ ਕਾਰਜ ਤੇ ਇਸਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਵੀ ਤਰਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ ਕਰੇਗਾ।

ਸੂਬਾ ਕਰ ਪ੍ਰਬੰਧ

ਇਸ ਵਸਤੂ ਸਾਰਥਕ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜੀ ਸਿਰਨ ਨਾਮ
ਦੇਣੀ ਕਿ ਦੇ ਵਿਚ ਸੀ ਸੂਬਿਆਂ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰ ਅਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ
ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਜੋ ਤਾਂ ਕਰ ਦੇਣੇ ਤੋ ਸਰਕਾਰੀ ਸੀ ਜਾਂ
ਦੇ ਸੀ। ਸੂਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਇਸਦੇ ਇੰਚਾਰਜ
ਸਨ, ਜੋ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਜ ਗਿਆ।

[illegible]

ਙ. ਅਤ੍ਰ ਦੇਵਰਸ਼ੀ ਨਾਰਦ ਕਾ। ਕਾਂਡ ਵਿਚ ਜੋ ਆਤਮਾ
ਗੱਧੀ ਕੀ ਹੈ ਅਨੁਭਿਆਸਗਨਿ ਵਿਤਰ ਦੇਵਤੇ
ਤਸਾਂਥਾਂ, ਉਨਕੇ ਗੁਣ ਗਾਨ ਕਿਯਾ ਹੈ ਪ੍ਰਾਯਾ:
ਪਰਾਤਨ ਸਾਰ ਪੂਰਣ ਕੀ ਸਾਮਾਜਿਕ ਗਤਿ। ਅੰਗ.
ਪ੍ਰਤੱਤ ਕੀਆ ਜਾਂ ਤਨ ਕੇ ਸਿਧਾਂਤ ਔਰ
ਪਾਂਚ ਕੀਏ ਹੈਂ:—

1. ਨਾਰਕੀ ਦੇਵਤਿਓਂ ਕਾ ਪਰਿਵਾਰ
2. ਨਾਰਕੀ ਅਸੁਰੋਂ ਕਾ ਪਰਿਵਾਰ
3. ਨਾਰਕੀ ਅਸ੍ਪ੍ਰਿਤ ਕਾ ਪਰਿਵਾਰ।
4. ਪਿਤਰੋਂ ਕੀ ਦੇਵਤੋਂ ਕਾ ਪਰਿਵਾਰ
5. ਔਰ ਕਾਮ੍ਰ ਆਦਿ ਕੇ ਵਿਕਾਰ ਦੇ
ਅਸੁਰ ਆਤਮਾ ਕੇ ਵਿਰਧ ਹੈਂ।

1 [illegible]

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਤੇ ਛਕਾਣ ਦੀ ਸਹੀ ਮਰਯਾਦਾ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤਖਤਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਧਾਨ ਕਰਨ ਸਾਧੂਆਂ ਦੇ ਰੀਤੀਆਂ ਬਣਾ ਦਈਆਂ ਸਨ। ਦੇਖਣ ਤਖਤ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ (ਨਦੇੜ) ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬਦਲੇ ਤੇ ਚਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਮਰਯਾਦਾ ਅਤੇ ਰਹਿਤ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ ਆਪਣੇ ਇਕ ਸਿਖ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨਿਹੰਗ ਹਜ਼ੂਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸਹੀ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇਣ ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਇਸ ਦਿਸ਼ਾ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੰਦੇੜ ਗਏ। ਇਹ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਗੋਂਪ ਦੂਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਤਕ ਗਏ। ਤੇ ਓਥੇ ਦੇ ਸੰਤ ਪੰਡਤ, ਗੁਰਦਾਸ ਆਦਿਕਾਂ ਤੇ ਪੁਜਾਰੀ ਜਥੇ ਪਹੁੰਚੇ ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਵੀ ਪਾਠ ਆਪਣੇ ਕੀਤਾ। ਏਸ ਪਤਨ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਭਾਈ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਨ ਦੀ ਸਾਂਤੀ ਨਸੀਬ ਨਾ ਹੋਈ। ਮਨ ਦੀ ਭਟਕਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਬਣੀ ਰਹੀ।

ਇਕ ਦਿਨ ਇਕ ਸੁਪਨੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਆ ਕੇ ਦਸਿਆ। "ਭਾਈ ਜੀ, ਗੁਰ ਸਿਖ ਭਿਆਸ ਨੂੰ ਅਸੀਂ ~~[illegible]~~ ਅਤੇ ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਬਿਨ ਸਤਿਗੁਰ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਆ।"

ਕਹਿੰਦੇ ਇਸ, ਸੁਪਨੇ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੁਕਮ ਜਾਣਿਆ ਤਾਂ ਆਪ ਇਕ ਤਾਪ ਉਠੀ ਕਿ ਸੱਚਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਿਥੇ

ਗਏ। ਸਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਜਿਵੇਂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਣਦੇ, ਸਤਿਗੁਰ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਹੋਏ, ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦਿਆਂ ਹੀ ਮਨ
ਦੇ ਕਲੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਮਿਟ ਗਏ ਹੋਣੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
ਬਚਨ ਕੀਤਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਆਪ ਲਿਆਓ। ਭਾਈ
ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਪਿਛੋਂ ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਘਰ ਗਿਆ,
ਅਤੇ ਦੋ ਚਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਪਰਤ ਆਏ। ਸਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰ ਕੋਲ ਦੇ
ਸਿੰਘ ਜਾਣ ਲਗਿਆ। ਕੈਦ ਵਿਚ ਗਏ ਧਾਮ ਦੇ ਅਫ਼ਸਰ
ਚਾਹੀਦਾ ਕਾਰਣ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਿਆ। ਤੁਸੀਂ ਜਾ ਕੇ ਮਗਰੋਂ
ਦੇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਵਿਸਥਾਰ ਵਿੱਚ ਫੈਲ ਗਿਆ। ਮਸਾਲਾ ਖੰਡਦੀ
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜੋਰ ਜੋ ਵੱਧ ਪੈਂਦਾ
ਤੁਸਾਂ ਕਰਕੇ ਹਜ਼ੂਰ ਜਾ ਕੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਸਰਕਾਰ
ਹੋਣ ਕੀਤੀ ਤੇ ਰਾਜਸੀ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਾਹਿਆ,
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਹੋਰ ਹਰਕਤ ਵਧੀ ਦੇ ਰਾਣੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਕਿ
ਭਾਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਵਿਰੋਧਤਾ ਜਤਾਈ
ਹਰ ਹਰ ਕਰ ਕੇ ਕਈ ਜਣੇ ਨੇ ਮਨ ਲਿਆ ਸੋਧਿਆ।
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜੋ ਤੇਰੀ ਦਾ ਪਾਲਣ ਆਖਿਆ
ਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਕੈਦਾਂ ਦੇਸ਼ ਜਾ ਲਿਆ। ਆਖਿਆ
ਜੋ ਜਾਵੋ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦੇਵੇ। ਆਸੀ ਰੱਬ
ਦਾਮਨ ਤਰ ਪੈਂਦੇ। ਰਾਜੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਪਹੁੰਚ
ਹੀ ਕਰਨਾ ਹੀ ਆਣਦੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਚਾਹ ਕੀਤਾ,
ਕੀ ਦੇਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸਭ ਦੇ ਸਾਰੇ ਹੀ ਪੈ ਗਿਆ।
ਸਾਰੇ ਤੁਰਿਆ ਹੋ ਗਿਆ ਸਭਨਾਂ ਲਿਆ। ਹੈ, ਕਲ
ਫ਼ਿਕਰ ਕਿਉਂ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਦਾ ਹਾਲ ਹੈ
ਰੱਬ ਸਹਿਤ ਹੀ ਆਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਜੋਰ
ਹੀ ਸਭ ਕਿ ਭਾਗਿਆ। ਹੋਈ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਕੀ
ਫ਼ਿਰ ਤਾਰੇ ਜਾਣਾ ਪਰਤ ਦਾਸਾਂ ਹੈ। [illegible]
ਬਾਰੇ ਜਾਣੋਂ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਹੋਰ ਤੇ [illegible]

3 (46)

ਕਰਿਆ। ਕੀਤੀ ਸੀ।
ਭਾਈ ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ ਟੇਪ ਰਿਕਾਰਡ
ਇਮਾਰਤ ਆਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਾਂਦੇ ਪਈ ਦੇਣੀ ਸਮਾਚਾਰ ਪਾਰੁ
ਕਰ ਦਿੱਤੀ। "ਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਵਾਨ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਿੰਘ ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੀ
ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਛਕਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ" ਦੇ ਪੰਨਾ
16 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਭਾਈ
ਰਾਇ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਲਿਖਾਏ ਹੋਏ ਸਮਾਚਾਰ
ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਇਹ
ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕਰਦਿਆਂ।
ਅਜੋਕੀ ਜੀ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਵਿੱਚ ਆਪਾਰ ਸ਼ਰਧਾ, ਇਕਾਂਤ
ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤਾ ਅਤੇ ਆਤਮਕ ਦੀ ਸੁਪਨਾ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪੰਜਾਬ
ਰਹ ਦੇ ਹਰ ਆਮ ਪਾਸ ਅਮੀਰ ਗਰੀਬ ਤੇ ਲੋਕ, ਦੇ ਦਿਲੋਂ
ਚਾਹੁੰਦਾ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੱਢ ਕੇ, ਪਿਤਾ ਦੀ ਦਾਤ ਦੇਵੇ ਗੁਰੂ
ਰਾਮ, ਸੁਰਖਾਈ ਨਾਮ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਮ ਸ਼ਬਦ ਕਾਂਡ,
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ।
ਆਪਣੀ ਹਿੰਦ ਚਾਹੇ ਲੱਖ 22 ਦੁਖੜੇ ਉਠਾਉਂਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਪ੍ਰਭੂ ਹੁਕਮ ਤੇ ਸੇਵਾ ਭਾਵਨਾ ਨਾਮ ਦੇਣ ਕਰ ਦੇ ਸ਼ਾਮ
ਇਮਤਿਹਾਨ ਦੇ ਉਤਸ਼ਾਹ ਸਹਿਤ ਚਾਹੇ ਜਿਵੇਂ ਸਮੇਂ ਇੰਦਰ ਦੀ
ਹੱਥਾਂ ਹੇਠ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਜੇਲ੍ਹ ਗਏ।
ਜਿਤ ਪਾਸਿਉਂ ਵੀ ਇਹ ਇਕ ਵਾਰ ਉਤਸ਼ਾਹਤ
ਚਾਹ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਦੰਡਿਤਾਂ ਖਾਲੀ ਤੇ ਹੀ ਜੀ। ਭਾਈ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਇਹੋ ਪ੍ਰਚਲਿਤ
ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕ ਸੀ ਪਰ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨਾਮ
ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੇ ਸੁਰੇ ਸੀ ਪਰ ਕਰਾਂਗੀ
ਸੀ, ਉਹ ਨਾਮ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਇਕਠ ਤੋਂ ਸਤਾਉਣ
ਦੀਆਂ ਦਿਨ ਪਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਕਰਾਰਨਾਮਿਆਂ ਦੇ ਚਲਦੀ ਸਖਤੀ ਨਾਮ ਦਿੱਤਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ
ਦਿੱਤੀ।।

5

~~ਸੁਧਾਰਕ~~ ਸੁਧਾਰਕ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸੰਬੰਧੀ

ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਆਪਣੀ ਚਾਲਾਕੀਆਂ
ਵਿਖਾਉਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ ਪਰ ਹੁਣ ਤੱਕ ਦੇਸ਼
ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਹਾਸਲ ਕਰਾਉਣ ਦੀ ਆਸ ਜਗੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ
ਆਪ ਉਤੇ ਦੇਸ਼ੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਦੀ ਰੋਕ ਥਾਮ ਸਕਦਾ। ਆਪ ਦਾ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਇਕੱਲਾ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰਕਤਾ ਦੇ
ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਤ ਸੀ, ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ
ਗ਼ਦਾਰੀਆਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ
ਆਪ ਨੇ ਆਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਪੂਰੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ
ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ।

ਆਪ ਨੇ ਸਾਰੇ ਇਲਾਕੇ ਵਿਚ ਢਾਡੀਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਦਾ ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਣ ਲਈ ਸੂਬੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨੀ ਚਾਲੂ ਕੀਤੀ
ਤੇ ਇਸ ਦੇ ਸੌਂਪਾਂ ਨੂੰ ਇਲਾਕੇ ਵੰਡ ਦਿੱਤੇ। ਬਾਬਾ
ਰਣਧੀਰ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਤਪਤੀਪੁਰ ਦੇ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਇਲਾਕਿਆਂ
ਦਾ ਕੰਮ ਸੌਂਪਿਆ। ਬਾਬਾ ਕਾਹਨ ਸਿੰਘ ਮਿਹਰ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਜ਼ਿੰਮੇ ਮਾਲਵਾ, ਪਟਿਆਲਾ ਤੇ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦਾ ਇਲਾਕਾ
ਆਇਆ। ਬਾਬਾ ਸਾਧਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਲਈ ਭੇਜਿਆ। ਬਾਬਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਬਾਬਾ ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਦੁਆਬਿਓਂ ਪਾਰ
ਮਾਝਾ ਤੇ ਹੋਰ ਇਲਾਕੇ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਸੌਂਪੀ। ਬਾਬਾ
ਜਸ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਦੁਆਬੇ ਵਿਚ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ
ਲਈ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤਾ।

ਆਪ ਨੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕੰਮ ਲਈ ਪ੍ਰਚਾਰਕ,
ਸੂਬੇ ਤੇ ਕੀਰਤਨੀ ਸਭੇ ਦੀ ਨਿਯੁਕਤ ਕੀਤੀ,
ਇਨ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਨੇ ਆਪ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨੀ ਦੇ
ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਲਈ ਨਾਮ ਦੇਣਿਆ। [illegible]
ਵਿਧਾਤਾਂ ਪਾਏ ਅਨੁਸਾਰ ਕੰਮ ਨਾਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ
ਕੰਮ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਆਪ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਂ [illegible]

ਤਾਂ ਜਿਹੜਾ ਸਤਿਗੁਰ [illegible] ਕੇ ਤੇ ਤਾਜ ਦੇਣ [illegible] ਜਿਹੜਾ
ਤਖ਼ਤ [illegible] ਨੇ ਧਾਰਮਿਕ [illegible] ਜਾਂ ਜਿਸ [illegible]
ਹੁਣ ਕਰਨ [illegible] ਦਾ [illegible] ਤੇ ਦੇਣ
[illegible] ਦੀ ਧਾਰਾ ਸੀ।

ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਹੋਕਾ

[illegible] ਜਿਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ [illegible] [illegible] ਜਦ ਕਿ [illegible] ਦੇ [illegible] 1858 ਈ: ਦੇ ਕਰੀਬ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ [illegible] ਕਰ ਦਿੱਤੀ। [illegible] ਆਪ ਨੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਕੀਤਾ। [illegible] ਆਜ਼ਾਦੀ [illegible] ਦਾ [illegible] ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ [illegible] ਆਮ [illegible]। ~~[illegible]~~ [illegible] ਗੁਰੂ [illegible] ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਆਜ਼ਾਦੀ [illegible] [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ [illegible] ਵਿੱਚ ਦੀ [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੇ ਜਿਸ [illegible] [illegible] ਸਿੰਘ ਦੇ [illegible] [illegible] ਸੀ। [illegible] ਦੇ ਅੰਦਰ [illegible] ਜਿਸ ਦੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਵਿਚ [illegible] ~~[illegible]~~ ਕੀਤੀ। ਲੁਧਿਆਣਾ, ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ, [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible], [illegible] ਆਦਿ ਸ਼ਹਿਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਹਿਲੇ [illegible] ਕੀਤੇ। [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] [illegible] ਦਿੱਤੇ। [illegible], [illegible], [illegible] ਤੇ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਪਏ। ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ [illegible] ਦੇ [illegible]

ਪਹੁੰਚੇ ਜਾਣਾ। ਫੌਜ ਨੂੰ ਅਫਸਰਾਂ ਵੱਲੋਂ ਪੈਂਦਾ ਕਿ ਉਹ ਹੋਰ ਵਧ ਜਗ
ਲੈਣਗੇ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਦ ਸਾਰਾ ਪੰਥ। ਗੁਰੂ ਜੁਗਤ ਜਾਣਕੇ ਮਗਰ
ਹੋ ਗਿਆ, ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਲਿਆ।

ਗੁਰਦਰਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਦੇਸ ਵਿਚ ਤੇ ਹੋਰ ਕਈ ਗੁਰਦੁਆਰੇ
ਵੀ ਕੁਝ ਜਾਣ ਗਏ। ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਆਦਮੀਆਂ ਦਾ ਮਿੱਤ
ਸਭੇ ਪਹਿਲਾਂ ਸੀ। ਜੇ ਜਗਤ, ਭੈਣ, ਅਧੀਨ, ਜੇਠਾਣ
ਗਰਮੀ ਦਾ ਵੱਧ ~~ਦਾ~~ ਸੀ। ਕਈ ਤਾਂ ਅਫਸਰ ਜਾਣ
ਜੋ ਜੇਠ ਪੋਹ ਜਗਤ, ਅਧ ਜੇਠ ਜੇਠਾ ਸਬੀ ਤੋਂ ਅਧੀਨਾਂ ਕੇ ਵੀ
ਉਠ ਜਾਵੇ ਜਾਣ। ਉਹ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਆ ਗਏ ਸਨ
ਲੋਕ ਜਾਣ ਜਾਣ ਦਸ ਦਿੱਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖੂਬ ਉਤੇ ਜਾਣੇ
ਜਾਣੇ ਜੀ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕਰਕੇ, ਜੱਥੇ ਦਾ ਜਤਨ ਪਾਕੇ ਆਣ ਸਭ ਕਿਤਾ,
ਸਿੰਘਾਂ ਦਸਿਆ ਗਿਆ, ਕਿ ਅਜਿਹਾ ਆਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿਖਾਉਣ, ਉਸਦਾ
ਸਦਾ ਸੱਚਾ ਵਿਚਾਰ ਹੋਣਾ। ਉਹ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਕਰਕੇ ਜਾਣ
ਜਾਵੇ ਦਾ ਜਤਨ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਗਏ ਤਾਂ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਉਥੇ
ਦੇ ਲੋਕ ਵਿੱਚ ਸਾਰ ਕਿਤਾ। ਸਾਰ ਦੀ ਲੋੜ ਵਰਤ ਗਈ।
ਜੋਰ ਦੇ ਜੋਰ ਤੇ ਗਏ। ਉਥੇ ਦਾ ਅਸਰ ਗੁਜਾਰ ਗਿਆ।
ਜਾਂਚ ਦੇਣ ਲਗ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜਗਤਾਰ ਦਰਬਾਰ
ਸਿੰਘ ਵੀ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਆਦੀ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ
ਕਿਰਪਾ ਦਯਾਲੂ ਸਿੰਘ ਜਣਾ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਦੇ ਵੀ ਜਾਣ
ਸਭੇ ਦੂਰ ਹੋ ਗਏ।

ਏਥੇ ਹੀ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੀ ਜੀ,
ਕਿ ਆਪਣੀ ਸਰਬੀ ਅਧਿਕਾਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੇ ਅਸ
ਕਰ ਦੇਵੇਂ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਿੰਘਾਂ ਉਸ ਨੂੰ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਗਲਾ ਦੇ ਅਧੀਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ
ਅੱਗੋਂ ਉੱਤਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿਹਾ, "ਮੈ ਜੇਠ ਤੀਕ ਆਪਣਾ ਬਚਨ ਨਹੀਂ
ਛਡਾਂਗਾ ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਕਰਕੇ ਦਸ ਦਿਓ।" ਸਿੰਘਾਂ ਬੋਲਿਆ
"ਸਾਡੇ ਤੇ ਜੇ ਇਸ ਵੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਪਹੁੰਚ, ਤੂੰ ਆਪ ਹੀ
ਜਾਵੀ [illegible] ਅਰਜ ਆਖਦੇ ਹੋ।" ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਮਿਹਰ ਵੀ ਕਿਤਾ, ਪਰ
ਉਸ ਵੱਖ ਤਕਿਆ, ਉਸਦਾ ਅਹਿਸਾਨ ਕਿਤ ਗਿਆ। ਜਾਣਕੇ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ, ਜਲੰਧਰ ਦਾ [illegible] ਪਹਿਲਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ [illegible] ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ ਆ ਕੇ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ, "ਮੈਂ ਇਕ ਵਾਰ ਇੱਕ [illegible] ਕੀ [illegible]। ਮੇਰੇ ਤੇ [illegible] ਕਰੋ, ਮੈਨੂੰ [illegible] ਦਿਓ।"

ਉਪਰੰਤ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ [illegible] ਦੇ [illegible] ਪਹਿਲਾਂ [illegible] ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ [illegible] ਇੱਕ ਰਾਜ ਦਸਿਆ [illegible] ਦੇ [illegible] ਗਿਆ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਉਹ [illegible] ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸਿੰਘ [illegible] ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਇੱਕ ਕੇਂਦਰ ਥਾਪ ਦਿਤਾ।

ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਦਾਤ

On Page 13

ਆਪ ਨੇ ਏਥੇ [illegible] ਦੇ ਪਿੰਡ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ ਵੀ ਦੀਵਾਨ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਨੂੰ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ [illegible]

ਸੰਗਤਾਂ [illegible] ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ [illegible] ਪਿੰਡ ਸਿਆਲਕੋਟ ਵਿਚ [illegible] ਤੇ ਨਾਮ ਦਾਨ, ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਕਰਨ, ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ, ਕੀਰਤਨ ਕਰਨ ਤੇ [illegible] ਸੰਨ 1863 ਈ. [illegible] ਦਿਤਾ। ਸਿਆਲਕੋਟ ਤੇ ਨਾਲ ਦੇ ਪਿੰਡ [illegible] ਪਹਿਲੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਥਾਪੇ ਗਏ। ਇਕ [illegible] ਦਾ ਅਸਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵ ਪਾਇਆ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਅਰਜ਼ [illegible] ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ। ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਉਹ [illegible] ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ [illegible] ਕੀਤੀ, ਉਹ [illegible]

ਇਸਤਰੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕਾਇਆ

ਛੇਤੇ ਦੇ ਘਰ ਆਈ ਪਰ ਰੁਕ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਕਾਰੋਬਾਰ
ਸੰਸਾਰ ਦਾ ਇਹ ਅਦਭੁਤ ਵੱਡਾ ਕਰਨ ਸੀ, ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਅੱਖ
ਦੀ ਰੜਕ ਬਣ ਗਿਆ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਹੀ ਇੱਕ
ਵੱਡਾ ਗਦਰ ਗਿਣਿਆ ਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਖਤਰਨਾਕ ਮਿਥ ਲਿਆ।

ਲਿਆਨਤਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਹਿੰਦੇ ਆ ਗਏ। ਏਥੇ ਇੱਕ
ਸਾਹਿਬ ਨੈਣਸੁਖ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਇੱਕ ਜਗ੍ਹਾ ਤੁੱਲੇ ਦੇ ਪਾਣੀ
ਆਸ ਹੈ, ਦੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪਤਾਸੇ ਪਾ ਦੇ ਹੈਂ ਆਇਆ। ਇਸ
ਦੇਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਜਾਣ ਗਾਏ ਸਦਾ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ
ਜੈਂਡੀ ਪਾਸ ਜਾਣ ਚਾਰ ਵਾਰ ਆਇਆ। ਕਹਿਣ ਲਗੇ,
ਤੂੰ ਇਹ ਗੈਰੀ ਬਾਣ ਖੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਤੇ
ਗੁਰੂ ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਤੌਰ ਆਏ ਆਇਆਂ, ਤੇਰੇ ਏਥੇ
ਆਣ ਲਗਿਆਂ ਸਗਲ ਤੋਂ ਆਈ। ਤੂੰ ਆਪਣੀ ਕਰ ਆਪ
ਨੇ ਖੰਡਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਸ਼ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਇਹ ਨਿਕਲਾ
ਕਿ ਤੇਰੀ ਦੇਹ ਅੰਗ ਸਾਂ ਬਣਗੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਏਥੋਂ ਪਾਈ ਇਸ
ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਨ ਤੇ ਰਹੀ ਆਗਰ ਤੋਂ ਤੁਰਿਆ। ਗੁਰਾਂ
ਤੇ ... ... ਦੇ ਉਸ ਦੀ ਆਤਮਾ ਏਥੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਤੇ ਸੁੱਟੀ
ਸੋ ਕਿ ਉਸ ਉਤੇ ਇਸ ਦਸੌਰਤ ਦਾ ਅਸਰ ਨੇ ਤਾਂ ਸੀ ਤੇ ਸਰਕਾਰ,
ਓਹ ਤਾਂ ਚੁਕਿਆਈ ਤਰ ਤੇ ਦੇਸ ਦੇ ਕੈਸ ਦਾ ਗਦਾਰ ਸੀ।
ਉਸਨੇ ਆਦੇਸ਼ਾਂ ਨੇ ਚੌਣਸ ਕਰਾਂ ਦੀਆਂ ਗਲਤ ਰਿਪੋਰਟਾਂ
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਉਥੋਂ ਹੀ ਘਲਣੀਆਂ ਸੀ।

ਬਾਈ ਨੰਬਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਬਾਈ ਬਤੂਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਹਿਬਾਂ
ਨੂੰ ਇਹਤਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਸਾਹਰ ਦਾ ਪੰਗਰਾਸ ਚਾੜ੍ਹ ਦਿਆ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪੰਜ ਵੱਟ ਤੇਣ ਇਤਰ ਇੱਕਣੇ ਸੀ ਕੇ ਇੱਕ ਇਸਤਰ
ਤਿਆਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਏਸ ਤਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਵਰਾ ਦੀ ਚਾੜ੍ਹ
ਲਿਆ। ਸਾਹਿਬਾ ਸੌਧਾਂ ਨੂੰ ਗਾਤਾ ਤੇ ਇਆ ਕਰੇ
ਆਤਮਗਤੀ ਦੇ ਦੇਣ ਪੂਰਾ ਤਾਂ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੇ, ਏ ਕਰ
ਦਾ ਸਰਦਾ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਪੋਥੀ ਦੇ ਜਾਣ ਤਰਤੇ ਜਗਾਂ
ਪਰਤ ਸੜਕਾਂ ਤੇ ਤੁਰਕ ਗਾਰ ਦੇ ਸਾਹਿਬ ਨੈਣਸੁਖ ਨੂੰ
ਜੇਤੇ ਜਾਣ ਲਿਆ। ਕਰੋ ਸੜਕਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਸਾਹਰ।
ਅੰਗਾਂ ਪੈਸਾਂ ਇਹਤਾਂ ਦੀ ਚਾੜ੍ਹੀਆਂ ਬਾਗੀ ਸੜਕਾਂ, ਕਿਤੇ ਪੰਛੀਆਂ

ਦੱਸ ਰਹਨ ਦੇਂਦੀਆਂ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਉਸ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਕੁਰਬਾਨੀ ਕੀਤੀ।
ਜਾਰ ਜਾ ਕੇ ਕੋਈ ਆਪ ਸੋਢੀਆਂ ਕਿਹਾ ਕੇ ਸਿਆਣਾ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ
ਇਸ ਪੋਸ਼ਾਕ ਛੱਡ ਕੇ ਦੇਣ ਜੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਦਾ ਕੇ ਜਾਣ।

ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿੱਚ

ਸੰਨ 1861 ਈ ਦੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਪੁਰਬ ਸਮੇਂ ਆਪ
ਹਰਦੁਆਰ ਗਏ। ਏਥੇ ਆਰਾਮ ਕੈਂਪੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸੀ।
ਤੇਰ ਸੰਮਤਾਂ ਤੋਂ ਵਿਛੜਾ ਆਪ ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਰਿਵਾਰ
ਵੀ ਨਾਲ ਸੀ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦੇ ਛੋਟੇ ਭਰਾ ਕਾਕਾ
ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ, ਪਿਤਾ ਜਿਆ ~~[illegible]~~ ਸਿੰਘ ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ
ਦੇ ਦੂਸਰੇ ਮੈਂਬਰ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸਨ। ਇਸ ਸਮੇਂ
ਬਾਬਾ ਸੋਹਣ ਸੰਗਤ ਵੀ ਨਾਲ ਗਈ। ਸਾਰੀ ਸੰਗਤ ਦੀ ਨਾਲ
ਸੀ ਦੇਖ ਰਿਹਾ ਹਰਦੁਆਰ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦਾ।
ਆਪ ਨੇ ਸਵੇਰੇ ਸਮਾਧ ਰਹਿਣ ਪਾਣੀ ਗੱਡੀਆਂ ਤੇ
ਢੰਡਾ ਕੇ ਰੱਖਿਆ। ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰਨਪੁਰ
ਰਾਹੀਂ ਆਪ ਹਰਿਦੁਆਰ ਪੁੱਜੇ। ਰਸਤੇ ਵਿੱਚ ਕਈ ਥਾਂਵਾਂ
ਤੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਾਏ। ਤਾਰੀ ਵਿਤ, ਰਾਮ ਜਾਪ ਕੀਤਾ
ਤੇ ਤਾਰੀ ਪਾਠ ਕੀਤਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ।
ਸੰਗਤਾਂ ਨਾਲ ਨਾਲ ਦੇਂਦੀਆਂ ਤੇ ਕੀਰਤਨ [illegible] ਦਾ ਅਨੰਦ
ਮਾਣਦੀਆਂ, ਹਰਿਦੁਆਰ ਵਿੱਚ ਵੀ ਤੇ ਹਰਿਦੁਆਰ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਕਈ ਥਾਵਾਂ ਤੇ ਸਾਧੂਆਂ ਨਾਲ ਗੋਸ਼ਟਾਂ
ਹੋਈਆਂ। ਆਪ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦੇ ਅਸਰ ਤੇ ਰੂਪ
ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਖ ਕਈ ਤਾਂ ਦੇ ਹਰਤਾਲ [illegible]
[illegible] ਬੰਦ ਕੀਤਾ। ਸੰਗਤਾਂ ਰਾਹ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਾਧੂ ਦੀ [illegible] ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਧੂ ਮਹਾਤਮਾ
ਆਪਣੇ ਮਤਲਬ ਖਾਤਰ ਦੇਖੋ ਜੋ ਗੁਰਮਤ ਕਥਾ ਵਿੱਚ
ਭਾਰਤ ਮਹਾਰ ਬਾਹਰ ਘਰ ਉਹ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਕੀ ਕੀਆਂ ਦੇਖੀਆਂ ਅਜੇ ਕਹਿਰ ਨਾ ਜਾਵੇ। ਆਪ ਨੇ

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਦੇ ਹਥੋਂ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ, ਸਮਚਾਤ ਦੇ
ਤੋੜ ਫੋੜ ਲੈਨਕਰਨ ਤੇ ਫੌਜਾਂ ਨੂੰ ਮੁਲਾਜ਼ਮਾਂ ਨਾਲ
ਟੱਕਰ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦਿੱਤਾ। ਨਾਲ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ
ਖਾਦੀ ਪਹਿਨਣ ਉਪਰ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ।

ਫਰਵਰੀ ਸੰਨ ੨੧ ਦੇ ਨਨਕਾਣੇ ਦੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ
ਦਾ ਸਾਕਾ ਹੋਣ ਵੇਲੇ ਕਪੜੇ ਪਾਈ ਬੈਠਾ ਸੀ।
ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਲੋਗਾਂ ਦੀ ਪਾਣ ਰੋਕੇ ਸਨ।
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਤਾਰ ਪਾਈ ਕਿ ਜੋਸ਼ਾਂ ਨੂੰ
ਤਰਸਾਣ ਵਾਲੀ ਇਸ ਕਿਰਨ ਦੇ ਪਾਲਣ ਕਰਨ ਤਾਂ
ਜਦ ਜਦ ਸਮਰੱਥ ਹੋ, ਸਾਧੂ ਤਾਂ ਸਾਧਨਾਂ ਤੇ
ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾਵਾਦ ਰਹਿ ਕੇ ਕਾਇਮ ਰਹਿਣ
ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚੇ ਵਿਚਾਰ ਤੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਪੂਰੀ
ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਾਹੀਂ ਅੱਜ ਦੇ ਹਮਲੇ ਤੇ ਕਬਜ਼ੇ
ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਕੇ ਜੋਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮਨੋਬਲ ਵਧਾਇਆ
ਵਧਾ। ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਸਿਖਿਆਂ ਦੇ
ਕਹਿਣੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ ਨਾਲ ਇਕਮਤ ਹੋਕੇ ਦੇਣਾ।
ਅਤੇ ਨਨਕਾਣਾ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਇਹ ਅੰਤ
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਤੋਂ ਕਾਫ਼ੀ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ,
ਉਸੇ ਅੰਗਾਂ ਤੇ ਇਹ ਲੋਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ, ਤੇ ਸਾਰੇ ਦੇ ਕਈਆਂ
ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਮਾਪਤ ਕਰਨ ਤੇ ਸਾਰਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਪ੍ਰਗਟ ਦਾ ਰਸਤਾ ਦਿੱਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ ਦਾ ਇਹ
ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਤਨਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਨਾਲ
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਨੇ ਨਾਮ ਲਿਆ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਲ ਜੁੜ ਗਏ।

ਮਾਘੀ ਮੇਲਾ ਮੁਕਤਸਰ

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਮਾਘੀ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਮੁਕਤਸਰ
ਜਾਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਦਾ ਪਹਿਲਾਂ, 1862 ਦੇ ਕਰੀਬ ਹੀ ਆਪ
ਆਪਣੇ ਸਿਖ ਪੈਰੋਕਾਰ, ਹਾਲੀ ਜਥਾ, ਤੇ ਹੋਰ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ
ਸਮੇਤ ਮੇਲੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚੇ। ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ ਦੀ
ਆਪ ਦੇ ਸਿਖ ਹੋ ਤਕਰੀਬਨ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਇਕ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸਮਝਣਾ
ਵਿਚ ਪਹੁੰਚ ਜਾਣ ਮਗਰ ਅਖਿਲਿਤ ਹੋਣ ਦੇ ਤੇ ਸਾਮ
ਵਾਸ ਮੇਲੇ ਸਾਮਾਨ ਦੀ ਇਤਹਾਸ। ਸਿਖ ਕਰਕੇ
ਸਨ। ਉਥੇ ਪਹੁੰਚਣਾਂਦਾ ਦੀ ਬਣੀ ਮੌਂਟ ਦੀ ਇੱਕ
ਹੋਈ ਜੀ। ਪਿਛਲੀ ਹੈ ਕੀਰਤਨ ਦੇ ਅਰਥ
ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਮੁਕਾਬਲਾ ਵੀ ਸਮਾਂ ਆਈ ਸੀ।
ਇਸ ਪਿਛੋਂ ਉਸ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੇ ਪਾਲਣ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਇੱਕੋ ਸਿਰਫੇਰ ਗੁਰੂ ਅਰ ਸਿਖ ਤੇ ਸਮਾਂ ਪਾਈ
ਸਿਖ ਕਰਕੇ ਨਾ ਸਕਾ। ਜੋ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਹਜ਼ੂਰ
ਇੱਕ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀਆਂ ਅੰਕੜਾਂ ਅਤੇ ਕੀਆਂ ਕਰਨ
ਕੋਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਵਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ
ਸਨ।

ਸਮਾਂ ਦੇ ਦੇ ਏਥੇ ਮਿਲ ਉਪਰਾਲਾ ਸਿਦਕ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ
ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਇਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦਾ ਜ਼ੋਰ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰ
ਸਿਖ ਸਾਰ ਖੁਦ ਇੱਕ ਤੇਜਾ ਵਾਲਾ ਪਤਾ ਲਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਪਤਾ
ਕੀ ਕਿ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਖੁਦ ਦਾ ਹੀ ਪਾਣੀ ਦਸਤੇ
ਸਨ। ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ। ਇਸ
ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਵਿਚ ਉਦਾਸੀ ਸਾਧੂ ਮੁਕਤਸਰ ਦਾ ਰੋਣਾ
ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਖੁਦ ਤੋਂ ਪਾਣੀ ਮਿਆਨ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਇਤੇ ਕਿ ਕਿ ਉਥੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਦੀ ਪਛਾਣ ਹੋ ਗਈ ਹੈ ਸਕੀ।
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਦੀ ਟਕਰ ਕੀਤੀ। ਕਿ ਜਿਸ ਨੇ ਮੁਕਤੇ

ਤਾਂ ਕਿਤਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਧਿਆਨ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਅਰਦਾਸ ਦਾ ਰੂਪ
ਦੇਣ ਲਈ। ਇਸ ਦੇ ਬਿਨਾ ਕੁਝ [illegible] ਵੀ ਧਾਰਦੇ
ਹੀ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਧਿਆਨ ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਜਨ
[illegible] ਨੂੰ ਸੁਆਸ ਦਰ ਦੇਣ ਦਾ। [illegible] ਧਿਆਨ
ਦੀ ਦੇਹ ਕਈ ਜਾਗਦੀ ਹੈ ਤੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਦਾ ਜਾਗ੍ਰਤ
ਹੋਣਾ ਜਾਗਦਾ ਹੈ।

ਧਿਆਨ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਵੀ ਕੋਈ ਅਜੋਕਾ ਦਾ ਪਤਾ
ਜਾਣਾ ਤਾਂ ਤੇ ਧਾਰਨ ਜਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ
ਤਾਂ ਹਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜੀ। ਤੇ ਆਪਣੀ ਸੂਝ ਧਾਰ ਜਾਣ
ਜਾਣੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ੀ ਆਦ [illegible]। [illegible]
ਜਗਿਆਸਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਹੀ ਸੁਆਸ ਦਰ ਕਿਤਾ। ਏਥੇ ਕਰਕੇ
ਆਪ [illegible] ਨਿਰਤਰ ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਲ। ਏਥੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਤੇ
ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਜੀ। ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਤੇ
ਇਹੋ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਪਿਆ ਹੋਏ ਤਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀਆਂ ਨੇ ਅਰਦਾਸ
ਕਰਨੇ ਤਾਂ ਜਦ ਕਰ ਕਿਤੀ ਇਹ ਜਗਿਆਸੂ ਦਾਨ ਜਿਸ ਦੀ
ਇਹ ਦਿਨ ਰਾਤ ਰਹੀ ਇਕ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ, ਇਸ ਦੇ ਤਰਪ੍ਰਤਾਪ
ਜਗਤਾਂ ਦਾ ਪੜ੍ਹ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ ਜਿਪਰਦਾ ਰਾਖ
ਗੁਰੂ ਦਾ ਪਾਰ ਤੇ ਤਕ [illegible] ਜਾਣੇ ਜਾਂਦਾ
ਇਸ ਕਈ ਇਸ ਨਿਤਰ ਵੱਖ ਪੈਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਜੀ।
ਏਥੇ ਇਸ ਨਿਤਰ ਵੱਖਰਾ, ਵਿਚਰ ਦੇ ਕਥਨ ਆਦਿ ਦੇ
ਤਾਂ ਤੇ ਪਰਮ ਦੇ ਇਹ ਆਦਰਸ਼ ਤੇ ਜਾਣ ਕਿਸ ਪੰਧ ਤੇ,
ਜਗਦੀ ਤੇ ਗਰਦਨ ਤੇ ਦੇਣਾ ਹੈ ਤੇ ਇਸ ਅਜਿਹੇ ਦਰਸ਼ਨ
ਦਰ ਚਰਨ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਆਪ ਇੰਝ ਪ੍ਰਧਾਨ ਤਾਂ। ਇਸੇ
ਤਾਂ ਇਸ ਜਾਂ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰੀ
ਦੇ ਜਾਣ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਜੀ। ਇਸ ਗੁਰਸਿੱਖੀ
[illegible]

ਦੀ ਦੇਖ-ਰੇਖ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਵਤਨ ਜਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ, ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਫਲ ਨਹੀਂ ਹੋਣ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਕੀਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਅਫਸਰਾਨ ਨੂੰ ਕਾਫ਼ੀ ਚਿੰਤਾ [illegible] ਸਰਕਾਰੀ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਅਫਸਰਾਨ ਕਾਫੀ ਤੰਗ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਾਰਨ ਹੁਣ ਅਫਸਰਾਨ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਤੇ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਣ ਲੱਗੇ। [illegible] ਇਹ ਸਭ ਹੁਕਮ ਆਮ ਹੋ ਗਏ [illegible] ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਜਿਹੀ ਹਾਲਤ ਆ ਗਈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਅਫਸਰਾਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸ਼ਿਕਾਇਤ ਦਾ ਨੋਟਿਸ ਲੈਂਦੇ ਹੋਏ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਦੇਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ KUKA MOVEMENT ਦੇ ਪੰਨਾ ੫੦ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 1863 ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਪੱਕੀ ਨਜ਼ਰ ਰੱਖਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਜਦ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਿੰਟੈਂਡੈਂਟ ਨੂੰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਨੇ 5 ਅਪ੍ਰੈਲ 1863 ਨੂੰ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ ਕਿ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਦਾ ਵੱਡਾ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਗਪਗ 200 ਆਦਮੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚਿਆ ਹੈ, ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਰਾਹ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ [illegible] ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੇ ਸਹਾਇਕ ਬਣਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਦੇ 5000 ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਾਲ ਹਨ ਤੇ ਉਹ ਇਸ [illegible] ਤਾਕਤ ਇਕੱਠੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਉਸ ਦਾ ਮਕਸਦ ਸਰਕਾਰੀ ਹਕੂਮਤ ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨ ਦਾ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਅੰਤ ਤੇ ਰਾਜ ਦਾ [illegible] ਹੈ। ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ [illegible] ਪੰਨੇ ਤੇ ਲਿਖਦੇ

ਦਾਸੀ ਸਿਮ੍ਰਤੀ ਕਰਕੇ ਸਿਆਮਪਰਸ਼ਾਦ ਦੇ ਵਿ.ਸੰ. ਸੀ ਤੇ ਲਗਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਬਾਈ ਹਜ਼ਾਰ ਤੋਂ 60,000 ਤੱਕ ਪੁਜ ਚੁਕੀ ਸੀ।

ਇਸ ਪਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਸੈਕਟਰੀ ਦੀ ਦੇ ਮੁਕਤ ਰਿਪੋਰਟ ਸਿੱਖ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜਾਂਚ ਇਸ ਪਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰਾਂ ਤੇ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟਾਂ ਨੂੰ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਤੇ ਸਖਤ ਨਜ਼ਰ ਰਖੀ ਜਾਵੇ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜੀਆਂ ਜਾਣ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਨੂੰ ਵੀ ਇਸਦੀ ਇਤਲਾਹ [illegible] ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਜਿਸ ਕਿ ਉਹ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਖਾਸ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ ਤੇ ਉਥੋਂ ਦੇ ਇਸਾਈ ਮਿਸ਼ਨਰੀ [illegible] ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਦੀ [illegible] ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ।

ਵਿਸਾਖੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਵਿਸਾਖੀ ਤੇ ਦੀਵਾਲੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਜਾਣ ਦਾ ਨਿਯਮ ਬਣਾ ਲਿਆ ਸੀ। ਸੰਨ 1862 ਵਿੱਚ ਉਹ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਸਮੇਤ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਮੌਕੇ ਤੇ ਸਨ [illegible] ਦਾ ਮੇਲਾ। ਦੀਵਾਲੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਂਦੇ ਹੁੰਦੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਨ ਲਈ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਹੀ ਲੋਕ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ [illegible] ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੀ ਸਮਾਪਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣੀ ਕਰਨਾਲ ਦੀ ਫੇਰੀ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਈ ਸਮਾਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ [illegible] ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਾਲ ਬਾਬਾ [illegible] 6 ਦਸੰਬਰ 1862 ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ 24 ਅਪ੍ਰੈਲ [illegible] ਦਾ ਜਲੂਸ [illegible] ਲਿਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ [illegible] ਜਾਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ। ਸੰਨ 1863 ਦੇ ਵਿਸਾਖੀ ਦੇ ਪੁਰਬ ਉਤੇ ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਸਾਖੀ ਮਨਾਈ [illegible] ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਕਰ ਪਏ। ਉਥੇ ਦਾ ਪੁਲਿਸ ਸੁਪਰਡੈਂਟ [illegible] ਜੀ ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ [illegible]

[illegible]

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ
11 ਅਪ੍ਰੈਲ 1863 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪੁੱਜੇ। ਲੋਹੜੀ ਦੀ ਸੰਗਰਾਂਦ
[illegible] ਤੇ [illegible] ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਆਪਣੇ [illegible]। ਬਾਕੀ
[illegible] ਕੀਤੀ। ਇਥੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ [illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] ਵਿਚ [illegible] ਦਰਬਾਰ [illegible]
[illegible] ਕੀਤੀ ਗਈ। [illegible]
[illegible] ਸਿੱਖ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਦਰਬਾਰ [illegible] ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ—
"[illegible] ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible] ਸਾਥੀ ਸਨ
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ਰਾਮ ਸਿੰਘ [illegible]
ਦੇ [illegible] ਗਈ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

ਤੇ ਆਪ ਸਾਥੀਆਂ ਸਮੇਤ ਪੈਦਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ
ਆ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਹਿਲੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਪਰਤ
ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਤਾਂ ਭਾਵੇਂ ਇਕਸਾਰ
ਤਰੀਕੇ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ, ਪਰ ਉਥੋਂ ਦੇ ਆਪ
ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਰਹਿ ਕੇ ਦਸੰਬਰ ਨੇ ਹੁਕਮਨਾਮੇ ਜਾਰੀ ਕੀਤੇ
ਦੇ ਸੰਗਤਾਂ ਪਾਸ ਕਈ ਨਵੇਂ ਸਾਧੂਆਂ ਸਨ।

ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਾਵਾਂ ਦਾ ਉਚਾਰਨ ਤਾਂ ਜ਼ਰੂਰ ਪਹਿਲਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪਰ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਚਾਲੂ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। ਹੁਣ ਤਕ ਸਾਰੇ ਵਿਆਹ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਂ ਦੀ ਰਾਹੀਂ ਵੇਦੀ ਦੁਆਲੇ ਹੀ ਫੇਰੇ ਹੁੰਦੇ ਰਹੇ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅਮਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁੱਤਰੀ ਬੀਬੀ ਭਾਨੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨਾਲ ਕਰਵਾਉਣ ਸਮੇਂ ਬੇਦੀ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਫੇਰੇ ਦਿਤੇ ਸਨ, ਭਾਈ ਜੇਠਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਤੇ ਬਿਰਾਜਮਾਨ ਹੋਣ ਉਪਰੰਤ ਹੀ ਉਚਾਰਨ ਸੂਹੀ ਰਾਗ ਵਿਚ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲਿਖ ਦਿਤੇ। ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਦੀ ਅਨੰਦ ਰੀਤੀ ਸਾਰੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਲਈ ਪ੍ਰਚਲਤ ਨਾ ਹੋ ਸਕੀ। From Page 3

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 3 ਜੂਨ ਸੰਨ 1863 ਨੂੰ ਫ਼ਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਪਿੰਡ ਖੋਟੇ ਵਿਖੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾ ਕੇ ਅਨੰਦ ਕਾਰਜ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ ਪ੍ਰਚਲਤ ਕੀਤੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਨੰਦ ਮਰਯਾਦਾ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ ਵੀ ਹਵਨ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਉਪਰੰਤ ਵਿਆਹ ਸਾਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਫਲ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਵਨ ਕਰਦੇ ਜਾਂ ਪੈਰ ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਤਿਆਰ ਕਰਾਉਣੀ
ਵਿਧੀ ਦਾਰੀ ਦਾਰੀ ਕਸ਼, ਸਾਧ, ਫੈਸਲੀ, ਛੋਟੀ ਕਵਿਤਾ
ਤੇ ਅਕਾਲ ਉਸਤਤ ਦਾ ਪਾਠ ਗੁਰਬਾਣੀਆਂ ਤੋਂ ਕਰਦੇ
ਹਨ ਤਾਂ ਕਿ ਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦਿਆਂ ਸ੍ਰੋਤ ਸੁਚਾਰੀ ਬਾਣੀ ਦਾ
ਵੇਦੀ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ ਸ਼ੁੱਧ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਏਥੇ ਇਹ
ਅਸਲੀ ਪਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਜਿਤਨਾਂ ਕਲਾ ਦਾ ਫਿਰ
ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਤਿਆਰ ਕਰਕੇ
ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਛਕਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ
ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਇਕ ਪਾਸੇ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰੇ ਦਾ
ਪਾਠ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਕੀਤਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਤੇ
ਫੇਰ ਹਵਨ ਦੇ ਦੁਆਲੇ ਬਹਿ ਕੇ ਹੋਂਦੇ ਹਨ। ਉਪਰੰਤ
ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਗਏ ਗਏ ਸਾਹਿਬ ਪਾਠ ਦਾ
ਭੋਗ ਪਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਨੰਦ ਸਾਹਿਬ ਦੇ
ਪਾਠ ਉਪਰੰਤ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਹੋਂਦੀ ਹੈ ਤੇ
ਕੜਾਹ ਪ੍ਰਸ਼ਾਦ ਵਰਤਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰ
ਦੇ ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਵੇਦ ਸਿੰਘ ਜਿਲਦ 2012 ਬਿਕ੍ਰਮੀ ਦੇ
ਪੰਨਾ 23 ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹਵਨ ਦੀਆਂ ਪਿੰਡਾਂ
~~ਬਾਣੀਆਂ~~ ਦੀ ਰੀਤ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸੰਨ 1863 ਈ: ਨੂੰ ਸ਼ੁਰੂ ~~[illegible]~~
ਸ੍ਰੀ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤੀ [illegible] ਇਸ
ਜਾਂ ਕਈ ਰੋਗੀਆਂ ਦੇ ਕਿਹਾਂ ਬਾਤੀ ~~[illegible]~~ ਦੇ
~~[illegible]~~ ਨੂੰ ਵਿਆਹ ਕਰਾਏ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਵਿਆਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਅਤਿ ਸਾਦਗੀ
ਵਰਤਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ। ਵਿਆਹ ਸੰਬੰਧੀ ਪੰਜ ਹੁਕਮ
ਹਦਾਇਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਤੋਂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ —
1. ਵਿਆਹ ਕਰਨ ਸਮੇਂ ਜਾਤ ਪਾਤ ਦਾ ਭੇਦ

ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਦੀ ਉਸਾਰੀ ਦੀ ਲੋੜ
ਹੈ, ਉਸ ਇਮਾਰਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੋਰ ਕਰਨੀ ਹੀ
ਜਿਤਨਾ ਕੁ ਹੋ ਸਕਦਾ ਇਮਾਰਤ ਸੰਭਾਲਿਆ ਜਾਵੇ।

(2) ਸਿੱਖ ਕੌਮਾਂ ਦੇ ਇਮਾਰਤ ਨੂੰ ਕੀਤੇ ਜਾਣ। ਇਮਾਰਤ
ਜਿਸ ਬਣਾਈ ਹੀ ਪੁਰਾਣ ਸਾਰ ਉਸ 16 ਸਾਲ ਤੋਂ
ਪਹਿਲੇ ਹੀ ਪੁਰਾਣ ਸਾਲ 18 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਬਣੀ ਹੀ ਹੈ।

(3) ਇਮਾਰਤ ਵਿਚ ਇਸ ਦੇ ਰੰਗ ਦੇ ਮਾਹਰ ਦੇ ਸਲਾਹ
ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਵੀ ਪਿਛਲਾ ਨੂੰ ਇਮਾਰਤ ਸੰਭਾਲਿਆ
ਜਾਵੇ। ਕੋਈ ਨਵਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੋਵੇ ਸ਼ਾਮਲ ਦੁਕਾਨਦਾਰੀ।

(4) ਇਮਾਰਤ ਜਿਸ ਨਾਲ, ਜਾਂ ਜਾਇਦਾਦ ਨਾਲ ਹੈ ਮਾਲਕਾਨਾ
ਮਾਲਕ ਦੀ ਸਹਿਮਤ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(5) ਇਮਾਰਤ ਤੇ ਪਾਣ ਤੇ ਪਾਣੀ ਪਰਦਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ।
[illegible] ਪਰਦਾ 13 ਜੂਨ ਤੇ ਬਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇ।

(6) ਕਮਰੀ ਦਾ ਅੰਦਰ ਕਮਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ
[illegible] ਅੰਦਰ ਕਮਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੇ ਜਾਣ।

(7) ਅੰਦਰ ਕਮਰਾ ਕਮਰੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ਨੁਕਸਾਨ
ਨਾ ਹੋਵੇ ਧਿਆਨ ਜਾਵੇ।

(ਮਾਮਲਾ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ —
ਕੋਈ ਦਾਨ [illegible] ਪਾਸ ਜਿਸ ਸਮਝ ਦੀ
ਨਾਮ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ

ਤੇ [illegible] 1863 ਤੋਂ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ [illegible]
~~[illegible]~~ ਇਮਾਰਤ
[illegible] ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦਾ [illegible]
[illegible] ਇਮਾਰਤ ਦੇ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] ਕੀਤੀ।
[illegible]
[illegible] ਕੀਤਾ। ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

[illegible]

[illegible]

ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿਚ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ
ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਸੰਭਾਲਿਆ ਗਿਆ। ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ਕਿਉਂਕਿ ਸੇਵਾਦਾਰਾਂ ਨੇ ਜੋ [illegible] ਤਿਆਰੀਆਂ
ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਵਿਆਪਕ ਕੀਤੇ ਸਨ, [illegible] ਉਸ ਦੇ ਨਤੀਜਿਆਂ
ਤੇ ਤਸੱਲੀ ਦੇ ਨਾਲੀਆਂ ਸੋ ਸੋਹਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਗਟ
ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੇਸ ਇੰਚ ਗੋਲੇ ਸਹਿਤ ਇਕੱਠ
ਵਧਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਜ਼ਮਾ ਕੀਤੀ। ਜਿਸ ਦੀ ਹਿਮਾਇਤ ਕਰਕੇ
ਤੀ.ਸੀ.ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਿੰਦਿਆਂ ਦੀ ਡਿਊਟੀਆਂ
ਲਿਖਵਾਈ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ। ਪਰ ਫਿਰ ਵੀ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ
ਜਾਂਦੇ ਕਿ ਕੁਝ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਕਰੀ ਤਿਸ ਤੋਂ ਸਾਰੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦੇ,
ਕਿਉਂਕਿ ਸਾਰੇ ਲੋਕਾਂ ਪਾਰਟੀਆਂ ਆਪਣਾ ਕਰਾਂਗੇ ਕਰਨ ਦੀਆਂ
ਖਬਰਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰੀਆਂ ਜਾਣ।
ਤਾਰਕ ਹੋਣਾ ਕਿਉਂ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਿਆਂ ਦੀ ਕਿਤਾਬਾਂ
ਇੰਜ ਲਿਖਦੇ ਹਨ -
"[illegible]
[illegible]"

ਦੀਵਾਲੀ ਮੇਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਇਸ ਵਿਚ ਰੂਪ ਧਾਰ ਰਹੀ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਵਿਚਾਰ, ਜੀਵਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਸ਼ਖਸੀਅਤ ਦਾ ਇਹ ਅਸਰ ਸੀ ਕਿ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਸ੍ਰੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਛਕ ਕੇ ਤੇ ਨਾਮ ਲੈ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਹੋ ਗਏ। [illegible] ਜਿਸ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲੱਖਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਇਸ ਦਾ ਸਬੂਤ ਇਸ ਘਟਨਾ ਤੋਂ ਮਿਲਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ [illegible] ਕਿ ਇਕ ਸਮੇਂ ਤੇ ਹੀ ਇਕ ਮੌਕੇ ਤੇ ਦੀਵਾਨ [illegible] ਦਾ ਰਿਕਾਰਡ ਦਰਜ ਹੋਇਆ।

ਤੀਜੇ ਇਸ ਪਖੋਂ ਦੇਖਣ ਤੇ ਵੀ ਆਪ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨਜ਼ਰ ਰਖਦੀ ਸੀ ਪਰ ਇਹ ਕੋਈ ਸਿੱਧ [illegible] ਸਬੂਤ ਨਹੀਂ ਮਿਲਿਆ। ਕੇਵਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਾਦਰੀਆਂ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ, 1863 ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸਮਾਗਮ ਦੀ [illegible] ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਧਿਆਨ [illegible] ਗਈ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਤੇ ਜਥੇਦਾਰ [illegible] ਦੀ ਸਾਰੀ [illegible] ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਖੁਫੀਆ ਏਜੰਸੀਆਂ ਦੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀ ਬਾਰੀ [illegible] ਗਈ। ਇਸ [illegible] ਦੇ [illegible] ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ [illegible] ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿਖਾਈ [illegible] ਦੇ ਅਧਾਰ ਤੇ [illegible] ਗਿਆ।

ਤੀਜੇ ਇਸ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਬਾਰੇ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਦੀਤੀ ਗਈਆਂ ਸੀ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਦਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲਾ ਸਮਾਗਮ ਹੈ ਜਿਥੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਧਿਆਨ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਮੇਲੇ ਤੇ ਹੋਣ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਲੇ ਸਮਾਗਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਉਥੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪੁਰਾਣ ਦਾ ਮੰਤਵ

ਭਾਰਤ ਗੀਤਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ ਵਿੱਚ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਦਾ ਰੰਗ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਹੈ ਇਨਸਾਨ ਵਿਆਖਿਆਨ ਕਰਦੇ ਹਨ -

ਧਾਰਮਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਭਾਵੇਂ ਕੂਕੇ ਜੋ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚੋਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਣਾ ਸੀ, ਆਪ ਦਾ ਲੈਣ ਦੇਣ ਹਰ ਸਧਾਰਨ ਆਦਮੀ ਦਾ ਸੀ। ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਗੱਲ, ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਵਰਤਣ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਾ ਅਸਰ ਤਾਂ ਵਿਚ ਪਾਏ ਸਰਦਾਰਾਂ ਜੋ ਵਿਰੁੱਧ ਇਸਾਈ ਮਤ ਦੇ ਵਿਤਕਰੇ ਦੇ ਪੈਰੋਂ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਫੈਲਾਅ, ਪੱਕੇ ਕਰਕੇ ਤੋ ਅਸਲ ਗਰਤ ਦੇ ਸਾਰੀ ਪਾਰਟੀ ਦੇ ਰਹੀ। ਆਪ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਅਕੀਦਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੋਈ, ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮਤ ਦਾ ਸੁਰਤ ਦੇ ਕਾਰਨ ਦੇਸ਼ੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਨ ਜਾਗੇ,

ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਨਕਲਾਬ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਅੰਦਰ ਖਾਤਿਮਾਨ ਇਸਦਾ ਹੈ ਕਿ ~~ਸਾਰੀ~~ ਗਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਕੂਕੇ, ਤਰਖਾਣਾਂ, ਜੱਟਾਂ, ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰੀਆਂ ਵਿਚ ਸੀ। ਸੰਨ 1863 ਵਿੱਚ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਵਿਲਸਨ ਵਿਲੀਅਮ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ 1866 ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਗੁਰਪੁਰਬ ਮੌਕੇ ਦੇ ਕੀਤਾ ਕੀ ਕਿ ਕੂਕੇ ਆਪਣੇ ਤੌਰ ਤੇ ਹਿੰਦੂਆਂ ਦੀਆਂ ਮੜ੍ਹੀਆਂ ਢਾਹੁੰਦੇ ਵਿਚ ਢਾਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਆਪ ~~[illegible]~~ ਗਊ ਕਤਲਗਾਹ ਦੀ ਭੰਨ ਤੋੜ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।

ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਸ ਗੱਲ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਦਬਦਬਾ ~~[illegible]~~ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਮੰਤਵ ਆਪਣੀ ਸਿੱਖੀ ~~[illegible]~~ ਕਰਕੇ ਪੂਰਾ ਦਾ ਪੂਰਾ ਉਭਾਰਨਾ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਮਤ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਦਿਕਾਂ ਦੇ ਉਪਰ ਹੋਈ ਸੀ। ਬਾਕੀ ਰਾਜਸਿੰਘ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਗ ਰਹੀ ਇਸ ਲਹਿਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂਦਾ। ~~ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਆਦਿਕਾਂ~~

~~[illegible]~~

"ਗੁਰੂ ਜੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਾਰਗ ਭੀ ਦਸ ਗੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼
ਰਹਿ ਹੈ, ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਇਹ
ਹੈ ਪਵਿੱਤਰ ਜਾਂਦੀ ਜੋਤ ਤੋਂ ਲੈਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਗੁਰੂ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਹਰ ਪ੍ਰਾਣੀ ਜਿਹੜਾ ਗੁਰੂ
ਪਾਠ ਦੇ ਪ੍ਰਿਤ ਦੇ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿੱਚ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਾਂਦਾ
ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਚੋਰੀ, ਯਾਰੀ, ਮਹਿੰਤ, ਜੂਆ [illegible] ਵਿੱਚ
[illegible] ਹਰ ਕੁਰਹਿਤ ਜਗ ਮਾਰਦੀ [illegible]
ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਜਾਂਦਾ ਹੈ [illegible]
ਗੁਰੂ ਮੰਨਦੇ ਹਨ।" ([illegible] ਪੰਨਾ 15)

ਸੰਨ 1863 ਈ: ਦੇ ਸਰਕਾਰੀ ਚਿੱਠੀ ਪੱਤਰ ਵਿੱਚ ਕੂਕੇ
ਸਾਧ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਬਾਬਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਿਆ
ਦੱਸਿਆ ਹੈ —

"ਉਹ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਂਦਾ ਪੰਥ ਦਾ ਇੰਨ ਤੇਜ਼ ਫਿਰਦਾ
ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਸਭ ਸੂਬਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਇਸ ਦੇ
ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਇਲਾਕਾ
ਬਹੁਤ ਵੱਡੀ ਮਾਤਰਾ ਵਿੱਚ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਕੰਮ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ
ਤੇ ਹੋਂਦਾ ਹੈ। ਅਰਦਾਸ ਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਪੱਕੇ
ਮੰਤਰ ਦੇਣ ਦਾ ਕਾਰਜ ਹੈ। ਉਸਦੇ ਬੀਬੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਇਲਾਕਿਆਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਪੱਕੇ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ
ਨਾਲ ਇਲਾਕਿਆਂ ਅਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਤੇ ਪਿੰਡਾਂ
ਉਹਨਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕੇ ਤੋਰੀਆਂ ਤੋਰੀਆਂ
ਹਰ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਵਿੱਤਰ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧਤਾ
ਰੱਖਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਉਸਦੀ ਹਦਾਇਤ
ਇਹ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਹਰ ਇੱਕ ਆਪਣੀ ਆਪਣੇ ਪਾਸ
ਸੋਟੀ ਰੱਖੇ। ਅਤੇ ਉਹ ਸਭ ਹਰ ਦੇ ਹਰ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ਼ ਗੁਰੂ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਉਸਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ
ਬੀਬੀਆਂ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਚਾਦਰਾਂ ਵਾਲੀ ਸਿੰਘ ਪੰਜ

[illegible]

The leading features of the doctrine Ram Singh preaches are :–

"He abolishes all distinctions of caste among Sikhs, advocates indiscriminate marriage of all class, enjoins the marriage of widows, enjoins abstemence from liquor and drugs but advocates much too free intercourse between the sexes, men and women rave together at his meetings and thousands of women and young girls have joined the sect. He exhorts his disciples to be cleanly and truth telling. One of his maxims says, 'It is well that every man carries his staff' and they all do. The Granth is their only accepted volume. The brotherhood may be known by the tie of their Pagri 'SIDHA PAG' by a watchword and by the necklace of knots made in a white woollen cord to represent beans (beads?) and which are worn by all the community."

Further on the printed memorandum

it was recorded as will be presently seen, the accounts affirm strict morality to be distinguishing feature of the Kuka principles.

(A brief account of the Kuka sect. from papers relating to the Kuka Sect, page 12)

ਵਿਵਰਣ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਾ ਸੰਪਰਦਾ
ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋਣ ਵੇਲੇ

"ਪਰਾਇਆ ਮਾਲ ਚੁਰਾਣਾ ਕੀਤਾ ਕੀ ਛੋੜਿ ਆਣਾ।
ਹੋਰ ਜਨਾਨੀਆਂ ਕੀ ਨੇੜਤਾ ਤਈਂ ਮਾਈ ਭੈਣ ਜਾਣਨਾ।"

ਤਰਨਾ ਉਚਾਰਣ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਅਤੇ
ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕ, ਜਗਾਖ ਅਤੇ ਨੇਕੀ ਧਾਰਨੀ
ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਪ੍ਰਚਾਰਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ। ਹੋ ਕੂਕਾ
ਉਪੰਰਤ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਮਨਤਾਂ ਕਰਦਾ, ਉਸ ਦੇ
ਕਵਿਤਾਂ ਦੀ ਪੈਰਵਿਤ ਕੇਵਲ ਸਾਂਝੀ ਸੀ। ਕਵਿਤਾਂ
ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਇਸ ਵਰਗ ਤਰਕੇ ਉਹ ਆਚਾਰ
ਕਰਕੇ ਚਾਹੀ ਪਰਮਾਨ ਦਾ ਰਹਾਂ ਹੈ।"

ਪਾਬੰਦੀਆਂ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਲਈ ਜੋ ਕਦਮ ਉਠਾਏ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਦਕਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਨੂੰ ਚਾਰ ਚੰਨ ਲਗ ਗਏ। ~~[illegible]~~ ਸ: ਪ੍ਰੀਤਮ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ [illegible] ਸੁਧਾਰਕ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਸਨ। [illegible] ਵਿੱਚ ਸ: ਅਮਰਨਾਥ [illegible] ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੇ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ [illegible] ਦਾ [illegible] ਸੀ [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ [illegible] ਕਰਨਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਦਿੱਤਾ ਸੀ। [illegible] ਦੀ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਗੁਰੂ [illegible] ਸਿਮਰਨ [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਪਵਿੱਤਰ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ [illegible] ਜਿਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਦੀ [illegible] ਪਵਿੱਤਰ [illegible] ਗਏ। ਆਪ ਨੇ [illegible] ਕਿ [illegible] ਦਾ [illegible] ਪਾਲਨ ਕਰਨ [illegible] ਦੇ [illegible] ਪ੍ਰਭਾਵ [illegible] ਦਾ [illegible] ਪਵਿੱਤਰ [illegible] ਨੇ ਆਪਣੇ [illegible] ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible] ਪਾਲਨ ਕੀਤਾ। ਪਵਿੱਤਰ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible]

[illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ [illegible] ਦੀ [illegible] ਦੀ [illegible] ਸੀ। [illegible]

[illegible]

3

ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਜੋ ਸਾਰੂ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਇਸ ਨਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਸਾਈ ਰਹਿ ਗਏ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਸੂਬਾ ਮੇਰੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ
ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਤੋਂ ਡਰਦੀ ਹੈ।

1. ਇਸ ਇਹੋ ਕਾਰਨ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜ ਜੋ ਦੇਸ਼ ਸੇਵਾ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਬੀਤ ਚੁੱਕਾ ਕਰਦੇ ਹਨ।
2. ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਪ੍ਰਤਿ ਸੇਵਕ ਸੇਵਕੀ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧ ਰਹੀ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜੇ ਦਾ ਰਾਜ ਲੀਤਾ ਕਿ ਅਸਾਂ ਦੇ ਇਸ ਰਾਜ ਦੇ ਅਸਲ ਵਾਰਸਾਂ ਮਹਾਰਾਜਿਆਂ, ਸਰਦਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਜਾਗੀਰਾਂ ਜ਼ਬਤ ਕਰ ਲਈਆਂ, [illegible] ਸਾਰਾ ਮਾਲ ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਬਲ ਹੈ।

* ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪ੍ਰਬਲ ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾ ਸੋਚ ਪੈਦਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
* ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਵਿੱਚ ਪਰਤਾਪ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ।
* ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਗਿਆ ਦੇ ਹੁਕਮ ਉਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਪਰਦਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਸਥਾਪਨ ਤਰਕ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਕੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਤੇ ਜਾਨ [illegible] ਹੈ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਮਤਲਬ ਨਹੀਂ।
* ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਰਹਿਮ ਨਿਰਮਲ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਸਾਵਧਾਨ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਸੇਵਕ ਦੇ ਤਰਫ਼ੋਂ ਪੈਰ ਜਾਗੀਰਾਂ ਤੇ ਇਸ ਉਪਰ ਫ਼ੌਜ ਜਾਣਿਆ ਜੋ ਦੇਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕ ਕਿਹਾ ਕਿ ਵਰਤ ਅਸਾਮੀਆਂ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ਕਿ—

(1) ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਰਮ ਇੱਕ ਜੋ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਰਹਿਤਾਂ ਜੋ ਤੁਰ ਰਹੇ ਹਿੰਦ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰਿਆ। ਉਹ ਉਨ ਕੀਆਂ ਹਦਾਇਤਾਂ ਨਿਸ਼ਚਾਰਥੀ ਤੇ ਸ਼ਰਤਾਂ ਦੀਆਂ।

(2) ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਸਾਮੀਆਂ ਕੀ ਇਤਨੀ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਤੇ ਪਰ ਤੁਰਦੇ ਸਨ ਕਰਕੇ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਲਾਈਆਂ ਵਿਚ ਰਹੇ।

(3) ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਪਾਰਟੀ ਦਾ ਮਾਲਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦਿਆਂ।
ਏਸ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਕਰਨ ਵਿਚ ਨਹੀਂ

(4) ਇਸ ਗਲਤਫਹਿਮੀ ਦਾ ਪਾਸਾ ਕਹਿਣ ਦੇ ਪਰਦੇ ਵਿੱਚ ਕੁਛ
ਸ਼ਰਾਰਤੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਂ ਹਰ ਕੋ ਜਨ ਤੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਦੇ ਕੁਛ ਕੇਸ ਵਿਰੋਧੀ ਲੋਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕੀ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ
ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਨਾਂ ਪਰਤਾਪ
ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰ ਵਿੱਚ ਰਖਦੇ ਹਨ।

(5) ਕੂਕ ਦੀ ਕਿਤੇ ਨਾਂ ਹੋਵੇ ਉਨ ਦੀ ਨਿੰਦਿਆ ਦੇ ਜੋਰਾਂ ਦੇ
ਅਜਾਂ ਵਿੱਚ ਪਰਚਾਰ ਨਾ ਕਿਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ
ਪਹਿਲੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚਾਰਕ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਰੱਖਿਆ ਹੈ।

(6) ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗਲ ਵੀ ਫੈਲੀ ਹੋਈ ਹੈ ਕਿ ਕੀਤਨੀ ਦੇ
ਸੰਤ ਨਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਵਿੱਚ
ਹੋਵੇਗਾ, ਇਸ ਲਈ ਫਸਾਦ ਦਾ ਖਤਰਾ ਹੈ।

(7) ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸੰਤ ਅਤੇ ਇਕੱਠ ਇਹ ਜੈਤਾਵਕੀ
।੫। ਦਸ ਤੋਂ ਅਧਿਕ ਹੈ ਨਹੀਂ।

(8) ਜਨਰਲ ਕਾਂਡ ਧਾਰਮਿਕ ਮਾਨਤਾਵਾਂ ਦਾ ਖੋਜਦਾਂ ਅਤੇ ਵਿੱਚ
ਕੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਦੇਵੇ ਕਰਦੀ ਪਰ ਦੇ ਇਸਾਂ, ਹਰ
ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਲਈ ਜੋ ਕਦਮ ਚੁਕੇ ਜਾਣਗੇ
ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਉਹ ਦੇ ਅਮਨ ਕਾਨੂੰਨ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਦੇ
ਜ਼ਰੀਏ ਹੋਣਗੇ

(9) ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੇ ਅਹਿੰਸਾ
ਧਰਮਾਂ ਤੇ ਦੇਸ਼ਭਗਤੀ ਦੀ ਤੇ ਇਨਕਲਾਬ ਦੇਸ਼ ਦੀਆਂ ਨੂੰ
ਪਰਸਪਰ ਕਦਰ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

(10) ਇਨ ਤਾਕਤਾਂ ਤੋਂ ਜਾਮਨ ਹੀ ਦੇ ਦੀਵਾਨ ਸਭਾ ਨੂੰ ਜਾਂ
ਅਮਨ ਭੰਗ ਹੋਣ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਉਨ ਦਾ ਵਿਰੋਧ ਕਰੋ ਗੁਰੂ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ ਦੇ ਅਨੁਯਾਈਆਂ ਦੀ ਜਨਤਿਆ ਜਾਣੂ।

(11) ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਕੀਤੀਆਂ ਨੇਕੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਰ
ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਪ੍ਰਤਿਨ ਇਨ ਸਰਕਾਰ ਵਲੋਂ ਪੂਰੀ ਪਾਬੰਦੀ ਤੇ ਲੋਕ ਕਰੇ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਉਪੱਦਰਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ, ਇਕੱਤਰਤਾਵਾਂ ਤੇ ਦੀਵਾਨਾਂ ਉਤੇ ਪਾਬੰਦੀ ਲਗਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜੁਲਾਈ 1863 ਤੋਂ ਜੁਲਾਈ 1867 ਤੱਕ ਪੂਰੇ ਚਾਰ ਸਾਲ ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀਆਂ ਹੱਦਾਂ ਅੰਦਰ ਹੀ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਰਹੇ।

ਨਿਗਰਾਨੀ ਦਾ ਦੌਰ

੬੩ ਵਿੱਚ ਜਦੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਫੈਲ ਰਹੀ ਆਪਣੀ ਉੱਚੀ ਤੇ ਸੁੱਚੀ ਜਥੇਬੰਦਕ ਸ਼ਕਤੀ ਸਦਕਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਦਿਨੋ ਦਿਨ ਤਰੱਕੀਆਂ ਵੱਲ ਵਧ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਅੰਦਰ ਘਬਰਾਹਟ ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਝਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਸਨੇ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਅਧੀਨ ਤੇ ਖ਼ਾਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰੱਖਣੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਦੇ ਲੇਖਕ ਸ: ਨਾਹਰ ਸਿੰਘ ਪੰਨਾ 170 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਸੂਸ ਵੀ ਸ਼ਾਮਲ ਹੋ ਗਏ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮਿੱਥ ਤੇ ਕਈ ਝੂਠੀ ਸੱਚੀ ਖ਼ਬਰ ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਤਰਫੋਂ ਅੱਗੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ। ਏਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਮੈਜਿਸਟ੍ਰੇਟ ਕਪਤਾਨ ਮਿਸਟਰ ... ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ ਹਿਦਾਇਤੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ... ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਸੈਕਟਰੀ ... ਨੂੰ ਜੋ ਰਿਪੋਰਟ ਭੇਜੀ, ਉਸ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਸੀ—

"ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਇਕ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਜਿਹੇ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਪੁੱਛ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਉਹਦੇ ਵਾਂਗ ਹੀ ਤੇ ਉਹਦਾ ਮੁੱਖ ਚੇਲਾ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਉਹਦਾ ਸੀ। ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉਸ ਤੋਂ ਸਾਰੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਤੇ ਦੇਰ ਤੱਕ ਤੇ ਦਿਨ ਦੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦਾ ਇਕ ਦੇਰਾ ਸਾਥੀਆਂ ਨਾਲ ਬਿਤਾਉਂਦੇ ਹਨ ... ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਲ ਆਦਮੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇ ਖਾਂਦੇ ਰਹੇ ਪੱਤ ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ਤੇ ਉੱਥੇ ... ਲੰਗਰ ਚਲਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਕ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੋਂ ਜਿਕਰ ਕੀਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ

ਦਾ ਸਾਰਾ ਪਤਾ ਮਿਲਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ
ਮੰਗਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇ ਇਕ ਇਕ ਇਹ ਦੇ
ਚਿੱਠੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਆਪਣੀ ਦੇਹੀ। ਜੋ ਸਾਰਾ
ਸਿੰਘ ਦੇ ਇਹ ਪਤੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮੌਜੂਦ ਹਨ। ਚਿੱਠੀਆਂ ਜਾਂ
ਦੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹਨ —

ਪਹਿਲੀ ਚਿੱਠੀ

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

"ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤਖਤਾਂ ਦੇ ਪਰ ਬੈਠਾ ਹੋਵੇਗਾ ਤੇ ਮੋਹਰ ਰਾਮ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੰਗ ਅਰਬ ਜਹਿਮਤ ਤੇ ਰੂਸ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੌ ਪਹਰ ਦਾ ਕੈਦਾਰ ਕਰੇਗਾ। ਸੋ ਫਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰੇਗਾ ਤੇ ਸਿਰ ਪਰ ਤਾਜ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ ਕਾ ਸੋਭਾ ਪਾਵੇਗਾ। ਸੰਮਤ 1921 (1864 ਈ:) ਵਿਚ 32 ਮੰਗਰ ਦੱਖਣ ਮਾਰੇਗਾ। ਸੋ ਅਸਮਾਨ ਤਖਤ ਤੇ ਬੈਠੇਗਾ। ਦਲ ਮੰਗੇ ਨਵਾਬ ਰਾਜਾ ਰੱਬ ਆਦਮੀ ਦੇ ਮਾਰੇਗਾ ਤਾਂ ਸੌ ਫਰੰਗੀਆਂ ਦੇ ਸਿਰ ਕਟੇਗਾ। ਸੋ ਕੋਈ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ "ਮਾਰੋ, ਮਾਰੋ" ਮਾਰਦੇ ਜਾਵੇਗਾ। ਦਲ ਫਰੰਗੀ ਸਾਰਾ ਰੂਮ ਪਾਸਾ ਦੇ ਕੈਦ ਹੋਵੇਗਾ ਤੋਂ ਅਗਾਂਹ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲੈ ਕੇ ਦੇਵੇ ਤੋਰ ਜਾਵੇਗੀ। ਜਰਨੈਲ ਦੇ ਲੈਣ ਇਕ ਕਾਰੀ ਆਪ ਹੋਵੇਗਾ, ਸ਼ਹਿਰ ਮਾਰੀ ਦੇ ਪਾਸੇ ਦੱਖਣ ਹੋਵੇਗਾ। ਕੋਈ ਫਰੰਗੀ ਨਿੱਤ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗਾ। ਸੰਮਤ 1922 (1865 ਈਸਵੀ) ਵਿਚ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਹੋਵੇਗੀ। ਪਾਸਾ ਦਾ ਮਾਲ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਜਾਵੇਗਾ। ਮਾਲ ਪਹਰਾ ਸਭ ਥੋੜ ਰਾਜ ਮਿਲੇਗਾ, ਕੋਈ ਦੁਸ਼ਮਨ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗਾ। ਇਹ ਇਹ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਾਲ ਹੋਵੇਗਾ, ਪਾਤਸ਼ਾਹਾਂ ਦਾ ਮਾਲਕ ਜੀ ਖਾਲਸਾ ਹੈ। ਖਾਲਸਾ! ਇਹ ਕੋਈ ਝੂਠ ਨਹੀਂ। ਸੰਮਤ 1922 ਵਿਚ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਅੰਦਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਮਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਜੋ ਸਿੱਖ ਸਤਿਗੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹੇਗਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਰਾਜ ਵਿਚ ਖਾਲਸਾ ਦਸੇਗਾ।"

ਦੂਜੀ ਚਿੱਠੀ

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

"ਰਾਜ ਕੀ ਚਿੱਠੀ ਸਾਰੇ ਸਿੰਘਾਂ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਸੁਣਾ ਦੇਣੀ, ਇਹ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਆਪ ਆਪਣੇ ਸਾਂ ਮਿਲਾ ਕੇ ਪਾਪ ਸਾਡੂ ਕਰਦੇ ਹੈ ਇਹ ਕੋਈ ਅਜੀ ਤਾਂ ਤੋਰਨ ਦੇ ਸਾਰਦਾਰ

ਗਾਂ, ਤਾਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸਿਆਣਾਂ ਨੂੰ ਚਤੁਰ ਜਾਣਾਂ ਤੇ ਸਿਆਣਾ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਆਂਖ ਸਿਰ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਹੀਂ ਤੁਰ ਜਾਵੇਗੇ, ਜੋ ਤੁਸਾਂਦੇ ਗੱਲ ਵਰਤ ਰਹੇ ਪਾਓ।"

ਇਹਨਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਬਾਰੇ ਸਿਰਫ ਦੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਇਸ ਦੀ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸਲ ਰੂਪ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਸਿਰਫ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਉਲਥਾ ਹੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਹਨਾਂ ਬਾਰੇ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਦਾ ਜਾਣਦਾ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖੀਆਂ। ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ" ਦੇ ਪੰਨਾ 27 ਤੋਂ 62 ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਨੂੰ ~~ਕਿਸੇ~~ ਕੂਕਿਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਕਾਗਜ਼ਾਤ (ਪੰਨਾ 15) ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਫ਼ਾਈਲ ਨੰ, ਮਈ, 28 ਜੂਨ 1863, ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਤਰਜਮਾ ਮਿਲਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੁਲ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ 4 ਚਿੱਠੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਾਮਲ। ਜੇ ਸਾਖੀ ਦੀ ਇੱਕੋ ਗੱਲ ਨੂੰ ਅਧਾਰ ਪਰਖਿਆ ਜਾਪਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਵਰਤੋਂ ਮਗਰ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪ੍ਰਤਾ- ਪਿਕ ਤੋਂ ~~ਵਧੀ~~ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੇ ਮੰਤ ਰਖਤ ਜਦ ਤੋਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਪਰ ਰਚੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਸਤ 1921-22 ਦੇ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਵੀਰਾਨਗਾਹ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਇਸ ਗਲ ਦੇ ਗਵਾਹ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਇਹਨੀ ਵੀ ਕੋਈ ਨੀ ਪੰਜਾਬੀਅਤ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਰਚਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਸ਼ੱਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਭਾਈ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਜੋ ਸਾਖੀ ਪਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਬਾਣੀ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣ ~~[illegible]~~ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਜਿਹੀ ਦਾ ਜਾਣਦੇ ਕਿ ਇਹ ਵਿੱਚ ਸਿਆਣਪ ਤਾਂ ਵੀ ਅਸਲੀ ਨਾ ਉਪਯੋਗ ਹਨ ਅਤੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਕਰਨ ਇਹ ਗਰੰਥਾਂ ਦਾ ਤੇ ਜਾਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਿ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਦੀ ਸਿਫ਼ਾਰਸ਼ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲਈ ਜਰੂਰਤ ਸਮਝੇ ਗਏ।

ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਨੇ "ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ" ਪੰਨਾ

ਸ ਤੇ ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਤੋਂ ਸਮਾਜ ਇਹ ਹੁੰਦਾ। ਤੇ ਇਆ ਕਿ ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਉੱਤੇ ਪਰਚਾਰਕਾਂ [illegible] ਆਦਰਸ਼ [illegible] ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ [illegible]। ਇਹ ਆਦਰਸ਼ [illegible] ਸਨ, ਪਰ ਉਪਦੇਸ਼ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਰਾਹ ਕਦੀ ਹਿੱਲੇ ਨਹੀਂ।

ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇੰਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਦੇ ਆਦਰਸ਼ [illegible] ਇੰਨ੍ਹਾਂ [illegible]। ਇਸ [illegible] ਪਰਚਾਰ ਦੀ [illegible] ਸਨ, ਇਸ [illegible] ਗੁਰੂਆਂ [illegible] ਦੇ [illegible]। ਇਸ ਆਦਰਸ਼ ਦੇ ਇਹ [illegible] ਇੰਨ੍ਹਾਂ, [illegible] ਇੰਨ੍ਹਾਂ [illegible] “[illegible]” [illegible] ਦੀ [illegible]। ਇਸ [illegible] ਇਹ [illegible] ਆਦਰਸ਼ [illegible] ਜੀ।

ਇਹ [illegible] ਗੁਰੂਆਂ [illegible] ਇਸ [illegible] ਆਦਰਸ਼ [illegible]।

ਮੈਨੂੰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨ ਤਾਂ ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਣ ਲਗਦੇ। ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਸਿੱਖ ਜਾਣੇ ਜਾਂਦੇ ਕਾਰਨ ਬਹੁਤ ਵਿਚਰਦੀ ਸਿੱਖ ਸਨ, ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਜਾਣਦਾ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਣ ਦੀ ਜਗ੍ਹਾ ਦਰ ਛੱਡਦੇ। ਪਰ ਵਿਚਾਰ ਜਾਂਦੇ ਨਹੀਂ ਸਕਿਆ।

ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕ KUKA MOVEMENT ਦੇ ਪੰਨਾ 44-47 ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਧਾਰਮਕ ਰੀਤਾਂ ਰਿਵਾਜਾਂ ਬਾਬਤ ਸ: ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਿੱਤੇ ਹਨ, ਜੋ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੀ ਸ਼ਿਸ਼ਤ ਦੇ ਤਰਜਮਾਂ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਹਨ।

ਜੋਤ ਨਿਰੰਜਨ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਰਾਮ ਪਰਕਾਸ਼ ਸਤਿਗੁਰੂ" ਦੇ ਪੰਨਾ 62 ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਮਿਸ਼ਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਿਆਂ ਵਿਸਥਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਤੇ ਚਾਨਣਾ ਪਾਇਆ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

1. ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਮਕਾਲੀ ਗੁਰੂਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬਹੁਤ ਜਿਆਦਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਵਾਲਿਆ ਸਨ। ~~ਸਤਿਗੁਰੂ~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਤਰਨ ਤਾਰਨ ~~ਕਰਕੇ~~ ਗੁਰੂ ਕਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਵਿਸਥਾਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂ ਉਹ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿਚ ਰਹਿ ਸਕਾਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸ਼ਰਧਾ ਭਗਤੀ ਨਾਲ ਜੁੜੇ ਰਹਿਣ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪੂਜਾ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਆਖਿਰ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਆਦਮੀ ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਤੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਆਤਮਿਕ ਆਦਮੀ ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰੂ ~~ਬਾਬਾ~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ~~[illegible]~~ ਸਿੱਖੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਵਧਣੀ ਬਾਰੇ ਦੱਸਦੇ ਹੈਨ।

2. ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਰੂ ਪਰੰਪਰਾ ਨਿਰੰਤਰ ਜਾਰੀ ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਿਕਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸਿਖਤ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਦਾ ਜਿਕਰ

[illegible]

3. [illegible]

4. [illegible]

[illegible]

ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਸਿੰਘ ਫੈਸਲਾ ਸੁਣਾਕੇ, ਡਾਲਹੌਜ਼ੀ ਪ੍ਰਤੀਕ
ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ 3 ਮਈ 1883 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦਾ ਜੀ ਦਾ ਨੀ
ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਪਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪ੍ਰਤੀਕ
ਵਿੱਚ ਲਿਖਾਈ ਕੂਕੇ ਨ ਜਾਣ ਜਾਣ ਸਿੰਘ ਸਰਦਾਰ ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘ
ਇਸ ਸਾਜ਼ਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਨੌਕਰ ਹੈ ਜਾਣਦੇ ਇਹ ਸਹਿਮ ਜੀ
ਕਿ ਇਸ ਸਮੂਹ ਦੀ ਦੀਵਾਨੀ ਤਕ ਗੁਰੂ ~~[illegible]~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀਆਂ
ਸਾਰੀਆਂ ਸਕੀਆਂ ਮਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਵਿੱਚ ਖਾਸ ਦੇ ਸਾਥ [illegible] ਕਰਨ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਦਾ [illegible]
ਹਮਲ ਗੁਰੂ ~~[illegible]~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਕਿ [illegible] ਹੈ ਨਾਲ
ਤੁਸਾਂ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ~~[illegible]~~ ਦਾਰੀਆਂ। ਗੁਰੂ ~~[illegible]~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ
ਨੇ ਸਮਝਣ ਲਿਖਾਇਆ ਹੈ, ਅਤੇ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਸਾਰੇ ਕਿਰਤ
ਕਰਕੇ ਪਤਾ ਲਗਾ ਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ [illegible] ਵਿੱਚ
ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਡਰ ਦਾ ਇਹ ਸਿੰਘ ਅਫਸਰ ਪ੍ਰਬੰਧ ਹੈ ਅਤੇ [illegible]
ਸਰਕਾਰੀ ਤਰਫ਼ ਦੇ ਹੈ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਰਹਿੰਦੇ।
ਇਸ ਦੇ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿੱਚ ਲਗਦੀ
ਤਿੰਨ ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਇਕ ਸਿੰਘ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਨਾਮ ਲਿਖਣੀ
ਹੈ। ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਅੰਤ ਨਵੇਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਆਏ
ਤਿੰਨ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ:-

ਜੀ ਦਰਬਾਰ ਜੀ ਦਾ ਬਾਜਾਜਾ
ਜੀ ਦਰਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਫਤਿ।

ਸਭ ਸਿੰਘਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ ਦੀਆਂ ਸੰਗਤਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ
ਸੰਤੀਆਂ ਅਤੇ ਜਗਿਆਸੀਆਂ ਨੂੰ ਦਸ ਜੀ ਇਹ ਹੈ ਉਸ ਦਸਣ
ਲਿਆਇਆ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਤਾਰਾਂ ਤ੍ਰਿਹ ਦੇ ਦਾਸਾਂ ਦੀ ਕਰਕੇ
ਤੇ ਦਸੋ। ਦੇ ਕੋਈ ਦਿਲੀ ਆਗਿਆ ਕਰੋ, ਇਸ ਨੇ
ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਨਾਂ ਆਉਣ ਦਿੱਤਾ, ਦੇ ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਆਏ
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਅੰਗ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਰਹਿ ਪ੍ਰਕਾਰ
ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਦੀ ਬਾਣੀ ਦੇ ਸਿਖ ਦੇ ਕੀਰਤਨ
ਕਰ, ਆਰਤੀ ਦੀਵੇ ਸਤਿ ਕਰ, ਇਸ ਤਾਂ ਕਰ ਦਾਂ,
ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਵਾ ਦਾ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਸਤਿ ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ

ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਹੈ ਅੰਤ ਲਿਖਿਆ ਰਹਿਣਾ। ਇਸੇ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ [illegible]
ਕੀਤੀ ਤੇ ਸੌ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ ਤੁਹਾਡੇ ਇਸ ਦਾ ਹਾਂ, ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਰਚੇ ਨਾਂ ਦਸਤੇ ਹਿੰਦ।
ਇਹ ਕੂਕੇ ਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਪੈਸਾ ਖ਼ਰਚਦਾ ਹੈ, ਉਹ [illegible]
ਹੈ। ਇਹ [illegible] ਹੈ ਤੇ ਪੰਥੀਆਂ ਦਾ ਚੰਦਾ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ
ਗੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਪੰਥ ਪੰਥੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ
[illegible] ਦੇ ਹੁਕਮਾਂ ਦੀ ਵਿਚਿਤ੍ਰਿਆ ਪੜ੍ਹਾਉਂਦਾ [illegible]
ਪਰ ਦਸਤੂਰ ਕਰਦਾ ਦਰਜ ਜਾ ਸਕਦਾ।"
ਉਪਰੋਕਤ ਲਿਖਤ [illegible] ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਚਿੱਠੀਆਂ ਦੇ
ਪੰਨਾ 29 ਤੇ 22 ਨੰਬਰ ਤੇ 4 ਵਿੱਚ ਛਪਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਪਰੋਕਤ
[illegible] ਵਿੱਚ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਿ [illegible]
[illegible] ਪੰਜਾਬ [illegible]
ਦੀ 28 ਜੂਨ 1863 ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਦਿਤਾ ਗਿਆ
ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਕਤ [illegible] ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ
ਗਿਆ ਹੈ।
[illegible] ਕਿ ਉਹ [illegible] ਹੈ। ਇਸ [illegible] ਪੰਜਾਬ
ਦੇ [illegible] ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਨੂੰ [illegible] ਕਰ
ਦਿਤਾ ਜਾਵੇ।
ਉਪਰੋਕਤ [illegible] ਪੰਜਾਬ ਦੇ
[illegible] ਨੇ 28 ਜੂਨ 1863 ਨੂੰ [illegible]
[illegible] ਨੂੰ [illegible]। ਇਸ ਉਤੇ [illegible]
[illegible] ਪੰਜਾਬ [illegible] ਨੇ 30
ਜੂਨ 1863 ਨੂੰ [illegible] ਕਿ [illegible] ਨੂੰ ਉਹ [illegible]
ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible] ਹੈ ਤੇ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible], [illegible]

ਚੀਠੀਆਂ ਤੁਸਾਂ ਦੀਆਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖਣ ਲੱਗੀਆਂ [illegible]

[illegible]

[illegible] ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ

ਦੇ 30 ਜੂਨ 1863 ਦੇ [illegible] ਦੇ ਅਧਾਰ

[illegible] 1863 ਨੂੰ ਸਤਿਗੁਰ

ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ [illegible]

[illegible] ਦੀ ਰਾਇ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ਰਾਮ ਸਿੰਘ [illegible]

[illegible] ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ਸਤਿਗੁਰੂ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਅਤੇ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਰਾਜਸੀ
ਜੀਵਨ ਨੂੰ ਕਾਫੀ ਇਤਿਹਾਸਕ ਹੀ। ਇਹ ਆਮ ਵਿਚਾਰ
ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਓਹਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਹੀ ਕੋਈ ਜਾਣ ਕਰਦੇ ਹਨ,
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਧਰਮ ਅਸੂਲਾਂ ਤੇ ਚਲਣ, ਪੁਰਾਤਨਾਂ ਦੇ
ਸਤ ਸੰਗਤ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ
ਨਾਲ ਜੁੜਕੇ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਅਨੁਸਾਰ ਢਾਲੀ ਰਹਿਣਗੀ
ਜੋ ਲੋਕ ਉਹਨਾਂ ਪਿਛੇ ਸਮਝਦਾਰ ਤਾਂ ਹਕੂਮਤ ਦਾ ਅੰਤ
ਇਹ ਕੀ ਕਿਹਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਬਣੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਹਕੂਮਤ
ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ, ਖਾਸ ਕਰ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਕੀ ਕਿ ਇਹ
ਸਿਕੰਦਰੀਆਂ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹਨ ਵਿਆਖਿਆਤੀ, ਜੋ ਜਿਨੇ
ਜਾਵੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਕਰਕੇ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾ ਸਕਦਾ
ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਇਹ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼
ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਣ ਜਾਂ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾਂ ਇਹ ਹਕੂਮਤ-
ਖਿਲਾਫ਼ਤੀ ਬਗਾਵਤ ਹੋ ਜਾਣੀ ਸੰਭਵ ਹੈ।

ਇਸੇ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਹਿਰਾਸਤ ਵਿਚ ਜਲਾਵਤਨ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।
ਕੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ
ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਰਾ ਇੱਕ ਸਰਕਾਰੀ ਜਾਸੂਸ
ਰੱਖੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ ਅਜਿਹਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਹਰ ਗੱਲ ਦੀ
ਖ਼ਬਰ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜਦੇ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾਂਵੇਂ ਇੱਕ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਰਸਮੀ ਕੈਦੀ ਸਾਧਾਰਨ ਗਜ਼ਟ ਰਹੇ ਸਨ, ਉਹ
ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਭਰੀ ਪੂਰਾ ਸਾਫ਼ ਸੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ, ਨੇ ਰਾਜਸੀ ਪ੍ਰੇਮ ਤੇ ਸਦਾਚਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ
ਸਿੱਖ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਸਾਰੀ ਜਾਣ ਲਈ ਉਹਨਾਂ ਪੇਸ਼ਗੀਆਂ ਵਿਚਾਰ
ਕੀਤਾ, ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਰਾਜ ਦਾ ਮੁੱਢ ਧਰਮ ਹੈ, ਅੰਗਰੇਜ਼
ਸਰਕਾਰ ਰਾਜ ਸਿਰੇ ਵਿਚ ਦਾਖਲ ਦੇਂਦੀ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੱਕ ਰਾਜਨੀਤਕ ਸਚਾਈ ਵਿਚ ਪੈਰ ਕੇ ਰਾਜਨੀ

ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਥਾਪ ਕੇ ਜਥੇਬੰਦ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਸੂਬੇਦਾਰੀ
ਦੇ ਨਕਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਰੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬਾਈ ਜਿਲਿਆਂ
ਵਿੱਚ ਵੰਡ ਕੇ ਬਾਈ ਸੂਬੇ ਥਾਪ ਦਿਤੇ। ਇਹ ਸੂਬੇਦਾਰੀ
ਦਾ ਅਹੁਦਾ ਮਿਲ ਕੇ ਦਿਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ
ਨਾਲ ਨਾ ਮਿਲਵਰਤਣ [illegible] ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਨੂੰ
ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੀ ਹਕੂਮਤ ਕਾਇਮ ਕੀਤੀ,
ਤੇ ਹਰ ਹਾਲਤ ਤੇ ਪ੍ਰਤਾਪਵਾਨੀ ਸਮਾਜਿਕਤਾ ਦਾ
ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਪਾਸ ਰਾਜ ਨਾਲ ਦੀ ਸੂਬੇਦਾਰੀ
ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਆਪਣੇ ਵਿਚ ਡਾਕ ਤਾਰ (ਹਰਕਾਰਿਆਂ) ਸਰਕਾਰ
ਇਸ ਤੋਂ ਅਦਾਲਤੀ ਕੰਮ ਵੀ, ਪਿੰਡ ਆਪਣੇ ਵਿਚ
ਹੀ [illegible] ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਜੋ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁਧ
ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਆਜ਼ਾਦ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਮਨਤਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕੀ
ਥਾਂ ਥਾਂ ਸਥਾਪਤ ਕਰਨਾ [illegible] ਕਰਨ
ਲਈ ਇਸ ਸੰਗਤ ਉਤੇ ਸੂਬੇਦਾਰੀ ਮਾਤਹਤ ਥਾਂ
ਬਖਸ਼ੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਵੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਵਿਚ
ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ [illegible] ਲੈ ਸਕੀ। ਹਰੇਕ ਸੂਬੇ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਧਾਰਮਿਕ ਅਧਿਕਾਰ
ਦਿਤੇ ਗਏ ਸਨ ਤਾਂ ਜੋ ਸਫਲ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦਾ ਕੰਮ ਵੀ
ਚਾਲੂ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਇਸ ਪਤਾ ਸਭ ਸੰਗਤਾਂ
ਨਾਲ ਮੇਲ ਜੋਲ ਰਖਦੇ, [illegible] ਅਨੁਸਾਰ
ਧਰਮ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕਾਰਜ ਜਥੇਬੰਦਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਚਲਦਾ ਰਹੇ,
ਏਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ [illegible] ਚਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਹੁੰਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ,
ਪਰ ਕਈ ਵਿਚਾਰਾਂ ਕੇ, ਉਹ ਸੋਚ ਸਮਝਦਿਆਂ ਦੇ ਮਿਲਕੇ
ਪਰ ਮਿਲਕੇ ਤੁਰ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਰਾਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸੂਬਿਆਂ ਰਾਹੀਂ [illegible] ਕੀਤਾ

ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਬਖਸ਼ਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਇਸਤਰਾਂ ਕੂਕਾ ਜਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰਕ ਦੀ ਗਤੀ ਤੇਜ਼ ਹੋ ਗਈ।
ਹੋਰ ਪਾਰਟੀ ਬਾਹਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਸਿਰਫ ਜਥਾ
ਜਥੇਦਾਰ, ਲੋਕਾਂ, ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਲਿਆ ਤੇ ਅਰਦਾਸਾਂ
ਤੇ ਜੋਦੇ ਸਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਾਹਿਬ ਕਰੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਲੇ ਕੇ ਉਤਸ਼ਾਹ
ਅਤੇ ਸੂਬੇਦਾਰ। ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਆਪਣੇ ਸ਼ੁਭ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰਤ ਸਾਹਿਬਦਾ
ਅਤੇ ਕਿਰਪਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਜਾਣੇ
ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਹਾਂ ਦੇ ਤੇ
ਤਰ ਲੋਕੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ
ਗਏ ਸੀ। ਇਸਤਰਾਂ ਜਥਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੰਥ ਅਪਣੇ
ਪੈਰ ਅਨੇਕ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਜਮਾ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਵਿਚ
ਸੀ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪਾਰਟੀਆਂ ਦੀ
ਵੀ ਹੋਈ ਦਖਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਹਿ ਗਈ।

~~ਜ਼ਿਲਿਆਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਸਮਾਚਾਰ~~

ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ ਜਿਸ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਪੰਨਾਂ 144 ਤੇ
ਸ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ~~ਕੂਕਾ~~ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ
ਪਰਚਾਰ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਜੋ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਜਾਪਿਆ ਗਈ ਦੇ
ਨਾਮ ਪਰ ਰੋਕ ਲਾਉਣ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਵੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ।
ਇਸ ਵਿਚ ਦੀ ਕੀਤਾ ਕਰਕੇ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸਰਕਾਰ
ਉਸ ਪਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਦੇ ਤੇ ਸੋਚ ਪਏ ਗਏ। ਤੇ ਸੀ ਜਾਪਿਆ
ਕੀ ਗੁਰੂ ਵਿੱਚ ਪੈਰ ਤੋੜ ਪੰਥ, ਰਹਿੰਦੇ ਅੰਤ ਪਰ ਤੋਂ
ਰਹਿੰਦੇ। ਜਦੋਂ ਕਿ ਜਦੋਂ ਇਸ, ਪਾਸੋਂ ਵੀ ਇਕੱਠੀ ਹੋਣ ਲੱਗ ਗਈ
ਦੇ ਸੰਨ 1871 ਈ। ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਗਈ। ਜਿਸਦਾ ਦੀ
ਕਰਕੇ ਰਹੇ ਅੰਤ ਉਸ ਦੀ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਮੇਲ ਵਧ
ਗਏ ਰਹੇ ~~ਕੂਕਾ~~ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕਰੀ ਹਾਕਮ ਸਰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਲੋਕਾਂ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਹਿਬ ਕਰੀ
ਰੋਕ ਟੋਕ ਇਕ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਕੂਮਤ ~~ਕਰਕੇ~~ ਰਹਿ

ਇਤੇ ਤੇ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਾਧ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦੀ ਮ੍ਰਯਾਦਾ ਕਰਕੇ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਪਾਠ ਕਰਾਇ। ਹੋਰ ਜਾਪੁ
ਚੰਡੀ ਦੀ ਵਾਰ ਤੇ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਨਿਤ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਠ
ਕਰਾਂ ਕਰਾਉਣੇ ਜੀ।"

ਜਾਂ ਜਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਤੇ ਸੰਗਤਾਂ ਸੰਗਤੀ
ਬਹੁਤਿਆਂ ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਪਹਿਰਾ ਹਾਜਰ ਸਮਾਚਾਰ ਕੀਰਤਨ
ਕਰਦੀਆਂ ਸੰਗਤੀਆਂ ਉਹਦੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾਤਾ ਕੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ
ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਰੀਆਂ। ਉਹਦੀ ਸਾਹਿਬ ਹੋਗਿਆ ਜੀ ਦੇਵਦੇ
ਸਕੇ ਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾ। ਇੰਦਰ ਵੇਰਕੀ ਸਾਂਝੀ ਦੁਖੀ
ਆ ਜਾਂਦੀ। ਜਿਸਾਂ ਸ਼ਹਿਆਦਾਂ ਹੋਇਆ ਅਪਾਰ
ਜਿਆਦਾਵੇਦ, ਸਤਿਗੁਰ ਜਗ ਸ਼ਿਕਾਰ, ਭਰਪੂਰ ਦਇਆ
ਤੇ ਇਹ ਦਰਬਾਰ ਇੰਦਰ ਜਾਂ ਵੀ ਜੋਗ ਜਾਂਦੀ ਪ੍ਰਤਾਪ
ਦੇ ਦੇ ਦਰ ਦਾਤਾ ਗਏ। ਸਤਿਗੁਰ ਜਾਂਦੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਸਿੱਖ ਸੰਗ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇੰਦਰ ਦੀ ਇਹਦੀ ਸ਼ਬਦ ਕਹਿਦਾ
ਤੇ ਪ੍ਰੇਮ ਦਇਆ ਸ਼ਹਿਆਂ। ਆਪਣਾ ਇਹੁ ਗਹਰਾਈ
ਜਿਸਦਾ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਨ ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹਾ।

ਇਉਂ ਇਉਂ ਆਨੰਦ ਦਇਆ ਗਏ, ਬਚਨੀਆਂ
ਤੇ ਸੰਗਤੀਆਂ ਦੇ ਇੰਦਰ ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਜਿੰਨਾਂ, ਆਪ ਦੀ
ਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਆਪਿ ਗੋ ਦੇ ਪ੍ਰਵਾਨ
ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਰਪਾ ਦਾ ਦੂਜਾ ਅਵਤਾਰ ਜਾਣਤ
ਸ਼ਬਦ ਪੜ੍ਹ। ਇਹ ਜਾਣਕੇ ਹੋਰ ਕੁਝ ਦੀ ਦਇਆ ਤੇ ਕਵੀਆਂ
ਦੇ ਕਵੀਆਂ ਕਹਾ —

ਗਤੀ ਗਜਾਦੀ ਕਾਰਜੇ ਕਰ ਇਉਂ ਲੈਂਦਾ।
ਪ੍ਰਤਿੰਗ ਪਾਜਾ ਜੀਵ ਇਹ ਗਤੇ ਸਾਖਾਤਾ।
ਤਾਰ ਸਭ ਗਤੀ ਗਈ ਆਪ ਜਾਣਿ ਮੈਂ ਦਾਤਾ।
ਸੰਗਤ ਵੇਖਿ ਜਾਂ ਕਰ ਜਾਵੇ ਵੈਦਾਂ ਤਰਸਾ।
ਉਹਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾਤਿਆਂ ਤਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਾਗਾ।

ਪ੍ਰੋ: ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਵਿਥਿਆ"
ਦੇ ਪੰਨਾ 35 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਸੂਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਕਹਿੰਦੇ ਤੇ ਪਤਾ ਦੇ ਕਰਕਿਆ
ਜੀ। ਜੇ ਕਿਤੇ ਤੁਸੀਂ, ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗੁਰੂ ਕਹਿੰਦੇ [illegible]
ਹੈ ਤਾਂ ਉਸਦਾ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਲੱਗ ਸਕਿਆ। ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ
ਕਰਕੇ ਕਿ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ, ਜੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹਨ ਪਕੜ
ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੋਝ ਕਰਦੀ ਹੈ, ਕਿਤੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੇ ਦੇਸੀਆਂ ਨੂੰ
ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਰਨ ਨੂੰ ਪਾਬੰਦ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅੱਗੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪਣੀਆਂ ਅਖਬਾਰਾਂ (ਚਿਠੀਆਂ) ਵਿੱਚ ਆਪਣੇ
ਆਪ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਵੀ ਗੁਰੂ ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਘਰ ਦਾ
ਕੂਕਰ, ਦਾਸ ਤੇ ਗਰੀਬੀਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਜਿਵੇਂ—

"ਸੰਗ ਲਿਖਿਆ ਆਪ ਗਰੀਬ ਜੀ ਦਾਸ ਦਾ। ਹਰਨ
ਹੈ ਗਰੀਬ ਮੈਂ ਤਾਂ ਜੋ ਲਿਖਦਾ ਹਾਂ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ
ਮੈਂ ਤਾਂ ਗਰੀਬ ਦੀ ਸਾਰਖ ਹਾਂ, ਕੋ ਸੰਗਤਾਂ, ਜੋ ਸਭੀ
ਰੱਖਣਾ।"

ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਦੀ ਦਰਿਆਈ ਦਾਸ ਹਾਂ ਜੀ,
ਦੇ ਸੰਗਤਾਂ ਹਾਂ। ਦਾਸ ਦੀ ਜਾਤਿ ਕੇਵਲ [illegible] ਤੇ ਜਾਣੂੰ ਹੈ,
ਦਾਸ ਦੀ ਕਾਮ ਜਿਹੇ ਦੇਖਿਆ ਹੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਦਾਸ ਦਾ ਸੰਗਤਾ
ਰਹਿਆ ਹਾਂ, ਉਸ ਦੀ ਦਰਿਆਈ ਕਰਕੇ ਨੂੰ ਕਰ, ਜਿਸ ਤਿਹ ਕਰਦੇ
ਜੋ ਜੀ ਮੈਂ ਤਾਂ ਕੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ [illegible]ਚਰਨ
ਜੀ। ਮੈਂ [illegible] ਅਸ ਨੇ ਕਰਕੇ ਮਹਾਂ ਲਿਖਦਾ, ਮੈਂ ਗੁਰੂ
ਜੀ, ਗਰੀਬ ਦੀ ਸਾਰਖ ਹਾਂ।

ਇਹ ਸਭ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਮੈਂ
ਗੁਰੂ ਜੀ, ਮੈਂ ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਦੇ ਦਰ ਦਾ ਕੂਕਰ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਭੀ ਆਪਣੇ ਪਤਿਤ

ਸੀ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ, ਤੇਰੀ ਨਗਰੀ ਦਾ, ਹੈ ਸਾਰੀ ਦੀ ਰਾਜ ਸਭਾ ਦੇ ਸਿਖਰੀ [illegible] ਸਾਰੀ ਤੇ ਰਾਜ ਸਭਾ ਅੰਦਰ ਦੇ ਗੁਰਸਿੱਖ ਰਹੇ। ਦੇ ਸਿਖਰੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂ ਹੋਣ ਤਾਂ ਦਰਸ਼ਨ, ਦੇ ਸਨ। ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਜਿਨ ਦਰਸ਼ਨ ਅੰਤ ਜਾਣ ਦੇਣ ਪੈਸਿਆਂ ਤੇ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਲੈ ਕੇ ਹੋਇਆ।

ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਹਵਾਲਿਆਂ ਤੋਂ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਪ ਗੁਰੂ ਸਨ [illegible] ਆਮ ਜਗਿਆਸੂ [illegible] ਨਹੀਂ ਉਹ ਪਰਮੀ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਜਾਣਿਆ ਹੈ ਦੇਣ ਜਾਣ, ਉਹ ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ [illegible] ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾ ਦੇਣਗੇ। ਸ. ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ [illegible] ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ [illegible] ਦੇ ਪੰਨਾ 14-15 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

"ਬਾਬਾ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ [illegible] ਕਰਦੇ। ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਹੈ ਕਿ ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਵਾਇਤਾਂ [illegible] ਦੀ ਤਰੀਖ਼ [illegible] ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ [illegible] ਇਤਿਹਾਸਕ ਸਿਆਣਪ ਅਜਿਹਾ ਕਰੀ ਤੇ [illegible] ਦਾ ਆਪਣੇ [illegible] ਦਾ, ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਸਤਾਂ ਦੇ ਆਤਮਕ [illegible] ਤੇ, ਸਮਾਜਕ [illegible] ਤੇ [illegible] ਨੇਕ ਕਰਮਾਂ ਦੇ [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਹੀ ਲਿਆਕਤ ਤੇ [illegible] ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible] ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ [illegible] ਆਤਮਾਂ ਦਾ [illegible] ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible] ਹੈ। ਇਹ ਸਭ [illegible] ਦੇ ਸਾਥ [illegible] ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦਾ [illegible] ਸਮਝਦੇ ਸਨ [illegible], ਇਸ [illegible] ਕਿਸੇ [illegible] ਹੀ।"

ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ [illegible] ਗਾਰਗਤ [illegible] ਗੁਰੂ [illegible] ਗੁਰੂ ਅੰਸ ਦਾ ਦਸਵਾਂ, ਦਾਸ, ਰਾਮਦਾਸੀਆ, ਆਪ [illegible] ਸਮਝਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ [illegible] ਤਾਂ [illegible], ਉਹ ਤਾਂ ਆਪਣੇ ਦਾ [illegible] ਤੇਰ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਦੀ [illegible] ਨਾਮ [illegible] ਹੀ [illegible]

ਜਨਤਾ ਨੂੰ ਦੂਸਰੇ ਗੁਰੂ, ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ। ~~ਸਾਹਿਬ ਜਾਂਦੀ~~ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਜਦ ਅਹਿਸਾਨਾਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਰਖਣਾਂ ਜਰੂਰ ਰਹਿੰਦਾ।
ਆਪ ਦੀ ਜਿਨ ਜਿਨ ਸੋਂ, ਜਿਨ ਜਿਨ ਨਾਲ ਨਾਤ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ
ਵਿਚਾਰੇ ਨਾਂ ਉਹ ਅਸਮਾਨ ਆਪ ਦੇ ਸੰਸਾਰਕ ਸਤਿਗੁਰ
ਦੇਵੇਂ ਪਰਚੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਗਈਆਂ। ਤਦ ਆਪ ਸੰਤ
ਰਾਜਪੁਰ ਦੀ ਉਮੀਦ ਰੱਖਦੇ ਹੀ ਕਸਤਾ ਜਾਂ
ਭਗਤ ਫਿਰਦੀ ਸੰਤ ਸਾਥੋਂ ਸਰ ਤਾਂ ਉਸ ਜਾਂ ਆਪ ਜਿ
ਭਾਈਚਾਰ ਕਿਆ ਜਿਸ ਸਾਹਿਬਾਂ ਲਾਣੇ ਸਮਝਿਆ ਜੀ। ਤਦ
ਆਪ ਨੇ ਜੋਤਪਾਕਸ ਸ਼ਾਨ ਦੇ ਅਸ਼ਿਵਤ ਪੂਰਬ ਜਰੂ
ਕੀਤੇ ਤਾਂ ਆਪ ਦੇ ਸਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ ਜਿਨਾਂ ਵਿੱਚ "ਗੁਰ"
ਦੀ ਉਸਤਤ ਕਿਸੀ ਤੇ ਕਿਤੇ ਗੁਰੂ ਕਹਿ ਸਕੀ ਪਏ। ਜਿਸਤਰ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਅਖਬਾਰ 20 ਫਰਵਰੀ 1871 ਦੀ ਇੱਕ ਲਿਖਤ
ਵਿੱਚ ਲਿਖਦਾ ਹੈ –

"ਤਦ ਤੋਂ ਹਰੇਕ ਦੇ ਗੁਰੂ ਪਾਲਕ ਹਿਆ ਤਾਂ
ਕੇਸ ਧਾਰੇ ਕਰੋ ਤਾਂ ਸਹਿਤ ਪਹਿਆਂ ਤਰ
ਤੇ ਸ਼ੁਤ ਗਲਿਆ ਜੀ। ਉਪਰੰਤ ਤਾਂ ਜੋ ਗੁਰੂ
ਗਲਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਪਾਰ ਕਰਣ ਲਗਾ।
ਇਸ ਤੇ ਪਿਛੋਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਕਹਿ ਸਕੇ ਅਤੇ ਰਹੂ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਅਤੇ ਸੱਚਾ ~~ਕੇ~~ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਕਹਿ ਕੇ ਸਤਿਕਾਰਦੇ ਹਨ।"

੪

ਚੀਨੀ ਘੋੜੀ

[illegible]

ਧਨ ਹੋਣ। ਪੋਥੀ ਵਿਚਲੇ ਦੇ ਹੀ ਅਰਥਾਂ ਆਦੀ ਇਵੇਂ।
ਪਈ ਜਾਪਦੀ ਹੈ। ਆਪ ਆਪਣੇ ਅਨੁਭਵ ਤੋਂ ਉਲਟ
ਵਿਚ ਪੋਥੀ ਦੇ ਲੇਖ ਆਦਿ ਤਾਂ ਉਸਦੇ ਅੱਗੇ ਆਪਣੀ
ਜਿਹ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ ਕਿਤਾ। ਇੰਜ ਜਾਪਦਾ ਹੈ
ਕਿਵੇਂ ਉਸਨੇ ਦਸਤਾਂ ਇੰਨਾਂ ਅਖਾੜ ਖੁਦ ਹੀ ਤਜਰ
ਰਹੀ ਹੈ। ਉਸ ਨੂੰ ਉਸਦਾ ਸਹੀ ਦਾਰਸ਼ ਮਿਲ ਗਿਆ
ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਉਸ ਦੀ ਕਲਮ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪਰਛਾਈ
ਹੈ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅੱਗ ਨੂੰ ਪਾਣੀ ਉਸ ਦੀ ਪਿਤਾ ਤੋਂ
ਪੁੱਜ ਦਿਤਿਆ, ਉਹ ਕਲਮ ਜਾਂ ਤੇ ਕਦ ਦੇ ਪਈ ਰਹੀ।
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਨਾਂ "ਮੋਤਿ" ਨੂੰ ਦਾਦ ਦਿਤਾ
ਇਸ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਇਹਨਾਂ ਦਿਤਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ
ਦੀ ਪਿਆਰ ਜਾਗ ਗ ਪਰਵਿਰਆਂ, ਪਿਆਰ ਖੜੀ ਰਿਤਿਆਂ ਅਛੋਪਏ
ਕਿਤੇ ਉਸਨੇ ਪਰ ਸਦਾਚਾਰ ਨੇ ਗਏ। ਪੋਥੀ ਸਹਿਤੇ ਸਾਹਿਤ
ਟਕਰ ਟਕਰ ਕਰਦੀ ਤੁਰ ਪਈ। ਇਹ ਦੇਖਕੇ ਦਰਬਾਰ
ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਰਹਿ ਗਏ। ਸਦਕਾਰ ਸੋਗਾਣ ਕਿਰਿਆ
ਕੇ ਸਿਖੋਂ ਕਰਿਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਸੀ, ਅਚਾਨਕ ਹੀ
ਖੰਡ ਤੁਰ ਗਿਆ। ਉਸ ਦੀ ਤੋਰ ਸਾਦਗੀ ਨੇ ਗਈ
ਸੀ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਚਿਤ ਤਕ ਸਮਝਣ ਜਗ ਗਿਆ,
ਉਸਨੇ ਸਹਰਾ ਖੰਡ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਤੇ ਸੀਸ
ਧਿਆ ਦਿਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਵੀ ਦਾਂਦੇ, ਬੀੜੀ ਤੇ ਸਦਾਰ
ਕਰਕੇ ਸਾਂਦੇ। ਇਸ ਬੀੜੀ ਪੋਥੀ ~~ਮਦਦ~~ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
ਨੇ "ਬੀੜੀ ਖੰਡ ਪਾਤਸ਼ਾਹ" ਕਰਕੇ ਵੀ ਦਾਖਿਆ ਦਾਦਾ
ਹੈ। ਦਾਦੇ ਤੋਂ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਨਜ਼ਾਰਾ ਕਾਇਮ ਹੈ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ
ਕਿਰਪਾ ਦੇ ਨਾਲ ਦੇ ਨਾਲ ਬੀੜੀ ਦਾ ਨਾਲ ਦੀ ਸੂਰਜ ਦਾ ਪਰਕਾਸ਼ ਹੋਇਆ।

9/ ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ

ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਾਨਤਾ ਹੈ।
ਇਸ ਦਾ ਮੁੱਢ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ [illegible]
[illegible] ਸਾਧੂਆਂ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਛਕਾ ਕੇ ਬੰਨ੍ਹਿਆ। ਬਾਕੀ
[illegible] ਕਰਤਾਰਪੁਰ [illegible] ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ [illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਰਯਾਦਾ [illegible]
[illegible] ਗੁਰੂ [illegible]
[illegible] ਗੁਰੂ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ [illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ [illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ [illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ
[illegible] "ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ" ਦਾ ਨਾਮ
ਹੈ। [illegible]
[illegible] ਹੈ।
[illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ
[illegible] ਮਰਯਾਦਾ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਲੰਗਰ ਦੀ [illegible] ਤਾਂ ਆਪ ਨੇ [illegible]

[illegible]

ਮਨੁੱਖ, ਧਰਮ, ਜਾਤਿ ਪਾਤਿ ਆਦਿ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਤਕਰਾ
ਨਾਂ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ। ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਇਤੇ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਰਾਂ ਵਿੱਚ
ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿਆ "ਵੈਰਾਗ, ਜਵਾਹਰਤ, ਆਮ, ਜਗਤਜੀ"
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ 1872 ਈ: ਵਿੱਚ ਦਸਾਹਤਵ
20 ਦਿਨ ਰਹੇ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹੁਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਾਪਸ
ਮਰਨਾਂ ਨਿਗਰਾਨ ਰਹੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀਆਂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤੇ ਸਜਾਵਾਂ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ
ਕਿਸੇ ਵੀ ਚਲਾਕ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਸਭਾਂ ਸਤਿ ਦੇ ਕੇ ਬਣਾ ਸਕਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਰਾਜ, ਉਹ
ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਪਾਰ ਦੇ ਤਿਆਗ ਕਰਕੇ, ਜਨੌ ਸਦੀ ਦਾਨ
ਦੀ ਵਿਰਤ ਕਰਕੇ ਖੁਦ ਵੀ ਸੰਗਤ ਦਿਆਂ ਕਰਦਿਆਂ ਚਲਿਆ
ਜਮਾਂਦਾ ਕੀਤਾ ਵਿਚਾਰ ਖਾਲਸਾ ਜੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹੀ
ਵੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਦਾਮ ਪਾਸ ਜਲਾ ਲਾ ਜਾਂਦਾ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਸੀ ~~ਅਕਲ~~ ਜਾਂਦਾ ਸੀ
ਜਾਂ ਸੀ ਵਿਖਿਆਵਾਂ ~~ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਿੱਖ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪ ਦਿਮਾਗ~~ [illegible]
~~ਕਰਾ ਕੇ ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇ [illegible] ਨੇ ਰਖੇ~~ [illegible]
ਕੀਤੇ ਸਨ। ਉਹ ਖੁਦ [illegible] ਦੇਸ਼ [illegible] ਦੀ [illegible]
ਦੇਸ਼ ਰਾਜੇ ~~[illegible]~~ ਮਿਲਖਕ ਅਜਰ ਗਏ ਤਲਿਆਂ ਦਿਖਾ
ਜੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ
ਨੇ ਕਿਓ ਜਦ ਤਸੀਹੇ ਝਲਕੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪਣਾ
ਭਾਗ ਜਮਾਤਰਾਂ ਜੀ ਦਿਨ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਜੀ ਕਿ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਤੇ ਦਾ ਪੂਜ ਆਪ ਦੇ ਪੰਥ ਦੀ
ਦਾਮਨਗੀਰ ਹੋਇਆ ਸ਼ਹੀਦ ਦਿਨ ਤੱਕ ਹੀ ਨਿਗਰਾਨ ਰਹੀ। ਜਦੋਂ
ਦਿਨ ਸ਼ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਾਸ ਤੇ ਪ੍ਰਿਤਮਾ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਸਿੰਘ
ਦੀ ਕਿਸੇ ਨਿਗਰਾਨੀ ਅਸਮਾਨ ਉਂਦੇ ਤੱਕ ਧਾਮ ਧੀਆਂ ਪਿਆ
ਦੀ ਵੰਡ ਬਿਨਾਂ ਕਿਤੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ
ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ।

ਪ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ
ਆਪਣੇ [illegible] ਰਾਗੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਪ੍ਰਸਿੱਧ [illegible]
[illegible] ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਾਜ਼ਿੰਦਿਆਂ
[illegible]। ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਅਭਿਆਸ [illegible] ਲਈ
[illegible] ਤੋਂ ਬਾਦ [illegible]।
[illegible] ਤੋਂ ਵੀ ਅਨੇਕਾਂ [illegible] ਦਾ [illegible]
ਸੰਗੀਤ [illegible] ਅਖਾੜਿਆਂ [illegible] ਸੀ। [illegible]
[illegible], ਸੰਗੀਤ ਵਿਚ [illegible]
ਸਤਿਗੁਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible]
[illegible]। ਇਸ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਸੰਗੀਤ [illegible] ਸੀ। [illegible]
[illegible]
[illegible]। ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਨੇ [illegible]
ਵਿੱਚ ਸੀ। [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
~~[illegible]~~
[illegible] ਭਾਰਤੀਆਂ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ਕਰਿਕੇ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ।

ਸੰਨ 1899 ਵਿੱਚ ਕਾਲ ਪਿਆ। ਕਾਲ ਪੀੜਤ
ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਘਰ ਬਾਰ ਛੱਡ ਕੇ, ਜਿਥੇ ਕੁਝ ਮਿਲ
ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਉਧਰ ਹੀ ਤੁਰ ਪੈਂਦੇ। ਜਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਰੇ, ਜਿਥੇ ਸਦਾ ਵਰਤ ਲੰਗਰ ਚਲਦਾ
ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਇੱਕ ਮੁਸਲਮਾਨ ਆਇਆ, ਜਿਸ ਨੇ
ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸਦਾ ਵਰਤ ਲੰਗਰ ਬਾਰੇ ਸੁਣਕੇ
ਨਾਲ ਤੀਵੀਆਂ ਸੀ, ਚਾਰ ਦੇਵਣ ਲਈ ਆਇਆ।
ਉਸ ਨੇ ਲੰਗਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਖੜ ਕੇ ਕਹਿਆ ਲੰਗਰ
ਛਕਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀ ਪੰਗਤ ਲਗੀ ਦੇਖੀ। ਸਭ ਲੰਗਰ
ਛੱਕ ਕੇ ਗਏ। ਸਭ ਕੁਝ ਖਤਮ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਉਹ
ਦੇਖਕੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਪਾਸ ਆਕੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਤੁਸੀਂ ਘਰ ਤਿਆਗ
ਜਾਂਦਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਪਰਤਨ ਲਈ ਬੇਨਤੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ
ਸੰਕਟ ਨਾਸ਼ ਹੋਵੇ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ
ਕਿ ਸਾਡੇ ਤੇਰੇ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਜੰਗ ਨਾਲ ਕੀ ਤੀਵੀਆਂ
ਲੰਗਰ ਨੂੰ ਜਾਣੀ ਜਾਣ ਲਈ, ਬੁੱਢਿਆਂ ਬੀਬੀਆਂ ਬੱਚਿਆਂ
ਤਕ ਲਗਾ ਦਿਆਂਗਾ, ਸਾਡੇ ਸਭ ਕੁਝ ਹਾਜ਼ਰ ਹੈ ਸਾਡੇ
ਘਰ ਵੀ ਇਹ, ਹੈ ਸਭ ਤੇਰ ਪਰਵਾਨਾ।

ਸੰਗਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦਸਤਾਂ ਦੇਖਕੇ ਮੁਸਲਮਾਨ
ਅਫਸਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਦੇਖਿਆ ਕਿ
ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਲਗੀ ਆਪਣਾ ਹੀ ਹੈ
ਕਈ ਪਾਸੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਆਉਂਦੇ, ਇਕ ਦਿਨ
ਸਦਾ ਵਰਤ ਲੰਗਰ ਵਿੱਚ ਭੇਜਦੇ। ਉਸ ਨੇ ਸਾਰਾ
ਦੇਸ਼ ਲੰਗਰ ਦੇ ਨਾਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਰ ਦਿੱਤੀ

6

ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਬੀਤੀ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ
ਪਹਿਲਾਂ ਹਿੰਸਾਤਮਕ ਨਾਲ ਟੱਕਰ ਲਈ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ
ਗੁਰੂ ਦੇ ਘਰ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਬਦਲੇ
ਜਾਂਦੇ ਵੈਸ਼ਨਵ ਦੀ ਤਸਵ ਰੂਪ [illegible] ਹੋਣਾ ਨਾਲ
ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ [illegible] ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ
ਏਕਤਾ [illegible] ਹੈ। ਪਹਿਲੀ ਤਾਂ [illegible] ਦੀ ਪਰਚੀ ਚਿੱਠੀ
1983-84 ਦੀ ਅਕਾਲੀ ਲਹਿਰ ਆਤਮਾ।
ਦੀ ਗਲ ਪਾਕੇ ਹੈ। ਅਕਾਲੀ ਦੀ ਰੰਗਤ ਤੇ ਇੱਕ ਪੱਖ
ਇੱਕ ਸੰਪਰਦਾਈ ਅਕਾਲ ਪ੍ਰਾਣ ਤੇ ਗਏ।
ਇੱਕ ਪਰਚਾਰ ਸਰਕਾਰ ਹੋ ਗਏ।
ਉਹ ਵੈਸ਼ਨਵ ਹਿੰਸਕ ਸੀ। [illegible] ਨੇ ਕੇ ਪਹਿਰ ਦੀ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆ
ਗਈਆਂ। ਜਾਣ ਪਾਤਰਾਂ ਨੇ ਪਾਣ ਪੱਗ ਨਾਲ ਵੈਸ਼ਨਵ ਬਣਿਆ।
ਜੋ ਧਾਰਮਿਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਕਿ ਏਥੇ ਵੈਸ਼ਨਵ
ਦਾ ਸੰਤ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਅਤਿਵਾਦ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਘਰ ਕਿਸਾਨੀ
ਅੱਜ ਤੱਕ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਿਆ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜਨੀਤਿਕ
ਅਤਿਵਾਦ ਹੈ। ਏਸ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਦ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਅਕਾਲੀ ਸਰਕਾਰ
ਹੱਥੋਂ ਜਾ ਲੱਗੀਏ ਹਨ। ਅਕ ਅਕਾਲੀ ਗਏਂ ਕਰ ਦੀ
ਲੋਕ ਜਾਂ ਕਿ ਦੇ ਦੱਬਕ ਆਏ, ਆਏ ਦਾਬਾਂ ਤੇ ਹੋਈਆਂ
ਦੀਆਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਪੈਂਦੇ। ਤਾਂ ਨੇ ਅਤਿਵਾਦੀਆਂ
ਦੀ ਜਾਗਾ ਰਾਜਨ ਬਤਾਵਾਂ ਜਾਣੂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਖ਼ਬਰ ਕਰ
ਦਿੱਤਿਆਂ। ਜਾਗਾ ਸ਼ਾਸਨ ਵਿਤਾਰ ਦੇ ਵੈਸ਼ਨਵ ਬਣਿਆ,
ਤੇ ਦੱਬਕ ਵੈਸ਼ਨਵ ਕੇ ਬਲ ਗਏ। ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੱਤਰਾਂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ
ਕਿ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੋਚ ਰਾਜਨੀਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ
ਨਾਲ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਦੀ ਗੁਣ ਨਹੀਂ ਦੱਸਦੇ।
ਖ਼ਬਰ ਇਹੀ ਬਣਿਆ ਹੈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਤੇਰਾ ਨਾਲ ਹੈ, ਅਕਾਲੀ,
ਤੇ ਪੰਥ ਦਿਆਲੂ ਦੀ ਜੋਧਾ ਬਣਦੇ ਹਨ। ਪਾਰਟੀ ਜਾਂਦੇ
ਬਣ ਪਤਾ ਨਹੀਂ।

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਰਾਗੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ
ਸੁਰਤੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਧਾਰਮਿਕ ਸਿੱਖ ਦਾ ਤਾਂ ਰੱਬ ਨਾਲ
ਹੀ ਮੇਲ ਪੈਂਦਾ ਰਹਿੰਦਾ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਨਸ਼ਾ ਕੀ ਮੇਲ ਜਿਆਦਾ
ਰੱਖਦਾ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਨਸ਼ੇ ਦੀ ਸ਼ਰਤ ਪੱਕੀ ਦੇਣ ਦੇ ਸੀ
ਸਿੱਖ ਹੀ ਜੀ ਦੇਵਤੇ ਕੀਤੀ ਰੱਖੀ ਹੈ। ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਦੇ
ਬਚਨ ਮੇਲ ਚਾਹਦੀ ਦੇਣ ਦਾ ਪੱਕਾ ਨਸ਼ੀ ਦਿੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਹੈ। ਰੱਬ ਮਰਜੀ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਅਗਲੀ ਰੱਖੀ ਹੈ।

ਭੈਣੀ ਸਾਹਿਬ ਜਿਹੜਾ ਅੰਦਰ ਗੱਡੀਆਂ ਦਾ ਅੱਡਾ
ਗੱਡੀਆਂ ਅੰਦਰ ~~[illegible]~~ ਦਾ ਦੇਣ ਦਾਨੀਆਂ ਗੱਡੀਆਂ ਰਾਗੀ
ਗੱਡੀਆਂ ਹਨ। ਇਹ ਸਾਧੂ ਹਨ ਦਸਵਾਂ ਕੀਆਂ, ਗੱਡੀਆਂ
ਹਨ ਦੀ 30/40 ਕਿਸ਼ਤ ਤੋਂ ਦਾ ਦੇਣ ਦੇ ਕੀਆਂ ਹਨ। ਹਰਵਿੰਦ
ਗੱਡੂ ਦਾ ਸਾਮਾਨ ਸਮਾਨ ਰਹਿਆ ਹੈ। ~~[illegible]~~
~~ਇਹ। ਪਸ਼ੂਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਹਨ। ਕਈ ਗੱਡਾ ਮੇਲ ਪਹਿਲਿਆਂ~~
~~ਸਾਰਾ~~ ਰੱਖੇ ਕੀ ਰਹਿਣ ਦਾਸ ਸਾਰੇ ਹਨ। ਹਰ ਗੱਡੀ ਦਾ
ਸਾਮਾਨ ਸ਼ੈਦ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਾ ਸਾਮਾਨਿਆ
ਰੱਖਦਾ ਹੈ, ਕੁਸ਼ਤੀਆਂ ਪਹਿਲਾ ਰੱਖਿਆ ਸਿੰਘ ~~[illegible]~~ ਮਾਰਦੇ
ਹੈ। ~~[illegible]~~
~~[illegible] ਅਸਾਨ ਸਿੰਘ ਕਿਤੇ ਦੀ ਗੱਡੀ~~ ਰਹਿਣ
~~ਦੀਆਂ ਕੀਤੀ। [illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible] ਕਈ ਮਾਫ਼ੀ ਹੈ।~~ ਇਹ ਜਾਣ ਗੱਡਾ ਧਾਤੂ
ਧਾਤੂ ਪੈਂਦੇ ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤੇ ਗਏ ਗੱਡਾ ਗੱਡਾ
ਪੰਜਾਬ ਸਿੰਘ ਸੁਰਤੀਆਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਸਾਰ ਪੈਂਦੇ
ਸਿੰਘ ਪਾਲੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।
~~200~~/250 ਗੱਡੀਆਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹੀ
ਕੇਵਲ ~~ਸਿੰਘ~~ ਜਿਹੜਾ ਰਾਗੀਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਰੱਖੇ
ਕਈ ਗੱਡੀਆਂ ਨੂੰ ਸਰਦਾਰ ਦੇਖਕੇ ਚਾਰਦਿਵਾਰੀ

ਹੋਣਾ ਹੈ ਉਹ ਅਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਪ੍ਰਤਿਆਕਸ਼ ਕਰਦਿਓ
ਹੈ। ਜਾਗਦੀਆਂ ਗਤੀਆਂ ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਾਕਾਰ ਆ
ਸਕੀਆਂ ਹਨ। ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਅਸੀਂ ਅਸੀਂ ਤੁਸਾਂ ਉਪ
ਤੇ ਗਤੀਆਂ ਪਿੰਡਿਪਿੰਡਾ। ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਵਿੱਚ ਦਾ ਕੇ ਉਹ
ਇੱਕ ਪੇਂਡੇ ਤਕੜ ਪੈਂਡਾ ਗਜ ਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ
ਤੇ ਗਤੀਆਂ ਬਦਲੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਦਾਪਨੀ
ਸਮਾਂ ਤੇ ਉਹ ਇਹ ਪ੍ਰਤਿਆਕਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਹੈ। ਜਾਗਦੀਆਂ
ਗਤੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ਭੌਤਕ ਉਨ ਦੇ ਪਿੰਡ ਤੁਰ ਪੈਂਦੀਆਂ
ਹਨ। ਅਕਾਸ਼ ਮੰਡਲ ਅੰਦਰ ਉਹ ਆਪ ਆਪਣੀ
ਚਾਲ ਬਣੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਰੂਪ
ਗੋਲ ਪੈਰ ਕਦੇ ਦਸ ਸਿੰਧਾ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ
ਅਨੁਸਾਰ ਜਾ ਇਹ ਕਦੇ ਧਰਤੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀ
ਮਨੁੱਖ ਦਾ ਆਕਾਰ ਕੇ ਗਤੀਆਂ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ
~~ਜਹਿਤ ਗਗ ਦੀ ਉਪਜ ਵਿਕਾਸ ਦੀ ਉਹਦਾ ਦਾ ਸਬਦ~~
ਹੈ। ਜਹਿਗੜ ਦੇ ਕਣਾਂ ਦੀ ਤੇਜ਼ੀ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉਹ ਵੱਧ
ਰਹੇ ਕਰਦੇ ਗਤੀਆਂ ਦੇ ਅਸਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ
ਹਨ। ~~ਉਹ ਦੇ ਬਰਕਰਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਗਟ~~
~~ਜਾਗਦੀਆਂ ਦੀ ਦਸਦੀ ਤੁਸਾਂ ਪ੍ਰਗਟ ਅਦਿਸਦੀਆਂ ਜਾਗਦੀਆਂ~~
ਹਾ। ਜਹਿਗਤ ਦੀ ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਜਿਨ ਤੇ ਉਸਦਾ
ਦੇਵੇ ਹਨ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਤੇ ਹਰ ਰੇਖਾ ਹਨ। ਉਹ ਜਿਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੇ ਅਗੇ ਤੁਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ। ~~ਤੇ ਆਪਣੇ~~
~~ਵਿਕਾਰ ਪੈਦਾ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ।~~
ਇਹ ਸਭ ਕੁਝ ਦੁਨੀਆਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤਿਆ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਅਸਰ ਤੇ ਪੈਦਾ ਤਿਆਰ ਹੋਂਦਾ
ਹੈ। ਸੱਭ ਦੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਵਰਤਾਰੇ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਜੋ

ਤੇ ਜੇ ਕਿਸੇ ਦੀ ਅਕਲ ਦਾ ... ਤਾਂ ਉਸ ਦੀ ਅਕਲ ਦੀ ਦਾਂ
ਤਾਰ ਫੇਰੀ ਜਿਨਾਂ ਲੈਂਦੀ ਹਾਂ ਪਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰਨਾ ਕੇ
ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਕਰਾਂਗੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਵੈਸੇ ਤਾਂ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਮਹਾਨਤਾ ਹਰ ਥਾਂ ਹੈ,
ਕਿਉਂਕਿ ਦੀ ਗੁਰੂ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਖੇਡਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ, ਉਹ
ਜੰਗ ਅਭਿਆਸ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਦਾ ਤਾਕਤ, ਮਜ਼ਬੂਤ
ਸਰੀਰ ਤੇ ਜਿੱਤਣਾ ਹੈ। ਪਰ ਜੋ ਮਹਾਨਤਾ
ਤੈਨੂੰ ਸਮਝਿਆ ਦੇ ਸ਼ਿਕਾਰ ਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਦਾ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਵੀ ਤਾਰ ਫੇਰੀ ਸੰਸਾਰ ਤੇ ਕਰ
ਜਾਵੇ।

ਇਉਂ ਤਾਂ ਜੰਗ ਕਰਨਾ ਅਜਾਂ ਦੇ ਸਿੰਘ ਗੁਰ
ਦਸਤੇ ਬਣਾਏ ਹੋਏ ਹਨ, ਜਿਨ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਮਾਰਨਾ
ਅਜਾਂ ਦੇ ਸਰਿਆਂ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਵਡਿਆਂ ਤੋਂ ਕਰਾਂਦੇ ਜਾਂ
ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ ਪਰ ਅਕਲ ਮਾਰਨਾ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਸਰਿਆਂ ਦੇਂਦਾ
ਹਾਂ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿੱਚ ਜੰਗਲ ਤੇ ਸਰੀਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਵਧਾਇਆ ਦੇਂਦੇ ਹਾਂ। ਸ਼ਿਕਾਰ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਧ ਜਾਂਦੀ ਵਿੱਚ
ਬਚਾਉਣ ਦਾ ਅਸਲੀ ਤਰੀਕਿਆਂ ਦੇਂਦਾ ਹੈ, ਤਰਸ ਦਾ ਨਹੀਂ।

ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ

ਸੰਨ 1867 ਬਹੁਤਿਆਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਅਨੁਸਾਰ [illegible]
ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਾਬੰਦੀਆਂ [illegible]
ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ [illegible] ਤੇ [illegible] ਆਸ ਪਾਸ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible] ਕਰਦਾ [illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] ਪ੍ਰਤੀਤ [illegible] ਸਿੱਖ [illegible] ਹਿਦਾਇਤਾਂ [illegible]
[illegible] ਇਸ ਨਾਲ [illegible] ਦੀ ਆਗਿਆ
[illegible] ਹਿਦਾਇਤਾਂ [illegible]
[illegible] ਤਕ [illegible] ਆ [illegible]
[illegible] ਸਕਦਾ ਹੈ, [illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] ਕਿਤੇ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible] ਪਹਿਲਾ।
ਸਤਿਗੁਰ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਕਿਹਾ।
[illegible] ਆਗਿਆ [illegible]
[illegible] ਨਾ ਕਿਸੇ [illegible] ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ
[illegible] ਸਤਿਗੁਰ [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਆਗਿਆ [illegible] ਕੋਈ [illegible]
[illegible] ਆਗਿਆ [illegible] ਕਿਹਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ
[illegible] ਆਗਿਆ [illegible] ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰ [illegible]
[illegible] ਵਿਚ [illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਗਏ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਆਗਿਆ ਤੇ [illegible] ਤੇਜਾ ਸਿੰਘ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ [illegible]
[illegible] ਸਰਕਾਰ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਹਦਾਇਤਾਂ [illegible]
[illegible] ਦਾ
[illegible] ਪਾਲਣਾ ਕਰਦੇ,

ਇਸ ਨਵੀਂ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅੱਗਾ ਅਗਾਂਹ
ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਸੰਗਤ ਦੀ
ਤੀਰਥ ਜਾਂ ਦੇ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ
ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਕਰਤਾਰ ਸੌਂਕਮੀ ਤਰੀਕੇ, ਇਸਦੇ ਇਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਕਾਰਜ
ਪਹਿਲਾ, ਮੰਤਰ ਸ੍ਰੀ ਤੇਜ਼ ਅੱਗੇ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਾਂ ਦਾ ਕਾਇਦਾ
ਮੈਂ ਅੰਤ ਸੁਰਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਰਖਦੇ ਦੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ
ਤੇਗ ਜਥਾ ਅੱਗਾ ਅਗਾਂਹ ਦੀ ਪਰਖਾਂ ਦੀ ਪਿੱਠ ਵਿੱਚ
ਪਿੱਛੇ ਰਹੀਆਂ। ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪ੍ਰਬੰਧਕੀ
ਦਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਦਾ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਇਹ ਕਰੀ
ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨ ਤਤਕਾਲ ਸੀ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਸੰਗਤ
ਜਥਾਂ ਦੀ ਸਿਫਤ ਵਿੱਚ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ
ਕਰੀ ਤੇ ਅੱਗੇ ਅਗਾਂਹ ਦਿੱਤਾ ਸੰਗਤ ਕਰੇ।

ਦਰਬਾਰ ਕੋਈ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਦੇਸ਼
ਵਿਦੇਸ਼ ਸੰਗਤ ਸੀ। ਦਸਾਂ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਗਰਜ ਵਿੱਚ
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਰੌਣਕ ਪਾ ਦਿੱਤੀ। ਅਗਾਂਹ
ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਲਗਭਗ ਤਕਰੀਬਨ ਲੱਖ ਸੀ।
ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ~~[illegible]~~ ਸੁਰਖ ਤੇ ਜਰ ਪੈਦਲ ਸਫਰ ਕੀਤਾ।
ਤੈਨੂੰ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਪੈਦਲ ਸੰਗਤ ਸੀ ਇਸ ਦਰਸ਼ਨ ਦਾ
ਇੰਤਜ਼ਾਮ ਸੁਖਾਂ ਨਾਲ ਕਿਆ ਸੀ ਪੱਕੇ ਤੇ ਲਗਭਗ
ਤੇ ਸੰਗਤ ਪਾਣ ਤੱਕ ਰਹਿਣ ਲਗੀਆਂ ਸੀ। ਪਹਿਲਾਂ
ਪੜਾਉ ਅਗਾਂਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੂਜੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ
ਤੇ ਸਮਾਪਤ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਤੇ ਸਭ ਪੜਾਉ
ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸੀ। ਦਸਾਂ ਦੀ ਦੀਵਾਨ ਸਜਿਆ ਤੇ
ਸਮਾਪਤ ਸੰਗਤ ਦੀ ਹੋਈ। ਸੰਗਤ ਦਾ ਭਾਰੀ ਤਤਕਾਲ
ਸੀ, ਕਿਤੇ ਕਿਤੇ ਕਾਇਮ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਸੀ, ਸੰਗਤਾਂ
ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਨੇ ਹਰਕੀ ਜਾ ਕੀ ਸੀ।

[illegible] ਅਫਸਰ ਨੂੰ [illegible] ਰਿਪੋਰਟ [illegible]
[illegible] ਜਾ ਰਿਹਾ [illegible]। ਇਸਤਰਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ [illegible]
[illegible] 14 [illegible]
[illegible] 1867 ਨੂੰ [illegible] ਜਾ ਰਿਹਾ [illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible]

ਸਤਿਗੁਰ [illegible] ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀਆਂ [illegible]
[illegible] 25 ਰੁਪਏ ਭੇਟਾ [illegible]
[illegible] ਮਹਾਰਾਜ [illegible]
[illegible]
[illegible] 25 ਰੁਪਏ [illegible] ਮਹਾਰਾਜ
[illegible]

ਤੇਰੇ ਪਰ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗਾਂ ਦੇ ਸਹਿਤ ਹੀ ਇੱਕ ਕ੍ਰਿਤੀ ਕੀਤੀ – ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ, ਉਸ ਵਰਗੀ ਸੋਚੀ ਤੇਰਾ ਹੀ ਅਧਰਮ ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ। ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ ਪੰਥ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਦੀ ਇੱਕ ਤਾਂ ਤਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਦੇ ਪਤਰ ਦੇਣ ਤੋਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਪੰਥ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਕੀਤਾ। ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦਰਬਾਰ ਕੀਤੀ ਕੀਤੀ। ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਸਤੂਰ ਤੇ ਸਹਿਯੋਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਲਿਖੀ ਕਿਆ –

"ਕਿਤੀ ਹਾਲ ਹੀ ਵਿੱਚ ਆਪ ਹੈ ਕਿ ਤਨੀਂ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਦਲ ਪਾਲ ਦਿਸਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਸਾਰੇ ਅੰਦਰ ਸਚਾਈ ਹੈ। ਤਨੀਂ ਅਮਨ ਪਸੰਦ ਹਨ, ਸਰਾਬ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਤੂੰਬਾ ਪੀਂਦੇ ਹਨ, ਕਰਦਾ ਦਸਦੇ ਹਨ। ਪਰਦਾ ਨੀਆਂ ਕਰਦੇ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਮਾਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਉਲਟ ਹੈ। ਇਸ ਵਰਗੀ ਅਸੀਂ ਕੁਝ ਤਾਂ ਸਿੱਖ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਭ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਤਰਸ ~~ਕਰਦੇ~~ ਦੇ ਕੀਰਤਨ ਕਰਦੇ ਹਨ ਦੇ ਉਹ ਸਾਰੇ ਹਨ ਸਾਂਝ ਹਰ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਸਮ ਧਰਮ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ, ਕੋਈ ਖਾਣ, ਸਾਂਝੇ ਹਨ ਦੇ ਦਰਬਾਰਾਂ ਉੱਤਰ ਸਾਂਝੀਆਂ ਹਨ।"

ਪਰਚੀਆਂ ਦੇ ਇਸ ਅੰਤਰ ਦਾ ਕੋਈ ਉੱਤਰ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਤੇ ਅੱਗੇ ਸਮਾਂ ਹੈ ਕਿ ਦਰਪ ਨਾਮਧਾਰੀ ਅਪਣੇ ਆਪ, ਕਿਉਂ ਇੱਕ ਇਸਤਰੀਆਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਸਨ।

ਪ੍ਰੋਫੈਸਰ ਦਾ ਸਮਝਦੇ ਸਿੱਖ ਕਰਨ ਹਮਾਇਤੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸਾਡਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੇ ਪਿਤਾ 60 ਦੇ ਕਰੀਬ ਦੇ ਹਨ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਂ ਕਈ ਜਿਹਨਾਂ ਪਰਿਵਾਰਾਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੋਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਿਤਾ ਜਿਵੇਂ ਹਰ ਤੋਂ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ, ਕਿਉਂ ਇਹਨਾਂ ਜਿਹਨਾਂ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਘ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇਵਾ ਸਿੰਘ ਜਿਹਨਾਂ ਧਰਮ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਿਹਨਾਂ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਨਾਮ ਜ਼ਿਕਰਯੋਗ ਤੌਰ ਤੇ ਦੇਖਣ ਯੋਗ ਹਨ।

ਦੀਵਾਲੀ ਮੇਲਾ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਅਕਤੂਬਰ 1867 ਈ

[illegible]

ਘਟਨਾਵਲੀਆਂ ਦੇ ਤਾਰੀਖ਼ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਸਾਖੀਆਂ ਦਾ ਖਾਸ
[illegible] ਬਣਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਜਿਸ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਨੇ ਸਾਖੀਆਂ [illegible]
[illegible] ਤੇ ਅਧਿਕਤਰ ਇਕੱਠੇ [illegible]
[illegible] ਕਰਕੇ ਲਿਖੇ ਹਨ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਡੇਰੇ ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਉਂਦੇ
ਤੇ ਨਾਮ ਦੀ ਵਰਖਾ ਕਰਦੇ। ਦੋ ਪਾਸੇ ਗੁਰਮੁਖਾਂ ਗੁਰਮੁਖੀ
ਗੁਰੂ ਕਾ ਲੰਗਰ ਅਤੁਟ ਵਰਤ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦਾ ਅਨੁਸਾਰ
ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ 60 ਸਾਲਾਂ [illegible] ਦਰਬਾਰ [illegible]
[illegible] ਹਨ। ਜਾਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਰਸਤੇ ਵਿਚ [illegible]
ਖੜ੍ਹ ਜਾਂਦੇ ~~[illegible]~~ ਸੰਗ [illegible] ਹਨ। ~~[illegible]~~
ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਨੇੜੇ ਪਹੁੰਚਣ ਦੇ ਨਾਲ ਦਰਸ਼ਨ
[illegible] ਖੜ੍ਹੀ ਖੜ੍ਹੀ [illegible] ਸੀ, [illegible]
[illegible], [illegible] ਆਪਣੀ [illegible] ਸਤਿਗੁਰ
[illegible] ਦੇ [illegible] 10 [illegible] 88 ਤੇ [illegible]
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ [illegible] ਆਪਣੀ [illegible]
ਦੇ ਅਰਦਾਸ [illegible] ਕੀਤੀ। ਆਪ [illegible]
[illegible] ਹੋਈ [illegible]
[illegible] ਅੱਖਾਂ [illegible] ਹਨ। [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible] ਅੱਖਾਂ [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible]
ਆਪ ਅਕਸਰ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ [illegible]
ਹਨ [illegible] ਦੇ ਅਰਦਾਸ [illegible]
[illegible] ਕੀਤੀ। ਆਪਣੇ [illegible] ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ
[illegible] ਕਰਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਕੀਤੀ। ਅਤੇ [illegible] 28 [illegible]
[illegible] ਸਾਹਿਬ [illegible] ਹਨ। [illegible]
ਆਪ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਕੀਤੀ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ੧ ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਹੀ ਰਹਿਆ। [illegible] 700 [illegible] 20 [illegible] 750 [illegible]

[illegible]

ਸੀ। ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਭਾਰੀ ਪਾਬੰਦੀਆਂ ਲਗਾ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ, ਜਿਸ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ
ਕਰੜੀ ਨਿਗਾਹ ਰੱਖਣ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਜਿਨ
[illegible] ਸਰਕਾਰ ਪਾਸ [illegible]
ਸਨ, ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕਿਸਮ ਦੇ ਤੌਖਲੇ, ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੇ
ਗਏ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ 27 ਜੂਨ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਸੂਬਿਆਂ ਦੇ
[illegible] ਲਿਖਿਆ ਤੇ [illegible]
ਲਿਖਿਆ ਤਾਂ ਜੋ ਸਮਾਂ ਪੈਣ ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ
ਜਾ ਸਕੇ। ~~ਕੂਕਿਆਂ ਉਤੇ ਕਈ [illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible] ਕਰ ਦਿੱਤੇ~~ ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ
ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ ਦੇ ਪੰਨਾ 59-60 ਤੇ [illegible]
ਸਰਕਾਰੀ 1867 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੇ ਹਵਾਲੇ [illegible]
ਕਿ [illegible] ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਨੰ: 14 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ [illegible]
[illegible] ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ [illegible]
[illegible] ਸਰਕਾਰ ਦੇ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ਤੇ ਗਾਉਣੇ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਖ਼ਤ ਨਿਗਰਾਂਪਣਤਾ ਦੀ
ਪਾਬੰਦੀ ਲੈ ਗੱਦੀ ਖਾਤਾ ਦੇਣੇ।
ਇਸ ਤਰਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਉਪਰ ਸਖ਼ਤੀਆਂ, ਪਾਬੰਦੀਆਂ
ਤੇ ਹਰ ਕਦਮ ਪਿੱਛੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਗਰਿਫ਼ਤ ਹੋਰ
ਕਰੜੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਜਾਂਦੀ ਦਿਨ ਬਦਿਨ ਕਸ ਰਹੀ ਸੀ। ਇਸ
ਸਮੇਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਸਹਿਯੋਗ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਹੋਇਆ।
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਤੇ ਇਹ ਅਸਹਿਯੋਗ ਪ੍ਰਚੰਡ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ
ਲੋਕਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈਆਂ ਇਸ ਗਈ ਸੀ।
ਸਾਲ 1867 ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਯੋਗ ਨਾਮਿਆ ਤੇ ਅਮਲ ਕਰ
1867 ਵਿੱਚ ਅਸਹਿਯੋਗ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਆਮ ਜਨ ਹੋਣ ਲਗ
ਸਮਾਜ ਲੋਕ ਨੇਤਾਵਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਤੰਗ ਕਰ
ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕੂਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਸਖਤੀਆਂ ਪਾਬੰਦੀਆਂ
ਘਟ ਤਾਂ ਖਤਮ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਵਿਚ ਨੇਤਾਵਾਂ
ਤੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਦਬਾਅ ਕਾਰਣ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਕਾ
ਰੁਖ ਵੀ ਨਰਮ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਇਵਜ਼ੀ ਇਜਾਜ਼ਤ
ਕਰਕੇ ਪੁਲਿਸ ਬਲ ਅਤੇ ਤਰਕੀਬ ਤੇ ਮਜਬੂਰੀ ਵਜਾਹ
ਤੇ ਅਸਹਯੋਗ ਲੋਕ ਵਿਰੁੱਧ ਨੇ ਕਾਨੂੰਨ ਦੀ ਪਾਲਣਾ
ਨਹੀਂ ਕੀਤੀ ਸੀ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਵੀ ਪਰ ਇਸ ਵਿੱਚ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਕਿ ਮਰ ਜਾਣ ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਤੇ ਸਾਂਝੀ ਕੀਤੀਆਂ ਹਰਤਾਲ ਦੀ ਬਾਤ ਜਾਰੀ ਰਹੀਆਂ
ਇਸ ਸੰਬੰਧ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰੇਰਨਾ, ~~ਇਸ~~ ਪੁਲਿਸ
ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਰਕੇ ਇਹ ਨਹੀਂ ਅਸਹਿਯੋਗ ਪਰ ਜਾਰੀ ਰਿਹਾ ਇਹ
ਕੂਕਿਆਂ ਉੱਤੇ ਬਾਤ ਨੇ ਇਹ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਰਨ ਦੇ
ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਦੀਆ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਜਿਥੇ ਦੀ ਰਸਮ ਦਾ
ਨਾ ਇਸ ਤਰਾਂ ਕਿਸਾਨਾਂ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਬਾਰੇ
ਆਪਣਾ ਜਾਰੀ ਹੁਕਮ ਵਾਪਸ ਲੈ ਲਿਆ ਸੀ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਗਏ

ਹਨ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਅੰਦਰ ਰਾਜਨੀਤਕ [illegible]
ਦੀ ਘਾਟ। ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ [illegible] ਸੀ ਜੋ ਬਾਬਾ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਹਨ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ।

ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਇਹ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੌਰੇ ਸੰਨ 1867 ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਤੋਂ ਪਿਛੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ [illegible]

[illegible]

ਤ੍ਰਤਾਲੀ ਦਿਨ ... [illegible] ... ਪੰਨਾ 52 ਤੇ [illegible] ... 1872 ... 223-284 ... ਪੰਨਾ 2454 [illegible]

[illegible]

2

1863 ਵਿੱਚ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਵੀ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਹਲਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵੀ,
ਰੁਝ ਗਏ। ਵਿੱਚ ਤੋਂ ਸਥਾਂ ਵਿੱਚ ਮਿਸ਼ਨ ਸਕੂਲ ਖੁਲ੍ਹ
ਪਏ। 1867 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ
ਮੈਕਲੋਡ ਨੇ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਪ੍ਰਤੀ, ਤੋਂ ਦਾ ਸਮਰਥਨ ਕਿਹਾ
ਸੀ ਕਿ ਸਾਡਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਹੈ ਸਹਾਇਕਾਂ ਵੀ
ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹਾਜ਼ਰ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਉਸ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਹੋ ਰਿਹਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਣੇ ਤੋਂ ਤੁ
ਸ਼ਾਮਲੀਆਂ ਪਾਦਰੀਆਂ ਜਾਣਦਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਨੂੰ
ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਦੇ ਚਿਜ ਕੀਤੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਤੇ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਹਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਤਕਰੀਬਨ
ਹੋਣਾ ਕੀਆ ਉਪਦੇਸ਼ਕ ਤੇ ਨਾ ਨਿਰਤਾਰ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ
ਪਿੰਡ 2464 ਨੂੰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਸ਼ਿਵਜੇ ਹੁਣ ਕਿ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ
ਗਵਰਨਰ ਪ੍ਰਿੰਸ ਨੇ 1868 ਦੀ ਸਾਲਾਨਾ ਰਿਪੋਰਟ ਵਿੱਚ
ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ "ਕਈ ਸਾਲਾ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਰੱਖ
ਜਾਗਣ ਵਿੱਚ ਸਭ ਪਾਸ ਜਰੂਰ ਚਰਚਾ ਦੇ ਪੈਣ ਲਗਾਰ
ਹੋ ਗਏ ਸਕੂਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਲ ਵਿੱਚ
ਧਰਮ ਤਬਦੀਲੀ ਹਰ ਰਹੀ। ਜਿਸ ਕੋ ਸਾਂਝ
ਪਾਦਰੀਆਂ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਜਾਣਦਾ ਹੈ ਜਦ ਸਿੱਖੀ।
ਸਿੱਖ ਤੋਂ ਦੇ ਬਣਾਂ ਸਬੰ ਦਾ ਹਾਲ ਦੇ ਆਉਣ
ਸਨ। ਤੋਂ ਦੇ ਜੀ ਲਿਖਿਆਂ ਦੇ ਤੋਂ ਜਾਂਦੇ
ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਜਗਿਨ ਲਗਾ ਦੀ ਉਨ ਸਾਮਾਨ
ਤਾਂ ਇਕ ਆਮ ਇਸਾਈ ਅਤੇ ਚਾਰ ਕਿ
ਤਾਂ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਤਸ਼ਾਹ
ਹੀ ਦਾ ਹੀ ਰੂਪ ਹਨ ਦਾ ਸਿੱਖ ਖਿਲਾਫ਼ ਦੇ
ਆਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਸਰ ਜਾਰਜਿਆ ਤੁਸਾਂ ਹੋਏ
ਹਨ।

ਪਾਦਰੀਆਂ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਅਜਾਇਬ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ
ਇਸ, ਇੰਝ ਇਸ ਤਰਤੀਬ ਨਾਲ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇੰਝ [illegible]
~~ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰ [illegible] ਤੇ [illegible] ਨੂੰ [illegible]~~
~~ਨੇ ਇੰਝ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਲਈ~~ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰ
ਸੀ ਅਮਲਦਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਉਪਰ ਪਾਦਰੀਆਂ
ਦਾ ਕਈ ਸਾਲ ਤਕ ਸਕਦਾ ਇੰਝ, ਸਰਕਾਰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਵਾਧਾ, ਦਸਦੀ ਸੀ [illegible]। ਇਸ ਨਾਲ [illegible]
ਹਰ ਪਾਦਰੀਆਂ ਅੰਦਰ [illegible] ਦੀ [illegible]।
ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਹ ਕਦੀ ਪਰਗਾਸ ਹੋਇਆ, ਇਹ [illegible]
ਮਿਸ਼ਨ ਦਾ ਪਰਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਜਿਵੇਂ ਕਹੀ
ਪਿਛੋਂ ਇੰਝ ਅਮਲਦਾਰ ਕੇਸੀ ਇਲਾਕੇ ਦਾ [illegible]।
ਸੰਨ 1867 ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਤੇ [illegible] ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਕਰਕੇ ਅਜਿਹੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਇਸ ਕਾਰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ
ਕੋਲੋਂ ਅਪਣੇ ਸਾਰੇ ਪਿਛਲਾ ਹਾਲ ਮੰਗਿਆ।
ਅਮਲ ਵਿਚ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਉਤੇ ਰੀਪੋਰਟ ਮੰਗਾਈ। ਕਾਨੂੰਨ
ਦੀ ਦੇਖ ਰੇਖ ਕਰਦੀ ਅਮਲਦਾਰ ਦੀ ਸਖ਼ਤੀ [illegible]
ਕੇ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਇਸ [illegible] ਰੀਆਂ ਨਿਗਾਹ
ਹੇਠ ਹੋਣਾ ਕੇ [illegible] ਲਿਖਤੀ [illegible] [illegible]
ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਪਰਚੀਆਂ। ਅਜਿਹੇ [illegible]
ਅਦਾਲਤੀ ~~[illegible]~~ ਕਾਰਿਆਂ ਇੰਝ [illegible]
ਨਿਗਾਹ ਦੇ ਹੇਠਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ
ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਦੀ ਤਾਂ ਮੈਂ [illegible] ਹੁੰਦੀ। ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਹੀ ਜੀਵਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਜਥੇ ਤੇ ਕਬੀਲੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਪਰਜਾਈਆਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਤੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ ਚਾਹੀਦੇ, ਰੁਕਾਵਟੀ
ਰੋਕਿਆਂ ਨਾਲ ਜ਼ਰੂਰ ਚਲਣੀਆਂ ਤੋੜੀਆਂ ਪਰਖੀਆਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਜਾਂ ਵਿੱਚ ਆਰਥਿਕ ਚੋਣ ਚਲਦਾ
ਰਹੀ ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਧਾਰਮਿਕ ਜੀਵਨ ਕਰਦਾ ਤੇ ਇਆ
ਪਰਕਾਰ, ਇਸ ਜਥੇ ਦੀ ਰੂਪ ਰੇਖਾ ਸਾਥਾ ਰੂਪ ਦੇ
ਪਾਲਣਾ ਦਾ ਵਿਸ਼ਾ ਹੋਇਆ। ਇਕ ਤੇ ਦੇਸ ਪਾਲਿਆਂ
ਦੀ ਕੌਮੀ ਕੀਆਂ ਆਦਰਸ਼ਾਂ ਦਾ ਗੀਤਾਂ ਹੋਈਆਂ
ਵਿਸ਼ਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਸਭੇ ਵਿੱਚ ਦਰ ਆਜਾਦੀਆਂ ਤੇ ਇਹਨਾਂ
ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਦੇ ਸਾਥ ਪਰਿਵਾਰ ਜੀਵਨ ਕਰ ਇਹ ਹੋਇਆ,
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਦੇ ਨਾਲ ਲਾਭ ਹੋਵੇ। ਆਜ਼ਾਦ
ਗੁਰਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ ਜੀਵਨ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਹੋਣਾ
ਚਾਹੀਦਾ ਕਿ ਇਸਦਾ ਸਰੂਪ ~~[illegible]~~ ਕਰਨਾ ਗੁਰਮਤਿ
ਹੈ।

ਜਥੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਜਤਿਆਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ
ਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਚਲਤ ਗਏ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰੂਆਂ। ਉਸ
ਸਿੱਖੀ ਜਾਣੀ ਚੰਗੀ ਵਿੱਚ ਦੇ ਵੀ ਚਲਨ ਕਰਦੇ, ~~[illegible]~~
ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਹਿ ਜਾਂਦੇ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ
ਜਮਾ ਕਿਰਤ ਧਰਮੀਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਜਾਂਦਾ
ਸੰਗਤ ਚਲੋਤ ਕਰਨ, ਧਰਮ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਨਾਮ ਜਪਣ
ਤੇ ਵੰਡ ਛਕਣ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦੇਂਦੇ। ਤਰਕਾਂ ਰੋਕਾਂ
ਤੇ ਦੂਰ ਰਹਿਣ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਂਦੇ। ਹਰ ਜੀਵਨ
ਜਿਸ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੀ ਹੋਇਆ ਤੇ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਾਣੀ
ਵਿਚ ਦਾਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਨਾਲ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਤਿਆਗ

[illegible]

~~[illegible]~~ ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ ਸੁਣਦੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ
ਆ ਕੇ [illegible] ਤੇ ਸਮਾਜਿਕ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੋਂ
ਛੁਟਕਾਰਾ ਪਾਉਂਦੇ। [illegible]
ਸੰਨ 1868 [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਸਤਗੁਰ
ਵਿੱਚ [illegible] ਆਪ ਸੰਗਤ ਨੂੰ [illegible]
ਹਿਦਾਇਤ ਕੀਤੀ [illegible] ਤੇ [illegible]। [illegible] ਵਿੱਚ
[illegible] ਵਿੱਚ [illegible], ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ
[illegible] ਤੇ [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਆਪ [illegible] ਸਤਗੁਰ [illegible]।
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਆਪ
[illegible] ਵਿੱਚ ਸਤਗੁਰ ਦੀ
[illegible]
ਵਿੱਚ [illegible]। [illegible]
[illegible] ਸੰਤ ਖਾਲਸੇ
[illegible]। [illegible]
[illegible]
[illegible] ਦਾ
[illegible]। [illegible] ਸੰਨ
1930 [illegible] ਦਾ
[illegible] (ਦੇਖੋ [illegible])
[illegible] ਤੇ ਆਪ [illegible]
[illegible] ਵਿੱਚ
[illegible] ਆਪ [illegible]
[illegible] ਵਿੱਚ
[illegible]
[illegible]

ਸਿੰਘ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਆਪ ਕੈਦਾਰ, ਜਿਹੜੇ [illegible]
ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਤੇ ਤੌਰ ਤੇ, ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ
ਜਾਰੀ ਰਖਦੇ ਹੋਏ, ਉਹੀ ਸਾਹਿਬ ਆ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਵੀ
ਸ੍ਰੀ ਦਰਬਾਰ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਚਾਲੂ ਰਹਿਣਾ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਹਕੂਮਤ
ਕੀਤਾ ਸਿੰਘ ਨਿਗਾਹਾਂ ਸਖਤੀਆਂ ਦੇ ਦਰਜਾਂ ਤਕ
ਉਹੀ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਚਾਰਕਾਂ ਤੇ ਸਖਤੀਆਂ ਦੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ
ਚਾਲਾਂ ਦਾ ਅਸਰ ਆਉਣੀਆਂ।

1868 ਦੀ ਵੈਸਾਖੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਆਪਣੇ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾ ਕੇ
ਮਨਾਉਣ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੇ ਕੋਈ ਖਾਸ ਪਾਬੰਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਲਈ ਆਪ
ਨਾਲ ਤੇ ਸਿੰਘ ਪੰਜ ਹਜ਼ਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਜਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ
ਦਿਨਾਂ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਗਏ, ਦੀਵਾਨ ਸਜਾਏ ਜਾਣ, ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਦਾ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਣ ਲੱਗ ਪਿਆ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ
ਗੂੰਜ ਉਠਿਆ। ਪਰੰਤੂ ਕੁਝ ਲੋਕ ਜੋ ਸਾਹਿਬ ਜਾਂਦੇ
ਪੁਜਾਰੀ ਸੀ ਅਤੇ ਉਹ ਇਸ ਤੋਂ ਅਣਜਾਣ ਆਪਣੀਆਂ
ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਉਪਰ ਕਬਜ਼ੇ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ
ਸਨ। ਉਹ ਬਾਬਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਤੋਂ ਵੀ ਨਾਰਾਜ਼ ਹੋ ਗਏ
ਦੇਖੋ ਗੁਰਮਤ ਮਤ ਦੀ ਰਹਿਤ ਮਰਯਾਦਾ। ਜਦ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਉਹ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲ ਇਸ ਦੇ ਪੈਦਾ
ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ ਦਾ ਦਖਲ ਤੇ ਸਿੱਖ ਦਖਲਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾਲ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਕੁਰੀਤੀਆਂ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਦਾ ਪਵਿੱਤਰ
ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ। ਪੰਥ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਰੁਕਣਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਜਾਂਦਾ ਜਦ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ ਜਾਰੀ ਕਰਨਾ। ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਦ ਵੀ
ਦੀ ਦੀਵਾਲੀ ਦਾ ਇਹ ਮੇਲਾ ਵੀ ਚੱਲ ਰਿਹਾ ਸੀ, ਅਧਿਕਾਰ
ਸਿੰਘ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਸੀ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਨਾਲ ਤੇ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ

ਗੱਲ ਤੇ ਸ: ਗੁਰਬਖਸ਼ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾਂ ਪੱਖ ਲਿਖਿਆ
ਗਏ। ਸਭ ਤੋਂ ਜਾਣਕਾਰ ਲੋਗ ਸਮਝ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ, ਦੇਣੀ
ਦੀ ਤਕਰੀਬਨ ਮਰਜ਼ੀ ਤਾਂ ਮੰਨੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਨੇਤਾ ਸੱਤਾ ਵਿੱਚ ਆਪ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਸ: ਹੀਰਾ
ਸਿੰਘ, ਸ: ਦਰਦ ਸਿੰਘ ਨੇ ਹਾਂ ਪੱਖ ਕਾਰਨ [illegible]
ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਨੇਤਾ। ਇਤਿਹਾਸਿਕ [illegible] ਇਸ ਕਰਕੇ [illegible]
ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਸਾਰੇ ਕਰਨੈਲ ਤੇ [illegible]
[illegible] ਸ: ਹਰੀ ਸਿੰਘ [illegible] ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਸ: [illegible] ਸਿੰਘ
[illegible] ਕੀਤੀ [illegible]
ਸਨ, ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਝ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible] ਸ: [illegible] ਸਿੰਘ ਵੀ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਪੰਥ ਸਮਝ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

[illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ
"ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ" ਦੇ ਪੰਨਾ 67 ਤੇ ਦੱਸਦੇ
ਹਨ ਕਿ [illegible] ਬਾਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
[illegible]

ਕਰਦੀ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਉਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਬਚਨਾਂ ਦਾ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਹ ਫੇਰ ਵੀ ਸੋਚਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕਿ [illegible] ਨੇ ਕਹੇ। ਗੁਰਸਿੱਖੀ ਦੇ ਬਾਬਾ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਮਨ ਨੂੰ ਵੀ ਭਜਨ ਬੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਜੁੜ ਗਏ। ਬਾਕੀ ਸਮਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ~~[illegible]~~ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਲ ਹੋਇਆ, ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਬੇਨਤੀ ਕੀਤੀ ਕਿ ਆਪ ਜੀ ਨੂੰ ਲੰਗਰ ਸੇਵਾ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਦਿਨ ਰਾਤ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਵੀ ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਬਹਾਦਰੀ ਲੈਣ ਵਾਲੀ ਤਾਂ ਜਿਹੜੀ ਸੀ ਹੋ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਆਪ ਨੇ ਬਹੁਤ ਕਠਿਨਾਈਆਂ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਹੋਏ ਤੇ ਅਤਿਆਚਾਰਾਂ ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੋਣ ਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕਰਦਿਆਂ।

ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦੇ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਲ ਪਿਆਰ ਭਰੇ ਸਤਿਕਾਰ ਨਾਲ ਮੇਲ ਸਿੰਘ ਦਾ ਭਰੋਸਾ ਤਾਂ ਸਿੰਘ ਨਿਰਭੈਤਾ ਦੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲੰਗਰ ਜਿਹਾ, ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਸਿੰਘ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰ ਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਥੀਆਂ ਵਲੋਂ ਦਾ ਸਹਿਯੋਗ, ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਅਨੁਸਾਰ ਜਿਹਾ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੰਘ ਅੰਤ ਸ਼ੇਰ ਬਹੁਤ ਜਿਹੇ ਵੱਡੇ ਵੱਡੇ ਸਿੰਘ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਜ ਗਏ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਬਾਬਾ ਜੀ ਬੇਰ ਦਾ ਸਤਿ ਪ੍ਰੇਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਬਣ ਗਿਆ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਸਫਲ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਰਚਾਰ ਹੋਇਆ। ਸਾਥੀਆਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤਕ ਫੈਲਿਆ। ਹੋਇਆ। ਸਭ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਜਿਹੜੇ ਇਲਾਕਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਬਾਂ ਬਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਤੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਬਣਾਏ ਗਏ। ਉਹ ਜਿਥੇ ਵੀ ਜਾਂਦੇ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ

(੧)

ਸ਼ਬਦ ਦੇਣ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਹੋਰ ਵੱਡੇ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦੇ ਦੌਰ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਆਧਾਰ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਪਾਵਨ ਅਸਥਾਨ ਸਰੂਪ
ਜੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਹੋ ਸਦਾ। ਉਸ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇਸੀ
ਵਿਦੇਸ਼ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਸਿਧਾਂਤ ਨਾਮ ਜਪਣ ਹੈ ਸਦਾ।
ਧਿਆਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪਰ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸਾਂ
ਵਿੱਚ ਭਾਰੀ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਭਾਰੀ ਕਸ਼ਟ ਕਿਹਾ
ਝੱਲੇ ਹਨ ਪਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ
ਜਿਸ ਸਮੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਕਈ ਸੰਗਤੀ ਵਿੱਚ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਉੱਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮ ਸ਼ਾਸਤਰ
ਤੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਕਮੀਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਗਈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਭਾਈ ਕਮਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਨ।
ਉਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।
ਕਈ ਕੀਰਤਨ ਦੀਵਾਨ ਤੇ ਸ਼ਬਦ ਪੂਰੀ ਤਰਾਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਕਰ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿਧਾਂਤ ਸ਼ਬਦ ਗੁਰੂ ਕਾਇਮ। ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵਿੱਚ ਗੁਰਧਾਮਾਂ ਤੋਂ ਸ਼ਬਦ ਬਾਣੀ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਕੀ ਕੀ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਕੀਤਾ
ਵਿੱਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦਾ ਸਦਾ। ਇਸ ਅਸਥਾਨ
ਕਈ ਹੋਰ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਸਾਰੇ ਤੇ ਪਹੁੰਚ ਬਹੁਤ ਅਸਥਾਨ
ਤਾਂ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਸਦਾ ਹੋਰ ਸ਼ਬਦ ਇਹ, ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਬਹੁਤ ਅਸਥਾਨ ਜੀ। ਸੰਗਤ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ
ਹੋਰ ਕੀ ਦੇਸ਼ੀ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਸਾਥੀ ਸੀ ਉੱਤੇ ਸਦਾ ਤੇ ਤੇਜ ਸਾਰੇ ਤੇ ਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਦਾ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਪ੍ਰੇਮ ਕਵਿਤਾ ਸਮਾਜ ਦਾ
ਜੀ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿੱਚ ਭਾਈ ਸਦਾ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਗੁਰੂ

(10)

ਕੀਤਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪੂੰਨ ਰਾਗ-ਪਾਠੀ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਨਿਧ ਕਰਦੇ ਸੀ। ਸ੍ਰੀ ਸ੍ਰੀ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕੇ ਤੇ ਸਮਾਗਮਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਾਸ ਹੋਣ, ਦੇ ਨਾਲ ਮੋਰਚੇ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਵੀ ਸਾਰਾ ਕਿਹਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਉਪਰੰਤ ਸੰਗਤਾਂ ਕੀਆਂ ਤਰਫ਼ਾਂ ਤੇ ਸਿੰਘ ਗਾਇਨ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਨਾਦ ਧਾਰ ਪੂਰਾ ਮਤਾ ਕੀਤਾ। ਵਰਤੇ ਪਿਆਰ ਤੋਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਸੁਧਾਰ ਕਰਿਆ ਤੋਂ ਇਸ ਨੇ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਇਕੱਠ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਨ ਦੇ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਕੀਤਾ। ਸਭ ਸਾਧ ਸੰਗਤ ਨੇ ਸਭਾ ਨਾਲ ਦੇ ਇਸ ਦੇ ਇਸ਼ਨਾਨ ਦੇ ਇਸੇ ਵਿੱਚ ਕਰੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕੀ ਇਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਸੀਸ ਤੇ ਗੁਰੂ ਦਾ ਸਿਮਰਨ ਕੀਤਾ। ਸਭਾ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੇ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੀਤਾ ਜਾ ਕੇ ਆਪਣੇ ਪੂੰਨ ਸਥਾਨ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਤੇ ਕੀਤਾ ਕਿਉਂ ਕਾਰਜ ਦਾ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਪਿਆਰ ਵਿੱਚ ਕੀ ਜਾ। ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਪਰਤਾਪ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੇ ਤੇ ਸਮਾਗਮ ਸੰਗਤਾਂ ਪ੍ਰਬੰਧ ਪਾਠ ਕੀਰਤਨ ਆਦਿ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਆਪਣੀਆਂ ਪਿਛੋਕੜ ਵਾਲੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਜ ਅਮਲ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ ਕਰਦੇ ਇਸ ਵਿਚ ਸੀ ਗੁਰਮਤ ਕੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਦੀ ਰੌਸ਼ਨ ਧਾਰ ਲਿਆ। ਬਚਿਆਂ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਦੇ ਵੀ ਕਾਰਜ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਕਿਸੇ ਪੂੰਨ ਵਿੱਚ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੁਣੇ ਹੀ ਕੰਪਾਰਟਮੈਂਟਾਂ ਜਾਂਦਾ ਵਿਕਸਿਤ ਕੀਰਤਨ ਜੂਹਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਆਸ਼ਰਮ ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਲ

(11)

ਤੌਰ ਕਰਕੇ ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਮੰਨਣ
ਦੇਂਦਾ। ਡਾ: [illegible] ਸਿੰਘ ਵੱਲ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ
"ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵਿੱਚ ਪੰਨਾ 68 ਤੇ
ਫੁਟ ਨੋਟ ਵਿੱਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ "ਬਾਬਾ ~~ਸਤਿਗੁਰੂ~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
ਨੇ ਕਦੀ ਗੁਰੂ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੇ [illegible] ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible]
ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਦੇ ਬਾਅਦ
ਤੱਕ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ ਪਾਸੋਂ ਹੈ।"
ਕੇਵਲ [illegible] ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ [illegible]
[illegible] ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible]
[illegible] ਕਰਕੇ [illegible] ਤੇ ਆਪ [illegible] ਸਿੰਘ ਜੀ
[illegible] ਦੀ [illegible] ਕਰਨ ਦੀ [illegible]
[illegible] ਪਾਸ [illegible] ਹੈ ਪਾਈ ਗਈ।
[illegible] ਵਿੱਚ ਡਾ: [illegible]
ਸਿੰਘ ਦਾ [illegible] ਦੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ [illegible]
[illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਸਿੰਘ
ਸਿੰਘ [illegible], [illegible] ਵਿੱਚ ਬਾਬਾ
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible], [illegible]
ਵਿੱਚ [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible], [illegible] ਵਿੱਚ [illegible]
ਦੇ ਬਾਬਾ [illegible] ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ
[illegible] ਲਿਖੇ ਗਏ ਹਨ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ [illegible]
[illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible]
[illegible] ਨੂੰ [illegible] ਪਤਿਆਂ [illegible]

ਉਹ ਪ੍ਰਤੀ ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਨੇ ਕਿਹਾ। ਹਜ਼ੂਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ
ਵੱਡੇ ਸੰਗਰਾਮੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਕਾਂਗਰਸੀ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੋਤ ਜਗਦੀ ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਦੌਰਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸਾਂਝੀ, ਸਹਿਤ
ਪ੍ਰਤਾਪ ਦੇ ਵਧ ਪ੍ਰਸਾਰਤਾ ਦੇ ਨਾਲ ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਹਾਲਤ
ਉੱਤੇ ਵੱਡਾ ਜ਼ਬਰਦਸਤ ਕੀਤਾ, ਪ੍ਰਗਤੀਵਾਦੀਆਂ
ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਫ਼ੌਜ ਦਸਤਿਆਂ ਦੇ ਕਿਸਾਨ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ
ਕਿਸਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਾਜ ਤੇ ਤਰੱਕੀ ਦੀ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ ਕਿਸਾਨ ਦਾ
ਸਮਾਂ ਜੋਤ ਉੱਤੇ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਆਤ ਦਾ ਭਾਂ ਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਤ
ਕੀਤਾ। ਸਾਡਾ ਸਮਾਂ। ਇਸ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਨੇ ਲਿਖਤ
ਸੰਗਰਾਮੀ ਪੱਖ ਨੂੰ ਜਨਤਕ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਲਹਿਰ ਦੀ
ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ। ਜਿਸ ਦੀ ਗਵਾਹ ਕਲਮ ਵਲੋਂ ਦੇਸ਼ਭਗਤਾਂ ਆਮ ਦੀ
ਲਹਿਰ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਤਾਰੀਖ਼ ਬੋਲਦੀ" ਵਿੱਚ ਕੂਕਾ
ਲਹਿਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਬਾਰੇ ਲਿਖਦਾ ਹੈ -

"ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਤਰਫ਼ੋਂ ਕੋਈ
ਤਰ ਰਾਤ ਦੇ ਆਰਾਮ ਦੇ ਅੰਦਰ ਸਤਿਗੁਰ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਤਾਂ
ਮਿਲਦਾ ਦੇਖ ਕੇ ਹੀ ਰਹਾ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਨੇ ਕੀ ਕੂਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ,
ਇਸ ਕਰਕੇ ਜੋ ਆਜ਼ਾਦ ਦੇਸ਼ ਰਾਤ ਦੇ ਨਾਲ ਲੋਕ
ਪੰਜਾਬੀ ਵਰਗ ਜਿਹੜਾ ਵਰਗ ਵਧੇਰਾ ਦੇ ਹੈ। ਅਜਿਹਾ
ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਸ ਦੇਸ਼-ਪ੍ਰੇਮੀ ਕਿਸੇ
ਉੱਤਮ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਰਾਤ ਦੀ ਕਦਰ ਸੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਪਣਾ ਦਰਸ਼ਨ ਜਾਣਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਕਿਸਾਨ
ਦੀ ਪਰਖ ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਵਰਤਦੇ ਹਨ। ਕੋਈ, ਦੁਸ਼ਮਣ,
ਸਰਕਾਰ ਪੱਖੀ, ਗੱਦਾਰ ਪੱਖੀ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਉਨ ਨੂੰ ਵਰਤੀ ਗ਼ਦਾਰੀ,
ਕਿ ਵੱਡੀ ਕਦਰ ਤੇ ਹੈ ਸਿੰਘ ਪਰ ਗੁਰੂ ਆਪ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ
ਹੈ ਉਨ ਦੇ ਉੱਪਰ ਅਜਿਹੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਬੰਧੀ ਅਜਿਹੇ
ਦੀ, ਸਿੰਘ ਵਫ਼ਾਦਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸੰਗਠਨ ਦੀ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ
ਕਰਦੇ ਹੈ। ਪਰ ਅਸਲ ਉਨ ਦਾ ਪਿਆਰ ਹੈ, ਅਤੇ

ਰਹਸ ਕਰੋ, ਜੀਵੇ ਕੀਮਾਨ ਹੁੰਦੇ, ਅਸਾਡੇ ਆਪਣੇ
ਘਰ ਜਾਂਦੇ, ਤਬ ਗੁਰੂ ਕਹਾ। ਗੁਰਸਿਖਾਂ ਦਾ ਹੋਣਾ
ਰਾਤ ਦੇ ਤੀਨ ਪਹਰ ਉੱਠ ਕਰ ਨ੍ਹਾਵਣਾ ਹੋਤਾ ਹੈ, ਸੋਰ ਨਾਮ
ਦੇ ਕਰ ਗੁਰੂ ਦੇ ਆਗੇ ਖੜਕੇ ਪੜ੍ਹਤੇ ਹੈਂ। ਇਨ ਦੇ
ਤਮਾਮ ਹੁਕਮ ਦੇਖੀ ਸੋਰ ਦੇਣ ਕਰਨੀ ਕੀ ਰਹਿਤ
ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸਿਖਾਂ ਜੋ ਕਿਸੀ ਦੇ ਅਕਲ ਸੋਰ
ਘਰ ਬਾਰ ਦਾ ਕਮ ਦੇਖਾ ਹੋਤਾ। ਇਨ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਘਰੇ
ਗੋਰ ਦੇ ਦੇਖ ਕਰ ਮਾਲੂਮ ਹੋਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਕਦੀਰ
ਇਨਦੇ ਕੀ ਘਰੋਂ ਕਸਰ ਤਰੱਕੀ ਹੁਈ ਹੈ। ਗਾਂਓ ਦੇ
ਗਾਂਓ ਸੋਰ ਸੋਢੀਆ ਦੇ ਸਿੱਖ ਹੁਏ ਹੋਵੇ।
(ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਸਾਖੀਆਂ, ਸੰਪਾਦਕ ਜਸਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਸਤਾ)
ਪੰਨਾ 69

ਸੋ ਸਾਫ ਜ਼ਾਹਰ ਹੈ ਕਿ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਰਿਪੋਰਟ ਸੰਨ 1880-82 ਦੇ ਕਰੀਬ ਲਿਖੀ ਗਈ (ਇਸ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਲਿਖਤ ਹੈ), ਪਰ ਸਾਫ਼ ਸੋਢੀ ਕੀਨੇ ਜਾਣ ਜੋ ਆਪਣੇ ਆਪ ਦੇਖਿਆ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ
ਗੁਰੂ ਘਰ ਦੀ ਰੀਤ ਨੂੰ ਹੀ ਅਪਣਾਇਆ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਦ, ਨਾਮ
ਜਪੋ ਤੇ ਵੰਡ ਛਕੋ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾ ਸਿਰਫ਼
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਹਿਰਾ ਦਿੱਤਾ, ਬਲਕਿ ਇਸਨੂੰ ਹੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਸਿਖਾਇਆ ਅਤੇ ਸਿਖ ਸੰਗਤ ਨੂੰ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਪੱਕੀ
ਲੋੜ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ। ਨਾਲੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸੰਗ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰੀ
ਅਤੇ ਗਰੀਬਾਂ ਲਈ ਲੰਗਰ ਚਲਾਏ। ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਗਤ ਇਸ
ਅਨੁਸਾਰ ਇਸਨਾਨ ਪ੍ਰਥਾਈ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਦਾ ਪੱਖ ਲੀਤਾ। ਅਜਿਹੀ ਕੀਮਤੀਆਂ ਸਾਖੀਆਂ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਿਖਿਆ ਲੋੜੀਦਾ ਦੇ ਦੇਣ ਦੀ ਰਾਹੀ ਸਹੀ
ਸਬਰ ਕਰਤਾ। ਇਨ ਸਭੀ ਸਾਖੀ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ, ਨਾਮਧਾਰੀ
ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੇ ਜੋ ਪਰਚਾਰ ਹੋਏ ਸਨ, ਕੇ

[illegible]

[illegible] 1867 [illegible]

(15)

ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਸਾਥੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤਰਲੋਕ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਵਾਸਤੇ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਮਾਚਾਰ ਦਸ ਦਿੱਤਾ।
ਕਿ ਇਹ ਫੱਕਰ [illegible] ਵਿੱਚ ਆਪ [illegible] ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਤੇ
ਤੂੰ [illegible] ਪਹੁੰਚਣਾ ਹੈ ਜੀ, ਕਿਰਪਾ ਕਰਨੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ
ਆਗਿਆ ਕਰਨ ਕਰ ਵੀ ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ।
ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ ਸਮਾਜ ਦੇ ਸਮਾਜਿਕ
ਬੁਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਬਚਾਕੇ ਪੰਥ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵਿੱਚ ਜੁੜਨ
ਦੀ ਅਰਜ਼ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਇਸੇ ਦੇ ਨਾਲ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦੀ
ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੰਗਠਨ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਅਹਿੰਸਕ [illegible]
ਦੀ ਵਿਰੋਧ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦੇ ਹਾਂ, ਇਹ ਵੀ ਦੇ ਦਰ
ਆਇਆ ਕਰਨ ਕਰ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਹੈ
ਉਹ ਦੇਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਪਕੜੇ। ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਸਜ਼ਾ
ਦੇਵੇ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼ਾਂ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰੀ ਤੰਗ ਕਰਨ
ਇਹ ਅਪ੍ਰੈਲ 1867 ਤੱਕ ਸਾਰੇ ਸਾਰੇ ਬਗਾਵਤ ਪਤਨ
ਹੋ ਗਈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਰਵਾਰ ਦੇ ਇਸ ਸਫਰ ਵਿੱਚ ਵਿਛੜਿਆਂ
ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਜੀਵਨ ਸੰਘਰਸ਼ ਤੇ ਬੀਤਿਆ। ਪਾਪਾਂ ਤੋਂ
ਦੇਸ਼ ਅਜ਼ਾਦ ਤਕ ਦਾ ਸਮਾਂ ਇਹਨਾਂ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਸੈਨਾਨੀਆਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖ ਸਕਿਆ। ਪੰਜ ਪਰਵਾਰ ਦੇ
ਪੀੜ੍ਹੀ 1945 ਤੇ ਆਸ ਨਿਰਾਸ਼ ਗਿਆਨੀ ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ
ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

ਦੋ ਦੋ ਤਿਉਹਾਰ ਗਏ ਤਾਂ ਤੇ ਪਿਆਰ ਕਰ,
[illegible] ਵਿਛੋੜਾ ਦੇਣ [illegible] ਦਾ ਪਾਇਓ।
ਕਈ ਪਾਪੀ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਜੀਵਨ ਭੋਗ ਰਹੇ ਤਾਂ,
ਤੜਫਾਏ [illegible] ਦੇ ਕਾਲ ਦੇ ਕਿਹਾ ਜਾਇਓ।
ਦੇਸ਼ ਦੇਣ [illegible] [illegible] ਕੀਤ ਤੇਰਿ,
ਰਾਜੀ ਕਿਤਾਬ, [illegible] ਜੀ ਪਤ ਨੂੰ ਆਇਓ।
ਅਸਰ ਤੇ ਸਮਾਜ ਦੁਖਿਆਰ ਦੇ ਪਾਪ ਦੇਣ
ਦੇਖ ਉਪਦੇਸ਼ ਗਿਆਨ, ਗਿਆਨ ਸਿੰਘ ਤਾਇਓ।

ਬੰਦਸ਼ੀ ਸਬੰਧ

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible]

[illegible]

[illegible]

1857 ਦਾ ਗਦਰ [illegible]

[illegible]

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ [illegible]

ਉਨ੍ਹਾਂ ਅੰਦਰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਦੀ ਪਰਬਲ ਇੱਛਾ
ਪੈਦਾ ਹੋ ਗਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਹੇਠ ਹੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਣ
ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ~~ਸੁਤੰਤਰ~~ ਗਈ ਸੀ। ਇਸੇ ਨੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਰਾਜ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕਰਨ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਤਦ ਹੀ
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ
ਦੇ ਕੇ ਰੰਗੂਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਲਈ
ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਹਿਰ ਚਲਾਈ ਇਸ ਲਈ ਉਹ
ਪਹਿਲੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬਰਤਾਨਵੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਟੱਕਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ
ਭਾਰਤ ਆਪਣੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਾਕਮਾਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਲਹਿਰ
ਲੜੀ ਗਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਮਰਾਜ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਲਈ
ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਆਪਣੇ ਅੰਦਰ
ਦਾ ਰੰਗ ਰਚਾ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਹੁੰਚਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ
ਸਹਿਣੇ ਪਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੀਤਾ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਲ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਬਿਗਲ
ਵਜਾਇਆ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਦੀ
ਆਗਿਆ ਨ ਮੰਨੀ ਤੇ ਵਿਚ ਰਹਿ ਕੇ ਹੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕ
ਸਭ ਸੰਗਤ ਕਰ ਲਈ ਸਨ। ਜਿਸ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਕੇ
ਕਰ ਵਿਖਾਇਆ ਜੋਰ ਦਿਖਾਇਆ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਗੱਲ
ਹੋਰ ਵੀ ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧ ਜੋੜ ਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ
ਕਰਨ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵਿਚ ਹੈ।
ਸਤਗੁਰ ਜੈ ... ਹੀ ਨਿਰਨ ਕਰੀ।

~~ਕਸ਼ਮੀਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ~~ ... ਨਾਮਧਾਰੀ ਇੱਕ ਸੰਨ 1850 ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ
ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ~~ਕਸ਼~~ ਦਾ ਰਾਜ
ਸੀ, ਇਹ ਸੁਤੰਤਰ ਤਰੀਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ।

ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼
~~ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਰਾਜ ਸਬੂਤ~~
ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਕਾਰਣ ਵਿਚਾਰ ਪਹਿਲ
ਸਨ ਤੇ ਹੀ ਕਰਦਾ, ਤਸੱਲੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉੱਤੇ ਪਹੁੰਚੀ
ਸਰਕਾਰ ਉੱਤੇ ਸੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਸਬੂਤ
ਦੇਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਤੁਸ ਰਾਜ ਦੀ ਸਬੂਤੀ ਦੂਰ ਕੀ
ਸੀ। ਇਸ ਨਵੀਂ ਉਹ ਕਲ ਮੁੱਖੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਦੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਵਿਰੁਧ ਸੇ ਦੇ, ਉਸ ਨੇ ਸਰਵਿਸ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਸੀ ਕਰਦਾ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪਰਤੋਂ
ਤੇ ਵੀ ਸਾਵਧਾਨ ਰਹੇ ਸੀ। ਉਨਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ
ਕੀਮਤ ਉਹਦਾ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ।
ਤੇ ਉਹਦਾ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੀ ਸੁਣੇ ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀ
ਹੀ ਕਰਦਾ ਪਰ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹਰ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ
ਉੱਤੇ ਪਹਿਰਾ ਦੇ ਤਖਤ ਕਾ ਰਾਜ ਦਾ ਸਹਿਮ।
ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਦਰਬਾਰ, ਰਾਜਾ
ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਰੂ ਦੇਵਤੇ ਹੀ ਸਨ ਤੇ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਵੀ ਆਤਮਾ ਉਹਨਾਂ
ਤੇ ਰਾਜੀ ਰਾਜ ਨੂੰ ਸਬੂਤ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਨ। ਉਹ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਜਿਸ ਵਿਚ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਕ੍ਰਿਆ ਪ੍ਰਤਿਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੇ ਕਾਰਿਆਂ
ਵਿਚਾਰ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਵਿਚ, ਸਿੰਘਾਂ
ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਆਪਣੀ ਇਸ਼ਾਰੇ
ਨੇ ਪਰੰਪਰਾ ਉੱਤੇ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਇਸਾਰਾ ਕਰਦਾ ਇਸ।
ਜਾਂਦੇ, ਜਿਸ ਸਿੰਘ ਵਿਚ ਸੀ ਚੰਗੀ ਤਰ੍ਹਾਂ।

ਵੇਲੀ ਰਖਣ ਦਾ ਤਰੀਕਾ ਦਿਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਰਮਯੋਗ ਧਰਮ ਸਹਿਤ ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਾਇਮ ਕਰਿਆ ਕਰਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਕ ਤਾਂ ਸਿਹਤ ਠੀਕ ਰਹਿੰਦੀ ਇਸ ਇਸਤਰਾਂ ਪਾਸੋਂ ਵੇਲੀ ਸਾਂਝਿਆਂ ਖੁਰਾਕ ਲੈਂਦੇ ਦਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਇਉਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਆਸਾਮੀਆਂ ਪੈਦਾਵਾਰ ਵੰਡੀ ਇਸਤਰਾਂ ਹੈ ਕੇ ਆਪਣੇ ਜਾਇਦਾਦਾਂ ਨੂੰ ਵੇਚਣ ਦੇ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਤਰਕਾਰ ਉਹਨਾਂ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਪਾਸ ਤਕ ਕਰ ਗੁਰਦੇਵ ਦੇ ਪਿਤਾ 1283 ਵਿਚ ਹਨ ਕਿ ਕੁਕਿਆਂ ਦੇ ਕਰਮਯੋਗ ਧਰਮ ਸਹਿਤ ਕਰਨ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ [illegible] ਕਾਇਮ ਹੋਣ ਦੇ ਕੁਕਿਆਂ ਦੇ ਸਾਰੇ ਤੇ ਸਾਰੇ ਕੀਰਤਨ [illegible] ਕਰਕੇ ਤੇਰਾਂ ਹੀ ਖੁਰਾਕ ਕਰਨ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰਾਂ ਕੁਕਿਆਂ [illegible] ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਤੇ [illegible] ਕਿਸੇ ਹੀ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਖੁਰਾਕ ਕਰਕਰਾਇ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਕਈ ਪਹਿਲ ਕੁਕਿਆਂ ਧਰਮ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਦੇਣ ਦੇ ਸਹਿਤ ਸਨ।

1869 ਈ: ਵਿਚ ਕਰਮਯੋਗ ਵਿਚ ਇਕ ਕੁਕਾ ਪਰਚਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਸ ਦੇ ਕਾਂਗੜ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ ਖੇਤਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਿਰਦਾਰ ਕਪੂਰ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ ਸਾਖੀ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੰਨਾ 41 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ 1869 ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਦੇ ਭਾਰਤ ਕੂਕ ਆਜਾਦ ਹਥਿਆਰ ਸਿੰਘ ਪਾਸ ਰਹੇ ਸਨ, ਇਸ ਤਰਾਂ ਕੁਕਾ ਪਰਚਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਕੁਕੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਆਪਣਾ ਤਰੀਕਾ ਦਸ ਕੁਝ ਨਾ ਸਰਕਾਰ ਆਮ ਸਿਪਾਹੀ

[illegible] 250
[illegible]
[illegible] 1872 [illegible] 2466 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 1870 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
30 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
150 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ਧਾਰਮਿਕ ਰਿਆਸਤ ਨਹੀਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਸਕੇ। ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਜਾਂ
ਰਿਆਸਤ ਕੂਕਾ ਵਿੱਚ ਸਨ ਦੇ ਰਾਜ ਪਰ ਧਾਰਮਿਕ ਵਿੱਚ
ਜਾਣ [illegible] ਸਾਂਝ ਵਿੱਚ ਸਨ ਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਤੋਂ ਇਹ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਬਗ਼ਾਵਤ ਜਾਂ ਕੂਕਿਆਂ
ਵਿੱਚ ਦੇਸੀ ਰਿਆਸਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦੇ ਤੇ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼
ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਮਦਦ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ, ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਹੀ
ਸਾਂਝ ਰੱਖਣ, ਤੇ ਉਹ ਨਹੀਂ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਉਹ ਤਰਕਾਂ
ਕਰਨ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ।
ਤੇ ਪੰਜਾਬ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਚਾਲਾਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ
ਨੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰਿਆਸਤੀ ਜਾਣੀ ਰਾਜਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ
ਕਰਕੇ ਉਹਨਾਂ ਤੋਂ ਕੀਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ, ਕੂਕਿਆਂ ਉੱਪਰ
ਅਤਿਆਚਾਰ ਕਰਵਾਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਦਾਹਰਣ ਉਹਨਾਂ
ਹਾਸਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। 1970 ਦੇ ਅਕਤੂਬਰ ਵਿੱਚ ਰਿਆਸਤ
ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਅਤਿਆਚਾਰ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ
200-250 ਕੂਕੇ ਜਾਂ ਅਫਸਰ ਜਨ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਧਾਰਮਿਕ
ਰਿਆਸਤ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰਕੇ ਪੰਜਾਬ ਤੋਂ [illegible]।
ਇਸ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਪ੍ਰਤੀ, ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਲੋਕ
ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾਤ ਨਹੀਂ ਕਿਆ। ਉਹਨਾਂ 1870 ਦੀ
ਆਪਣੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਹੈ ਕਿ ਜਾਂਦੇ ਪਾਸ ਕੋਈ ਮੁਕਾ-
ਬਲਾ ਨਹੀਂ ਇਸ ਲਈ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ
ਜਾਂਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਰੇ ਤੇ ਰਿਆਸਤੀ ਆਪਣੀ ਹੱਦ
ਵਿੱਚ ਕਰਦੀ ਰਹੀ ਤੋਂ ਤੰਗ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰ
ਨੂੰ ਇਤਲਾਹ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਈ [illegible]
ਆਪਣੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਕਿਸ ਦੀ ਪਕੜ ਵਿੱਚ 303 ਰਾਜ
ਜਾਣਾ ਤੇ ਤੇ ਆਪਣੇ ਧਾਰਮਿਕ ਅਸੂਲਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਰਹੀ

(੭)

ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਤਸਦੀਕ ਕੀਤੀ ਕਿ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ
ਨੂੰ ਇਸਾਈਅਤ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ
ਵੇਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਹਾਕਮਾਂ ਨੇ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤੌਰ
ਤੇ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਤਿਹਾਸ 1-8 ਅਤੇ
ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਤੇ ਨੀਤੀ ਅਪਣਾਈ।
ਇਸ ਦਾ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ
ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਕਰ ਰਹੀ ਹੈ। ਇਹ ਗੱਲ ਸਤੰਬਰ 1871
ਵਿਚ ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਪੰਜਾਬ ਅਖ਼ਬਾਰ
ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਕੀਆਂ ਪਕੜਾਂ
ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਕੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਕੁਝ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਦੀ ਸ਼ਾਖ਼ਾਂ ਦੇ ਕੂਕੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਕੜਾਂ ਵਿਚ ਦਾਖ਼ਲ ਆਏ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਇਲਾਕਿਆਂ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਫੈਲੀਆਂ
ਦਾ ਪਤਾ 1868 ਵਿਚ ਲੱਗਾ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਲਗਾ
ਇਹ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ~~[illegible]~~
~~ਵੱਲੋਂ ਸਰਕਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ [illegible]~~ ਸੀ। ਇਹ ਕੂਕੇ
ਦੇ ਅੰਦਰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿਚ ਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਮਹਾਰਾਜ
ਪਾਸ ਇਆ ਤੇ ਕੁਝ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨ ਦੀ
ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ। ਮਹਾਰਾਜ ਇਸ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।
ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਕਪੂਰਥਲਾ ਜਰਨੈਲ ਦੀ 7 ਅਕਤੂਬਰ 1871
ਦੀ ਚਿੱਠੀ [illegible] ਤੇ ਦਿਨ ਬਾਦ ਜਨ ਪ੍ਰੀਖਿਆ
13 ਜਨਵਰੀ 1872 ਦੇ ਪੰਨਾ 52-533 ਕਰਕੇ ਹੈ,
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ ਹੱਥ ਇਸ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਸਹਾਇਤਾ
ਕਰਨ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦਿੱਤੇ ਤੇ ਉਸਨੇ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਸਹਾਇਤਾ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਕਾਰਜ ਤੁਰਤ ਸਿੱਖ

ਦੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਵਜੋਂ ਬਗ਼ਾਵਤ ਕਰਨਾ। ਐਸਾ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ
ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਲਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਜਲਾ
ਵਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਗੈਰ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿੱਚ ਹੀ, ਰਾਜ
[illegible] 175 ਕੂਕੇ ਮਾਰਨੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਿਤਾਬ
ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ 175 ਕੂਕਿਆਂ ਦੀਆਂ ਨੂੰ
ਪ੍ਰਚੰਡ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਕਹਿਲਾਈਆਂ।
ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੂਕੇ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ
ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਕਸਾਈਆਂ ਨੂੰ ਮਾਰਿਆ ਸੀ, ਫਿਰ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿੱਚ
ਕਸਾਈ ਮਾਰੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੇ ਤਾਕਤ ਦੇ ਜ਼ੋਰ ਨਾਲ ਕਿਸੇ ਕਸਾਈ ਖਾਨੇ ਬੰਦ ਕੀਤੇ
ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੇ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਵਿੱਚ
ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਗਊ ਹੱਤਿਆ ਬੰਦ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ ਧਰਮ ਤੇ [illegible]
ਪ੍ਰਬੰਧ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਗੁਰਮਰਿਆਦਾ
ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਤੇ ਰੱਖਣ ਦੇ ਲਈ ਉਹ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਤਬਦੀਲ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ
ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੂਕੇ ਸ਼ੁਰੂ ਸਤਿਗੁਰ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਬਰਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਬਗ਼ਾਵਤ ਦਾ ਹਿੱਸਾ। ਇਸ ਲਈ
ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਨੂੰ ਦੇ ਕੋਟ ਤੇ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਬ
ਦੇ ਬਰਖ਼ ਸੰਗਮਾਂ ਦੀਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਜਾਨਾਂ ਕੁਰਬਾਨ ਦੇ
ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਤੇ ਮਾਰ, ਦੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਜੋ
ਬਹੁਤ ਦੁਖਦਾਈ। ਏਹ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕੂਕੇ ਤੋਂ
ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਰੀਬ 70 ਸਾਲ ਦੀ
ਉਮਰ ਜਾਨ ਬਾਕੀ ਸਨ ਜਿਹਨਾਂ ਤੋਪਾਂ ਤੋਂ ਉਡਾਉਣ
ਕਰਕੇ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਕਹਿ ਗਏ। ਬਰਖ਼ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਤੇ ਤੋਪਾਂ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ 30 ਸਾਲ ਸਾਰਿਆਂ ਤੇ ਬਾਕੀਆਂ ਦੀ
15, 12, 11, 10 ਤੇ 9 ਸਾਲ ਉਮਰ ਸਨ। ਕਰੀਬ ਸ਼ਹੀਦਾਂ
1871 ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਈ ਘਟਨਾਂ ਨਾਲ ਵੇਖੀਆਂ ਦੀ
ਜਨਵਰੀ 10 ਸਾਲ ਦੀ ਤਾਰੀਖ ਬਾਲ-ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਨੂੰ ਦੇ ਤੋਪਾਂ
ਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਇਹ ਹੀ ਇਹ ਕਾਰਨ ਹੈ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible] ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੜ੍ਹੀਆਂ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਪਰਚਾਰੀਆਂ, ਜਿਸ ਸਦਕਾ 1871 ਵਿੱਚ [illegible] ਤੇ ਸਮਾਜ [illegible]।

ਵਿਆਹ ਰੀਤ ਸੰਖੇਪ [illegible]

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਸ਼ਹੂਰ ਸ਼ਹਿਰ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਇੱਥੇ ਸੰਤ
ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਇੱਕ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਨੂੰ ਪਹਿਲਾ ਹੋਣ ਦੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕਰਕੇ ਸਰਕਾਰ
ਨੇ ਸਿੰਘ ਸਭਾ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਇਸ ਇਲਾਕੇ ਦੇ [illegible]
ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ [illegible] ਇਲਾਕੇ ਦੀਆਂ
[illegible] ਸਿੱਖ [illegible] ਤਰ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। [illegible]
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਇਲਾਕੇ ਦੀ [illegible] ਸਿੱਖ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਦਾ ਪਤਾ
[illegible] ਪ੍ਰਤੀਤ [illegible] ਇਸ
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
1869 ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ [illegible]
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਗਿਆ। [illegible] ਇਸ ਦਾ
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
ਲੋਕਾਂ ਜੀ, [illegible] ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ,
[illegible] ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible]
ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਨ। ਇਸ ਲਈ [illegible] ਸਿੰਘ
ਤੇ [illegible] ਸਿੰਘ, [illegible]
ਸਿੱਖ [illegible] ਸਨ। ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ [illegible]
[illegible] ਇਹ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਸਿੱਖ [illegible]

1. ਇਹ ਪਹਿਲਾ [illegible] ਸਿੱਖ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਸਿੱਖ ਦੀ [illegible]
[illegible]

ਤੇ ਚਾਤੁਰ ਪ੍ਰਕਾਰਤ ਜਾਂਦਾ।

2. ਇਸ ਪੱਖ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਰਹਿਣਾਂ ਵੇਖ ਵੇਖ ਇਹ ਪੈਦਾਕ ਇੱਕ ਜਾਂਦੇ ਜਾਨ, ਬੁਰਿਆਂ ਦੀ ਇੰਦੇ ਇਹ ਨਾਮ ਰਹੀ ਸਿਫਤੀ ਤੇ ਤਰ ਮਨੁਖਿਆਰਤਾ ਦਾ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਸ਼ਾਂ ਤੇ ਚਤੁਰ ਗਿਰਾ ਅਨਪੜ੍ਹ ਗਏ।

3. ਇੱਕ ਚਤੁਰ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੁਝ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦਾ ਦਾ ਦੀ, ਦੁਆਰਾ ਨਾਮਧਾਰੀ ਪੈਦਾ ਕੇ, ਕੀਤੇ ਰਹੇ ਚਤੁਰ ਅਸਾਧਾਰਨ ਪ੍ਰਕਾਰ [illegible]

[illegible]

ਜਿਸ ਤੋਂ ਤਿੰਨਾਂ ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਰੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸਾਜਿਸ਼ ਦਾ
ਪਤਾ ਲਗਾਉਣ ਹੋਈ ਰੋਕ। ਉਸ ਤੋਂ ਦੇ ਪੱਕੇ ਸਬੂਤ ਨਾ
ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖਤ
ਕਾਵਨਡਿਸ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਰਕੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹਨਾਂ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾ ਹੈ।
ਕਾਵਨਡਿਸ਼ ਨੇ ਸੰਨ 1870 ਵਿਚ ਪਾਲਿਸੀ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ
ਜ਼ਾਹਰ ਕੀਤੀ ਸੀ ਜਿਸ ਤੋਂ ਉਹ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਲੈਣ ਦਾ ਯਤਨ
ਤੇ ਸਿੱਖਿਆਂ ਰਾਜ ਲੈਣ ਦੇ ਯਤਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਤੇ ਰਾਜ
ਚਾਹਤ ਜਥਿਆਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਹਿਮਾਇਤੀ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਪਰ ਰਾਜਾ ਤੇਰ
ਤੇ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀਆਂ ਦੀ ਸਾਂਝ ਸੀ ਸਰਕਾਰ
ਵਿਰੁੱਧ ਬਗਾਵਤ ਕਰਨ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿਚ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕਦਰ ਦੀ ਸਕਿੰਟ ਤੇ ਕਾਵਨਡਿਸ਼ ਦੀ
ਦੀ ਤਰੱਕੀ ਹੋ ਗਈ। ਤਾਂ ਕਾਵਨਡਿਸ਼ ਨੇ ਕੁਝ
ਮਹੀਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਿਸ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਗੋਰਾ
ਫੌਜ ਵਿਚ ਪ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਭਰਤੀ ~~[illegible]~~ ਕਰਾਂ ਦੇ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸੀ।
ਪਰ ਅਜੇ ਸਾਬਤ ਨਹੀਂ ਕਿ ਜਾਂਦੀ ਇਸ ਵਿਚ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਮਾਮਲੇ
ਫੌਜ ਵਿਚ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਨ ਕਰਦੇ। ਜੋ ਇਸ ਨੂੰ ਰਖਦੇ
ਤਾਂ ਕਰਕੇ ਜਾਂਦੇ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ ਨਿਖੇਧੀ ਦੇਣ ਦਾ ਯਤਨ।
ਤਾਂ ਕਰਕੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ।
ਇਸ ਲਈ ਕਾਵਨਡਿਸ਼ ਆਪ ਜਿਸ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਤਰੱਕੀ ਤੇ ਗਈ ਪਰ ਅਸਲ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਉਥੇ ਦੇ
ਪੈਸੇ ਸਨ ਪੈ ਗਇਆ। ਕਾਵਨਡਿਸ਼ ਨੇ ਇਹ ਕੀ ਰਿਪੋਰਟ
ਵਿਚ ਕਿ ਰਾਜ ਲੈਣ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਿੱਖ ਦੀ ਜਾਣੀ
ਗਵਾਹੀ ਦਾਖਲ ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਬੂਤ ਮਿਲੇ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਕਮਿਆਂ ਦੀ ਲੰਬ ਗਈ ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਸਾਹਿਬ ਨੂੰ ਦਿਤੀ ਪੂਰਾ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਸੀ। ਇਸ ਜਿਸ ਨਵੰਬਰ 1870 ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ
ਗਈ। ਕਾਵਨਡਿਸ਼ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਮੌਕੇ ਉਤੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਪੱਤਰ
1871 ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਕੋਈ ਪਰ ਦੇ ਗਏ ਜਿਹੜਾ

ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਵਿੱਚ ਲੈਣ ਕਿਉਂਕਿ
ਕੂਕਾ ਮਿਸ਼ਨ ਬਾਰੇ ਪੂਰਾ ਪਤਾ ਲਗਾਣ ਲਈ ਕੂਕਿਆਂ
ਉਤੇ ਵੀ ਲਗਾਤਾਰ ਨਿਗਰਾਨੀ ਰਖੀ ਜਾ ਰਹੀ ਸੀ
ਦੇਸ਼ ਭਾਰਤ ਦੇ ਬਾਦਸ਼ਾਹਤ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ
ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਦੇ ਅਸਲ ਮਨੋਰਥਾਂ ਬਾਰੇ ਦੱਸੀ ਸੀ
ਉਹ ਜਾਸੂਸ ਸੀ ਇਸ ਨਿਕਲਿਆ। ਗਲ ਦੱਸਣ ਜੋਗ
ਜਾਪਦੀ ਤਕ ਹੀ ਰਹਿ ਗਈ।

ਰੂਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਰੂਸ
ਪਾਸ ਚਲਦੀਆਂ ਆਸਾਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਜਾਸੂਸ
ਪੁਸ਼ਤੈਨੀ ਸੀ, ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ ਸੀ ਕਿ ਰੂਸ
ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਆਕੇ ਕਿਵੇਂ ਕਿਵੇਂ ਦਾ ਰਾਜ ਕਰੇਗਾ। ਬਜ਼ਾਰ
ਤੇ ਸਿਆਸਤ ਨਾਲ ਇਸਤਰੀ ਦਾ ਸਤਕਾਰ ਵਧੇਰ ਕਰਦੇ ਕੂਕਿਆਂ
ਨੇ ਵੇਖੀ ਸਿਆਸਤੀ ਕਰਦਿਆਂ ਜੀ ਤਾਂ ਕਿ ਰੂਸ ਪੰਜਾਬ ਤੇ
ਉਹ ਆਪਣਾ ਰਾਜ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਥੇ ਜਮਾਏ। ਪੰਜਾਬ
ਉਥੋਂ ਵੀ ਆਪਣੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਹਿੰਦ ਵਲ ਵਧਣ
ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ
ਬਾਰੇ ਉਹ ਰੂਸ ਦੇ ਜ਼ਾਰ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਨਾਲ ਸਬੰਧ ਵਧਾਏ। ਦੇਸ਼
ਬਚਾਣ ਲਈ ਉਹ ਆਪਣੇ ਏਲਚੀ ਰੂਸ ਭੇਜਣ ਦੇ ਵਿਚਾਰ
ਅਫਗਾਨਿਸਤਾਨ ਉਤੇ ਤੋਂ ਹੋਕੇ ਹਾਂ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਜਨ
ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਬਗਾਵਤ
ਜਨਤਾ ਸਾਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਵਿਚ ਨਵਜਾਗ੍ਰਤੀ ਦੇ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨੀਆਂ, ਜਦ ਕਿਉਂ ਆਪਣੇ ਰੂਸ ਵਰਗੇ ਕਰਦੇ ਸੀ ਜਦੋਂ
ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਵਿਚ ਹਾਕਮਾਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਤੇ ਤਿਆਰ
ਹੋ ਗਏ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸ਼ਕ ਨਹੀਂ ਕਿ ਰੂਸ ਦਾ ਹੱਥ
ਦੇ ਅਫਗਾਨੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਰੂਸ ਪਾਸ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਰੂਸ ਵਾਲਿਆਂ
ਦੀ ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰ ਦੇਣ ਪਰ ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨੂੰ ਦੇ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ, ਉਹ ਦੱਸੇ

(14)

ਦੀ ਪੂਰਨ ਸ਼ਾਂਤ ਸਥਾਪਿਆ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਜ ਨੇ ਆਪਣੇ ਖੇਤਰ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਤੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਕਰ ਲਿਆ।

ਉਸ ਰਾਜ ਸਮੇਂ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ [illegible] ਪਾਸੋਂ ਛੁਟਕਾਰਾ ਹਾਸਲ ਕਰਦੇ ਸੀ। ~~ਇਸ ਦੇ "ਮੈਂ ਸਾਧੂ" ਦਾ [illegible] ਵਿਚ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਵਾਸ [illegible]~~ ਇਸ ਤੋਂ ਉਸ ਪਾਸੋਂ ਏਨੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਇਹ ਸਾਫ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦੇ ਰਾਜਾ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਆਗਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਨੂੰ ਅਫ਼ਗਾਨੀ ਸਰਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸਤਲੁਜ ਦਰਿਆ ਦੇ ਰਸਤੇ ਮਿਲਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ ਸੀ ਕਿ ਜੋ ਆਖੀ ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਮੇਂ ਪਹਿਲੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਤਾਂ ਉਸ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦੇ ਪੱਕਾ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਇਹ ਸਿਆਸੀ ਸਾਜ਼ਿਸ਼। ਉਸ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਵਿਚ ਵਾਧਾ [illegible] ਦੀ ਹਿਮਤ ਨਹੀਂ ਸਮਝ ਸਕਦੇ। ਦੇਸ਼ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਨਾਲ ਗੱਠਜੋੜ ਕੀਤਾ ਤਾਂ ਉਸ ਵੇਲਿਆਂ ਹੀ ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦਾ ਖੁਦ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਪਾਸੋਂ ਕਿਹਾ ਸੀ ਤੇ ਖਤਰਾ ਮਹਿਸੂਸ ਸੀ। 1845 ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੀ ਵੱਡੀ ਕਮੀ ਸੀ। ਕਿ ਉਸ ਅੰਦਰ ਸਿੱਖਾਂ ਰਾਜ ਵਿਚ ਕੀ ਹੋਈ ਪ੍ਰਤੀਤ ਕਰਤਾ ਇਹ ਵਿੱਚ ਕਾਰਨ ਸਰਕਾਰ ਪੰਜਾਬ ਖ਼ੈਰ ਸਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਰੁੱਧ ਜਨਤਾ ਸਾਥੀਆਂ ਸਰਕਾਰ ਫੌਜੀਆਂ ਵੀਰਾਂ ਫੌਜੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ। ~~ਉਹ ਕੇ ਸਿੱਖ ਸਾਮ ਫੌਜੀਆਂ ਦੇ ਪਰਿਵਾਰ ਸਮੇਤ ਕਰਨਾ ਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਰਾਜ ਪਿਛਲੇ ਸਾਲ ਸਾਧ ਨੇ ਇੱਕ ਵਿੱਚ ਲਿਆ ਕਿਹਾ।~~

ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੇ ਕਤਲ [illegible] (1)

ਪਿਛੋਕੜ ਗਊਆਂ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਆਰੰਭ ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ 1846 ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ [illegible] ਦੇ ਬਾਦ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ [illegible] ਕੀਤਾ ਸੀ। ਇਸ [illegible] ਦੇ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਆਦੀ ਹੋ ਚੁੱਕੇ ਸਨ। ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ [illegible] 1839 ਵਿੱਚ [illegible] ਜਾਂਦੀ ਸੀ। [illegible]

~~[illegible]~~

ਗਊ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ [illegible] ਦੇ ਆਦੀ ਸਨ।

ਮਾਰਚ 1846 ਵਿੱਚ [illegible] ਦੇ ਬਾਹਰ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ [illegible] ਦੇ [illegible] ਗਊਆਂ ਦੇ [illegible] ਗਊਆਂ [illegible] ਦੇ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ [illegible] ਕਤਲ ਵਿੱਚ [illegible] ਦੇ ਬਾਦ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ [illegible] ਗਊ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ [illegible] ਗਊਆਂ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ [illegible] 1845 [illegible] 1872 [illegible] ਗਊਆਂ [illegible]

[illegible] ਪ੍ਰਤਿਤਰ [illegible] ਪ੍ਰਤਿਤਰ [illegible]

ਜਾਣਕਾਰੀ ਰਖਦੀ ਜਾਂਦੀ। ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰੈਜ਼ੀਡੈਂਟ ਹੈਨਰੀ ਲਾਰੈਂਸ ਨੇ ~~ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ~~
ਮੋਹਰ ਨੂੰ 24 ਮਾਰਚ 1847 ਨੂੰ ਲਿਖਤ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੱਤੀ ਕਿ

"ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਮਿਲੀ ਹੈ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਪੁਜਾਰੀਆਂ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੁਕਮ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਵੜਨ ਨਾ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਲਈ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਮੜ੍ਹੀ ਜਦਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀਆਂ ਨਵੇਂ ਅੰਦਰ ਇਸ ਦੀ ਮੰਦਰ ਵਿੱਚ ਵੜਨ ਪਾਵੇ ਤਾਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ।

"ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਮਹੰਤ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਇਕੋ ਸਿੱਖ ਦੀ ਪਵਿੱਤਰਤੀ ਕੀਤੀਆਂ ਤੇ ਉਸਾਂ ਦੇ ਇਸ ਦੀ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਦਖਲ ਅੰਦਾਜ਼ੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ।

"ਮਾਪੇ ਵੀ ਤਾਜ ਦੀ ਮਹਰ ਤੇ ਪੈਦਲ ਇਸ ਪਾਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜਾ ਰਿਹਾ ਜਾਵੇ, ਉਹ ਵੀ ਇਮਾਰਤ ਵੀ ਪਵਿੱਤਰ ਦੇ ਸਿੰਘਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ।" ਇਸ ਹੁਕਮ ਤੋਂ ਵੀ ਪੱਤਰ ਤੋਂ ਉਸ ਦੇ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਗੁਪਤ ਕੁਮਾਰ ਦੇ ਆਦਰ ਪਤਾ ਲਗਦਾ ਹੈ।

ਉਪਰੋਕਤ ਹੁਕਮ ਦੇਣ ਤੋਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਪਹੁੰਚੇ ਸੀ ਜਾਣ, ਜਦੋਂ ਤਕ ਰਾਜ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਕਿ ਅੰਤ ਤਕ ਤਿੰਨ ਸਾਲ ਤਕ ਹੀ ਮਨ ਵਿਚ ਰਾਜ ਰਹਿਣ ਦੀ। ਕਿਉਂ ਕਿ 1849 ਵਿੱਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਪੂਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ 27ਵੇਂ ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਜਬਰਦਸਤ ਰਹਿ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ, 1857 ਤੱਕ ਹੁਕਮ ਚੱਲ ਰਹੇ। ਪਰ ਹੁਕਮਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਹੁਣ ਵੀ ਅਜਿਹ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਆਮ ਦਰਬਾਰਾਂ ਤੇ ਜਾਣ

ਤੇ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ [illegible] ਪੰਜਾਬ [illegible]
[illegible] 29 ਨਵੰਬਰ 1871 [illegible] 45-61 (ੲ) [illegible]
[illegible]
ਸੰਨ 1849 ਈ ਵਿੱਚ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ [illegible] ਪੰਜਾਬ [illegible]
[illegible]

[illegible]

ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਦੀ ਇਸ ਕਿਸੇ ਤਰਾਂ ਵੀ ਅਣਦੇਖ ਨਾ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ
ਤੇ ਕਰੀ। ਅਣਖੀ ਦੀ ਕਿਰਣ, ਇਸ ਨੂੰ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ
[illegible]

[illegible]

ਹੋਰ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਰਕਾਰੀ ਕਰਿੰਦਾ ਤਾਂ ਡਰਦਾ ਮਾਰਾ ਕੁਸਕਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਕੇ ਹੀ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗਊ ਘਾਤ ਨੂੰ ਨੱਥ ਪਾਈ।

ਹੋਮ ਜੁਡੀਸ਼ਲ ਜੂਨ 1872 ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ 112-132 ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰਾ ਗਵਰਨਰ ਵਿੱਚ ਵਿਦੇਸ਼ੀਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪੈਰ ਸੋਮ ਵਿੱਚ ਹੀ ਅਖਿਆ, ਭਾਵੇਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਦਮ ਕਾਨੂੰਨ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਨੂੰ ਰੋਕਿਆ ਸੀ, ਇੱਥੋਂ ਤੱਕ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ ਹੋਵੇ ਦੇ ਦੰਗਿਆਂ ਸੀਮਤਿਪੂਰਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਫ਼ਲਤਾ ਪੁੱਜੀ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਦਸਾਂ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦਾ ਇਕਦਮ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ, ਰਾਏਕੋਟ ਦਾ ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ ਜਿਲ੍ਹਾ, ਜੀਤਾਂ ਦਾ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨਰੈਣਗੜ੍ਹ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦਾ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਤਰਖਾਣ, ਠੱਠੀ ਦਾ ਭੋਲਾ ਸਿੰਘ, ਫਿਰੋਜ਼ਪੁਰ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਮੇਹਰ ਸਿੰਘ, ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੂਬੇਦਾਰ ਗਿਆਨੀ ਸਿੰਘ ਤੇ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਤੇ ਲਾਭ ਸਿੰਘ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਇਸ ਸੱਚ ਦੇ ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਸੋਚ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਜੂਨ 1872 ਦਾ ਸਾਲਾਨਾ ਹੀ ਉਪਰੋਕਤ ਤੱਥ ਦੀ ਪੁਸ਼ਟੀ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਦੱਸਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਓ ਪਹਿਲਾਂ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਸਾਲ ਬੋਤਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਪਾਰ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਅਪਣੇ ਇਸ ਸਾਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਤਾਂ ਬੱਚ ਅਦਾਲਤ ਕੀਤੀ ਗਈ ਤੇ 15 ਜੁਲਾਈ 1871 ਦੀ ਰਾਤ ਨੂੰ 12 ਵਜੇ ਤੇ ਇਕ ਵਜੇ ਦੇ ਦਰਮਿਆਨ ਗਊਆਂ ਕਰਕੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ

ਗੁਰੂਆਂ ਦੇ ਹੱਥ ਵੱਟੀ। ਬ੍ਰਿਟਿਸ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਜੰਗ ਵਿੱਢੀ (6)
ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ~~ਨਵੇਂ ਜੋਸ਼~~ ਰਾਹ ~~[illegible]~~ [illegible] 1834
ਜੋ ~~[illegible]~~ ਤੋਂ ਪਹਿਲੇ ਪਹੁੰਚ ਤਾਂ ਵਰਤ ਰਹਿਆ ਸੀ। ~~[illegible]~~
~~ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਦੇ ਸਿਰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਪਗਡੰਡੀ ਤੇ ਇੱਕ [illegible]~~
~~[illegible] ਰਾਹ ਜਿਹੀ ਤਾਂ ਜਿਹੇ [illegible]~~
~~ਪੈਦਾ ਕਰ~~ ਦਿੱਤਾ ਜਿਸ ਦਾ ਰਗ ਰਗ ਵਿਚ ਬਰਕਰਾਰ ਹੋਣਾ ਹੈ।

ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਕੂਕਿਆਂ ਜਿਹੀਆਂ ਦੀ। ਇਕ ਕੂਕਾ ਅਸਲ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ ਇੱਕੋ ਇਕ ਧਰਮ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਹਿਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਦੇ ਹੱਲ ਲਈ [illegible] ਪਰਤਣਾ ਲਿਖਤਾਂ।

ਨੂੰ ਕੂਕਾ ਲਹਿਰ ਜਿਹੀ ਅਸਲ ਵਿਚ ਰਾਜਸੀ [illegible] ਸੁਧਾਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਜਾਗ੍ਰਿਤ [illegible] ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੇ ਸਮਾਜਿਕ ਪਰਿਵਰਤਨ ਲਿਆਂਦਾ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਪਗਡੰਡੀ ਤੇ ਚਲ, ਇਸ ਲਹਿਰ ਨੂੰ ~~ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ~~ ਦਾ ਰੰਗ ਦੇ ਕੇ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਜਨਤਾ ਨੂੰ [illegible]
ਕੂਕਾ ~~[illegible]~~ ਆਜ਼ਾਦੀ ਪਹਿਲੇ ਕਦਮ ਤੇ ਉਠਾਏ ~~[illegible]~~
20 ਦਿਸੰਬਰ ~~[illegible]~~। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਪੂਰਾ
ਸਮਾਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭੁਤਾ ਦਾ ਨਾਸ਼ ਕਰਨ ਲਈ ~~[illegible]~~ ਦੇ ਜਿਸ ਦਾ ਕਾਰਨ
ਨਵੀਂ ਜੋਰ ਫੜ, ਇਹ ਲਹਿਰ ਬਣੀ। ਦੇ ਇਹ ਲਹਿਰ ਤੇ ਮਾਂ
~~ਸੰਤ~~ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਤੁਰਨਾ ਤੋਰਤ। ਇਹ ਜਨਮ ਦੇ ਕੇ
ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕੋਈ ~~[illegible]~~ ਪਾਏ ਕਿ ਇਸੇ ਜਾਤੀ
ਧਰਮ ਦਾ ਜਿਸ ~~[illegible]~~ ਜਨਤਾ ਦਾ ਤਾਕਤਾਂ
ਦਿਸਾਂ ~~ਕੁਝ~~ ਨਾਮਧਾਰੀ ਧਰਮ ਦਾ ਸੁਭਾ ਦੇ ਆਪਣੀ
ਕਰਨ ~~[illegible]~~ ਕਰਤਿਆਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਸੁਭਾਅ ਦੇ ਹੋਵੇ
ਨਾਲ ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੇ। ~~[illegible]~~

ਇਆਂ, ਦੇ ਆਪਣੇ ਬਿਆਨ ਪਰ ਜਥੇਦਾਰ ਪੰਜ ਕਰਕ ਰਖ ਜਵਾਬ
ਦੇ ਪਰਚਿਆਂ ਕੋਲ ਰਖਣ ਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਤੇ ਪਰਚਿਆਂ ਪਕੜੇ ਗਏ
ਜਾਂਚ ਪਿਛੋਂ ਰਿਹਾ ਕਰ ਦਿਤੇ ਗਏ।

[illegible] ਕੋਲ ਦੇ ਸਾਕੇ ਸੰਬੰਧੀ [illegible] ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਬਿਆਨ ਦਰਜ
[illegible] ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ [illegible] ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀਆਂ। ਪਰੰਤੂ
[illegible] ਪੂਰੀ ਤੌਰ ਤੇ ਕੋਲ [illegible] ਮਿਲਦਾ ਹੈ
17 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ ਪੇਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ, ਫਿਰ 19 ਅਗਸਤ
ਨੂੰ ਸੈਸ਼ਨ ਜੱਜ ਪਾਸ ਕਰ ਦਿਤਾ, 28, 29 ਤੇ 30 ਅਗਸਤ ਦੀ
ਅਦਾਲਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਹੋਈ। ਇਸ ਮੁਕਦਮੇ ਵਿਚ [illegible]
[illegible] ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible] ਸਿੰਘ ਨੂੰ
ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਗਈ। [illegible] ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible] ਸਿੰਘ
ਨੂੰ [illegible] ਕੈਦ [illegible] ਦਿਤਾ ਗਿਆ।
[illegible] ਦੀ [illegible] ਚੀਫ਼ ਕੋਰਟ ਨੇ ਕਰ ਦਿਤੀ।
[illegible] ਸਿੰਘ ਦੇ [illegible] ਵਿਚ [illegible]
[illegible] ਹੋਇਆ ਹੈ —

ਫਾਂਸੀ ਪਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਕਿਹਾ,
"[illegible] ਤੁਸਾਂ ਕੀ ਆਖਣਾ ਹੈ ਆਖ ਦਿਓ,
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇੱਛਾ ਹੋਵੇ, ਕਹਿ ਦਿਓ"। ਸਿੰਘਾਂ
ਨੇ ਆਖਿਆ [illegible] ਦਿਤਾ, "ਸਾਡੀ ਪਰਾਰਥਨਾ ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible] ਦਾ [illegible] ਹੈ। ਸਾਨੂੰ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਸਾਡਾ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਸਿੰਘਾਂ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] ਆਪਣਾ [illegible]
[illegible] ਨੇ [illegible] ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘ [illegible]

(ਹਾਸ਼ੀਏ ਤੇ ਨੋਟ: [illegible])

ਸ਼ਿਕਾਰ ਪਕੜੇ ਪਕੜੇ ਰਹਿ ਗਏ। ਤਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦਾ
ਦੂਜਾ ਰਾਹ ਕੋਈ ਨਹੀਂ। ~~ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਦਾ ਗਿਆਨ ਹੈ~~
ਮਿਤਰਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਗਟਾਵਾ ਉਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿਚ
ਸੱਚ ਦਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਤੁਕ ਤੇ ਏਹੋ ਜਿਹੇ ਤਿਨ੍ਹਾਂ
ਦਸਮੇਸ਼ ਜੀ ਨੇ ਸਾਡੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ, ਆਪ ਹੀ ਆਪਣੇ ਦੇ
ਕਿਰਪਾ ਦਸਮੇਸ਼ ਆਪਣੀ ਇਸ ਪਾਵਨ ਤਰ ਘਰੋਂ ਹਨ, ਅਜੇ ਵੀ
ਸਾਡੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਲਿਖਿਆ ਨੇ ਕਦਾਰ ਦੇ ਆਪਣੇ ਏਥੇ ਹਨ
ਅਤੇ ਲਿਖਿਆ ਤੇਰਾਂ ਦੇ ਘਰ ਵਾਲੀ ਦੇ ਚੰਗੇ ਆਪਣੇ ਕਰਨ
ਜਿਹਾ ਪਾ ਸਕੇ ਤਾਂ ਤੁਹਾਡੀ ਤਾਂ ਤੇਲ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਾ ਸੁਭਾਗ
ਦਾ ਕਾਰਨ ਪ ਗਏ ਤੇ ਸਦਾ ਰਹੀ ਆਪ ... ਗਏ।

ਰਾਇਕੋਟ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਤੇ ਹਮਲਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਂਗ ਕੋਈ ਤੇ ਰੋਕ ਇਕੋ ਅਜਿਹੀ ਪਿਛੋਂ
ਰਾਇਕੋਟ ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਸੋਧਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ
ਬਣਿਆ। ਏਥੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਹਦ ਤੇ ਬਾਹਰ ਲਗਪਗ
150 ਗਜ਼ ਦੀ ਦੂਰੀ ਤੇ ਸਥਿਤ ਸੀ। ਏਥੇ ਹੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ
ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿਚ ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸੀ।
ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਵਿਚੋਂ ਅਵਾਰਾ ਕੁੱਤਿਆਂ ਤੇ ਮਾਸ ਦੇ ਟੁਕੜੇ
ਚੁੱਕੀ ਫਿਰਨਾ ਕੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦੀ ਹੱਦ ਅੰਦਰ ਲੈ
ਆਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਿੱਖਾਂ ਅੰਦਰ ਬੜੀ ਕੁੜੱਤ
ਹੋ ਗਈ। ਕੂਕਿਆਂ ਤੇ ਗਊਆਂ ਮਾਸ ਦੇ ਬੜੇ ਬੁੱਚੜ ਕੁਤਬ
ਸ਼ਾਹੀ ਸਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰੀ ਸਹਿ ਵੀ ਹਾਸਲ ਸੀ।
ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ
ਕਰਦੇ ਸਨ, ਗਊਆਂ ਰਖਣ ਨਹੀਂ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਰਾਇਕੋਟ ਦੇ
ਥਾਣੇ ਤੋਂ ਕੁਝ ਇਕ ਪੁਲਿਸ ਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦੇ ਅੰਤਰੀਆਂ
ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਸ ਰੁਪਏ ਰਸ਼ਵਤ ਦਿੱਤਿਆ
ਸੀ। 15 ਜੁਲਾਈ 1871 ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਰਾਇਕੋਟ
ਕੋਲ ਤਾਂ ਤਿੰਨ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸੱਤ

(9)

ਸਾਖੀਆਂ ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਜ [illegible]
ਹੀ। ਕੂਕਾ ਤੇ ਗੱਲਾਂ [illegible] ਗੱਲ। ਗੱਲਾਂ [illegible]
ਤੇ [illegible] ਹੀ। ਉਨ ਇਸ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ [illegible]
ਦੇ ਉਤਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੂਕਾ ਉਨ [illegible] ਹੀ। ਉਨ
10 [illegible] ਸਰਕਾਰਾਂ ਦੀ [illegible]
ਦਿੱਤਾ [illegible] ਹੀ।

[illegible] ਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਦੇ ਉਤਰ
ਗੱਲ। [illegible] ਦਾ ਇਸ [illegible]
ਹੀ। ਇਸ [illegible] ਦਾ [illegible]
ਗੱਲ ਹੀ। [illegible]
[illegible]
[illegible]
ਦੀ [illegible] ਦਾ [illegible]
ਇਸ ਤੋਂ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਇਸ
[illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਦੇ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਗਈ।
[illegible] ਦੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible]
[illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
ਨੇ ਰਤਨ ਸਿੰਘ [illegible], ਮਸਤਾਨ ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ
ਪਿੰਡ ਦੇ ਗੁਰਮੁਖ ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਸਿੰਘ
ਦੇ ਨਾਮ ਦਸੇ। ਦੇਖ [illegible] 29 ਜਨਵਰੀ 1871
ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ 46-61-A ਅਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ [illegible]
ਦੀ 24 ਜਨਵਰੀ 1871 ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਅਨੁਸਾਰ ਰਤਨ ਸਿੰਘ
[illegible] [illegible] [illegible] ਗਿਆ।
27 ਜਨਵਰੀ 1871 ਨੂੰ ਦੇ [illegible], ਜੋ [illegible]

ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਮਿਲਕੇ ਦੇ [illegible] ਕੀਤਾ, [illegible] ਕੀਤਾ ਤੇ [illegible] ਕੀਤਾ ਅਤੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਕੀਤਾ ਤੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ। ਇਹ ਸਜ਼ਾ [illegible] ਕੋਰਟ ਵੱਲੋਂ ਵੀ ਪੱਕੀ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ ਸਜ਼ਾ [illegible] ਵਿੱਚੋਂ [illegible] ਦਾ [illegible] ਕੀਤਾ [illegible] ਰਾਏ ਕੋਟ ਵਿੱਚ [illegible] ਗਾਰਦ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਬਾਕੀ ਇਤੇ [illegible] ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਬਾਹਰ 15 ਅਗਸਤ [illegible] 1871 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।

ਇਸ ਤੋਂ ਇਕ ਮਹੀਨੇ ਤੇ [illegible] ਬਾਅਦ ਰਾਏ ਕੋਟ ਵਿੱਚ [illegible] ਬਰਾਬਰ ਦੇ [illegible] ਪਹਿਲਾਂ [illegible] ਬੁੱਚੜਾਂ [illegible] ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਅਤੇ [illegible] ਦੇ ਕਤਲ ਕੀਤਾ ਦੀ [illegible] ਦੇ ਬਾਹਰ ਫਾਂਸੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ। ਇਸੇ [illegible] ਕਤਲ ਕੀਤਾ [illegible] ਜੀ। ਇਹ [illegible] ਪਹਿਲਾਂ [illegible] 35 ਸਾਲ [illegible] ਜੀ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ [illegible] ਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਜੀ। ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਗੂ ਜੀ [illegible] ਕਰਦਾ ਜੀ। [illegible] 1872 [illegible] 112-132 [illegible] ਇਹ ਪਹਿਲਾਂ [illegible] ਦੇ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] 18 ਅਗਸਤ [illegible] ਦੀ [illegible] ਜੀ। ਇਸ ਦੀ [illegible] ਅਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ [illegible] ਵੱਲ ਦੀ [illegible] ਜੀ। [illegible] ਦਾ [illegible] ~~[illegible]~~ ਜੀ। ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ [illegible] ਦੇ [illegible] 28 ਅਗਸਤ 1871 ਨੂੰ [illegible] ਕਰਕੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜੀ। ਇਸੇ [illegible] ਲੁਧਿਆਣਾ [illegible] 237 [illegible] ਕਰਕੇ [illegible]।

(ਸਾਕਾ ਸਿਧਾਂਤ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪੰਨੇ 346-347 ਤੇ ਸਾਰਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ)

ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਉਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਦੇਸ ਭਗਤ
ਦੇਸ਼ਦ੍ਰੋਹ ਕਰਕੇ ਸਜ਼ਾ ਪੱਕੀ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਜਿਆ ਗਿਆ। ਉਥੇ
ਇੱਕ ਵੱਡੇ ਅਫ਼ਸਰ ਨੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਪੁੱਛਿਆ ਕਿ ਦੋਸ਼
ਦੋਸ਼ੀਆਂ ਗਵਾਹੀਆਂ ਬਿਨਾਂ ਸਾਬਤ ਹਨ ਕਿ ਨਹੀਂ ਜੀ
ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਠੀਕ ਰਹੇਗੀ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਗਵਾਹੀਆਂ ਬਾਰੇ
ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿਚ ਕਰਨ ਲਈ ਡਿਪਟੀ ਕਾਵਨ ਦੇਵਾਂ
ਕੀਤੀ ਹੈ, ਪਰ ਦੂਸਰੇ ਦੇ ਵੱਡ ਜੀ ਦੇ ਪਾਸ ਭੇਜ ਆਉਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲੈਣ
ਦਿਨ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਥੇ, ਦੋ ਕੂਕੇ ਸਿੰਘ ਦੇ ਆਏ ਸਨ
ਸ੍ਰਦਾਰ ਨੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਬਾਰੇ ਅਪੀਲ ਕਰਨ ਲਈ ਮਿਲਣ ਦਿੱਤਾ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਸੀ ਕਿ ਕੂਕਾ ਪੰਥ ਸਾਰਾ ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਆਧਾਰ
ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ ਸਜ਼ਾ ਕਿਉਂ ਰਾਜੀ
ਕੀਤੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 26 ਨਵੰਬਰ 1871 ਨੂੰ
ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੋਨਾਂ ਨੇ
ਸਿਦਕ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿਚ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ
ਦੋਵਾਂ ਨੇ ਇਹ ਅਰਦਾਸ ਕਰਕੇ ਕਿਹਾ—

"ਸਤਿਗੁਰਾ! ਅਸੀਂ ਤੇਰੇ ਸਿੱਖ ਹਾਂ, ਆਪਣਾ ਹੱਥ ਰੱਖੀਂ
ਰੱਖੀਂ, ਇਸ ਵੇਲੇ ਸਾਡੇ ਪੈਰ ਨਾ ਡੋਲਣ, ਜੇ ਸਾਡਾ ਆਖਿਆ
ਪੁੱਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਬੇਨਤੀ ਮੰਨ ਲਈਂ। ਅਸੀਂ
ਜਨਮ ਜਨਮ ਤੇਰੇ ਹੀ ਬਣੀਏ। ਸਾਡਾ ਜਨਮ ਸਫਲ ਕਰ ਦੇ, ਇਹ
ਤੇਰੇ ਸਿੱਖਾਂ! ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਸਦਾ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਜਾਨਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਅਸੀਂ
ਭਾਰਤ ਦੇ ਹਾਂ ਤੇਰੇ ਪਿਆਰੇ ਪੰਥ ਦੇ ਭਾਰਤ ਦੇ
ਦੁੱਖ ਕੱਟਣ ਲਈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਅਸੀਂ ਦੀ ਭਾਰਤ ਦੇ ਦੁੱਖ ਕੱਟਦੇ
ਹੋਈਏ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਇਹ ਕਾਮਨਾ ਕਰਦੇ ਹਾਂ। ਅਸੀਂ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫੇਰ
ਜਿੱਤ ਕੇ ਆਵਾਂਗੇ ਅਸੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਦੇ ਤਾਂ
ਭਾਰਤ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋਵੇਗਾ।" ਦੋ ਦੀ ਦੋਵਾਂ ਦੇ ਸਾਰਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ
ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸੁਣ ਕੇ ਵੀ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਸੀ ਕਿ ਦੋਵੇਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ
ਦੇ ਕੋਲ ਜਾਣ ਤੋਂ ਖੁਸ਼ ਸਨ। ਦੋਵਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸ਼ਹੀਦ
ਹੋਏ, ਦੋਵੇਂ ਕੂਕੇ ਸਨ।

ਰਖਵਾਇਆ। ਪਰੰਤੂ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਇਕਰਾਰ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਸੱਤਾਂ ਦੇ ਮੁਕਦਮਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ ਖਾਰਜ ~~ਪਤੇਦਾਰ~~ ਆਸਾਮੀਆਂ ਦੀ
ਤੇ ਖਾਰਜ ~~ਕਰਕੇ~~ ਪਤੇਦਾਰ ਹੋਣ ਦੀ ਸਾਖੀ ਦੇ ਤਸਦੀਕ ਕਰ
ਪਤੇ। 26 ਨਵੰਬਰ ਸੰਨ 1871 ਨੂੰ ਰਾਏਕੋਟ ਵਾਲੇ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ

ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦਾ ਸਾਕਾ

ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਰਿਆਸਤ ਮੁਸਲਮਾਨੀ
ਰਿਆਸਤ ਸੀ, ਇਸ ਵਿਚ ਰੋਜ਼ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨਿਰਭੈ ਹੋ ਕੇ ~~ਗਊਆਂ~~ ਕਤਲ
ਹੁੰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ
ਅਤੇ ਰਾਜਿਆਂ ਦੇ ਖਾਤਰ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਕੋਲ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ
ਗਈਆਂ ਸੀ ਕਿ ਇਹ ਰਾਜ ਨੂੰ ਖਤਰਾ ਹੈ ਕੂਕੇ ਗਊ ਕਾਤਲਾਂ ਨੂੰ
ਦੰਡ ਦੇਣ ਨਿਕਲੇ ਹਨ। ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਪਤਾ ਲਾਇਆ ਕਿ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਇਹੀ ਹਾਲ ਰਿਹਾ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਗਊ ਨਹੀਂ ਬਚੇਗੀ। ਸਾਰਿਆਂ
ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਹੀ ਤੇ ਗਊ ਮਾਤਾ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਾਉਣ ਵਾਲੇ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ~~ਸਜ਼ਾ~~ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਦੇ ਖਾਤਰ ਕਮਰ ਕੱਸੀ
ਤੇ ਸ਼ਹੀਦੀਆਂ ਪਾਉਣ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਪਰਵਾਨਗੀ ਤੇ ਤਿਆਰ
ਸੀ।

ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ 11 ਤੋਂ 12 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ: ਨੂੰ ਭੈਣੀ
ਸਾਹਿਬ ਵਿਚ ਆਤਮਿਕ ਇਕੱਠ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਮੇਲੇ ਤੇ 1000 ਦੇ ਕਰੀਬ
ਕੂਕੇ ਇਕੱਠੇ ਹੋਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਪਰਮ ~~ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਦਰਬਾਰ~~
~~ਦੇ ਵਿਚ ਆਏ ਸੰਗਤਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਹਿਤ ਸੰਗਤਾਂ ਪਾਸ ਵਿਚੋਂ~~
~~ਕੀਤੇ ਸਨ।~~ ਇਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਦੇ ਬੁੱਚੜਾਂ
ਗਊਆਂ ਵੱਢਣ ਦੇ ਦੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਰੋਹ ਵਿਚ ਆਏ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਟੋਲੀ ਬਣਾਈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ
ਵਿਚ ਕਸਾਈਆਂ ਨੇ ਗਊ ਮਾਤਾ ਦਾ ਘਾਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਉਸ ਦਾ ਬਦਲਾ
ਲੈਣਾ ਹੀ ਹੋਵੇਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਆਗਿਆ ਲਈ ਜਾਵੇ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਪਰ ਉਹ ਨਾ ਮੰਨੇ
ਅਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਜੇ ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਰੋਕੋਗੇ ਤਾਂ ਅਸੀਂ
ਤਾਂ ਜਾਣਾ ਹੀ ਹੈ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਚੜ੍ਹ ਪਏ। ਪਹਿਲਾਂ ਉਹ ਰਾਏਕੋਟ
ਪਹੁੰਚੇ ਜਿੱਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਲੌਧ ਦੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫੈਸਲਾ ਕੀਤਾ

ਕਸੂਰ ਨੂੰ ਫਤਹ ਕਰ ਲਿਆ। ਤੁਰਕ ਜਰਨੈਲ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦੌੜ ਚੁੱਕੇ ਸਨ
ਸਿੰਘ ਸੈਨਾ ਭਾਰੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਕੋਲ ਦੇ ਕਸੂਰੀ ਤੋਂ ਤੋਪਾਂ
ਲੈਨ ਗਈ। ਅਫਗਾਨੀ ਸੈਨਾ ਤਾਂ ਪਠਾਨ ਤੇ ਮੁਗਲਾਂ ਦੀ ਤੋਂ ਟੱਕਰ
ਖਿੜ ਪਈ ਕਰਕੇ ਸੋਰ ਸਨ ਪਰ ਤੁਰਕ ਜਰਨੈਲ ਤੁਰ ਗਿਆ
ਦੱਸਦਾ ਕਿਵੇਂ ਕਰੋੜ ਮੋਹਰ ਗਏ। ਇਸ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨਾ ਤਾਂ
ਹੋਯਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਭਾਈ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਜਿਹਾ ਇਸ ਦੇ ਸੈਨਾਪਤਿ
ਕਸਿਆਂ ਦੇ 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕਸਿਆਂ ਦਾ ਦਾਖਲਾ ਮਹਤ
ਕੀਤਾ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ ਗੱਜਰ ਕੇਵਲ ਦੇ ਖਜ਼ਾਨੇ ਦੀ ਰੋਲਾਗੀ,
ਜਿਥੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਰਕਮਾਤ ਦੇ ਹੀ ਨਸ਼ਟ ਜਿਤਾਇਆ।
ਇਸ ਗੱਜਰ ਕੇਵਲ ਉਸ ਜਗ੍ਹਾ ਸਥਿਤੀ ਕਾਇਮ
ਤਾਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਜੀ। ਪਹਿਲੇ ਤਰਨਤਾਰਨ ਦੇ ਦਰਬਾਰ ਪ
ਆਏ ਤਾਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਆਏ ਲੋਕਾਂ ਲੜਾਈ ਕੇਵਲ ਹੀ
ਲੜੀ ਗਈ ਖ਼ਬਰ ਮਿਲਿਆ, ਜਿਹੜੇ ਅਹਿਮਦ ਸ਼ਾਹ ਪਾਸੋਂ
ਪਰਤ ਰਹੇ ਸੀ। ਕਸਿਆਂ ਹੀ ਇਕ ਸਮ ਉਥੇ ਗਈ
ਇਸ ਤਾਂ ਤੋਂ ਹੋਣ ਮਹਿਤਾਬ ਸਿੰਘ ਗੱਜਰ ਕੇਵਲ ਤੇ
ਕਪੂਰਥਲਾ ਦੀ ਕੇਸਰੀ ਜਮਾਤ ਅਤੇ ਹੀ। ਉਥੇ ਖ਼ਬਰ
ਮਿਲੀ ਹਰਿਆਣਾ ਤੇ ਪਿੰਡ ਦੀ ਹਥ ਆ ਗਏ।
ਉਸ ਤੋਂ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਾ ਆਗੂ, ਸੇਰ ਤੇ ਪਟਿਆਲਾ ਇਲਾਕਾ
ਤੁਰ ਦੀ ਜਿਤਿਆ ਸਾਹਿਬ, ਜਿਥੇ ਕੇ ਗਾਜ਼ੀ ਦੇਖ
ਦੇ ਖ਼ਜ਼ਾਨੇ ਨੇ ਜਿਤਾ ਲਏ ਜਾਂਗੀਆਂ ਤੋਂ
ਪਰਗਣਾ ਤੋਂ ਸਿੰਘ ਰਾਹੀਂ ਦੇਣ ਇਲਾਕਾ ਜੀ।
ਕਸਿਆਂ ਕੋਲ ਇਥੇ ਮਿਸਲਾਂ ਦਾ ਪਤਾ
ਸਰਕਾਰੀ ਤੁਰਕੀਆਂ ਹੋਈ। ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਦੀ ਪੁਰ
ਇਹ ਜੀ। ਗਜ ਖ਼ਾਲਸਾ ਦਸਵੀਂ ਦਾਨ ਹੋਈ ਜੀ, ਇਸ ਤੋਂ
ਗੁਰਸਿੰਘ ਹੋਇਆ ਪਹਿਲੇ ਖ਼ੀ, ਉਸਦੀ ਇਸਤਰੀ ਸਰਦਾਰ ਪ੍ਰਤਾਪ
ਸਰਦਾਰ ਪੰਥ ਜਥੇਦਾਰ ਗੁਰ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਆਪਣਾ

ਤੇ ਕੂਕਾ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਕਵਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀ ਹਕੂਕ ਦਿਤਾ।
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਕਵਿਆਂ ਕਿ ਇਹ ਜਜ਼ਬਾਤ ਲੋਕ ਰਾਜ ਦੇ
ਆਧਾਰ ਹਨ। ਇਹ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਜਦ ਨਹੀਂ ਸਮਝਦੇ। ਤਾਂ ਪਰ
ਅਜਿਹੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੇ ਇਰਾਦਾ ਸਾਂ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਰਕਾਰ ਦੀ
ਦਿਆਲਤਾ ਤਰਕਸ਼ਾਲ ਦੇ ਪੈਦਾ ਹੋਣਾ, ਪਰ ਇਹ ਕੂਕਾ
ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਜਜ਼ਬਾਤਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਜਦ ਸਮਝ ਦੇ
ਇਤਿਹਾਸ ਨਹੀਂ। ਪਹਿਲਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੇ ਕਦਿਰ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਦੀ ਜਜ਼ਬਾਤਿਆਂ ਨੂੰ ਜਮਹੂਰੀਅਤ ਹਕੂਕ ਜਦ ਸਿੰਘ
ਪਰਾ ਪਾਕੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਸ ਲੋਕ। ~~[illegible]~~। ਸਤਿਗੁਰ
ਸ੍ਰਾਪ ਕੇ ਪੰਨਾ 406 ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਇਹ ਦਿਤਾ ਕਿ ਉਹ ਇਹ ਨਾ ਕਰਨ। ਸਾਡੇ ਆਪਣਿਆਂ
ਸਾਡਾ ਸਭ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਦੀ ਲੋੜ ਸ਼ਬਦ
ਨੇ ਕਰ ਤੇ ਨਾਂ ਕਰਾਂ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ਦਾ ਅਸਰ ਸਭਨਾਂ
ਹੋਏਗਾ। ਤੇ ਇਹ ਕਾਰਜ ਨਾ ਕਰੋ। ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਤੇ ਕੂਕਾ
ਸਿੰਘ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੇ ਕਰਨ ਤਰਕਸ਼ੀਲ ਹੋਏ ਹੋਣਾ। ਉਸੇ
ਕੂਕਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਦੀ ਜਦ ਕਰਦੇ ਹੋ, ਉਸ ~~ਕ~~ ਤੋਂ ਸਰਕਾਰ
ਤੰਗ ਪੈਣ ਲੱਗੀ ਹੈ, ਸਰਕਾਰ ਨਾਂ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕਰਦੀ ਹੈ।
ਇਸ ਲਈ ਸ਼ਰਧਾਲੂ ਠੰਢ ਕੇ, ਸਦੀ ਰਹਤ ਦਾ ਇਤਿਹਾਸ
ਕੇਵ। ਸਦੀ ਸਨੇ ਸਾਂਤੇ ਅਤੇ ਇੱਕ ਸਮਾਜ ਹੋਰ
ਤਬੀਰ ਦੇ ਪੈਦਾ। ਅਸੀਂ ਸਭ ਕੁਛ ਤੈਅ ਸਹਿਣ
ਦਿਸਿਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰ ਸਕੇਂਗੇ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ
ਸਖ਼ਤ ਤਾਕੀਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਕਰਨ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ
ਨਾ ਕਰੋ।

ਸਤਿ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਖੀਆਂ ਦੇ ਉਤਰ ਦਿਤਾ—

"ਸਾਡੀ ਅਕਾਲਪੁਰਖ ਦੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਉਹ ਸਾਡੇ ਕਰਤਾਰ ਸਮਾਨ ਇਨਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ
ਕਰ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਤੇ ਹੁਣ ਇਸ ਕਰਤਾਰ ਤਾਂ ਅਸਾਂ ਦੇਣੀ ਹੈ।

ਲਈ ਤਾਂ ਅਜੇ ਵੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ [illegible]
ਹੋਣ ਦਿਖਾਈ ਦੇਣ ਲੱਗੀ ~~ਸਮੇਂਗੀ~~। ਉਹ ਸਾਂਝ ਮਿਟਾਂਦੀ
ਸੋਗ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ।

ਡਾਕਟਰ ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ"
ਦੇ ਪੰਨਾ 90 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜਦੋਂ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਾਦਾ ਜਾਂ
ਜਾਣਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ ਕਿ ਦੇ ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਦਾ ਅਵਤਾਰ ਹੈ ਤਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੀਉਂਦੇ
ਜੀ ਉਠਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਮੈਂ ਹੈਰਾਨੀ ਹਰਖ ਤਾਂ
ਅਜਿਹਾ ~~[illegible]~~ ਸਕਦਾ ਹਾਂ [illegible] ਪ੍ਰਗਟ ਹਰਖ ਕਰੀ।

ਸਮਕਾਲੀ ਖਾਸ ਕਰ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਅਨੁਸਾਰ
ਉਹ [illegible] ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿਤੀ ਤਾਂ ਕਿ ਜੋ ਕਿ ਪੰਜ ਤੇ ਪਹੁੰਚੀ
ਕਚਹਿਰੀ ਕਰ [illegible] ਦਾਖਲ ਹੋਏ 13 ~~[illegible]~~ ਜਨਵਰੀ ਸੰਨ 1872 ਦੀ
ਘੇਰਾ ਸੀ। 100 ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਜਥਾ
ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਪਹਿਲਾਂ
ਗਿਆ। ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ ਤਾਂ 100-125 ਦੇ
ਕਰੀਬ ਸਨ। ਮਾਲੇਰਕੋਟਲਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀ ਕੂਕਾ ਹਰਖ ਕਰਕੇ
ਸੰਦੇ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਲਿਖਦੇ 150 ਦੇ ਕਰੀਬ
ਹੋ ਗਈ। ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਉਸੇ ਦੀ ਕਹੀ, ਸਮਕਾਲ ਵਿਚ
ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ 14 ਕਚਹਿਰੀ ਨੂੰ ਬੀਤਦੇ ਹੀ ਗਏ। ਸਾਰੇ ਹੀ
ਉਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਕਬਜ਼ੇ ਪਏ। ਮਾਲੇਰਕੋਟਲੇ ਪਹੁੰਚ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸੀ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸਰਦਾਰ ਬਹਾਦਰ ਸਿੰਘ
ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨਾ ਵਿਚਾਰਦੀ ਸੀ। ਕੂਕਿਆਂ ਪਾਸ
ਖਾਸ ਹਥਿਆਰ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਕੇਵਲ ਤਲਵਾਰਾਂ ਤੇ
ਡੰਡੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਕਿ ਬਹੁਤ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ
ਬੰਦੂਕਾਂ ਜਾਂ ਹਥਿਆਰ ਮਿਲ ਸਕਦੇ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ

(4)

ਉਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਜਰਨੈਲ ਰਣਨੀਤਕ ਤੌਰ ਪਰਪੱਕ ਸਨ। ਉਹਦੇ ਅੰਦਰ
ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਕਾਫ਼ੀ ਕਠਿਨ ਦੇ ਨਾਲ ਪੈਰ ਧਰ, ਜਿੱਤ ਤੇ ਆਪਣੇ
ਸਾਥੀ ਅਤੇ ਕਾਰਕੁੰਨ। ਅੱਜ ਵੀ ਆਪਣੇ ਦਿਲੋਂ ਕਰਕੇ,
ਤਾਂ ਕਿ ਸਾਧਨ ਸ਼ਕਤ ਜਿੱਤ ਕਰੀ ਰਸਤਾ ਤਾਂ ਪਏ ਉਹਨਾਂ,
ਜਿੰਦ ਜਾਂ ਦਮਨਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਿੱਤ ਜਾਂ ਮਿੱਤਰਤਾਈਆਂ ਦੇ ਅਧਾਰ
ਤੇ ਜਾਂ ਉਪਾ ਜਾਇਜ਼ਆਂ। ਇਹ ਕਮੀਆਂ ਦਾਰ ਪਰਦਾਪ੍ਰਿੰਸ
ਦੀ ਪੂਰਾ ਕਰਨੀਆਂ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਹਾਸ਼ ਤਾਂ ਸਹਾਰਾਪਣ ਕਰਨ
ਲਈ ਅੱਜ ਵੀ ਮਿਹਨਤ ਕੀਤੀ ਸਨ। ਸੋਚ ਦੇ ਲਗਾਤਾਰ ਜਿੰਦਗੀ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਿੱਤ ਦੇ ਰੂਪ ਸਹੀ ਤੌਰ ਗਏ ਤੇ ਕਰ ਰਹਿਣੀ
ਹੋਏ। ਦੂਸਰ ਪਾਸੇ ਦੇ ਸਮੁੱਚ ਗਏ ਤੇ ਦੇ ਰਸਮੀ ਹੋਏ। ਇਹ
ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਨਾਲ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਲਗਾ। ਕੇਵਲ ਇਨਕਲਾਬੀਆਂ,
ਜਿੱਤ ਦਾਸ ਵਿਰੁੱਧ, ਦੇ ਪਾਸੇ ਤੇ ਜਿੱਤ ਪੱਕੀ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਸੀ,
ਅਜਿਹੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਘਰਸ਼ਸ਼ੀਲ ਸੀ। ਕਾਮੇ ਸੰਘਰਸ਼
ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਆਪਣ ਦੇ ਆਪਣਾ ਹਥਿਆਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਨ
ਜਿੱਤ ਸਕੇ, ਇਹ ਵੀ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਹੌਸਲੇ ਕਾਰਨ ਪ੍ਰਗਟ ਸਨ।
ਉਹਨਾਂ, ਅਜਿਹਾ ਜਿਸ ਰਾਹ ਹਾਸਲ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇਣਾ
ਉਹਨਾਂ ਹਥਿਆਰ ਅਮਰ ਇਸ ਸਾਹਮਣੇ ਸਨ ਤਦ ਵੀ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।
ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰਾਂਤੀਕਾਰ ਇਨਸਾਫ਼ ਕਾਰਨ
ਦੇ ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਤੇ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੇ ਹਥਿਆਰ
ਕਾਰਨ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜਿੱਤੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਦੇਸ਼ ਦੀ
ਅੱਜ ਪੂਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਜਿੱਤੀ। ਸੰਘਰਸ਼ ਦੇ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ
ਦਾ ਹਿਸਾਬ ਸੀ ਕਿ ਕੁਲ 14 ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਤੇ ਹਥਿਆਰ।
ਕਰਨੇ। ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਜਿਹਨਾਂ ਨਾਲ ਜੇਲ੍ਹ ਸੰਘਰਸ਼ ਦਿਖਾਈ
ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਕਰਦੀ ਵੀ ਹਥਿਆਰ ਤਾਂ ਰਹਿਣਾ। ਇਸ ਦੌਰ ਅੰਦਰ
ਉਹ ਜਨਤਾ ਦੀ ਜਾਨ ਰਾਹੀਂ ਕੁਲ ਜੱਥੇ 7 ਦਰਬਾਰਸਾਹਿਬ
ਦੀ ਜਿੱਤ ਰਹੀ ਹੋਈ ਦੀਵਾਨ ਸੰਘ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦਾ ਦਰਸ਼ਨ।

ਦੂਜੇ ਇਹ ਸਾਹਿਬਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਏਕੋ ਪੜ੍ਹਨ ਯੋਗ ਸਾਧਨ
ਹਨ ਤੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਸਤ ਆਤਮ ਅਨੁਭਵ ਪਏ।
ਦੂਜੇ ਇਸ ਵਿੱਚ ਵਾਲੀ ਜਨ ਸਭ ਦੀ ਆਸ ਹਰ
ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਵਾਲੀ ਜਾਂ ਇਸ ਨੂੰ ਤਤਨ ਤੇ ਪਰਤਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
ਜਾਂ ਪੇਸ਼ੀ ਹਰੀ ਤਾਂ ਇਹ ਰਾਗੀਆਂ ਸਭ ਕਰੀ ਚਾਹੀਦੀ।
ਏਵੇਂ ਜੋ ਬਾਣੀ ਸਾਰਦਾ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹਰੀ। ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦੀ
ਚਾਹੀ। ਇਸ ਸ਼ਬਦੀ ਵਿੱਚ ਏਨਾਂ ਇਸ ਦਾ ਵਾਚਕ ਤਰਜਮਾ
ਚਾਹੀਆਂ। ~~ਇਸ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਤੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਵਿਚਾਰ ਦੀਆਂ~~
~~ਏਸਾ ਵਾਰ ਕਰਦੇ ਦੂਜੇ ਤਰ ਸ਼ਬਦ ਹੀ ਆਸਣ ਤਾਂ~~
~~ਅਸਲ ਚ ਜਾਣੀ ਇਸ ਸ਼ਬਦ~~ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਏਕੋ ਇਕ ਵਰਣਨਾ
ਹੀ ਸੰਗਤਿਕ ਨਾਮਿਆਂ। ~~ਇਸ ਸਮਾਧੀਆਂ ਦੇ ਇਹੋ ਵਾ~~
~~ਇਸ ਦੀਆਂ। ਇਸੇ ਤਰਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਾਰਜ ਬਣ~~
~~ਤਰਿਆ~~। ਇਨਾਂ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਤਕ ਗੁਰੂ ਗੁਰੂ ਸਿੰਘ
ਤਕ ਪਹੁੰਚਣ ਵਿੱਚ ਸਮਾਂ ਲੱਗਦਾ। ਤਰਤਾਂ ਵਿੱਚ
8 ਇਸਨਾਨ ਤੀਰਥਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜ, ਕਥ ਧਾਰੀ ਤਾਂ ਸਮਾਧੀ
ਚਾਹੇ ਤੇ ਉਹ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਾਣੀਆਂ। ਗੁਰੂਆਂ ਵਿੱਚ
ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਹੋ ਜਾਏ, ਦੇ ਸੰਤੋਖ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਸਮਾਧੀ ਚਾਹੇ
ਤੇ 30 ਜੋ ਅਨੰਦ ਵਿਚ ਮਾਣੀਆਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਤੀ ਦੀ ਵਿੱਚ
ਗੁਰੂ ਚਰਨਾਂ ਦੀ ਅਨੁਭਵ ਦੇ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਹੀ ਅਨੁਭਵ
ਧਾਰਨਾ ਸਭ ਸੰਤ। ਇਹ ਤਾਂ ਦੇਵਤਾ ਤਰਦੀਆਂ ਤਰਦੀਆਂ
ਤਰਕਾਂ ਤੇ ਜੋਤਾਂ ਇਸ ਸਭ ਦੀ ਪ੍ਰਤੀ ਪਰ ਰੂਹਾਂ ਪਾਣੇ
~~ਦੇਵੀ~~ ਇਸਨਾਨੀਆਂ ਪਾਣ ਅਨੁਭਵ ਰਾਹੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤੇ
ਤਰਕਾਂ ਜਾਣ।

ਗੁਰੂ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੇ ਏਹੁ ਅਧਾਰ ਸਮਝੀ ਜਾਂਦੀਆਂ
ਦੀ ਦੇਖਭਾਲ ਹੀ ਕਰ ਕੇ ~~ਸਨ~~, ਸਦਾ ਪਰਿਆਣ ਇਸਨਾਨ
ਦੇ ~~ਸ਼ਬਦ~~ ਅਨਹਦ, ~~ਸ਼ਬਦ~~ ਦੇ ਨਾਦਿਯ ਨਾਦ।

[illegible] 68 [illegible]

[illegible] 1872 [illegible]

[illegible] 1872 [illegible]

[illegible] 68 [illegible]

ਰੋਇਆ ਗਿਆ। ਸਥਿਆਂ ਨੂੰ ਵਿੱਚ ਇਸ ਰੋਪੜੀਆਂ 54 ਪੰਨੇ, [illegible] ਕੀਤਾ ਰੋਜ਼ਨਵੀ ਤੇ ਗਹਿਣ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੀ ਤੋਂ ਲੀਗਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਹਿਲਾਂ, ਸਾਰਾ ਤੇ ਕੀੜ ਇਸਦੀ ਸੇਵਾ ਹੁਣ [illegible] ਦਾਸਨੋ ਸਮਾਜ ਕੀਤੀ ਗਈ।

ਪੁਸਤਕਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ~~[illegible]~~ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦਾ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ~~[illegible]~~ ਪੁਸਤਕਾਂ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਾਮਰਾਜ ਵਿਰੁੱਧ ਪ੍ਰਚਾਰ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਬਾਕੀ ਹਿੱਸਿਆਂ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਉੱਪਰ ਜੋ ਰਾਜ ਪਹਿਲਾਂ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਆ ਚੁੱਕੀਆਂ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਲੱਗ ਗਏ, ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਤਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਗੁਲਾਮ ਹੋ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਤਾਂ ਅਜ਼ਾਦ ਸੀ। ਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਵੀ ਕੀਤੀ ਗਿਆ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਚੁੱਕਿਆ ਸੀ ਤੇ ਗੁਲਾਮ ਪੰਜਾਬੀ ਸੀ। ਮਹਾਰਾਜਾ ਦੇ 1839 ਵਿੱਚ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਪਿੱਛੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ 1849 ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਤੇ ਪੂਰਾ ਕਬਜ਼ਾ ਹੋਣ ਤੱਕ ਦਸਾਂ ਸਾਲਾਂ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸਿੱਖ ਸਮਾਜ ਦਾ ਅਧੋਗਤੀ ਦਾ ਸਮਾਂ ਸੀ। ਸਮਾਂ ਜਿਸ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਆਪਣੇ ਬਲੀਦਾਨ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਲੜਾਈਆਂ ਲੜੀਆਂ ਵਿੱਚ [illegible] ਹੋਣੇ ਸਨ। ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਸਾਮਰਾਜੀ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਖਤਰਾ ਲੱਗਦਾ। ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਜਨਤਾ ਪੰਜਾਬ ਤਬਾਹੀ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਗੁਲਾਮ ਹੋਣੀ ਸੀ ਪਰਤਾਂ। ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਉਹ ਗਦਰੀਆਂ ਤੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਤਬਾਹ ਤੇ ਖ਼ਤਮ ਕੇ ਕੁਰਬਾਨ 20 ਸਾਲ ਬਾਅਦ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਮਾਪਤ ਹੋਣ ਤੋਂ ਬਚਦੇ ਸਨ।

ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਪਾਦਰੀਏ ਦੇ ਜਾਂ ਹਿੰਦੂ ਸਾਧੂ
ਦੀ ਆਮਦਨ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਰੋਧ ਉਹ ਆਪਣੇ ਪੈਂਤੇ
ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰੀ ਆਜ਼ਾਦੀਆਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ।
ਹਿੰਦੂ ਤਾਕਤਾਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਹਮਾਇਤ ਰਹੀ। ਪਰ ਉਹ
ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਿੱਧਾ ਲੜਦੇ ਰਹੇ
ਪਰ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਇਸਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮਾਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦੀ। ਕੇ
ਵੱਡੀ ਵਿੱਚ ਸਿਆਸਤ ਕਰ ਕੇ ਦੋਵਾਂ ਤਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਤਾਂ
ਉਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੇ ਜਾਂਦੀ ਕਿ ਉਹ ਪੰਜਾਂ
ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੰਜਾਬ ਤੁਰਦਾ ਹੈ ਦਾ ਗੁਲਾਮ ਕਰ
ਦਿਤਾ। ਕੇ ਇਸ ਪਾਸੇ ਦੀਆਂ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਸਰਕਾਰ
ਵਿੱਚ ਬਰਾਬਰ ਦੀ ਰੀਤੀ ਦੀ ਜਾਂਦੀ ਤਾਂ ਇਹ ਪਾਰਟੀਸ਼ਨ
ਤੇ ਗਦਾਰੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦ ਹੋ ਜਾਂਦੀ। ਕਰਨਾਲ
ਦੀ ਆਪਣੀ ਗਲ ਤੇ ਅਗਰ ਗਾਂਧੀ ਨੇ ਜਾਂਦਾ।
ਇਸਨੂੰ ਪਛਤਾਂ ਵਿੱਚ ਜੇ ਵੱਡੀ ਗਲਤ ਸਿਆਸਤ ਦੀ
ਇਸਤ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਗਦਰ ਪਾਰਟੀਆਂ, ਇਸੁ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਸੱਦੇ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ
ਕੀਤਾ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਬੰਦ ਬੰਦ ਕਟੇ ਤਸੀਹੇ
ਸੀ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਨਾਮ ਅਨੁਸਾਰ ਸਿੱਖ ਸੀ।
ਪਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਮਹਾਰਾਜ
ਖੋਹ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ ਦਾ ਅੰਤ ਜਾਣੋ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ
ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ~~[illegible]~~ ਅਤਿਆਚਾਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ
ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਹੀ ਸਨ, ਪਰ ਜੋ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਵੇਲੇ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ਫੇਰ [illegible]

ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੱਕ ਹੈ। [illegible] 1872

ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ 112-132 ਅਨੁਸਾਰ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] 260-261 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ਸ਼ਹਾਦਤਾਂ

ਜਿਵੇਂ ਪਹਿਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆ ਚੁਕਿਆ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਸ਼ਹਿ ਉਤੇ ਥਾਂ ਥਾਂ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਖੁੱਲ੍ਹ ਗਏ ਜਿਥੇ ਗਊ ਹਤਿਆਵਾਂ ~~ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ~~ ਗਊਆਂ ~~ਦੀ~~ ੨੩੫ ਕੀਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਇਹ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਫੇਰ ਵਧਣ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਵਧ ਗਏ ਤੇ ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ ਚੜ੍ਹੀ ਨਾਮਧਾਰੀ ਗਊ ਪਿਆਰਾਂ ਨੇ ~~ਬੁੱਚੜਾਂ ਨੂੰ ਜੋਸ਼ ਚੜ੍ਹੀ~~ ਕਰਨ ਦਿੱਤਾ। ਜਿਸ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ 15 ਜੂਨ ਸੰਨ 1871 ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਬੁੱਚੜ ਜਾਨੇ, ਆਪਣਾ ਸੋਧਾ ਕਾਇਮ ਕੀਤਾ ਤੇ ਗਊਆਂ ਦੇ ਜਾਨਾਂ ~~ਬਚਾਈਆਂ~~ ਬਚਾਈਆਂ। ਜੁਲਾਈ 1871 ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸਿੱਖ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਤੇ ਦੋ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ~~ਇਸ ਤੋਂ~~ ਇਹ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੀ।

ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਤੋਂ ਦੇਰ ਵਿੱਚ ਅਗੇਂ ਬਾਅਦ 15 ਜੁਲਾਈ ਸੰਨ 1871 ਨੂੰ ਰਾਏਕੋਟ ਵਿਖੇ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੀ ਸੁਧਾਈ ਕੀਤੀ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਤਿੰਨ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ ਸੂਰਮੇ ਰਾਏਕੋਟ ਦੇ ਬੁੱਚੜਖਾਨੇ ਦੇ ਬਾਹਰ 15 ਅਗਸਤ ਸੰਨ 1871 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵਿਚ ਬਾਅਦ ਦੋ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਵਿੱਚ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜੀ ਦਿਆ ਦੂਜਾ ਦੇਸ਼ ਬਾਹਰ ਦੇ 26 ਨਵੰਬਰ, 1871 ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਤੇ ਲਟਕਾਏ ਗਏ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਇਕ 35 ਸਾਲਾ ਨੌਜਵਾਨ ਗਿਆਨੀ ਰਤਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਫੇਰ ਪਹਿਲਾਂ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ ਜੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਤ ਦਾ ਦਰਜਾ ਹਾਸਲ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਆਪਣੀ ਤਰਫ਼ ਪਹਿਲੀ ਸ਼ਹਾਦਤ ਸੀ

ਫਿਰੰਗੀਆਂ ਦਾ ਜੀ। ਇਸ ਲਿਖਤ ਦੇ ਵੇਰਵੇ ਤੋਂ ਇਹ ਸਿੱਧ
ਕੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਰੁੱਧ ਰੋਸ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਵਧਾ ਕੇ
ਤੇਜ਼ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਇਸ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਹਰੇਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼
ਪੱਖੀ ਰਾਜਿਆਂ ਰਜਵਾੜਿਆਂ ਤੇ ਸ਼ਾਹੀਆਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘ
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਤ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਸਿੰਘ ਸੋਚਦਿਆਂ
ਸਰਕਾਰ ਤੇ ਹਕੂਮਤੀਆਂ ਦੀ ਮਿਹਰਬਾਨੀ ਦੀ ਰਾਹ ਸੀ।
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਜਦ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਉਹ ਗੁੱਸੇ ਵਿਚ ਦੇ
ਦੇਣ ਲੱਗੇ। ਪਰ 68 ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ [illegible], ਕਰਕੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੀਤਿਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਚਾਹੀਆਂ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼
ਪਸੰਦਾਂ ਦੇ ਅਰਮਾਨਾਂ ਦੇ ਹਾਲਾਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਗਈਆਂ
ਤੇ 66 ਸਿੰਘ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਦੇ ਇਕ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਸਿੰਘ ਤੱਕ ਦਿੱਤੇ ਗਏ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਇਤਿਹਾਸ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਦਿੱਤੇ ਸਜ਼ਾਈ
ਤੇ ਗਏ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਪਕੜੇ ਗਏ ਸਨ।
ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ ਸਿੰਘ ਸੂਬਾ ਕੂਕਿਆਂ ਦਿੱਤਾ ਹੈ
ਸਾਂਝ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਅਫ਼ਸਰ ਸਨ। ਪਹਿਲੇ ਨੇ ਵਧ ਕੇ ਤੇ ਜ਼ਿਲ੍ਹਿਆਂ ਦੇ
ਦਾ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮਿਸਟਰ ਕਾਵਨ ਤੇ ਦੂਜਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ
ਅੰਬਾਲਾ ਡਿਵੀਜ਼ਨ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਿਥ ਸੀ। ਕਾਵਨ
ਅਜੇ ਤਾਂ ਨਵਾਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਸੋਤ ਵੀ
ਸਨ। ਏਹੀ ਉਸ ਅਧਿਕਾਰ ਖ਼ਤਰ ਸਿੰਘ ਆਦਿ ਸੀ। ਇਸ
ਸ਼ਰੀ ਉਸ ਅਪਣੀ ਕਰੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹ ਕਰਤੂਤ ਸਾਰੀ
ਬਹੁਤ ਹਿਮਾਕਤ ਤੇ ਕਾਹਲੀ ਤੇ ਕੰਮ ਲਿਆ। ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਵੇਲੇ
ਤੇ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਫੌਜਾਂ ਰਾਜਵਾੜਾਂ ਦੀਆਂ ਫ਼ੌਜਾਂ ਲੈ ਕੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਤੇ ਕਾਵਨ
ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਤੇ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਿਥ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ
ਨਾਮ ਤੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਇਸੇ ਅਫ਼ਸਰੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ ਪਕੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਉਨ੍ਹਾਂ, ਕੇ
ਸਿਰਫ਼ ਸਖ਼ਤ ਲਿਖਤ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ। ਜੇਕਰ ਆਗਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ
ਕਿ ਮੈਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹਾਲਾਤਾਂ ਕਰ ਦਵਾਂ।

[illegible]

(3)

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਅਕਤੂਬਰ 16 ਤਾਰੀਖ਼ ਨੂੰ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੰਬਰ
ਵੇਟਰ ਦੇ ਕੇ ਚਲ ਪਿਆ। ਜਾਂਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਨੰਬਰ ਵੇਟਿੰਗ ਉਪਰ [illegible] ਤੋਂ 68 ਨੂੰ ਕਿਹਾ
ਕਿ ਪਹਿਲਾਂ [illegible] ਪੂਰੀ [illegible] ਹਨ। ਉਹਨਾਂ [illegible]
ਨੇ [illegible] ਵਿਚ ਦੇਖੀਆਂ ਹਨ, ਇਹ [illegible] ਪੂਰਾ [illegible]
ਕਿਹਾ ਤੇ ਨੰਬਰ ਵੇਟਰ ਤੋਂ ਦਾ ਪਤਾ ਕਰਨ ਦੇ
ਆਦੇਸ਼ ਦੇ ਦਿੱਤੇ ਸਨ ਜੀ ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਪੁੱਛੀ ਜਾਂਦੀ
[illegible] ਕਰੀ ਪੁਲਿਸ ਨੇ [illegible] ਦਾ ਹੀ ਪਤਾ [illegible]
ਪਹਿਲੇ [illegible] ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਨੰਬਰ ਵੇਟਰ ਕਿਹਾ ਉਹ
ਕੇ ਆਦੇਸ਼ ਹੀ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਏਥੇ ਹੀ ਉਹਨਾਂ [illegible]
ਦੇਰ ਕੀਤੀ, [illegible] [illegible] ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ [illegible]
ਨਾਲ [illegible] ਪਹਿਰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਾਮ 7-30 ਵਜੇ
ਮਿਲੀ ਕਿ [illegible] ਦੀ [illegible] ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ [illegible] ਦਾ [illegible] ਗਈ,
[illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ [illegible]
ਤੋਂ [illegible] ਕਰੀ ਇਹ [illegible] ਨੂੰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ
[illegible] ਹੈ, ਜੋ ਕਿ ਹੀ [illegible] ਤਾਂ ਉਹ ਨ
[illegible] [illegible] ਦਾ ਮੈਨੂੰ ਪੂਰਾ [illegible]
ਹੈ, ਮੈਨੂੰ ਇਹ [illegible] ਹੀ ਉਸਤਾਦ ਜੀ ਕਿ [illegible]
[illegible] ਜੀ [illegible] ਤਾਂ ਇਹ [illegible] ਦੇ ਜੀ [illegible]
ਕਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਬਾਬਾ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਕਿਹੀ [illegible] ਨੂੰ
ਮਿਲੀ, [illegible] ਉਹਨਾਂ [illegible] ਨੂੰ ਤਾਂ [illegible]
[illegible] ਤਸਵੀਰਾਂ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ ਜੋ [illegible] ਤੇ [illegible]
ਵੇਲੇ [illegible] ਪਹਿਰ [illegible] ਹਨ। ਜੋ ਇਹ [illegible] ਤੋਂ ਦੇ
ਨੰਬਰ ਤੇ ਨੰਬਰ ਵੇਟਰ [illegible] ਕਾਗਜ਼ਾਂ ਵਿਚ [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible] ਦੇਣਾ, ਤੁਹਾਨੂੰ, ਜਾਂ ਮੈਨੂੰ [illegible]
ਕਿ ਜੀ, ਕਿ [illegible] ਦੀ ਕਰਨ ਦਾ ਇਹ ਹੈ, ਉਹਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਵੇਲੀ
ਅਖ਼ਬਾਰ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਦੇਣ [illegible] ਦਾ ਕਿਹਾ
ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਉਸਨੂੰ ਤਾਰ ਭੇਜ ਕੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕਾਰਵਾਈ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਕਰਨ ਤੋਂ ਗੁਰੇਜ਼ ਕਰੇ। ਇਹ ਤਾਰ ਕਾਵਨ ਨੂੰ 17 ਜਨਵਰੀ ~~[illegible] ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਿਲ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੇ ਵਿੱਚ [illegible]~~ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਪੇਪਰਜ਼ 1872 ਪੰ: 356 ਵਿਚ ਛਪਿਆ ਮਿ: ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਪੈਰਾ 53-56 ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ ਕਿ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਗਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਕੀ ਕੂਕੇ ਪਕੜੇ ਗਏ ਹਨ। ਉਸਨੇ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਲਿਖ ਭੇਜਿਆ ਕਿ ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ [illegible] ਪਹੁੰਚ ਰਿਹਾ ਹਾਂ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਆਪ ਆਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ [illegible] ਭੇਜਣ ਦੇ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣਾ। ਇਹ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕੇਸ ਚਲਾ ਕੇ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਮਿਸਟਰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕਾਵਨ ਦੇ ਇਸ ਜਵਾਬੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਦਿਨ ਦੇ 17 ਜਨਵਰੀ 1872, ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਵਿਚ ਦਰਜ ਉਸਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਮਿਲੀ ਸੀ, 50 ਕੂਕੇ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਕੇ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ ਸਨ। ਬਾਕੀ 16 ਨੂੰ ਉਸਨੇ ਮਿਸਟਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੇ 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ: ਨੂੰ ਖਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਪਰੋਕਤ ~~[illegible]~~ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟਰੀ ਪੇਪਰਜ਼ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕਾਵਨ ਨੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦਾ ਪਤਾ ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਮਿਲ ਗਿਆ ~~[illegible]~~ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸ ਕਾਵਨ ਦਾ ਇਹ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਉਸਨੇ ਉਹ ~~[illegible]~~ ਕਾਗਜ਼, ਅਨੁਸਾਰ ਦੇਰ ਦੀ ~~[illegible]~~ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ~~[illegible] [illegible]~~, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਬੇਸ਼ੱਕ ਤਾਂ ਦੇਰ ਨਾ ਕਰੇ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਕਿ ਉਸ ਪਾਸ ਵਿੱਚ ਲਿਖਣੀ ਜੀ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਦੋਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਅੱਗੇ ਰੱਖੇ ਗਏ ਉਡਾਏ ਗਏ। ਇਸ

ਇੱਕ ਵੇਰਵਾ ਇਹ ਭੀ ਮਿਲਿਆ ਹੈ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ ਜੇਲ੍ਹ ਪਰ ਹਮਲਿਆ ਕਰਨਾ। ਕਿਉਂਕਿ ਕੂਕੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਤਕ ਜੇਲ੍ਹ ਪਰ ਭਰੋਸਾ ਰੱਖਦੇ ਸਨ, ਅਤੇ ਵਰਵਰ ਦੇ ਜੋਰ ਪਹਿਲ ਕਰਦੇ ਸਨ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਘਟ ਨੂੰ ਅਸਲ ਨਹੀਂ ਕਹਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ।

17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਕਿਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਵੀ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿ ਕੀ ਹੋਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਲੂਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰਾਂ ਬਦਲਿਆ ਕਰਦੀਆਂ ਤੇ ਕਾਨੂੰਨ ਅਨੁਸਾਰ ਨਹੀਂ ਚਲਦੀਆਂ।

ਤਾਂ ਵੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰਾਂ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਇਹ ਜਿਸ ਸਮਝੀਆਂ ਸਨ, ਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਵੀ ਜੇਲ੍ਹ ਭੀ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਇਹ ਤਾਂ ਸਰਕਾਰੀ ਪਰ ਕਾਵਨ ਤਾਂ ਜਾਪਦੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਉਣ ਨੂੰ ਸਾਜਿਸ਼ ਤਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਸਮੇਂ ਵੇਰਵਾ ਤੋਂ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਕੀਲ ਦੇ ਘਰ ਹੀ ਕੁਝ ਅਦਾਲਤ ਦੀ ਕੀਤੀ, ਪਹਿਲਾਂ ਘਟ ਗਿਣਤੀ ਤਾਂ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ, ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਘਟ ਦੇਣਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਉਸ ਉਤੇ ਵਕੀਲ ਕਿਆ ਸੀ ਜਾਂ ਕੀਤਾ। ਦੇਸ਼ ਘਟ ਜਾਣ ਉਹ ਸਾਡੇ ਸਮੇਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ।

17 ਜਨਵਰੀ 1872 ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ 50 ਕੂਕੀ ~~ਕੂਕਿਆਂ~~ ਕੂਕਿਆਂ ਇੱਕ ~~ਜਗਾਹ~~ ਮਿਆਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਭਨਾਂ ਉਸੇ ਪਹਿਰਾਵਾ, ਚਿੱਟੇ ~~ਕੱਪੜੇ~~ ਅਤੇ ਵੱਖ ਵੱਖ ਉਮਰਾਂ ਦੇ ਮਨੁੱਖ ਸਨ। ਆਪਣੀ ਵਾਰੀ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਸਿਰਫ ਇੱਕ ਬਾਲ ਦਾ ਬੱਚਾ ਵੀ ਸੀ। ਕਾਵਨ ਦੇ ਉਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਤਰਸ ਆ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਤੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਹ ਉਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵੇ। ਕਾਵਨ ਨੇ ਜਦੋਂ ਬੀਰ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ਕਿ ਉਹ ਕਹਿ ਦੇਵੇ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ, ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਦੇਵਾਂਗਾ। ਬਿਸ਼ਨ ਸਿੰਘ ਨੇ

[illegible]

From page 6

[illegible]

[illegible] 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਹੀ 16 ਕੂਕੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਾਮ * (ਪਿਛਲੇ ਸਫ਼ੇ ਉੱਤੇ)

[illegible]

[illegible] ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ [illegible]

[illegible]

[illegible]

ਇਲਾਕਿਆਂ ਦਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਇਸ ਦੇ ਅਤਿਰਿਕਤ
ਕੋਈ ਕਿ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਤੋਂ ਹਟਿਆ ਜਾਵੇ।
ਉਸਨੇ 17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਸਵੇਰ ਇੱਕ ਪੱਤਰ ~~ਭੇਜਿਆ~~ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਕਿ
ਉਹ ਇਸ ਬੰਦੀ ਨੂੰ ਤੋਪ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਦੇਵੇ ਪਰ ਕਾਵਨ ਨੇ ਇਸਦੇ
ਪਹੁੰਚਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਾਮ ਤੱਕ 50 ਕੂਕੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤੇ। ਉਸਨੇ
ਉਸ ਦਿਨ ਇੱਕ ਹੋਰ ਪੱਤਰ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਭੇਜਿਆ ਪਰ ਕਾਵਨ ਇਸ
ਦੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਸਜ਼ਾ ਦੇ ਚੁੱਕਾ ਸੀ। ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇਸ
ਘਟਨਾ ਉਪਰੰਤ ਕੂਕਾ ਮੁਕੱਦਮੇ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅਪ੍ਰੈਲ
1872 ਦੇ ਪੱਤਰ ਨੰ 22 ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ
ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਮੈਂ ਨੂੰ
ਕਾਵਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨੀ ਪਵੇਗੀ ਕਰਨਾ ਤੇ ਅਫ਼ਸੋਸ ਹੈ।
ਇਸ ਲਈ ਕਾਰਨ ਹੀ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਦੁਪਹਿਰ ਤੱਕ ਦੇ ਇਕ ਬੰਦੇ ਨੂੰ
ਪੱਕਾ ਹੀ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ ਪਰ ਇਸੇ ਦਿਨ ਸਾਰੇ ਦੋਸ਼ੀ ਕੂਕਾ
ਪਰ ਕਰਕੇ ਦੇਣ ਵਾਲਿਆਂ ਹੀ। ਉਸ ਕਾਵਨ ਦਾ ਕਾਰਜ
ਇੱਕ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਕਰਨ ਬਾਅਦ ~~ਸਿਖਰ~~ ਤੇ ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਸੀ
ਪਰ ਮੈਂ ਇਹ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ ਫ਼ੈਸਲਾ ਅਜਿਹਾ ਕਾਵਨ ਨੂੰ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰ ਦੋਸ਼ ਲਗਾਉਣ ਮੌਕਾ ਨਾ ਮਿਲਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਵਧਦੀ
ਗਿਣਤੀ ਨੂੰ ਇਸ ਦੀ ਕਰਨੀ ਜਾਵੇ।

~~ਅਖ਼ੀਰ~~ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੇ ਉਪਰੰਤ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ
ਦੀ ਸੇਵਾ ਤੋਂ ਮੁਅੱਤਲ, ਇਸ ਪਿੱਛੋਂ ਭਾਰਤ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟੀ
ਐਕਟ 1872 ਦੇ ਪੈਰਾ 31 ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਮੁਅੱਤਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ
ਫ਼ੋਰਸਾਈਥ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ 26 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ
ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਕਾਵਨ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਕੋਈ ਭਰੋਸੇ ਨਾਲ
ਕਰਨਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕਰੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਸਨੇ
ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਬਿਨਾਂ ਸੋਚੇ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਇਹ
ਨਹੀਂ ਕਿ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਠੀਕ ਸਜ਼ਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਸ ਨੇ
ਦੇ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ ਸੀਮਾ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਫ਼ੈਸਲਾ ਕੀਤਾ ਸਗੋਂ
ਹਨ। ਇਸ ਨੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪੱਕਾ ਕੀਤਾ
ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਨੂੰ ਉਸ ਨੇ ਕੀਤੇ ਕੰਮਾਂ ਦੀ ਵਡਿਆਈ

ਇਹੋ ਜਿਹੀ ਗੱਲ ਲੋਕ ਪਾਦਰ ਰੈਵਰੈਂਡ ਗੁਰਦਾਸਪੁਰ ਦੇ ਮਿਸ਼ਨ ਵਿਚ
ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਹਾਜ਼ਰ ਸੀ ਕਾਨਫਰੰਸ ਵਿਚ ਜੋ 26 ਫਰਵਰੀ 1872 ਨੂੰ
ਪਤੇ ਜਾਹਰ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ, "ਮੈਂ ਕਾਰਨ ਦੇ
ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿਚ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ
ਵੱਲੋਂ ਪਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਬਹੁਤ ਆਸਾਰ ਸਨ। ਇਸ ਦਾ ਅਸਰ
ਅਜਿਹਾ ਹੋਇਆ ਕਿ ਕਾਰਨ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਗਦਰਾਂ ਵਾਲਿਆਂ
ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਵੱਲ ਤੇ ਇਸਾਈ ਹੋਣੋਂ ਰੋਕੀ
ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਨਹੀਂ ਹੋਈ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਇਹ ਸਾਫ਼
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਜਾਹਰ ਹੋਈ। ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਵੱਲ ਕੌਂਸਲ ਦੇ ਕਾਰਨ
ਦੇ ਐਲਾਨ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਉਚਿਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ
ਜੋ ਅਜ ਤਕ ਵੇਖਣ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਜਾਣੀ
ਕੋਈ ਹੋਰ ਗਦਰਾਂ ਕਰਾਂ ਦੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।
ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਕੱਠਾ ਅਤੇ ਉਤੇ ਤਾਂ ਹੋਰ ਸਜੀਆਂ
ਜਾ ਸਕਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜੇਲ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਚਿਤ
ਕਾਰਵਾਈ ਜੋ ਅਜ ਨ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ ਤਰ ਇੱਕ ਨੇ
ਗਦਰਾਂ ਕਰਨ ਹੋਰ ਜੇਲ੍ਹ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਪਾਇਦ
ਵੱਲੋਂ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਧ ਪੱਕ ਤੇ ਜਾਂਦੀ।
ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਇਸ ਵੈਸਟ ਦੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ
ਇਸ ਐਲਾਨ ਦੇ ਮਾਰਚ 1872 ਤੇ ਦੇਰ 27 ਫਰਵਰੀ
1872 ਨੂੰ ਦੋ ਅਦਾਲਤਾਂ ਇਤਿਹਾਸ ਤੋਂ ਅਦਾਲਤ
ਕੋਰਟ ਤੇ ਕਾਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਕਾਰਵਾਈ
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਉਚਿਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ ਬਹੁਤੀ ਸੀ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਕਿ ਜਦਕਿ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਅਸਰ
ਅਸਾਰਾਂ ਲਈ ਪਰਗਟਾਵੇ ਦੇ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਅਧੀਨ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਕਰਾਂ ਕਰਦੇ। ਉਸ ਜਦੋਂ ਅਸੈਂਬਲੀ ਤੇ
ਅਸੈਂਬਲੀ ਉਤੇ ਅਤੇ ਕਰਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਵੇਹਾਰਤ

ਪੈਂਦਾ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਸਥਾਨਾਂ ਦੇ ਵੈਰੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ
ਨੇ ਕੀਤੀ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਹਾਸਲ ਪਿਛਲੇ ਸਮੇਂ ਸਨ। ਇਸ ਦੇ
ਉਸ ਵਿੱਚ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸੈਨੀ ਫੌਜ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ
ਉਤਰਾ ਦੇ ਵਰਕ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿੱਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ
ਕੁਝਿਆਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੋਲ ਨਵੀਂ ਸਤ ਜੋੜ ਸਕੀ
ਤੇ ਸਾਂ ਹੀ ਉਸ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਨੂੰ ਦਬਾਇਆ ਸਾਡੂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦੇ
ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕੀਤਿਆਂ ਦਖਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਕੈਦ
ਉਸਰ ਸਾਂ ਕਿਤਾ। ਇਹ ਸਭੈਕੀਆਂ ਕਿਵੇਂ ਅਪਨਾਈਆਂ ਗਈਆਂ
ਇਸ ਚਾਲ ਦੀ ਕਰਨ ਸਾਂ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਤੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਕਿ
ਇਸ ਆਸ਼ੇ ਨੇ ਸਮਰਾਜਵਾਦ ਸ਼ਾਸ ਹਰ ਤਰਫ਼ਾਂ ਪੈਦਾ
ਤੇ ਕਾਰੀਆਂ। ਇਸ ਸਭ ਕਾਰਨ ਤੇ ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਦੇ ਕੇਸ
ਨੂੰ ਵਿਗੜਿਆਂ ਕਰਕੇ, ਫ਼ੌਜਦਾਰੀ ਕੀਆਂ ਸਿਰੀਆਂ ਸਮੇਤ
ਗਾਦਰਾਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਹ ਸੈਨਾ ਨੂੰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿ
ਦੇਸ਼ਭਗਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਪੂਰੀ ਸੱਤਾ ਚਲਾਏ ਕਰਕੇ
ਦੇਸ਼ ਇਸਥਾਨ ਕੀਤਾ ਸੀ ਤੇ ਕੁਝਿਆਂ ਦਸੇਂ ਅਪਨਾਏ ਗਏ
ਚਾਲਾਕਤ ਦੇ ਸਭੈਕੀਆਂ ਅਸਥਾਨ, ~~ਕਰਿਆਂ~~ ਇਸੇ ਕੁਝਿਆਂ
ਨੂੰ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਉਤਾਰ ਕਾਢੇ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਤ ਕਰਾਰ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।
ਇਸ ਉਤੇ ਨਿਰਭਰ ਸੱਚੇ ਤੌਰ ਗਾਦਰਾਰ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ ਇਸ
ਦੇਸ਼ ਦੇ ਸਿੱਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕਾਰਾ ਇਸਥਾਨਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪੂਰੀ
ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਕਤ ਤੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਫ਼ੌਜਦਾਰ
ਨੂੰ ਦੇ ਇਸ ਦੇਸ਼ ਵਿਰਾਸਤੀ ਦਾ ਕੀ ਇਹ ਕਾਰ ਤੇ ਉਸਦੇ ਪਿਛਲੇ ਸਾਰਿਆਂ
ਵਿਚਾਰਕ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਰਾਜਿਆਂ ਤੇ ਇਆਂ ਦੀ ਇਤਾ ਗਏ। ਇਸ
ਦੇਸ਼ ਸਾਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨੈਕਰੀ ਅਤੇ ਸਫ਼ਰ ਦੇ ਵੀ ਸਹਿਮਤੀ
ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ। ਉਪਰੋਕਤ ਕਿਸਾਨਾਂ ਕਾਰਨ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਕੇ ਸਿਆਸੀ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ
ਇਹ ਸਾਰੀ ਕਰਤਾਰੀ ਹੋਰਨਾਂ ਉਤੇ ਸਿਰ ਭਾਰੂ ਦੇ ਚਾਲਾਕ
ਸੀ। ਇਸ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਅਸਰ ਹੀ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਅਧਿਕਾਰਾਂ
ਦੇ ਕੀਤੇ ਨੂੰ ਪ੍ਰਚਾਰਨੀ ਦੇ ਇਤੀ ਸੀ ਤੇ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਹੀ ਬਾਦਸ਼ਾਹੀ
ਕੁਝ ਸਾਫ਼ ਗਾਰਤੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲਗ ਜਾਏ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਿਰ
ਉਤੇ ਤਬ ਕੀ ਕੀ ਜਾਣਾ ਤੇ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਕਿਉਂ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਲੋਕ [illegible]

ਤੇਰਾ ਹੀ ਸਵਾਲ

ਸਮਝੋ ਤੇ ਅੱਜਕਲ ਪੜ੍ਹੇ ਲਿਖੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਵੀ ਕਿ [illegible] ਸੱਚ ਸਮਝ
[illegible] ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਦਹੇਜ ਪ੍ਰਥਾ ਹੈ? ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਕੁੜੀਆਂ ਅੰਦਰ
ਤਾਂ ਇਸ ਨੂੰ [illegible] ਦਾ ਨਾਮ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਇਸ ਨੂੰ
[illegible] ਵਿੱਚ ਹੀ [illegible] ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ [illegible]
[illegible]

ਤੁਰਿਆਂ ਦੇਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਹਨਾਂ ਜਮਾਂਦਰੂ ਹੋਈ ਤਾਂ ਸਭ ਤੋਂ
ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ~~ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ~~ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਦੇਸ਼ ਪ੍ਰਚਾਰਕੀ ਮਿਸ਼ਨਰੀ ਹੋਈ ਕੇ ਤੇ ਧੁਰ ਇਹਨਾਂ ਦੀ
ਹਿੰਮਤ ਵਧੀ ਕਰਨੀ ਤੇ ਤਕਲੀਫ਼ ਸਾਰਾਂ ਵਧਾਕੇ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ
ਕਰਨੇ। ਤਾਂ ਜੋ ਇਹ ਵੀ ਭਾਰਤ ਨਿਵਾਸੀਆਂ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀਆਂ ਵਧੀਆਂ
ਪੰਜੀਆਂ, ਇਹ ਜੋ ਹਿੰਦ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਛੁਟਣੇ। ਤੁਸੀਂ ਜਾਣੋ ਕੇ
ਸੋਚ ਇੱਕ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ਾਂ ਸੋਚੇ ਸਿਖੁੱਤ ਕੀਤ ਗਲ ਰਾਜੀਆਂ
ਦਾ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਜਾਨਾ ਮਨੀਦਾ ਤੁਰਤਦਾ ਪਿਆ
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਬਤ ਕੇ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ਜਿਸ
ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤਕ ਨਹੀਂ ਗਏ। ਪਰ ਨਹੀਂ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨਰੀ
ਦੇ ਤਰੀਕ ਚਾਰ ਕੀ ਕੀ ਮੁਕੱਦਮਾਂ ਚਲਾਈਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਸਭ
ਇੱਕੋ ਹੀ ਗਈਆਂ। ਇਹ ਇੱਕ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ
ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ ਚਾਲੀ ਤੋਂ ਵੀ ਉਤੇ ਸਾਲ ਇਹ ਮਿਸ਼ਨਰੀ
ਦੇ ਸਿਰਤਾ ਕਿਆ ਤੇ ਤਾਂਤਾ ਚਲਾਈ ਰੱਖਿਆ ਇੱਕ ਵੀਆਂ ਪਰ
ਕਿਉਂ ਮਿਸ਼ਨਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦੇਕੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਹ ਜੋ
ਆਰੰਭ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਕਿ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਗੁਲਾਮੀ ਸਾਫ਼ ਤੋਂ ਹੈ ਤਸੱਲੀ
ਵਿਚ ਬਣੀ। ਇਹ ਇੱਕ ਜਾਣ ਲਈ ਕਿ ਉਤਰਾਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ
ਤਨ ਮਨ ਨਾਲ [illegible] ਸਹਾਇਤਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਕਾਂਗਰਸ
ਪ੍ਰਚਾਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਸਾਫ਼ ਚਿਹਨ ਕੇ ਉਤਾਰਿਆ ਸੀ ਪਰ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਹ ਹੈ ਪ੍ਰਤਾਪ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਤੋਂ ਤਨ ਦੇ ਅੰਦਰ
ਮਿਸ਼ਨ ਪਹੁੰਚੇ ਗਏ, ਤੇ ਵੀ ਜਿਹੜੇ ਤਨ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਕਿ
ਗੱਲ ਛਾਤੀ ਇੱਕ ਦੇਣ, ਪਰ ਇੱਕ ਸੁਣੀ। ਕੇ ਸਤਿਆਗ੍ਰਹਿ
ਸਿੰਘ ਲੱਗ ਛਿੜ ਗਏ ਕਰਕੇ ਤਨ ਦੀ ਮਨ ਤਕ ਨਹੀਂ
ਕੀ ਆਖਿਰ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਧੁਰ ਪੈਂਗ ਰੂਪ ਇਹੀ ਦਾ ਸਕਦਾ।
ਚਾਹੀਦੇ ਸਰਕਾਰ ਤਕ ਗਿਆ। ਕੇ ਜਿਸ ਨੇ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਚਾਹੁੰਦਾ
ਸਾਹਮਣੇ ਛੱਡ ਦੇਣ ਚਲੀ ਗਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇੱਕ ਨਾਮ ਕਹਿ ਨਦੇ
ਕਿ ਉਹ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਸਿੱਖ ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਫੈਸਲੇ
ਕਾਂਗਰਸ ਕੀ ਨਾਂਹ ਤੋਂ ਪ੍ਰਗਤ ਚੰਦ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਰ ਨਹੀਂ ਛੋਡੀ
ਸਰ ਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਣ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਇਸ ਗਏ। ਇਹ ਗੁਲਾਮੀਆਂ
ਦੇ ਸਾਸ਼ਕ ਦੀ ਵੀ ਰੱਖ ਲਈ। ਇਹ ਸਹਾਇਤਾ ਸਾਮਰਾਜੀਆਂ
ਦੀ ਜਿਤ ਸਾਹਮਣੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀਆਂ ਰਹਿੰਦੀਆਂ।

ਸੋਹਣ ਸੁਮਨ ਜੀ ਲਿਖਦੇ

~~[illegible]~~ 1857 ਦੇ ਗ਼ਦਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲੋਂ ਹੀ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ
ਵਿਚ ਈਸਾਈਮਤ ਨੂੰ ਹੀ ਪ੍ਰਚਾਰਤ ਦਾ ਕੰਮ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵਿਸ਼ਾਲ
ਕਰਦੀ ਸੀ ਤੇ ਗ਼ਰੀਬ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਦਲੀਆਂ ਤੇ ਦਲੀਆਂ ਸਮਾਜਾਂ
ਦੇ ਕੇ ਗ਼ਰੀਬਾਂ ਦੇ ਵਿਚੋਂ ਉਤੇ ਜ਼ੋਰ ਤੇ ਈਸਾਈ ਦਾ ਪ੍ਰਚਾਰਕ
ਪੈਦਾ ਕਰਨ ਲਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਨੂੰ ਦੀ
ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਲਈ ਰੱਖਿਆ ਸੀ ਜਿਸ ਦਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ
ਸੀ ਤੇ ਹੁਣ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕਰਨਾ
ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸੀ [illegible] ਵਿੱਚ ਵਾਲੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਦੀ। ਇਸ
ਨੂੰ ਰਾਜ ਪੰਜ ਵਿਚ ਆਈ ਸੀ। [illegible] ਰਾਜ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ
ਤੇ ਹਿੰਦ ਸਾਰੇ ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਕ ਵਿਚਾਰ ਪੱਕੇ ਪੈਰਾਂ ਤੇ ਤੋਂ ਲਿਆ
ਸੀ, ਤੇ ਹਿੰਦੀਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਦਾ ਸਬੂਤ ਉਹਨਾਂ ਦੇ
ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਰਾਜਨੀਤੀ ਮਜ਼ਬੂਤ
ਕਰ ਸਕਦਾ ਸੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਵਿਰੁੱਧ
ਅੱਗ ਪੈਦਾ ਕਰਦਾ ਸੀ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜਨੀਤਕ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ
ਹੱਥ ਵਿਚ ਪੰਜ ਰੱਖੇ ਗਏ। ਇਸ ਲਈ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ
ਜੀ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਵਿਰੁੱਧ ਅੰਦੋਲਨ ਚਲਾਇਆ ਜਾਰੀ ਰਖਣ
ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕੀਤਾ। ਗੋਰੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਦੇਣ ਲਈ ਇਸ ਆ [illegible]
ਰਹੇ ਸਨ ਤੇ ਦੇਸ਼ ਆ ਕੇ ਸਾ ਵਿਦੇਸ਼ੀ ਹਕੂਮਤ ਤੇ
ਸਰਕਾਰ ਪਹਿਲੋਂ ਅਤੇ ਨੌਕਰਸ਼ਾਹੀ ਨੇ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ। ਇਸੇ
ਕਾਰਨ ਉਹ ਦੇਸ਼ੀ ਮੁਸਲਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਹਥਿਆਰ ਰਖਣ
ਤੋਂ ਰੋਕਦੇ ਸਨ, ਸਿੱਖ ਰਾਜ ਅੰਦਰ ਦਬਦਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ
ਬਚਿਆ। ਪਰ ਦੇ ਮਜ਼ਬੂਰ ਹੋਏ, ਤੇ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਦੀ
ਸਿੱਖਿਆ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਮਸਤਾਨਿਆਂ
ਅੰਦਰ ਤਰ ਦਿੱਤੇ ਸੀ, ਉਹ ਸਰਕਾਰ ਉਹ ਤੱਕ ਗੁਰ ਦੇਸ਼ਤ ਦੀ
ਪਛਾਣ ਤੇ ਅਸਲਾਹ, ਬਣੋਦੇ ਹੀ ਪੰਜਾਬ ਕੀਤੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਨੂੰ ਸਰਕਾਰ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ ਤੇ ਇਸ ਹਿਸ ਦੇ ਪਰਦੇ
ਪਿੱਛੇ ਤੇ ਪਿੱਛੇ ਬਗਾਵਤ ਲਈ ਹੀ ਤਿਆਰ ਹੋਏ ਸਨ।
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਫ਼ੀਆ ਦਾ ਦਸਤ ਕਰਕੇ ਉਹ ਗਏ
ਸਾਹਿਬ ਜਿਸ ਆਏ ਸਨ ਪਰ ਸਾਰੇ ਜਿਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲਈ ਜਾਂਦਾ
ਦੇ ਗਏ ਤੇ ਫੇਰ ਦੇਸ਼ ਆਜ਼ਾਦ ਕਰਾਉਣ ਦਾ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ

ਆਪਣੇ ਰਾਜ ਕਾਇਮ ਕਰਨ, ਸਿੰਘ ਦੀ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਕੀਤੀ ਤੇ ਪਕੜੀ
ਅੰਤ ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਜਾਨੀ
ਪਾ ਬੈਠ। ਸਤਿਗੁਰ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਕੋਲਿਆਂ ਦਾ ਰਾਜ ਭਾਰਤ ਤੋਂ
ਖੇਦੜ ਦੇਣ ਦਾ ਪ੍ਰੋਗਰਾਮ ਸੀ ਕਿ ਓਹ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ
ਤਿਆਰੀ ਦੇ ਕਰ ਰਿਹਾ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਇਸ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਵੱਡੀ
ਪਹਿਰਾ ਦਾ ਤਾਂ ਦੇ ਦਿਤਾ ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਕੋਈ ਸੁਕਰਾਂ ਕਰਾਕੇ
ਜਕੜ ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿਤਾ।
ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਇਥ ਅਤੇ ਕਾਵਨ ਨੇ 68 ਤੋਂ ਵੱਧ
ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਕਰ ਲਏ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਦੋ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਜਾਨ ਬਖਸ਼ੀ
ਗਈ ਕਿਉਂਕਿ ਓਹ ਬੱਚੇ ਪੇਸ਼ ਹੋਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੋਵਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਵੇਲੇ ਦੇ ਉੱਚ ਅਫਸਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਕਰ ਦਿਤਾ ਤਾਂ ਕਿ ਓਹ
ਜਾਣਕਾਰੀ ਸਾਫ ਸੁਣਾਉਣ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਉਥੇ ਹੀ ਦਿਤਾ ਕਰ
ਦੇਣ। ਬਾਕੀ 66 ਕੂਕੇ ਉਹਨਾਂ 17 ਤੇ 18 ਜਨਵਰੀ, ਸੰਨ 1872 ਦੀ
ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਸੀ ਕਿ ਕਾਵਨ ਨੇ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੁਕਮ ਦੀ
ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾ ਕੇ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।
ਇਸ ਕਤਲਿਆਮ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਭਰ ਦੇ ਦਿਲ ਤੇ ਉੱਚ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ
ਪਾਸ ਸ਼ਿਕਾਇਤਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਉਹ ਇਹ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਸਮਝ
ਕੇ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੀ ਬੇਰਹਿਮੀ ਨਾਲ ਸਜ਼ਾ ਨਾ ਦੇਂਦੇ
ਤਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਦਾ ਇਹ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਵਿਦਰੋਹ ਸਰਕਾਰ ਲਈ
ਖਤਰਨਾਕ ਸਾਬਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ
ਨੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਵੇਖਣ ਤਕਰੀਬਨ ਦਾ ਖਤਰਾ ਸੀ।
17 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ
ਕਾਵਨ ਨੇ 50 ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਜਾਣ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ
ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਇਥ ਦੀ ਚਿੱਠੀ
ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਉਸ ਨੂੰ ਮਿਲੀ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਉਸਨੇ ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਵਿੱਚ
ਰਹਿ ਕੇ ਕਰਨ ਲਈ ਤੇ ਜਾਬਤਾ ਮੁਤਾਬਕ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਨਾਲ ਤੋਂ
ਵਰਤਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਕੈਦੀਆਂ ਨੂੰ ਪਟਿਆਲਾ ਰਿਆਸਤ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ
ਵਿੱਚ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਰਾਖੇ। ਪਟਿਆਲਾ ਸਿੱਖ ਤਾਂ ਨੂੰ ਜਾਬਤਾ ਪਹਿਲੇ
ਅਫਸਰ ਸਮਿਆਂ ਜਿਆਦਾ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਵਨ ਨੇ ਦੱਸੇ ਬਿਨਾਂ
ਕਿਸੀ ਉਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫਸਰ ਪਾਸੋਂ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ
ਉਹ ਚਿੱਠੀ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਕਰ ਦੀ ਜੇਬ ਵਿੱਚ ਪਾ ਲਈ। ਬਾਕੀ
ਸਿੱਖ ਕਾਵਨ ਨੇ ਉਸ ਦਿਨ ਕਿਤੇ ਸਿੱਖ ਕੈਦੀਆਂ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਆਪ

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ਕਿ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਰੁਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਤ ਹੀ ਜਲਾ ਦੇਣ ਪਾਰ ਆਪਣੀ
ਅਕਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਐਸਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਕਰ, ਜੋ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ
ਪਕੜ ਦੇ ਡਰ ਤੋਂ ਅਜੇਹਾ ਦੇ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ। ਪਰ ਜੇ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ
ਇਸ ਪ੍ਰਕਿਆ ਦੀ ਸੋਤ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਤੋਂ ਦੇਣ ਪਾਰ ਸਾਰ ਪਾਸ
ਨੂੰਹਾਂ ਦੇ, ਇਸ ਲੋਕ ਜਦੋਂ। ਕਿਉਂਕਿ ਕਾਨੂੰਨੀ ਰਾਹ ਅਪਨਾਇਣ ਦੀ
ਲੋੜ ਰਹੇਗਾ। ਜੋ ਪਾਠਤ ਕਰਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਪਕੜ ਉਹਾ ਗਾ।
ਕਾਰਨ ਤੇ ਇਹਨੂੰ ਰੁਕਿਆਂ ਦਾ ਕਈ ਅਨਾਰ ਸੰਤੋਖਿਆ।
ਉਸ ਨੇ ਦਸ ਦੱਸ ਅਪਣੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰ ਦਿਤੀ। 49 ਰੁਕਿਆਂ
ਨੂੰ ਤਾਂ ਕਾਰ ਉਸ ਦਿਤਾ ਤੇ ਇਕ ਵਿਸਥਾਰ ਕਿਆ ਨੂੰ ਤਰਜਮ ਨਾਲ
ਦੇਣ ਦੇਣ ਕਰ ਦਿਤਾ। ਇਸ ਪੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਕੇ ਉਸ ਸਾਹਿਬ
ਅਫ਼ਸਰਾਂ ਤੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨੂੰ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ—
"ਤਾਜ਼ੀਆਂ ਚਿਠੀਆਂ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਤਾਂ ਲਿਖੀਆਂ ਕਰਕੇ
ਰੁਕਿਆਂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਦੇਖਾ ਤਾਂ ਨਾਲ ਉਤਾਰਿਆ ਕਾ ਉਸ ਸੀ
ਜੋ ਰਾਜਤ ਇਸ ਪਾਸ਼ਤ ਦੁਆਰਾ ਦਫ਼ਤਰ ਵੀ ਕੋ ਸੰਨ੍ਹਾਂ ਇਤਿਹਾਸ
ਪਿਆ। ਤਾਂ ਇਸ ਅਤੇ ਦੁਆਰਾ ਹੀ ਪਰ ਜੋ ਇਸ ਜਦ ਰੁਕੇ
ਪੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਨੂੰ ਪੁਖ ਰਖ ਕੇ
ਇਸ ਫ਼ਰਕ ਪੂਰਾ ਕੀਤਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਇੰਕ ਪਾਸਾਰਤ ਦਾ ਨੇ
ਕਿਨੇ ਕਿਸ ਜਦਨ ਕਿਆਕਰ ਰੂਪ ਸਾਰ ਜਾਰਕੀ ਸੀ ਤੇ ਸਾਰ
ਦੇਸ਼ ਜਾਰੀ ਸੀ, ਨਾਲ ਇੰਕ ਹੀ ਇਸ ਦਾ ਲਿਖ ਰਕਸ਼ ਉਸਾ
ਸੋਰ ਲਿਆਸ਼ ਇੰਡ ਇਸ ਤਰਤ ਜਲਾ ਦੇਣੀ ਪਾਸਤ ਰੁਕਨੀ
ਜੀ ਤਕ ਅਫ਼ਸਰੀ ਪਾਸਾਰਤ ਕਿਨੇ ਤਰਪਾਸਿਸ ਦਾ ਉਠਾਉਂਦੇ।
ਸਾਰਨਾਸ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਰੁਕਿਆਂ ਦੀ ਪੜਤਾਲ ਨਾਲ
ਜੀ। ਉਸ ਨੇ ਉਪਰਕਤ ਕਿਤੀ ਕੇ ਅਨੁਤ ਇੰਕ ਵਿਸਿਆਂ ਕਿ
ਜੋ ਪੂਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨਾਲ ਕੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਾਰ ਵਿਤ
ਵਿਚਾਰ ਇਸ ਕਰਨ ਨੂੰ ਜਰ ਦੀ ਪੁਨਰਾਵ ਕਿਤੀ ਸਾਰੇ ਤਾਂ
ਹੀ ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਰਖ ਕੇ 18 ਰੁਕਿਆਂ ਨੂੰ ਅਫ਼ਸਰੀ ਹੀ ਜਲਾ
ਦੇਣ ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦਿਤੀ ਸਾਰੇ।
ਉਪਰੋਕਤ ਨੇ ਜੋ ਰੁਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸੋਤ ਹੀ ਜਲਾ ਦੇਣ
ਦੀ ਕਿਸਮਤ ਰੂਪ ਇੰਕ ਆਗਿਆ ਤਾਂ ਨੇ ਦਿਤੀ ਪਰ ਪ੍ਰਤਿ ਕੀਤੇ ਦੀ

ਪਰਵਾਨਗੀ ਕਾਨੂੰਨ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਉਹ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ
ਨੂੰ ਰਵਾਨਾ ਹੋਏ। ਉਹ ਦਿਨ 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ
ਕਰੀਬ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਕੂਕੇ ਵੀ ਸਨ। ਰਸਤੇ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪਹੁੰਚਣ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਤੋਂ ਤਫਤੀਸ਼ ਕਰਦੀ
ਜਮਾਇਤਾਂ ਆਪ, ਕਿਉਂਕਿ ਪਹਿਲੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨੇ ਉੱਤੇ
ਰਹੇ, ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕੇਸ ਵਿਚਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਕੇਸ ਦੇ ਅਮਲ
ਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਇਸ, ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਿਆਂ ਤੇ ਬਗਾਵਤ ਦਾ
ਕਰਨਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਜਾਇਜ਼ ਹੈ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਇਸ ਲਈ ਇਸ
ਵਲੋਂ ਤੇ ਵੱਡੀ ਸਭਾ ਅਦਾਲਤ ਸਰਕਾਰ ਹਿੰਦ ਦੇ ਕੁਝ ਮਹੀਨੇ ਇਸ
ਹੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਜਿਹੀ ਗਈ ਸੀ। ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਦਿਆਂ
ਕੇਵੀ ਸਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕੀਤੇ ਇਸ ਹੀ ਮਾਮਲਿਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ। ਕੂਕਿਆਂ
ਵਿੱਚ ਦੋਹਾਂ ਧਿਰਾਂ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ ਬਾਕੀ ਦੇ 16 ਪਰਚੇ ਗਵਾਹੀ ਦੇ
ਵਿਚ ਵਿਰਾਸਤ ਗਏ ਤੇ ਤੇਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸ ਵਿਚ ਗਏ।

ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਇਸ ਸਾਰੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ
ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਭੇਜ ਦਿੱਤੀ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਤਸੱਲੀ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਦਿਆਂ ਹੋਏ
ਕੀਤੇ ਗਏ ਅਪਰਾਧੀਆਂ ਖਿਲਾਫ਼ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਜੁਰਮ ਸਾਬਤ ਹੋਣ
ਤਕ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਵੀ ਕੀਤੀ।

ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੇਰਾਂ ਨਾਲ ਉਸਤਤ ਤੇ ਪੈਰ ਇਹ
ਵਰਤਾਓ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਇਸ ਕੇਸ ਵਿਚ ਸਰਕਾਰੀ ਗਵਾਹ
ਬਣਿਆ ਇਲਾਕੇ ਵਾਲੇ 8 ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ
ਵੱਲੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ 1870 ਰੁਪਏ। ਇਨਾਮ ਵਜੋਂ
ਦਿੱਤੇ। ਇਸ ਵਿੱਚ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਵੱਧ 1000 ਰੁਪਏ ਦਾ ਇਨਾਮ
ਸਿਆਸਤ ਸਾਰੀ ਪਹਿਲਾ ਮਾਰਚ ਅਦਾਲਤ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਇਲਾਕਾ ਵੱਲੋਂ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦੇ
ਦਰਬਾਰ ਨਾਲ ਪਹਿਲਾਂ, ਸ਼ਹਿਰ ਤੇ ਕੀਤੇ ਇਲਾਕਿਆਂ
ਦੇ ਜ਼ਿਮੀਂਦਾਰ ਸੀਆਂ ਵਿਰਸਿਆਂ ਦੀ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਗਈਆਂ।

ਮਗਰੋਂ ਇਸ ਅਦਾਲਤ 19 ਜਨਵਰੀ 1872 ਈ: ਨੂੰ ਡਿਪਟੀ
ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਮੁਤਾਬਿਕ ਪਹੁੰਚਿਆ। ਉਸਨੇ ਆਪ ਰਾਹ ਦੇ, ਸੁਣਿਆਂ ਹੈ

(18)

ਗਵਰਨਮੈਂਟ ਪ੍ਰਤੀ ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਤੇ ਸਵਦੇਸ਼ੀ ਦਾ ਅੰਦੋਲਨ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਚਾਰ ~~[illegible]~~ ਦੇ ਮੁਢਲੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ ਧਾਰਮਿਕ, ਸਿਆਸੀ, ਸਮਾਜਿਕ ਤੇ ਆਰਥਿਕ ਪੱਖ ਸਨ।
~~[illegible]~~ ਨਾਮਧਾਰੀ ਲਹਿਰ ਨੇ ਇਸ ਮਕਸਦ [illegible] ਦੀ
ਵਿਰੋਧਤਾ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਇਸ ਦੀ ਇਮਾਰਤੀ ਸਾਖੀਆਂ
ਤੇ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਵਰਗੇ [illegible] ਤੋਂ ਤੋਰ
ਗਈ। ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਲਗਭਗ ਸੌ ਕੀ। ਲਹਿਰ ਨੇ ਉਤੋਂ ਤੇ
ਮਾਰਚ 1872 ਵਿਚ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ, ਪ੍ਰੰਤੂ
ਫਿਰ ਵਾਰਾਂ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਕਾਲਾਪਾਣੀ ਦੀ
ਸਖ਼ਤਾਈ ਵਿਚ ਬਦਲ ਦਿੱਤੀ। ਪਹਿਲਾਂ ਵਾਂਗ ਤਾਂ
ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਬਾਗ਼ੀਆਂ ਵਰਗ ਦਲੀਲਾਂ ਦੀ
ਬਜਾਤ ਅਦਾਲਤਾਂ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਇਹ ਬਹੁਤਿਆਂ
ਸਨ, ਜਿਸ ਸਜ਼ਾ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਲਿਖ ਕੇ ਸੌਰ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ
ਹੈ ਵੱਡੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਨਾਲ ਦੀ ਇਸ ਖੁਦੀ ਪਾਰ ਸਜ਼ਾ ਦੀ
ਕੈਦ ਸੀ। ਦੁਸ਼ਮਣ ਵਲੋਂ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਕੋਈ ਵੀ
ਧੁਰੀ ਤੋਂ ਰਸਮੀ ਸਨ ਤੇ ਵੇ ਤਾਂ ਭੁਲ ਗਿਆ
22 ਦੀ ਲੇਖ ਸਨ। ਜੋ ਕਿ ਸੰਗਰ ਪਹਿਲੇ ਦਾ ਸਾਤ ਕੀਤਾ
ਇਸ ਦੇ ਮਸਲਾ ਪੱਕੀ ਸੰਗਰ
ਵੇਲੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਤੇ ਕਿਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਦੇ ਤਰਤ ਪਤਾ ਲਗਦੀ।
ਨੇਤਾਵਾਂ ਦੇ 20 ਫਰਵਰੀ ਨੂੰ ਸੰਪਰਕ ਤੇ ਫੈਸਲੇ ਤੋਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਇੱਕ ਤਾਰ ਆਈ ਜਿਸ
ਵਿਚ ਫਿਰ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਮੌਤ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਤੇ ਸਨਮਾਨੀ
ਦੀਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਇਸ ਅਨੁਸਾਰ ਦਰਖ਼ਾਸਤ ਨੂੰ ਰੋਕ ਦੀ
ਤੌਰ ਦੇ ਆਧਾਰ ਤੇ ਇਸ ਗਏ ਸਨ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਆਸਰੇ ਇਹਨਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਦੇ ਤਰਤ ਲੈਂਤ
ਦੇ ਪਾਰ ਉਤਾਰ ਦੇਣ ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ
ਗਈ।
ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਰਨ ਤੇ ਨੇਤਾਵਾਂ ਦਬਾਅ ਹੇਠ
ਜਿਸ ਵਿਚ 65 ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿਤਾ ਤੇ ਇਕ ਨੂੰ ਤਲਵਾਰ

ਏਵੇਂ ਏਵੇਂ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਗੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਚਾਰ
ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਦੇ ਦਿੱਤੀ। ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਕਾਵਨ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀ ਗਈ
ਗ਼ੈਰ-ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਵੀ ਫੋਰਸਾਈਥ
ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ 7, 22 ਅਤੇ 26 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਲਿਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ
ਵਿੱਚ ਫਿਰ ਵੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਨਿਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਕਾਰਵਾਈ ਦਰਸਾਈਆਂ।
ਹੋਮ ਜੁਡੀਸ਼ਲ (ਏ) ਅਪ੍ਰੈਲ 1872 ਪ੍ਰੋਸੀਡਿੰਗਜ਼ 208-211, ਗਵਰਨਰ ਦੀ
ਕੌਂਸਲ ਨੇ ਮਿਤੀ 29 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਚਿੱਠੀ ਅਨੁਸਾਰ
ਤਾਂ ਜੋ ਕੋਈ ਗ਼ਲਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਦੋਂ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਜਾਣ
ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਨੇਕ ਚਾਲ-ਚਲਣ ਦੱਸਿਆ। ਅਤੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ
ਉਡਾ ਕੇ ਸਜ਼ਾ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕੋਈ ਨਿਯਮ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰ
ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਦੀ ਉਚਿਤਤਾ ਸਬੰਧੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਸ਼ੰਕਾ
ਕੀਤੀ ਗਈ, ਕੋਵਨ ਸਾਹਿਬ ਨੇ ਕਈ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕੋਰਟ ਦਾ
ਵੀ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਕਿਹਾ ਕਿ ਇਹ ਇਨਸਾਨੀਅਤ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਤੇ
ਨਿਆਂਸੰਗਤ ਨਹੀਂ ਹੈ ਇਹ ਗਲਤ ਸੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ
ਸਜ਼ਾ ਦੇਣ ਨੂੰ ਜ਼ਾਲਮਾਨਾ ਕਾਰਾ ਹੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ।
ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਵਨ ਤੇ ਫੋਰਸਾਈਥ ਵੱਲੋਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ
ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਨੂੰ ਜਾਇਜ਼ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਨਗੀ ਨਹੀਂ ਦਿੱਤੀ। 14 ਜਨਵਰੀ ਦੀ ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ
ਮਲੇਰਕੋਟਲੇ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾਏ ਗਏ ਕੂਕਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਝ ਬੱਚੇ ਵੀ
ਸਨ ਜੋ ਤੋਪ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਯੋਗ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਪਿੱਛੋਂ ਇਸ ਮਾਮਲੇ
ਵਿੱਚ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਕਾਵਨ ਦੀ
ਕੋਰਟ ਮਾਰਸ਼ਲ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਉਸ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕੀਤੀ ਗਈ
ਗੈਰ ਕਾਨੂੰਨੀ ਕਾਰਵਾਈ ਦੀ ਜਵਾਬ-ਤਲਬੀ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ। ਇਸ
ਅਨੁਸਾਰ ਹੀ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਲੈਫਟੀਨੈਂਟ ਗਵਰਨਰ ਨੇ ਕਾਵਨ
ਦੀ ਮੁਅੱਤਲੀ ਵਿੱਚ 29 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ
ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਂਚ ਮਗਰੋਂ ਫਰਵਰੀ
ਮਹੀਨੇ ਤੇ ਅਹੁਦੇ ਤੋਂ ਹਟਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਪਰ ਕਿਸੇ
ਨਹੀਂ ਹੈ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ
ਨੇ ਰੱਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਾਵਨ ਤੇ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੀ
ਕਾਰਵਾਈ ਜਾਇਜ਼ ਕੀਤੀ ਗਈ। ਕਾਵਨ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੋਂ ਕੱਢ ਦਿੱਤਾ
ਤੇ ਫੋਰਸਾਈਥ ਨੂੰ ਅੰਬਾਲਾ ਦਾ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਲਗਾ ਦਿੱਤਾ। ਕਾਵਨ
ਦੀ ਪੈਨਸ਼ਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਨੌਕਰੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਕਾਰ ਕਰੇਗੀ।

ਇੰਟਰਵੀਊ ਦੇ ਬਾਅਦ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ ਬਾਅਦ ਤੇ
ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਪਾਸ ਹੋਈ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਰਖਣ
ਦੀ ਖਾਤਰ ਕਿਸੇ ਸੌਦੇ ਕਰਨ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਗਏ ਕਿਸੇ
ਇਸ ਨੂੰ ਰਵੀਜਨ ਵੀ ਹਿੰਦ ਅਪਣਾ ਦੇ ਸੰਬੰਧ ਰੱਖਦੀ
ਅਜਾਇਬ ਸੰਤੋਖ, ਇਸ ਦੇ ਬਦਲ ਕੁਝ ਉਠ ਵੀ ਹਨ ਵਿਚਾਰਨ ਯੋਗ।
ਤੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਰਾਜ ਦਾ ਦੀਨ ਧਰ ਗਏ।
ਉਥੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਕੈਬਨਿਟ ਨੇ ਦਫਤਰ ਤੇ ਇੰਟਰਵੀਊ ਦੀ
ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕੀਤੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਨੌਕਰੀ ਤੇ ਰਖ ਲਿਆ ਤੇ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀਆਂ
ਜਾਣੀਆਂ ਪਾਰਟੀ ਪਤਨ ਕਰਕੇ ਇਕ ਅਫਸਰ ਵਿਚ ਜਾਂ
ਤੇ ਸਭ ਇਨਾਮ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗਾ ਅਨੁਸਾਰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਅਰਜ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪੁਲਸੀਆਂ
ਪਤਾ, ਕਿਸੇ ਦੇ ਪੈਸੇ ਤਾਂ ਹਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਿਤਾ ਜਾਇਜ਼
ਹੀ ਹੋਈ ਸਿਫਾਰਸ਼ ਕਿਹਾ। ਤਾਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁਆਵਜ਼ਾ
ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਅਜੇ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਤਨਖਾਹ ਜਾਂਦੀ
ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਰਾਹ ਗੁਪਤ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਜੋ ਹਾਜ਼ਰ ਹੁੰਦੇ
ਗਏ। ਇਸ ਨੇ ਤਨਖਾਹਾਂ ਦਾ ਜਾਣ ਲਈ ਗੁਪਤ ਪੜਤਾਲ ਕੀਤੀ
ਮਾਮਲਿਆਂ ਬਾਬਤ ਉਸ ਵਲੋਂ ਰਿਪੋਰਟ ਨਹੀਂ ਹੋਈ। ਇਸ ਮਾਮਲੇ
ਕਾਰਵਾਈ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਲਿਖੀ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਦਾ
ਕਰਕੇ ਵੀ ਅਜੇ ਹੋਈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਹ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਨਸਾਫ਼
ਦੇ ਤਨਖਾਹ ਦੀ ਅਦਾਇਗੀਆਂ ਦੇ ਤਰੀਕੇ ਪਿਛੇ ਗਿਆ।
ਨਾਜਾਇਜ਼ ਪਹਿਲਾਂ ਦੇ ਸਰਕਾਰ ਦਫਤਰ ਨੇ ਇਕ ਕਿਸੇ
ਵੀ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿਖ ਦੇ ਬਾਹਰ ਤੇ ਇੰਟਰਵਿਊ ਦੀ
ਜਾਂਚ ਕੀਤੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਸੀ ਕਿ ਬਾਹਰ
ਜਾਣ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਾਹਰ ਦੀ ਜੋ ਰਕਮ ਤਾ ਇਸ
ਖਾਤਰ ਜਾਣ ਪੈਣਾ ਇੰਨੀ ਦੇਰ ਬਾਕੀ ਜੀ ਤੇ
ਰਹਿਆਂ ਕੀ ਰਕਮ ਅਦਾ ਹੀ। ਇਸ ਦਾ ਨਤੀਜਾ
ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਬਾਹਰ ਦੇ ਇਸ ਦਾ ਦੇਰੀ ਇਸ
ਨਹੀਂ ਹੀ ਲਿਆ ਤੇ ਅਜਿਹੇ ਅਫਸਰਾਂ ਨੂੰ ਖਾਤਿਰ ਨੌਕਰਿਆਂ
ਗਈ।

ਸਾਰ: ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖ ਧਰਮ ਦੀ [illegible]
ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼-ਪ੍ਰਸਤੀ
ਤੇ ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਚਾਲਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੇਠ ਹੋਈਆਂ ਲੜਾਈਆਂ
[illegible] ਡੋਗਰਿਆਂ ਦੀ ਗ਼ਦਾਰੀ ਸਦਕਾ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜਾਂ ਹਾਰ
[illegible] ਸਿੱਖ ਰਿਆਸਤਾਂ [illegible] ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ
ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible]
[illegible] 1857 [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

ਪਹਿਲੇ [illegible]। ਉਹਨਾਂ ਨੇ [illegible] [illegible] [illegible] ਹਿਮਾਇਤੀ ਵੇਲੇ
[illegible] [illegible] ਕੀਤਾ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਹਿਮਾਇਤ ਸਿੰਘ, ਇਸ ਸ਼ਹਿਰ ਪਹਿਲਾਂ
ਤਾਂ ਬੁੱਚੜਾਂ ਦੀ [illegible], [illegible] ਪੂਰੀ ਤਾਕਤ [illegible] ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ [illegible]
ਹੈ। ਇਹ ਇਕ [illegible] ਸਾਜ਼ਿਸ਼ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਈ। [illegible]
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਨੇ [illegible] ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਦਾ ਇਲਜ਼ਾਮ
ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉੱਤੇ ਲਾਇਆ।

[illegible] ਦੇ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ [illegible] ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ [illegible], ਅਧਿਕਾਰ ਇਸ
ਲਈ ਕਿ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible]
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ [illegible] ਹੁਕਮ ਇਹ ਸੀ [illegible] [illegible]
[illegible] ਕਿ ਉਹ [illegible] [illegible] ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਸਨ। ਇਸ
ਲਈ [illegible] [illegible] [illegible] ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਨੇ। ਇਸ
ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਲੈਣੀ ਚਾਹੀ ਕਿ [illegible] ~~[illegible]~~ ਇਸ
ਵਿੱਚ ਕੌਣ ਕੌਣ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। [illegible] [illegible]
ਉਸ ਦੇ ਪੈਰੋਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਵਿੱਚ [illegible] [illegible]
ਇਸ ਲਈ। ਉਸ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਦੇ ਪਤਾ
ਲੱਗ ਗਈ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
~~[illegible]~~ [illegible], ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

[illegible] ਇਸ ਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਰਾਮ ਸਿੰਘ [illegible]
[illegible] [illegible] ਅਧਿਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ
ਗਿਣਤੀ [illegible] [illegible] ਗਈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ
ਤੇ ਰੋਕ ਪਾਉਣ ਲਈ [illegible] ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ
ਅੰਤ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ
ਨੇ [illegible] ਦੀ ਕਾਰਵਾਈ ਕਰਨ ਦੀ [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ 1818 ਦੇ ਰੈਗੂਲੇਸ਼ਨ III ਦੇ ਤਹਿਤ [illegible]
[illegible] ਕਰਕੇ [illegible] ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

[illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਅਧਿਕਾਰੀ
20 ਜਨਵਰੀ 1871 ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਫਰਵਰੀ ਦੇ [illegible]

[illegible]

[illegible]

(8)

ਜਾਂਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਬਾਰੇ ਕਰਨਲ ਸੈਕਟਰੀ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਤਰੀਕੇ
ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੀਆਂ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਿਵਾ ਰਹੇ ਸਨ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾਵਾਂ ਦੇਣ
ਦੇਣ ਤੇ ਗਵਰਨਰ ਜਨਰਲ ਦੀ ਸਰਕਾਰੀ ਮਨਜ਼ੂਰੀ ਲੈ ਲਈ ਗਈ।
17 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ (ਜਿਸਨੇ ਕੀਤੀ)
ਫੋਰਸਾਈਥ ਦੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸੋਂ ਲਿਖਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈ ਕੇ ਕਾਵਨ
ਪਰੀਤ ਵਿਉਂਤ ਮੁਤਾਬਕ ਹੀ, ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ
ਨੂੰ ਅਲੋਪੀ ਜਾਗਿਆ ਤੋਂ ਪਕੜ ਕੇ ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਭਿਜਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ
ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਿਤੇ ਕਰਨਲ ਕਾਵਨ ਨੇ ਪਤਾ ਲੱਗਣ ਤੇ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਨੇ
ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਕਾਵਨ ਨੇ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ ਕਿ ਵਿਉਂਤ ਮੁਤਾਬਕ
ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਜਾ ਕੇ 16 ਜਨਵਰੀ ਦੀ
ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ ਨਾਲ ਉਡਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਡਿਪਟੀ ਕਮਿਸ਼ਨਰ
ਦੇ ਹੁਕਮ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕੀਤੇ ਬਿਨਾਂ ਹੀ ਪਕੜ ਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਰਨਲ
ਦੇ ਕਹਿਣ ਤੇ ਲਿਖਤੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਪਾਸੋਂ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ
ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਤੁਰਤ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਪਹੁੰਚਾ ਦਿੱਤਾ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹੱਥ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ
ਬਿਆਨ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਸੂਬਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਜਮਾਨਤ ਦੇ ਗਏ ਸਨ
ਗਏ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਕਿਹਾ ਕਿ ਅਪਰਾਧ 17 ਜਨਵਰੀ ਤੱਕ ਤਕ
ਆਪ ਤੋਂ ਵੀ ਸਨ। ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਡਰ ਪੈ ਗਿਆ ਸੀ
ਦੀ ਆਗਿਆ ਦੇ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ
ਸਮਝਦੇ ਸਨ ਕਿ ਅਗਵਾਈ ਸਿੰਘਾਂ ਨੇ ਕਰਨਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ,
ਆਪ ਤੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਜੰਗ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਹਿਬ
ਪਹੁੰਚ ਗਏ। ਤੇ ਨਾਲ ਹੀ ਜਾਂ ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸਿੰਘ
ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਫੋਰਸਾਈਥ ਦਾ
ਹੁਕਮ ਮੰਨਣਾ ਕੀਤਾ।
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ ਇਹ ਕੰਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ

[illegible]

ਤੋਂ ਸਾਹਿਬ ਜੀ, ਭਾਈ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਹਿਤ ਇਕਾਂਤ ਵਿਚ
ਮਾਝੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਲੇ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਲਟ ਨੂੰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ
ਸਿੰਘਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਦੇ ਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਰਿਹਾ ਜੀ।

ਭਾਈ ਗੁਰਦਿਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਾਥੀ ਰਹਿੰਦੇ ਗੱਲਾਂ ਦੇ ਇਆ।
ਗੋਰਿਆਂ ਦੇ ਪੁਤਰ ਦੇ ਵਾਸਤੇ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਵਿਚ ਕਰਨ ਪ੍ਰਣ ਤੇ ਗਏ
ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਦੇਸ਼ ਬਦਨਾਮ ਕੀਤਾ। ਸਿੰਘਾਂ ਇਕਰਾਰ ਕਰਦੀਆਂ ਹੋਈਆਂ
ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਜਾ ਕੇ ਗਵਾਹੀਆਂ ਇਕਠੀ ਇਕਸਾਰ ਕਰਕੇ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਇਹਨਾਂ ਗਵਾਹ ਗੱਲ ਦੇ ਸਭ ਸਭ ਦਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। ਸਰਕਾਰ
ਇਕੱਠੇ ਇਸਤਿਹਾਰ ਜਾਰੀ ਕਰ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ
ਦਰ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜਿਸ ਕਰਕੇ
ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਥਲ ਪੁਥਲ ਹੋ ਗਈ।

ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੁਕਮ ਦੇਸ਼
ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਵਿਖੇ ਜਾਕੇ ਕਤਲ
ਕਰਨ ਅਤੇ ਅਦਾਲਤ ਅੱਗੇ ਜਾਂ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਪੇਸ਼
ਕੀਤਾ। ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਦਹਿਸ਼ਤ ਫੈਲ ਗਈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੀ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਨੂੰ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ ਤਾਂ 17 ਜਨਵਰੀ 1872
ਨੂੰ ਗਿਆ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਕਿ ਮਾਲੇ ਕੋਟਲੇ ਵਿਖੇ ਤੋਪਾਂ ਦੇ
ਮੂੰਹ ਅੱਗੇ 17-18 ਜਨਵਰੀ ਨੂੰ ਗਏ ਪਿੰਡ ਵਿਚ ਦਰ
ਦੇ ਕਰੀਬ ਕੂਕਿਆਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ
ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਦੇ ਵੇਲੇ 18 ਜਨਵਰੀ 1872 ਨੂੰ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਏ
ਸਨ। ਕੂਕਿਆਂ ਵਿਚ ਮਲੇਰਕੋਟਲਾ ਸਾਕਾ ਹੋ ਗਿਆ
ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਇਆ ਜੋ ਇਤਿਹਾਸ ਵਿਚ ਦਰਜ ਹੈ। ਕੂਕਿਆਂ
ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਵਕਤ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਕੁਝ ਹੋਰ ਤੇ ਇਸ ਦਾ ਕਾਰਨ
ਇਹ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਸਾਥ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਾਂਝੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
ਕੀਤੀ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਸਾਥ ਤੇ ਮਾਮਲੇ ਸਾਲਾਨਾ ਸਾਂਝੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ
4 ਵਜੇ ਦੀ, ਗੱਡੀ ਤੇ ਅਲਾਹਾਬਾਦ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ, ਜਿੱਥੇ ਮਾਰਚ 12 ਤੋਂ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
ਇਲਾਹਾਬਾਦ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿਚ ਨਜ਼ਰਬੰਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਰੰਗੂਨ ਭੇਜ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਜੀ।

ਆਪਣੇ ਅਖ਼ਬਾਰ ਦਾਰ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਅਖ਼ਬਾਰ ਨੇ 286 ਵਿਚ
ਛਾਪਿਆ ਸੀ, ਵਿਚ ਦਰਜ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਦੇ ਬਾਰੇ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ
ਕੂਕਿਆਂ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਵੈਰ ਰਖਣ ਵਾਲਿਆਂ ਵਿਚ ਬਾਹਾਂ ਦੇ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰ ਖਾਤੇ ਕੀਤਾ ਤੇ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਜਾਇਜ਼ ਕੀਤਾ, ਕਤਲ ਕੀਤੇ
ਜ਼ਖਮ ਕੀਤੇ, ਡਾਕੇ ਕੀਤੇ, ਚੋਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ, ਬਗਾਵਤ ਕੀਤੀ, ਮੁਕਾਬਲੇ
ਆਮ ਕੀਤੇ, ਹਮਲੇ ਕੀਤੇ ਆਦਿ ਖਬਰਾਂ ਕੀਤੀਆਂ ਦੀ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ।
ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਾਲੇ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਬਾਰੇ ਹਰ ਇਕ ਗਿਣਤੀਆਂ ਦਾ
ਕੀਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਕਿ ਕੂਕਿਆਂ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਦਾ ਕੀ ਮਨਸੂਬਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕੀਤਾ
ਦੇਣ ਦਿੱਤਾ। ਸਰਕਾਰ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਕੂਕਾ ਕੀਤਾ ਗਿਆ
ਰਵੱਈਏ ਨੇ ਪੰਜਾਬੀ ਸਰਕਾਰ ਨੂੰ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਕਈ ਥਾਂ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਵਿਚ ਕੀ
ਅਖ਼ਬਾਰ ਵਿਚ ਛਪੀ ਖਬਰਾਂ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਵਿਚ ਘਬਰਾਹਟ,
ਕਰਨਲ ਮੈਕਲਾਗਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਲਾਹੌਰ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਬਹੁਤ
ਜਿਸ ਦਾ ਹਵਾਲਾ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੰਪਰਦਾਇ ਵਿਚ ਅਜ ਇਕ ਮਨੁਖ
ਤੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਇਲਜ਼ਾਮ ਬਾਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਅਨੁਸਾਰ
ਦੂਜਾ ਜਾਇਜ਼ ਕੀਤਾ, ਖੂਨ ਕੀਤਾ, ਡਾਕਾ ਕੀਤਾ, ਅਤੇ ਬਗਾਵਤ
ਕੀਤਾ ਹੈ ਇਕ ਵੈਰ, ਚੋਰੀ ਕੀਤੀ ਤੇ ਧਾੜਾ ਕੀਤਾ ਹੈ ਦਸ
ਸਾਲ ਵੱਧ ਕਤਲ ਕੀਤੇ ਹਨ ਤਕ ਜਾਂਚ, ਖੂਨ ਕੀਤੇ ਤੇ ਮਾਰ ਕੀਤੇ
ਹਨ ਤੇ ਚੋਰੀਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਹਨ ਇਕ ਸਾਲ ਵੈਰ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਭੁਗਤਣੀ
ਪੈਂਦੀ ਹੈ। ਸਜ਼ਾ ਕੀਤੀ ਹੈ ਬਾਕੀ ਕਰਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਪੈਂਦੀ ਹੈ
ਇਸ ਕਰਕੇ ਦੁਸ਼ਮਣ ਸਮਾਜ ਵਿਰੋਧੀ ਅਨਸਰਾਂ ਨਾਲ ਜੁੜਦੇ ਹਨ
ਸਾਬਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਜੇਲ੍ਹ ਰਿਪੋਰਟ ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ [illegible] 272-284, ਅਗਸਤ
1872 ਅਨੁਸਾਰ ਪੰਜਾਬ ਅੰਦਰ ਕੇਵਲ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਵਧੇਰੇ
ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਪਾ ਕੇ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਦੋਸ਼
ਇਹ ਕਿ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵੱਧ ਰਹੀ ਹੈ ਤੇ ਜਿਹੜੇ
ਕੇ ਵੈਰ ਰੱਖਦੇ ਸਨ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸਜ਼ਾਵਾਂ
ਤੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਕੀਤੇ ਗਏ। ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਗ੍ਰਿਫਤਾਰੀ ਅਨੁਸਾਰ
ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਕਾਰਵਾਈਆਂ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਤੇ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਜੁਰਮਾਨੇ ਕੀਤੇ, ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਤੇ ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਹਿੰਦ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸ੍ਰੀ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਅਖ਼ਬਾਰ.X.

(10)

ਬਾਕੀ ਕੈਦੀਆਂ ਦੇ ਰੋਣ ਧੋਣ [illegible] ਵਿਚਾਰੇ ਗਏ। [illegible]
ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ [illegible] ਮਹਾਰਾਜ [illegible] ਕਿਹਾ। ਇਹ ਬਹੁਤ
ਪਹਿਲਾਂ ਲਿਖਿਆਂ ਤੇ [illegible] ਗਏ। ਕਿਆ [illegible]
[illegible] ਲਿਖਿਆ। ਇਹ ਕਿਆ [illegible] ਜੀ ਕਿ [illegible]
[illegible] ਇਹ ਸਤਿਗੁਰੂ [illegible] ਪਾਤਰ ਹੋ ਤੇ ਇਸ
[illegible] ਦੀ ਜਾਂ [illegible] ਦੀ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਜੀ ਕਿ [illegible] ਸਿੰਘ
ਦੀ [illegible] ਗੱਲਾਂ ਹੈ ਕਿ [illegible] ਜੀ
ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ [illegible] ਸਾਹਿਬ ਇਹ [illegible]
[illegible] ਹੋਰ [illegible] ਹੈ। [illegible] ਸਿੰਘ
ਤੇ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਦੀ [illegible] ਗਿਆ
ਜੀ। [illegible] ਜਾਂਦੇ [illegible] ਕਿ [illegible]
ਦਿਆਲ ਜੀ [illegible] ਜੀ। [illegible] ਸਿੰਘ ਦੀ [illegible]
ਮਹਾਰਾਜ [illegible] ਜੀ [illegible] ਲਿਆ। ਇਹ [illegible]
[illegible] ਕਰਨਾ [illegible]
[illegible] ਦੇ [illegible] ਹੋ [illegible]
ਇਸ [illegible] ਦੀ ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ [illegible] ਤੇ ਬਹੁਤ
[illegible] ਸਿੰਘ ਇਸ [illegible] ਮਹਾਰਾਜ [illegible] ਲਿਆ। [illegible]
ਸਿੰਘ ਬਾਕੀ [illegible] ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਂ [illegible] ਜੀ [illegible]
[illegible] ਜੀ। ਇਹ [illegible]
[illegible] ਸਿੰਘ ਦੇ ਬਹੁਤ [illegible] ਜੀ। [illegible] ਇਕ [illegible]
[illegible] ਜੀ। [illegible] ਤੇ [illegible]
[illegible] ਬਹੁਤ [illegible] ਜੀ। [illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
ਦੇ [illegible] ਜੀ। ਬਾਕੀ [illegible] ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ
[illegible] ਸਿੰਘ, [illegible] ਸਿੰਘ ਅਤੇ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible]
[illegible] ਪੱਕੇ [illegible] ਪ੍ਰਣ [illegible]। [illegible] ਉਨ੍ਹਾਂ
ਸਿੰਘ [illegible] ਸਿੰਘੀ [illegible] ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਬਹੁਤ

[illegible]

[illegible] 1818 [illegible]
III [illegible]

[illegible]

[illegible] 1818 [illegible] III [illegible]

[illegible]

[illegible] 1812 [illegible]

[illegible] 190 [illegible]

ਜਾਂਦਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਤੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲਾਂ ਹੋਰ ਦੇ ਦਿੱਤੀ।
ਅੰਗ੍ਰੇਜ਼ੀ ਸਰਕਾਰ ਨੇ 36 ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਤੋਪਾਂ, 6 ਸੰਤਾਂ ਨੂੰ
ਦੇ ਘਰਬਾਰਾਂ, ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਤੇ ਕੁਝ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰ ਲਿਆ। ਕੁਝ ਕਾਰਗਰ
1500 ਰੁਪਏ, ਕੁਝ ਨੂੰ ਤੇ ਕਾਲੇ ਦੇ ਅੰਡੇਮਾਨ ਤੇ ਕੁਝ ਕੈਦਾਂ,
ਕਾਟ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਲੱਗੀ। ਪੈਸੇ, ਅੰਡੇਮਾਨ ਤੇ ਕੈਦਾਂ ਕਾਟ ਵਿਚ
ਜਾਵੇਗਾ ਇੱਕ ਵਾਰ ਰਹੇ, ਜੀਅ ਰਹੇ ਜਾਣਾ ਪਿਆ।
ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਤੋਂ ਬਾਦ ਗਿਆ ਤਾਂ ਕਿ ਸਰਕਾਰੀ ਪਰਤਾਪ ਵਿੱਚ ਲੋਕਾਂ
ਰਹਿ ਗਿਆ ਸਾ ਸੇਵ, ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ
ਹੁਕਮ ਦੇਣੋਂ ਪਹਿਲੇ ਕਾਟ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਸਹਰ ਰਹਤ
ਵਿੱਚ ਗਏ ਹਨ। ਇਨ੍ਹਾਂ 190 ਮਿਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦੀ ਦੇ
ਕਾਰਜ ਜਾਣੀ ਨੇ ਜਾਂਦਾ ਰਹਿਣੇ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਨ ਦੀ ਮਿਸਾਲਾਂ
ਹੋਰ ਦੇ ਦਿੱਤਾ ਸੀ, ਤਾਂ ਵਿੱਚ 19 ਨੂੰ ਸਾਰ ਅਰਥ ਦਿੱਤਾ
ਤੇ ਸਾਰੇ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਪਰਤਾਪ ਮਿਤ੍ਰ ਜਾਂਦਾ
[illegible]
[illegible]
ਦੇ ਜਾਂਦੇ, ਤੇਰੀ ਸ਼ਹੀਦ ਦੇਵਾਨ ਦੇ ਸੰਗਤ ਤੁਰਿਆ ਨਾ ਸਿੰਘ
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਮਿਲੀ ਸੇਵਕ ਸਸਤੇ ਕੀਤਾ ਤੇ 11 ਰੇਂਜ
ਮਿਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਦੀ ਦੇਸ਼ ਭਗਤ ਰਹਿਣ ਜਾਣ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਭ
ਨੂੰ ਅਪਣੇ ਲੋਕੇ ਲਿਖੇ ਸਤਾਰ ਵਿੱਚ ਅਜ਼ਾਦ ਦੀ
ਮਾਨਿਆਂ ਮਿਲੀ, ਗੁਰਦੁਆਰਾਂ ਜਾਣ ਕਰ ਦਿੱਤਾ
ਗਿਆ। ਤੇਰੇ ਲਿਖੇ ਨੂੰ ਦੀ ਅਜ਼ਾਦ ਦੀ ਮਾਨਤਾ ਨਾ
ਮਿਲੀ, ਨਾਂ ਹੀ ਤੇਰੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਕਾਰ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ। ਜਾਂ ਕੀ
172 ਮਿਸਾਲਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਘੰਟਾ ਤੇਰ ਦਿੱਤਾ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਣਕਾਰ ਸੰਗਤਾਂ ਤੇ ਜਾਂਦੇ ਦੀ ਸਜ਼ਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਾਣ
[illegible]
[illegible]

[illegible] 1922 [illegible]

ਕੂਕਿਆਂ ਦੀ ਕਹਾਣੀ-ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜ਼ੁਬਾਨੀ [illegible] 1872 [illegible] 356 [illegible] 16 [illegible]

[illegible]

15

ਚੈਣਾਂਗੇ। ਅਸੀਂ ਇਕ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਤੁਹਾਡੀ ਤਮੰਨਾ [illegible]
ਪੂਰੀ ਕਰ ਦਿਆਂਗੇ।"

ਤੁਸਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੀ ਹੈ ਕਿ ਸਰਕਾਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੀਆਂ [illegible] ਤੋਂ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਜਾਣੂ ਸੀ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਾਬੰਦੀ ਵਧੇਰੀ ਤੇ ਪਹਿਰਾ ਸਖ਼ਤ ਕਰਨਾ ਕੀਤਾ। ਉਹ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਲੈਂਦੇ, ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਆਪਣਾ [illegible] ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਹਿਰੇਦਾਰਾਂ ਰਾਹੀਂ [illegible] ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ~~[illegible]~~ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦਾ ਆਦਰਸ਼ ਅਹਿੰਸਾ ਦੀ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕ ਅਜੇਹੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ [illegible] ਆਮ ਲੋਕੀਂ ਨਾ ਸਮਝਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਜਾਣਦੇ ਸਨ ਕਿ [illegible] ਜੋ ਵੀ ਇਹ ਵੱਡੀ ਤਾਕਤ ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਅਤੇ ਪਤਨੀਆਂ ਦਾ [illegible] ਪੂਰਾ ਕਰਨ ਅਸਰ ਹੋਣਾ ਕੀਤਾ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ [illegible] ਆਦਰਸ਼ ਦੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਸਿੰਘ ਜੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਸਿੱਖ [illegible] ਸਾਥੀਆਂ [illegible] ਹੀ [illegible] ਸੀ। ਉਹ [illegible] ਇਕ ਦਾ [illegible] ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਦੇ ਉਤੇ ਆਦਰਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ। [illegible] ਦਾ [illegible]। ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਤੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਹੋਏ ਸਨ, [illegible] ਕੀਆਂ [illegible] ਦੇਣ ਦੀ [illegible]। [illegible] ਤੇ [illegible] ਪਹਿਰਾ [illegible] ਤੇ [illegible] ਗਿਆ।

ਰੰਗੂਨ ਵਿੱਚ ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ ਰੰਗੂਨ ਵਿੱਚ [illegible] ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। [illegible] ਦੀ [illegible] ਇਕ [illegible] ਕੀਤਾ ਗਿਆ। [illegible] ਪਾਸ [illegible] ਕੀਆਂ [illegible] ਦਿੱਤੀਆਂ [illegible] ਕੈਦੀਆਂ [illegible] ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਸ [illegible] ਆਪ ਦੀ ਕੀਆਂ [illegible] ਪਹਿਰਾ [illegible] ਸਾਹਿਬ [illegible] ਕਰਦੇ ਸਨ। [illegible] ਅਤਿਆਚਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ [illegible] ਦਾ [illegible] ਸਨ, ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ [illegible] ਕੈਦੀਆਂ [illegible] ਪ੍ਰਭਾਵ [illegible]

[illegible]

ਇਸ ਦਿਨ ਅਪ੍ਰੈਲ 1872 ਵਿੱਚ [illegible]

[illegible]

ਭਾਈ ਸਾਧੂ ਸਿੰਘ [illegible]

[illegible]

ਕਿ ਕਿਤੇ ਕਿਸੇ ਜਗੋਂ ਸਾਂਤੂ ਸਿੰਘ ਜਰਨੈਲ ਉਤੇ ਦਾ ਅਸਰ ਤਾਂ ਰਹ
ਵੇਖੋ ਕਿ ਉਸਨੂੰ ਜਰਨੈਲ ਨੇ ਕਿਸ ਵੇਲੇ ਅੰਦਰ ਵੇਖਣ,
ਕਿੱਥੇ ਘਰ ਲੀਤਾ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਮਗਰੋਂ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ
ਜਰਨੈਲ ਨੂੰ ਤਸੱਲੀ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾ ਪਹੁੰਚੇ ਵੇਖਣ ਕੇ ਕਾਬੂ ਸਾਂਤੂ ਸਿੰਘ
ਪਾਸੋਂ ਕਿੱਥੇ ਇਤਬਾਰ ਕਰਾਂ ਲਿਆ —
"ਮੈਂ ਸਾਂਤੂ ਸਿੰਘ ਪੰਜਾਬ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਜਰਨੈਲ ਨਾਲ
ਦਾਸ ਰਾਹ ਮੁਕਾਮ ਲੁਧਿਆਣੇ ਵੇਖ, ਜਦ ਇਤਬਾਰ ਕਰਤਾ ਨੂੰ ਅੰਦਰ ਜਾਣ ਲਈ
ਕੀ ਕਿਹਾ ਵੇਤਾ ਸੀ। ਕਿਸੇ ਦਾਸ ਤੇ ਜਦ ਵੇਖ, ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨੇ ਕਾਰ
ਆਪਣੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਹੁਕਮ ਵਿਚ ਉਸਦੇ ਕਹਿਣ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇ ਸਾਰਾ ਮਾਮਲਾ
ਉਸਦਾ ਕਹੀ ਤੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ। ਕਿਸੇ ਦਾਸ ਤੇ ਜਦ ਜਰਨੈਲ ਅਨੁਸਾਰ ਕਿਹਾ ਵੇਤਾ
ਨੂੰ, ਕਿਹਾ ਸੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਕਾਗ ਅਧੀਨ।
ਮਾਰਚ 1872
ਦਸਖ਼ਤ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਸਾਂਤੂ ਸਿੰਘ
ਲੁਧਿਆਣੇ ਦੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵੇਖ, ਜਦ ਦਰ ਜਥੇਦਾਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨੂੰ
ਕਿਸੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਵੈਰੀ ਦੇ ਤਰ ਤੇ ਰਖਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਗੱਲ
ਤੋਂ ਦਰਸ਼ਨ ਅਸਲ ਦੇ ਜਦ ਪੱਕ ਸਾਰਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੀਤੇ ਹੋਏ
ਸਨ। ਉਹ ਦੇ ਕਿਸੇ ਜਦ ਸਾਂਤੂ ਸਿੰਘ ਤੇ ਇਤਬਾਰ ਕਿਤੇ ਕੀਤੀ
ਜਾਣ ਦੇ ਫਿਰ ਵੈਰੀ, ਦੇ ਉਤੇ ਫੈਲ ਤਾਂ ਤੋਂ ਜਦ, ਉਹ ਨੂੰ ਕੀ
ਆਪਣੀ ਹੀ ਦੇਣਾ ਨਵੀਂ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਅੱਜ ਪੱਕੀ
ਕਿਸੇ ਕੀਤੇ ਹੋਏ ਕਰੀ ... ਨੇ, ਜਰਨੈਲੀ, ਪਤਾ ਲਿਖਤ
ਹੋਣ, ਅਤੇ ਦਾਸ ਦੇਣ ... ਇਕਰਾਰ ਮਾਮਲਾ ਅਤੇ
ਜਦ ਕਰ ਪਤਾ, ਇਸਦਾ ਨੂੰ ...
[illegible]

ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸ (18)

ਕੈਫ਼ੀ ਸਾਹਿਬ [illegible] ਆਪ ਆਪਣੀ [illegible]
ਵਿਚ ਇਉਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

"ਨਾ-ਮਿਲਵਰਤਨ ਦਾ ਹਥਿਆਰ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ (ਨਾਮਧਾਰੀ) ਨੇ ਵਰਤਿਆ। ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਕਿ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਰਾਜ ਦਾ ਬਾਈਕਾਟ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਉਹ ਹਰ [illegible] ਠੀਕ [illegible], ਜੋ ਅਜ ਅਸੀਂ ਵੇਖਦੇ ਹਾਂ। [illegible] ਇਹ [illegible] [illegible], ਕਿ [illegible] [illegible] [illegible] ਦੀ [illegible] [illegible], [illegible] ਦੇ [illegible] ਦਾ [illegible]।"

[illegible] ਗੁਰੂ ਜੀ [illegible] [illegible] [illegible] ਜੀ। ਆਪ [illegible] [illegible] [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਆਪਣੇ ਆਪ ਸਿੰਘ [illegible] [illegible] ਹੁਕਮ [illegible] ਜੀ। ਆਪ ਨੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਕੀਤੀ —

(1) ਪਹਿਲੀ [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] ਦੀ [illegible], ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ [illegible] [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਹੁਕਮ।

(2) ਦੂਜੀ [illegible], [illegible] ਸਿੰਘ [illegible] ਗੁਰੂ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible] [illegible], [illegible], [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਕਿ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।

[illegible] ਦੇ [illegible] [illegible] ਦੇ ਆਪਣੀ ਹੀ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ਅਜ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਦੀ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible] 13 [illegible] 1873 [illegible]

[illegible]

(੮੭)

ਹੋ ਗਿਆ। ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੋਂ ਅਸਰ ਪਿਆ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼
ਹੋਰ ਗਿਆ ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਤੇ ਸਖ਼ਤੀ ਵਧ ਗਿਆ।
ਨਾਮਧਾਰੀ ਭਾਈ [illegible] ਦੇਸ਼ ਦੇ ਪਰਤ ਵੱਲ ਰਹੇ।
ਪਰਤ ਗਿਣਤੀ ਦੇਸ਼ ਦੇ [illegible] ਅੰਗਰੇਜ਼ ਰਾਜ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ
ਨਾਲ। ਆਪ ਦੇ [illegible] ਭਿਜਵਾ ਤੇ ਦਫ਼ਤਰ ਦੀ ਜਾਂਚ
ਕੀਤੀ। ਭਾਈ ਮਾਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਕੀਤੀ।
ਦੇ ਹਿੰਦੂ ਦੇਸ਼ ਆਪ ਦੀ ਜੇਲ੍ਹ ਜਾਣ ਦੀ ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਗਏ,
ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ [illegible] ਵੀਰਾਂ ਤਰਫ਼ਾਂ ਤੇ ਪਿਆ ਕਿ
ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨਾਲ ਕਿ ਇਸ ਪਰਿਵਰਤਨ ਤੇ ਵੱਧ
ਜੋ ਕੇਵਲ। ਇਸ ਨਾਲ ਇਹ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅੰਦਰ ਜੋ ਜ਼ੁਲਮ ਹੋਏ
ਜਾਣ। ਇਸ ਕਰਕੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ
ਤੇ ਗੱਲਾਂ ਪਾਉਂ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਆਪ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਜਾਂਚ
ਦਾ ਸਾਰਾ ਹਾਲ ਜੁੜਿਆ ਤੇ ਜੁੜਦਿਆਂ, ਕੈਦੀ ਜਾਪਿਆ
ਤੇ ਕੱਢ ਕੇ ਪੰਜਾਬ ਆਪ ਨਾਲ ਪਾਈ ਅਧਿਕਾਰ ਦੀ
ਜਾਂਚ ਅੰਦਰ ਦਾ ਪਤਾ ਕੀਤਾ। ਭਾਈ ਬੁੱਧ ਸਿੰਘ ਦੁਆਰੇ
ਇਕ ਹੁਕਮਨਾਮਾ ਜਾਰੀ ਕੀਤਾ। ਜਿਸ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ
ਗਿਆ ਕਿ ਜੋ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਦੀ ਕੀਤੀਆਂ
ਤੇ ਇਸ ਕਰਕੇ ਪਰਿਆ ਦੀ ਗੱਲ ਦੇ ਅੰਦਰ ਜੋ ਵਿੱਚ
ਪਰਿਵਰਤਨ ਦੀ ਆਪ ਵੱਲੋਂ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਤੇ ਪਾਬੰਦ
ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਸ: ਰਾਜਪਾਲ ਸਿੰਘ ਪਾਸੋਂ ਹਦਾਇਤ ਮਿਲ
ਦਾਖਲ ਦਾ ਜਾਣਕਾਰ ਹੋਣ ਕੇ ਕੈਦੀ ਜਾਪਿਆ ਪੱਕਾ ਤੇ
ਨਾਮਧਾਰੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਮਾਨ ~~[illegible] ਸਿੰਘ ਦੀ ਤੋਂ~~
~~ਦਾ ਪਰਤਾਵਿਆ। [illegible] ਦੀ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਗਿਰਫ਼ਤਾਰ ਕਰਕੇ~~
ਨਾਮਧਾਰੀ ਦੀ ਜਾਂਚ ਅੰਦਰ ਨਾਲ ਮਾਨ ਪਾਸੋਂ ਕਰਾਰ
ਦਿੱਤਾ ਪੈਸਾ ਲਈ। ਇਸ ਦੇ ਦੀ ਜੁੜਿਆ, ਸ: ਰਾਜਪਾਲ
ਸਿੰਘ ਕੀਰਤਨ ਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਵਿਚਾਂ ਮਾਂ ਕੇ ਨਹਿਰਿਆਂ।
ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਸੰਬੰਧਿਤ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੋ ਆ, ਹਰ ਗਿਆ।
~~ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਹਥਿਆਰਾਂ ਕੀਮਾਂ ਹਥਿਆਰਾਂ ਕਰਤਾ ਕਰ ਕੇ~~
~~ਅਦਾਲਤ ਪੁਰ ਗਈਆਂ [illegible] ਇਸ ਰਾਜ ਕਰੀ ਨਾਮਧਾਰੀ~~

[illegible]

ਉਹ ਗੁਰਸਿੱਖਾਂ [illegible] ਬੰਦ ਕਰਨ ਤੇ ਕਈ ਹੋਰ ਨਾਲ (22)
ਸ੍ਰੀ ਪਾਹੁਲ ਪਕੜ ਹੋਣ।

~~ਫੇਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੇ ਹਾਕਮਾਂ ਦਾ [illegible] ਨਾਲ [illegible] ਉਸਾਰੀਆਂ [illegible]~~

ਹਾਕਮ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਦੀ ਜੇਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹੀ ਹਰਮਨ [illegible] ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਪਤਨੀ ਚੱਕੀ ਪੀਹ ਦਾ ਕਾਰਜ ਦੀ ਸਾਬਤ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਇਹੀ ਕਿ ਉਹ ਕੈਦੀ ਰਹਿਣ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਹਵਾਲਾ ਕਰਨ ਦਾ ਫ਼ੈਸਲਾ ਹੋਇਆ ਸੀ ਤਾਂ ਬਹੁਤਾਤ ਵਿੱਚ ਉਹ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਕੈਦੀ ਪਹਿਲਾਂ ਦਾ [illegible] ਉਸ ਦਾ ਕੇ ਜਾਗੀਰਦਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਪਾਸੋਂ ਹਕੂਮਤ ਦੀ [illegible] ਆਗਿਆ [illegible] ਜਗਤਾਂ ਦਿੱਤਾ ਪਰ [illegible] ਜਾਣ [illegible] ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਹਕੂਮਤ ਕਰਨ ਦੀ ਆਗਿਆ ਮਿਲ ਗਈ ਹੈ।

ਉਸ ਨੇ ਤਾਰੀ ਦਾਰੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਇਕ ਫ਼ੈਸਲਾ ਜਾਰੀ [illegible] ਕੀਤੀ। ਪੈਰਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਹਰਮ ਕੀਮਤੀ [illegible] ਜਾਣਿਆ। [illegible] ਵਿੱਚ ਆਪ ਪਹਿਲਾ ਦਾ ਸਾਮਾਨ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦਾ [illegible] ਹਕੂਮਤ ਤੋਂ ਕਰਨ ਪ੍ਰਤੀ ਦੀ [illegible]। [illegible] ਦਰਬਾਰ [illegible] ਕਰਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤੇ [illegible] 16 ਮਾਰਚ 1875 ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਪਹਿਲਾ ਗਏ। ਉਹ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਰਿਹਾ ਵੱਲ ਕੈਦੀ [illegible] ਦੇ ਹਕੂਮਤ [illegible] ਤੇ ਹਕੂਮਤਾਂ ਪ੍ਰਤੀ ਆਖਿਆ ਗਈ। [illegible] ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੇ [illegible] ਦੇ [illegible] ਦੇ ਦਾਤਾਂ ਨੂੰ [illegible] ਕਰਕਿਆ ਤੇ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਕਰਕੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਦਿੱਤਾ।

[illegible] ਦੇ [illegible] ਤੇ [illegible] ਦੀ [illegible] ਸਾਹਿਬ ਦਾ [illegible] ਕੀਤਾ [illegible] ਕਿ ਕੋਈ ਹਕੂਮਤ [illegible] ਆਗਿਆ [illegible] ਦਾ [illegible] ਦੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਆਪਣੇ ਕੈਦ ਤੇ ਹੀ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਇਸਤਰੀ ਸਤਿਕਾਰੀ ਆਇਆ ਹੈ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ
ਕਰੀ ਜਾਣ ਦੀ ~~[illegible]~~ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਗਈ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ ਤਾਂਘ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ
ਵਿਚੋਂ ਕਿਸੇ [illegible] ਨਹੀਂ ਸੀ। [illegible] ਦੀਆਂ
ਗੱਲਾਂ [illegible] ਦੀ ਕਦੀ ਤਾਂ ਦੇ [illegible] ਵਿੱਚ ਜਾਂ
[illegible] ਹੈ [illegible] ਗੁਰਦੁਆਰਾ [illegible] ਦੀ [illegible]
[illegible] ਤੇ [illegible] ਤੋਂ [illegible] ਕਰਦੇ ਸਨ। [illegible]
[illegible] ਗਿਆ [illegible] ਆਇਆ। ਕਈ ਵਿੱਚ ਕਦੀ ਤਾਂ [illegible] ਆਪਣੇ ਤੇ
[illegible] ਦਾ ਗੁਰਦੁਆਰਾ [illegible] ਗਿਆ ਤਾਂ [illegible]
ਗਿਆ ਤੇ ਜਾ ਸਤਿਗੁਰ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕੀਤੇ ਅਤੇ [illegible]
[illegible] ਗਿਆ। [illegible] ਤਾਂ [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible] ਦੇ ਆ ਗਿਆ। ਕਈ
[illegible] ਤਾਂ [illegible] ਜਾਣ ਦਾ [illegible]
[illegible] ਦੀ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਕਿ ਦੇਣ।
[illegible] ਦਰਸ਼ਨ [illegible] ਆਇਆ ਹੈ [illegible]
ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦੀ [illegible] ਸਨ। ਕਈਆਂ
ਨੇ [illegible] ਵਿੱਚ ਪਰਤ ਜਾਣ ਦੀ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible]
ਦੀ [illegible]। ਕਈ [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ [illegible] ਜੀ ਨੇ
ਆਪਣੇ [illegible] ਦੇਦੇ [illegible] ਦਰਸ਼ਨਾਂ
ਦੇ ਦੇ ਆਏ। [illegible] ਪ੍ਰਚਾਰ [illegible] ਦੀਆਂ
ਵਿੱਚ [illegible] — ਆਈ [illegible] ਆਈ [illegible]
ਤੇ ਆਈ [illegible] ਦੀ [illegible] ਸੀ। ਕਈ [illegible]
[illegible] ਦੀ [illegible] ਜਾਣਦੇ [illegible]
ਆਏ [illegible] ਕਰਦੇ, [illegible] ਦਰਸ਼ਨ ਕਰਦੇ
ਗਏ। ਆਇਆ।
[illegible] ਤੇ [illegible] ਕਈ [illegible]
[illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਦੀ [illegible]। [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ
ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਤੇ [illegible] ਆਗਿਆ
~~[illegible]~~

ਦੀ ਤੁਰੀਵੇਂ ਦੇ ਗਏ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਦੀ ਤੀਖਣਤਾ ਏਨੀ ਸੀ ਕਿ ਜਿਸ ਦੇ ਚੀਮਾਂ ਸਬਤੀਆਂ ਤੇ ਪਏ ਤੇ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੀਆਂ ਦੇ ਸੀਨਰ ਤਕ ਪਹੁੰਚ ਕੀ ਕੋਈ ਵੀ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤਕ ਨਹੀਂ ਲਾ ਸਕਦੇ। ਆਪਣੇ ਹਿਰਦੇ ਤੇ ਤੀਰਾਂ ਵਰਗੇ ਬਚਨਾਂ। ਉਹ ਜੋ ਸੋਹਣੇ ਸੀ ਹਿਤ ਦੇਸ਼ਾਂਗੀ ਆਪ ਦਾ ਏਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਪਾਸ ਦਾ ਏਕ ਸਾਂਗੀ ਗਜ਼ ਵਰੀ ਗਈ। ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਏਸ ਹੱਦ ਤਕ ਸਰਦਾ ਏਦਾਂ ਤੇਜ਼ ਆਪ ਦੀ ਪਹਿਲਾ ਇਨਾਂ ਤੇ ਉਸ ਸਪਤਿਕ ਤੀ ਵਰਗ ਵਧੀ ਇਨਾਂ ਦੇ ਓਨਾਂ। ਉਸ ਸਰਦਾਰਾਂ ਦੀ ਆਪਣੇ ਤੇ ਹਿੱਤ ਪ੍ਰਚਾਰ ਏਦਾ। ਇਹੋ ਵਧ [illegible] ਵੀ ਇਕ ਸਬਤ ਪਰਖ ਤੇ ਧੀਰਜ ਦੇ ਸੰਗ ਏਕਦੇ ਪਰਖ ਅੰਦਰ ਸਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਪਤਾ ਦੇ ਹਰਮਨਾਂ ਲਿਖਦੇ ਤੇ ਏਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪਰਖ ਸਮੇਂ ਧੀਰਜ ਆਪ ਦੇ ਵੇਰ ਅੰਦਰ ਸਰ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਇਹ ਵਰਗ ਤਕੜਾ ਹੋਇਆ। ਖਾਸ ਕਰ ਹੈ ਕਿ ਵਰਗ ਦਾ ਹਰਮਨਾਂ ਦੇ ਸਰਦਾਰ ਹੈ ਕਿ ਆਪ। ਇਵੇਂ ਹਰਮਨਾਂ ਇਕ ਮਾ.੫ ਲਿਖਦੇ ਹਨ—

"ਕੋਈ ਇਕੋ ਸੰਗਿਆਂ ਤੁਸੀਂ, ਸਾਡੇ ਲੇਖ ਏਕੀ ਗੁਜਰਾ ਹੈ। ਸਭ ਸੰਗ ਦੀ ਤੁਸੀਂ ਖਾਤ ਖਾਸ ਏਕੀ ਤੁਰ ਜਾਂਦੇ "ਅਜੈਂਟ" ਅਤ ਤੁਸੀਂ ਤੇ ਅੰਦਰ ਤੇ ਦੇ ਵਿਆ ਵਰ, ਏਕੋ ਨਹੀਂ ਚੋਰਦੀ। ਸਭ ਅੰਦਰੀ ਪੱਕਾ ਇਤਬਾਰ ਤਾਂ ਆਇ ਜਾਂਦੀ, ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ, ਮੰਦੇ ਨਹੀਂ ਤੇਰੀ, ਤੇਰ ਜਾਂਦੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਜਾਂਦੀ ਅੰਦਰ ਚੀਜ਼ ਦਾ ਮੂ, ਕਈ ਤੁਰ ਨਹੀਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਜੇ ਤਾਂ ਸਮਝ ਕੇ ਫੇਰ ਪਾਈ ਜੋ ਗਜ਼ ਏਦਾਂ ਅਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚਾਰ ਗਲਤੀਆਂ, ਸੋ ਸੋ ਇਕੀ ਹੈ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚੋਗਿਰਦੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਦੁਆਰ, ਸਾਡੇ ਅੱਠ ਪਹਰ ਤੇਰਾ ਬੈਠਕਾ ਸੀ। ਬਾਹਰ ਤੁਰਦੇ ਤੈਆਂ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਕੋਈ ਚਾਤਰ ਰੱਖ ਕੇ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਨਾ ਲਾ ਸਕੇ। ਚੋਗਿਰਦੇ ਦੀ ਤੁਰਨੀ ਵਾਲੀ ਤੇਜ਼ੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਦਾ ਸਰਵਾ ਅੰਦਾਜ਼ਾ ਤਕੜਾ।

ਇਕਠਾ ਕਰ ਕੇ ਇਮਾਰਤੀ ਖਾਤੇ [illegible] ਜੋ ਮਕਾਨ ਆ
ਕੇਂਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਰਕਾਰਾਂ [illegible] ਦੇ ਰਹੇ ਤੇ
ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ। ਕਈ ਸਰਕਾਰਾਂ ਹੁਣ ਜੋ ਰਕਮ [illegible]
ਆ ਕਰਦੇ ਸਨ।

ਆਮ ਪਰਜਾ ਇੰਜ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ ਸਰਕਾਰਾਂ
[illegible] ਤੇ ਕਈ [illegible] ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ
[illegible] ਆਪਣੇ [illegible] ਇੰਜ [illegible]
[illegible] ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ [illegible] ਸਨ। ਆਮ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਸਰਕਾਰਾਂ
ਨੂੰ [illegible] ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਕੇ [illegible] ਸਨ।

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ਦੀਆਂ ਕਈ ਇਲਾਕਿਆਂ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਹੱਥ ਵਿਚ। ਸੂਬਿਆਂ ਵਿਚ, ਇਥੋਂ, ਰਾਜਧਾਨੀ ਦੇ ਇਸ ਲਿੱਖ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਦਾ ਆਪਣੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨਾਲ ਸੰਪਰਕ [illegible] ਸਿਖਰ ਚਿੱਠੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਹੀ [illegible] ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਦੇ ਸੀ, ਪਰ ਕਈ ਵਾਰੀ ਫੇਰ ਵੀ ਪਕੜੇ ਜਾਂਦੇ।

ਪੰਜਾਬ ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੁਕਮ ਰਾਹੀਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਰਾਹੀਂ ਬਰਮਾ ਦੇ ਚੀਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੂੰ ਹਦਾਇਤਾਂ ਭੇਜ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤਰ ਵਿਹਾਰ ਚੀਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਪੰਜਾਬ [illegible] ਕਰਦਾ ਰਿਹਾ। ਮਿਤੀ ਜਨਵਰੀ 1878 ਨੂੰ ਦੋ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਕਿ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੇ [illegible] ਤੋਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੀ ਦੇਣ, ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿਚ ਰਾਜ [illegible] ਸਿੰਘ ਸੰਤ ਆਪਣੀ ਪੁਸਤਕ "ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਨਾਮਧਾਰੀ" ਦੇ ਪੰਨਾ 303 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਚੀਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਨੇ ਆਪ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇਸ਼ ਦਾ [illegible] ਕੀਤਾ ਜਾਵੇ ਤੇ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਚਿੱਠੀ ਦਾ ਪਰਦਾਫਾਸ਼ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕੇ। ਦੇਸ਼ ਦੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ 30 [illegible] [illegible] [illegible] ਜਿਸ ਵਿਚ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]। [illegible] [illegible] [illegible]। [illegible] ਦਾ [illegible] 1878 ਤਕ [illegible] ਗਿਆ। [illegible] ਚੀਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ ਦਾ [illegible] [illegible] ਬਾਬਾ ਜੀ [illegible] ਦੇ ਨਾਲ [illegible] ਬਾਬਾ ਜੀ [illegible] ਦੇ ਸਾਥੀ [illegible]। [illegible] ਦੇ [illegible] ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਪੱਤਰ [illegible] ਚੀਫ ਕਮਿਸ਼ਨਰ

[illegible]

1. [illegible]

2. [illegible]

(3) [illegible]

[illegible] 1880 [illegible] "[illegible]" [illegible]

ਮਰਗੌਂਧੀ ਵਿੰਡ [illegible]

[illegible]

ਸਰਕਾਰੀ ਤੌਰ ਅਨੁਸਾਰ ਜਾਣੇ ਤੇ ਅਤਿਵਾਦੀ ਕੂਕਿਆਂ
ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਆਦਿ ਛਪੀਆਂ। ਇਸ ਤੋਂ
ਪਤਾ ਵੀ ਜੁੜ ਹੋਣ; ਪਰੰਤੂ ਕਿਸ ਹੱਦ ਤੱਕ ਇਹ ਹੋਇਆ,
ਅਖ਼ਬਾਰਾਂ ਵਿੱਚ [illegible] ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਸਮਾਚਾਰ ਦੀ
ਆਪ ਵੱਲੋਂ [illegible] ਸਖ਼ਤ ਪਹਿਰਾ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ। ਇਹ ਰਾਜ਼
ਕੋਈ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਚੌਕਸੀ ਰਾਹੀਂ ਵੀ ਨਾ, ਰਖ ਦਿੱਤਾ
ਹੈ ਕਿ [illegible] ਆਪ ਨੂੰ [illegible] ਤਰਫ਼ ਆਪ ਜੀ ਨਾਲ ਸਬੰਧੀਆਂ
ਰਖਾਂ ਸਿੱਖ ਹੋਣ ਕਰਕੇ। ਆਪਣੇ ਦੇਸ਼ ਵਾਸੀਆਂ ਸਿੱਖ
ਹੀ ਆਪ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਇਹ ਚੌਕਸੀ ਦਾ ਇਕਰਾਰ ਨਹੀਂ
ਕੀਤਾ। ਤਰਕਸ਼ ਨਾਲ ਨਾਲ ਆਪ ਦਾ ਸਾਥ ਇਸ ਦੀ
ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ
ਸਿੱਖ ਵੀ ਆਪ ਦੀ ਇਸ ਚੌਕਸੀ ਕਾਰਨ ਕਰਦੇ ਵੀ
ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਆਪ ਜਨਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਤੋਂ ਹੀ ਕਰਕੇ
ਤੇ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਸਮਾਜ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕ ਹੋ ਕੇ ਰਹਿਣ
ਦਿੱਤਿਆਂ ਹੀ ਕਰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਰਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਹੋਏ ਪਰ
11 ਮਾਰਚ 1884 ਦੀ [illegible] ਰਹੱਸਮਈ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ
ਆਪ ਦੀ ਸਿਹਤ ਖ਼ਰਾਬ ਹੋਣ ਦੀ ਖ਼ਬਰ ਛਪੀ ਗਈ।
ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਜੇ ਆਪ ਜੀ ਪਰਲੋਕ
"ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ 1914 ਤੇ [illegible] ਤੱਕ
ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਤਾਰ ਸਿੰਘ ਵੀ ਹੈ ਪਰ ਗੱਲ ਵੱਖ ਆਪ ਨੇ
ਸੰਦੇਸ਼ ਭਾਵਨਾ ਅਤੇ ਇਸ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਜਾਰੀ ਰੱਖੀ
ਸੀ ਹੋਰ ਲੋਕੀ ਅਤੇ ਤੁਸੀਂ ਵਿਚਾਰ ਭਾਰਤ ਤੋਂ ਹੈ
ਆਜ਼ਾਦ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਉਹਨੇ ਉਤੇ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਕੀਤੀ ਸਭ ਸਿੰਘ ਜਿਹਨਾਂ ਦੇ ਵੀ ਆਧਾਰ ਨਾਲ।
ਡਾ. ਫੌਜਾ ਸਿੰਘ ਅਨੁਸਾਰ ਅਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ
ਇਸ ਵਿਚ ਆਪ ਨੇ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਸਬੰਧ ਹੋਣ ਚਾਹੀਦੇ
ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਤੇ ਆਪਣੀ ਜਿੰਦੀ ਕਿ ਕੀ ਰਾਜ ਅਨੁਸਾਰ

ਤੁਰੰਤ ਤੁਰ ਗਏ। ਏਦਾਂ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਦੇ ਨਿਯਮ ਦੀਆਂ ਤਾਂ
ਏਦਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਨੂੰ ਹੱਥਾਂ ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਪੈ ਗਈ। ਇਸ ਤਾਂ
ਬਹੁਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀ ਤੇਰੀ ਜੀਵਨ ਦੇ ਰਾਜ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ
ਦੀ ਨੀ ਤੁਰਦਾ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਹੀ ਰਤਨ ਸਰਾਫ਼ ਦੀ। ਫਿਰ
ਦਿਨ ਰੈਣ ਪਹਿਰ ਤੇ ਸਮਾਂ ਕੱਢ ਕੇ ਗਿਣਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸੀ ਤੇ
ਅੰਤ ਸਮਾਪਤ ਸਮਾਂ ਨੂੰ ਨਜ਼ਰੀ ਤੇ ਪਰਦਾ ਹਟਾ
ਅੰਦਰ ਕਰਦਿਆਂ ਕਿ ਮਾਘ 29 ਨਵੰਬਰ 1885 ਨੂੰ ਅਲੋਪੀ
ਏਦਾਂ ਵਿੱਚ ਰਖਦੇ ਰਹਿ ਗਏ ਸਨ। ਇਤਿਹਾਸ ਅਨੁਸਾਰ
ਅਲੋਪਤਾ ਦੀ ਨਿਯਮ ਅਨੁਸਾਰ ਮਾਘ 29 ਨਵੰਬਰ
1885 ਨੂੰ ਸ਼ਾਮੀ 4-30 ਵਜੇ ਨਿਰੰਕਾਰ ਰੂਪ ਸਮਾਉਂਦ
ਰਾਮ ਰਾਜ ਦੇ ਕੇ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਿਖਾ ਅਨੁਸਾਰ ਤੇਜ
ਰਾਮ ਪੂਰਬ ਨਿਵਾਸ ਗਏ।

ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਬਾਰੇ

[illegible]

ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ 29 ਨਵੰਬਰ 1885 ਨੂੰ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ ਪਰੰਤੂ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖ ਇਸ ਤੱਥ ਨੂੰ ਸਵੀਕਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ। ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ [illegible] ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ। ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਕਦੇ ਪਤਾ ਪੈਣ ਨਾ ਦਿੱਤਾ [illegible] ਕਰਕੇ [illegible] ਕਹਿ ਦਿੱਤੀ ਕਿ ਉਹ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ। [illegible] ਉਹਨਾਂ ਦੀ [illegible] ਸਰੂਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਾਸ ਹਨ ਜੀ, [illegible] ਦਾ ਅੰਤਮ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ [illegible] ਗਏ ਹਨ। [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀ ਸਿੱਖਾਂ [illegible] ਕਰਕੇ ਜਾਰੀ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇਹ [illegible] ਕਰਕੇ ਇਸ ਤੱਥ [illegible] ਨੂੰ [illegible] ਦੇ ਅਫ਼ਸਰਾਂ [illegible] ਨਹੀਂ [illegible] ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਅਕਾਲ ਚਲਾਣੇ ਦੀ ਤਾਰੀਖ਼ ਅਧਿਕਾਰਤ 29 ਨਵੰਬਰ 1885 [illegible] ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ [illegible] ਪਤਾ ਚਲਦਾ [illegible] ਆਪਣਾ [illegible]। ਨਾਮਧਾਰੀ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੀ ਕੁੱਲ ਉਮਰ ਦੋ ਸੌ ਸਾਲ ਹੋਵੇਗੀ, ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਨਾਲ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦੇ ਸੰਨ 2066 ਤੇ ਪਰਤ [illegible] ਆਉਣ ਦਾ ਅਨੁਮਾਨ ਹੈ।

ਉਤਾਰਾ ਫ਼ੌਜਾ ਸਿੰਘ ਦੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਪੁਸਤਕ "ਕੂਕਾ ਮੂਵਮੈਂਟ" ਦੇ ਪੰਨਾ 167 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ —

CC ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ [illegible]
1885 ਵਿੱਚ [illegible] ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ ਕਰ ਗਏ।
[illegible] ਬਹੁਤ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਅਕਾਲ ਚਲਾਣਾ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 250 [illegible]

"The Heritage of the Sikhs" by Harbans Singh ਦੇ ਪੰਨਾ 220 ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ—

"Baba Ram Singh passed away on November 29, 1885. But many of his followers did not believe that he was dead. They continued to hope that he would one day come to Punjab and free India from the shackles of the English"

ਸ: ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਅਨਜਾਣ [illegible] ਪੁਸਤਕ "[illegible]" ਦੇ ਪੰਨਾ 194 ਤੇ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ [illegible] 1885 [illegible]
[illegible] 16 [illegible]
[illegible] 1885 ਵਿੱਚ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

(3)

ਦੇ ਵੇਲੇ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਸਹੀ ਢੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ, ਤਾਰ ਤਾਂ ਹੀ ਕੱਟੀ ਗਈ
ਹੋਣ ਦੇ ਸਿਆਲ 1883 ਵਿੱਚ ਅਦਾਲਤ ਵਿੱਚ ਦਰਖਾਸਤ
ਦਿੱਤੀਆਂ ਸਨ ਤਾਂ ਹੀ ਕਟੀ ਤੇ ਜੋਗ ਨਾਲ ਪੂਰਾ ਦਿੱਤੀਆਂ।
ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਜਾਣਕਾਰ ਨੇ ਦਿੱਤੇ 1885 ਵਿੱਚ ਸਾਲ ਦੇ ਅਗਸਤ
ਤੱਕ ਦੇ ਹੀ ਪਰਚੇ ਮਿਲਦੇ ਹਨ, ਇਸ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦੀ ਇਹ ਹੱਦ
ਹੈ।

ਡਾਕਟਰ ਗੰਡਾ ਸਿੰਘ ਆਪਣੀ ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕ
"ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨਾਮਧਾਰੀ ਸੁਤੰਤਰਤਾ ਸੰਗਰਾਮੀਏ" ਦੇ ਪੰਨਾ 192 ਤੇ ਲਿਖਦੇ
ਹਨ ਕਿ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕਾਰਜ ਬਾਬਾ
ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ ਆਗਿਆ ਬਿਨਾਂ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਬਾਬਾ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਦੋ
ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਸਾਥੀ ਸਿੰਘ ਤਖਤੂ ਅਤੇ ਹੁਕਮ ਦੇ ਨਾਲ
ਸਰਕਾਰ ਖਿਲਾਫ਼ ਹੋਏ ਵਿਦਰੋਹ ਵਿੱਚ ਕਿ ਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਦੀ
ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹਨ ਅਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਨਿਰਭੈ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ
ਹੋ ਰਹੇ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਕਾਰਨ ਗਏ ਹਨ।

ਪੰਨਾ 194 1978 ਦਾ ਸਰਕਾਰੀ ਰਿਕਾਰਡ ਦੀ ਜਾਣਕਾਰੀ ਇਹ
ਸੂਚਨਾ ਸੀ ਕਿ ਬਾਬਾ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਜੋ ਰੰਗੂਨ
ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿ ਕੇ ਕਿਤੇ ਜਾਣ ਨਾ ਦੇਣ, ਉਹ ਇਨ੍ਹਾਂ
ਤੋਂ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖੇ।..... ਸਿੱਖ ਸਾਧਾਰਨ
ਸਰਕਾਰ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅੰਡੇਮਾਨ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਭੇਜ ਦਿੱਤਾ।
ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਹਿਫਾਜ਼ਤ ਖਾਤਰ ਤੇਲ ਤਕ ਮਿਲਣ ਵਾਲੀ ਸਭ
ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਮੰਗ ਸੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੈਰਾਂ ਦਾ ਵੀ ਸਾਰਾ
ਸਾਮਾਨ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਹ ਕਰ ਦੇਣਾ ਸਰਕਾਰ ਤੋਂ ਦਿੱਤਾ।
29 ਨਵੰਬਰ 1885 ਨੂੰ ਉਹ ਸਾਹਿਬ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ
ਕਿ ਪਾਪੀ ਸਾਮੀ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਪੂਰੀ ਕਰਕੇ ਸਾਮਾਨ
ਮਹਿੰਗਾ ਵਿਚਾਰੇ ਅਫ਼ਸਰ ਮਾਰਚ ਦੇ ਤਰਸ ਵਿੱਚ ਸਨ
ਦਿੱਤਾ।

(5)

ਡਾਕਟਰ ਆਤਮਾਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਪਦੇਸ਼ ਲਿਖਤ ਤੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ
ਸਮਝਾਉਂ ਵਿਚ ਸਤਿਗੁਰ ਬਾਬਾ ਜੀ ਦੀ ਕਿਰਤ ਬਾਣੀ
ਬਖਸ਼ਤ ਵਿਚਾਰਕ ਜੀ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਾਂ
ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਿਸਮਤੀ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ, ਇਸ ਨਾਲ
ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਆਪ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਾਹਿਬਾਂ
ਤੇ ਉਸ ਦੀਵਾਨ ਵਿੱਚ ਸੰਗਤਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ
ਨਾਲ ਸ਼ਬਦ ਕੀਰਤਨ ਹੋਇਆ ਜੀ। ਸੁਣਦੇ ਹੀ ਸਾਰੇ
ਉਸ ਦੀ ਕਿਰਤ ਵਿੱਚ ਸਮਾਧ ਲੱਗ ਗਈ, ਤਾਂ
ਆਪ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਕਿ ਉਸ ਦੀ ਬਖਸ਼ਿਸ਼
ਬਖਸ਼ਤ ਹੁੰਦ ਗਈ ਤੇ ਅੰਤ ਆਪ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਿਰਪਾਲ
ਗਏ।

ਡਾਕਟਰ ਆਤਮਾਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਲਿਖਤ ਤੇ ਆਪਣੇ ਸਾਗਿਰਦਾਂ
ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਕਿਰਪਾ
ਬਖਸ਼ਦੇ ਜੀ। ਇਸ ਗੱਲ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਦਾ ਅਸਰ
ਗੁਰਬਾਣੀ ਪਾਠ ਕਰਕੇ ਤਾਂ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦਾ ਤੇ ਤਾਂ ਦੇ
ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਸਮਝਾਉਣ ਲਈ ਤਕ ਪਹੁੰਚਦੇ। ਹਜ਼ੂਰ ਜੀਆਂ
ਤਸਵੀਰਾਂ ਵਿਚ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਪਹੁੰਚੇ ਹੋ ਗਏ
ਤੇ ਸ਼ਾਗਿਰਦ ਦਾਸ ਵਿਚ ਸੰਗਤਾਂ ਦੀ ਇਤਹਾਸ
ਗਈਆਂ। ਸਤਿਗੁਰ ਦੇਵ ਜੀ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨਾਲ ਕਿਹਾ
ਦਿਆਲ ਬਖਸ਼ਿਸ਼ ਕੀ ਸਾਡੇ ਕਰਕੇ ਇੰਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਾਹਿਬਾਂ
ਸਿਮਰਨ ਕਰ ਇਤਾਂ ਤੇ ਪਹਿਲਾਂ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਕਰ ਇਤਾਂ।
ਸਾਰੇ ਆਪ ਦੇ ਸਤਿਗੁਰ ਜੀ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਤਾਂ
ਆਪ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤਾ ਪਿਆਰ। ਪਰ ਇਸ ਦਾਸ
ਦੀ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਦਾ ਸਾਥ ਵੀ ਸੇਵਾਦਾਰ
ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਕਰ ਲਿਆ ਤੇ ਸਤਿਗੁਰ ਦੀ ਸੰਗਤ
ਹੋ ਗਈ। ਅਖਿਰਵਲੀਆਂ ਦੀ ਸਮਝ ਤੇ ਇਸ ਗਲ ਬਾਹਰ
ਦੀ ਇਹ ਆਪਣੇ ਸਤਿਗੁਰ ਇਸ ਲਿਖੀ, ਦੇ ਕਹੇ ਉਸ ਦਰ
ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਪਹਿਲੀਆਂ ਤਕ ਦੇ, ਅਕਸਰ ਵੇਲੇ ਆਪ

ਸਫ਼ਿਆਂ 32 ਦਾ ਪੈਂਫਲੈਟ।

ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਉਹਨਾਂ ਮਿਸਲਾਂ
ਚਿੱਠੀਆਂ ਤੇ ਅਧਾਰਤ ਹੈ ਜੋ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਬੰਧੀ ਬਰਮਾ
ਵਿੱਚ ਰਾਜ ਕਰਦੀ ਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਸਰਕਾਰ ਵੱਲੋਂ ਤਿਆਰ
ਕੀਤੀਆਂ ਰਿਪੋਰਟਾਂ ਹਨ। ਦਸੰਬਰ 1885 ਉਪਰੰਤ
ਤਕ ਦੇ ਬਿਰਤਾਂਤ ਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਠੀਕ ਹੈ ਕਿ ਦਸਤਾਵੇਜ਼ੀ
ਪੱਖ ਇਸ ਨਾਲ ਤੱਕ ਤਾਂ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ਪਤਾ ਨਾਂ ਲਗ ਸਕਿਆ
ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਕਿਵੇਂ ਤੇ ਕਿਸ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਹਨ। ਪਰ ਦਰ
ਦਰਅਸਲ ਇਸ ਸਰਕਾਰ ਦੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਅਫ਼ਸਰ ਹੀ ਸਨ
ਨਾਮਧਾਰੀਆਂ ਦੇ ਜ਼ਰੀਏ ਦਾ ਪਤਾ ਲਗਾਇਆ ਤੇ ਤੱਥ
ਘਬਰਾਏ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖ ਦੀ ਮਾਇਆ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ
ਪ੍ਰਬੰਧਕ ਦੀਆਂ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸਰਕਾਰ ਦਾ
ਤੋਂ ਤਾਂ ਹੀ ਸਮਝਿਆ ਤੇ ਹੈ ਕਿ ਕਈ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਰਮਾਰਥ
ਦੀਵਾਨੀ ਸਾਬਿਤ ਹੋਇਆ ਨਹੀਂ। ਜੇ ਤੇ ਜਿਸ ਲਿਖਾਰੀ ਇਹ ਲਿਖਤਾਂ
ਦੇ 80 ਚਿੱਠੀਆਂ (ਜਾਸੂਸਾਂ) ਦੇ ਨਾਂ ਇਹ ਹੁਕਮ ਸਤਿਗੁਰਾਂ
ਦੇ ਬਚਨਾਂ ਸਣੇ ਛਪੇ ਗਏ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਜਾਸੂਸਾਂ ਨੂੰ
ਕਿਵੇਂ ਇੱਥੇ ਦੇ ਕੇ ਸਤਿਗੁਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਣ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਰਹੇ
ਹਨ ਦੇ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਇਹ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸਰਗਰਮੀਆਂ ਰਹੀਆਂ ਵਿੱਚ
ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਣ ਦੇ ਨਾਲ ਇਸ ਤੋਂ ਭਾਰਤ ਸਰਕਾਰ ਦੀਆਂ ਮਿਸਲਾਂ
ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਵਿੱਚ ਰਾਜਸੀ ਜਲਾਵਤਨ ਸਤਿਗੁਰੂ
1872 ਵਿੱਚ ਦੇਸ਼ ਨਿਕਾਲਾ ਮਿਲਣ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ
ਸਖ਼ਤ ਹੋ ਗਈ ਸੀ, ਇਸ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਸੰਗਤਾਂ,
11 ਮਾਰਚ 1885 ਦੇ ਭਾਰਤੀ ਸਮਾਚਾਰ ਦੀ ਰਿਪੋਰਟ ਦੀ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਸਾਰਾ ਵਿੱਚੋਂ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਾਈ
ਹੈ। ਇਹ ਤਕ ਹੋਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ
ਸਮਾਜ ਦੇ ਪੰਨਾ 195 ਤੇ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਉਹ ਵੀ ਲਿਖਦਾ
ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਹੈ ਕਿ ਜਦ ਡਾਕਟਰ ਪਰਮਾਨੰਦ, ਕੀਤ

(6)

[illegible] [illegible] ਦੀ 23 ਅਗਸਤ 1886 ਦੀ ਠਾ: ਅਤਰ ਸਿੰਘ
ਤਰਫ਼ ਤੋਂ ਲਿਖੀ ਚਿੱਠੀ ਵਿੱਚ ਦਰਜ ਹੈ, "ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਕੂਕੇ ਨੇ
[illegible] ਹੁਣ ਜੋ ਤੇ [illegible] ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ" [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਪਾਰ [illegible] [illegible]।"

ਇਸ ਚਿੱਠੀ ਤੋਂ ਤਾਂ ਇਹ ਸਾਬਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ
ਜੀ 23 ਅਗਸਤ 1886 ਤੱਕ ਅਜੇ ਵੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਹੀ
ਸਨ ਤੇ [illegible] ਦੇ 29 ਦਸੰਬਰ 1885 ਦੀ [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] ਦਾ [illegible] ਹੈ।

ਇਹ [illegible] [illegible] ਗੱਲ [illegible] [illegible] ਇਸ [illegible]
[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] ਦਾ [illegible]।
[illegible] [illegible] [illegible] ਵਿੱਚ ਕਿ ਸਤਿਗੁਰੂ
[illegible] ਦੀ [illegible] [illegible] [illegible] ਨੂੰ [illegible] [illegible] ਤੇ [illegible]
ਤੱਕ ਦੀ 23 [illegible] ਵਿੱਚ [illegible] ਤੇ [illegible] [illegible] ਵਿੱਚ
[illegible] [illegible] [illegible], [illegible] ਤਾਂ [illegible] [illegible] [illegible] ਦੀ
[illegible], [illegible] [illegible] [illegible] ਹੈ ਕਿ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
ਨੂੰ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]।

(18)

ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਜਥੇਬੰਦਕ ਸੰਗ੍ਰਾਮ

ਸਤਿਗੁਰੂ ਜਗਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਨਿਜੀ ਜੀਵਨ ਵਿਲੱਖਣ
ਸਾਦਾ ਤੇ ਪੂਰਨ ਗੁਰਸਿੱਖ ਦੀ ਰਹਿਣੀ ਦੇ ਆਪ [illegible]
[illegible], [illegible], ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੇ [illegible] ਕੁਟ ਕੁਟ ਕੇ
ਭਰੀ ਹੋਈ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ਆਪ ਦੇ [illegible]
ਆਪ [illegible] ਕਿ 1857 ਵਿਚ
[illegible]
ਵਿੱਚ ਹੀ ਆਪ ਦੇ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible] ਤੋਂ ਆਪ ਦਾ [illegible]। [illegible] ਆਪ
[illegible] ਵਿੱਚ [illegible]
[illegible]
ਆਪ ਦੇ [illegible] ਵਿੱਚ [illegible]
[illegible] ਆਪ [illegible]
[illegible] ਵਿੱਚ ਆਪ ਦਾ [illegible]
5 ਫਰਵਰੀ 1910 ਵਿਚ [illegible] ਆਪ ਦੇ [illegible]
[illegible] ਆਪ [illegible] ਵਿਚ [illegible]
[illegible] ਆਪ ਦੇ [illegible]

ਸੰਦਾ। ਇਹ ਜੀਵਨ ਆਪ ਦਾ ਕਰੀਬ 6 ਸਾਲ ਤੋਂ [illegible]
ਆਪਣਾ ਜੀਵਨ [illegible] ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਆਪ ਨੇ [illegible]
[illegible] ਕੀਤਾ, [illegible]
[illegible] ਵਿੱਚ ਆਜ਼ਾਦੀ [illegible] ਦੀ [illegible]
ਆਪ ਦਾ ਰੂਪ ਇਕ [illegible], ਰੂਪ ਵਿੱਚ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
ਆਪਣੀ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

ਆਪ [illegible] ਦੇ ਅਸਰ ਸਦਾ।
[illegible]
[illegible] ਆਪ [illegible]
[illegible] ਆਪ ਦਾ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਆਪ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਆਪ ਦੇ [illegible]
[illegible] ਜੀਵਨ [illegible]
ਆਪ ਦਾ [illegible]
[illegible]
[illegible] ਜੀਵਨ ਹੋਣਾ।

ਆਪ [illegible] ਜੀਵਨ ਦੇ [illegible] ਸਦਾ। ਆਪ
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] ਹੋਵੇ। ਆਪ ਦੇ [illegible]

[illegible]

(5)

" [illegible] ਨੇ ਏਹ ਹੁਕਮ ਹੈ ਕਿ [illegible] ਚਾਹੀਦੇ
[illegible] ਕਰਨੀ [illegible]। ਦੂਸਰੇ [illegible]
ਸਾਧ ਸੰਤ, ਮਹਾਤਮਾ, ਆਪਣੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ
ਚਾਹੀਦੀ ਜਿਸ [illegible] ਕਰ ਸਮਾਜ ਨੂੰ
ਆਪਣਾ ਹੀ [illegible] ਤਾਂ [illegible] ਦਸਤੂਰ। [illegible]
ਕਰਨਾ ਦਸਤੂਰ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਸਦਾ ਪਵਿੱਤਰ
ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ, ਏਹ [illegible] ਰਖਕੇ ਪ੍ਰਣ ਆਪਣਾ [illegible]
ਪ੍ਰਤੀ, [illegible] ਕਰਨਾ। ਸਦਾ ਪਵਿੱਤਰ ਦਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ
[illegible] ਕੀਤਾ ਹੈ, ਹਰ ਕੰਮ ਚਾਹੀਦੀ [illegible]
ਇਸ ਦੇ [illegible] ਕਰਨ, ਏਹ ਤਰ੍ਹਾਂ [illegible]
ਕਰਦਾ। ਏਹ ਕੰਮ ਕੀ [illegible] ਤਾਂ ਕਿ [illegible]
ਅਕੇ [illegible] ਭਜਨ ਚਾਹੀਦਾ ਕਰਨਾ।"

ਆਪ ਨੇ ਸਮਾਜ ਸੁਧਾਰ ਲਈ ਬੀ [illegible]
ਉਪਦੇਸ਼ ਕੀਤੇ। ਪਹਿਲੇ [illegible] ਵਿਚ ਬੀ ਇਸਤਰੀਆਂ
ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ [illegible] ਸਮਾਜ [illegible]
ਆਪਣੇ ਤਾਂ [illegible] ਸੇਵਾ ਦਾ [illegible]
[illegible] ਦਾ [illegible]
ਹੈ। [illegible] ਦੇ ਗੁਰੂ [illegible]
ਇਸ [illegible] ਕੀ [illegible]
[illegible] ਤੇ ਕਈਆਂ [illegible]
[illegible] ਵਿਚ [illegible]
[illegible] ਆਪਣਾ [illegible] ਦੀ [illegible]
ਇਸ ਦੇ [illegible] ਕੀ [illegible] ਦਾ [illegible]
[illegible] ਇਸਤਰੀ ਤੇ [illegible]
[illegible] ਇਸਤਰੀ [illegible]
ਰਾਜ [illegible] ਦੇ ਇਸ ਦੇ [illegible]
[illegible] ਆਪ [illegible] ਹੁਕਮਨਾਮੇ
ਵਿਚ [illegible] ਦੇ [illegible] —
"[illegible], ਇਸਤਰੀ ਵਿਚ [illegible], ਤਾਂ ਕਿ [illegible]
ਨਾ ਇਸਤਰੀ [illegible]। [illegible] ਇਸਤਰੀ [illegible],
[illegible], [illegible], [illegible] ਦੇ [illegible] ਦਾ, [illegible] ਦਾ [illegible]

ਜੀ ਰਖਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਜਾਣੀ ਪਛਾਣ ਦੇਵਾਂ। ਉਹ
ਤੇ ਮਿਲਕੇ ਭਾਵੇਂ ਗੱਲ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਦਰਸ਼ਨਾਂ।
ਦਸ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਸਰਦਾ ਪਹੁੰਚ ਗਏ ਪਾਰ
ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਇਸ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ ਨਾ ਸ਼ਬਦੀ ਕੀਰਤਨ ਗਈ
ਤੇ ਪਰਿਵਾਰ ਵਿੱਚ ਸ਼ਰਧਾ ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂਆਂ ਨੂੰ ਪਰਚਾਰ
ਦਾ ਸਮਾਨ ਮਿਲਿਆ।
ਅਜਿਹੇ ਹਰ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਮਾਗਮ ਪ੍ਰਚਾਰੀਆਂ
ਦੇ ਮਿਸਾਲ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਕੀਤੀ। ਅਜਿਹੇ ~~ਕਿਸਾਂ~~
ਕੋਈ ਪਾਸੇ, ਜੱਗ ਨਾਲ ਮਿਲਿਆ, ਤੱਕੀ, ਇਸ
ਦਾ ਤੱਕ ਗਹਰ ਨੂੰ ਸਵਾ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਮੰਨ,
ਇਸ ਨੂੰ ਕਾਬੂ ਤੇ ਗਹਿਣਾ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੀ
ਆਪਣੇ ਜੋ ਸਵੇਂ ਕਿ ਤਾਕੀਦ ਕੀਤੀ ਹੈ—
"ਇਸ ਦਾ ਸਾਰ ਪਰਚਾਰ ਹੁੰਦੀ ਰਹੇ। ਇਸ ਦਾ ਸੱਚਾ
ਕਰਕੇ, ਜੋ ਜੋਤੀ ਕਰੇ, ਜੋ ਗਲੀ ਕਰੇ, ਕਰ ਅਜਿਹਾ
ਪੀ ਜਾਣੀ ਰਹਿਣ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਹੁਕਮ ਹੈ—
ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਰਚਿਆਂ ਜਾਣਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਹਿਕ।
ਜਾਣ ਸਾਹਿਬ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਇਆ ਤੇ ਹੁਣ ਪਾਇਕੇ ਗੁਰਸਿੱਖ
ਦਾ ਗਿਆ? ਜੇ ਕੋਈ ਜੀਵ ਪਾਠ ਪੜ੍ਹ ਅਜਮਾਇਆ
ਕਰਕੇ ਪਾਗਲ ਹਰ ਨੂੰ ਦੇਖੇ ਹੈ। ਜੋ ਏਸ ਕਰਕੇ ਦੇਤਾ
ਹੁਕਮ ਦੇ ਗਇਆ ਹੈ ਰਖਤ ਸੀ। ਜੀਹ ਦੇਖਣਾ ਪਾਇਆ
ਹੈ, ਕੋਈ ਪੜ੍ਹਿਆ ਹੈ ਪਤਾ ਦੇ ਨ ਜਾਣੇ ਜੋ ~~ਇਨ੍ਹਾਂ~~
ਨੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਹੈ। ਉਹ ਭਾਵੀ ਕੋਈ ਜੇਕਰ
ਇਕ ਪੀ ਦੇਖੇ, ਤਾਂ ਪੀ ਇਸ ਨੂੰ ਪੰਜਾਬ ਕਰਨੀ
ਭਾਗੀਏ ਹੈ। ਕੋਈ ਵੀ ਗਲ ਕਰੇ ਪੱਕਾ ਦਾ ਭਾਗੀਏ।"
ਪਵਿੱਤਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਕੀਰਤਨ ਪਰਚਾਰ ਦਾ ਜੀਆ
ਸਮਾਗਮ
ਅੰਦਰ ਪਰਚਾਰ ਆਪ ~~[illegible]~~ ਸਮਾਗਮ ਹੀ ਕੀਤਾ
ਤੇ ਕਰਕੇ ਕੀਰਤਨ ਗਾਇਆ ਜੀ ਨੂੰ ਭਰ ਦਿੱਤੀ
ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਸੰਗਤਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਆਤਮ ਪਰ, ਤਿਆਗ,
ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੇ ਸਮਾਜੀ ਸੇਵਾ ਦਾ ਜੀ ਜਾ ਦਿੱਤਾ
ਦੇ ਜਿਸ ਕਿ ਪਰਤਾਪੀ ਹਕੂਮਤ ਦੇ ਖਿਲਾਫ ਵਿੱਚ ਜੰਗ
ਛੇੜ੍ਹ ਕਰਦਿਤਾ।

ਸਤਿਗੁਰੂ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਜਦੋਂ ਕੀਰਤਨ ਦੀ
ਰੀਤ ਚਲਾਈ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਪਰੰਪਰਾ ਅਪਣਾਈ
ਗੁਰਮਤਿ ਸੰਗੀਤ ਅਧੀਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਰਜਾ
ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸ਼ਬਦੀਆਂ ਦਾ ਮਹੱਤਵ, ਤੀਜਾ [illegible]
ਸੰਗੀਤ ਵਿਆਕਰਤੀ ਤੋਂ ਬਾਹਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਆਉਂਦੀ।
ਇਹ ਸਧਾਰਨ ਕਿਸਮ ਪ੍ਰਚਲਤ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਦੇਵੇ,
ਜਿਸ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਖ਼ਾਸ ਤੌਰ ਤੇ ਗੁਰਸਿੱਖ
ਤੇ ਸ਼ਰਧਾਲੂ [illegible] ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ
ਦੇ [illegible] ਕਰਕੇ ਇਕ ਕੋਣ ਉਹ ਤੇ ਆਪਣਾ
ਇਸ ਨੂੰ ਸਭ ਥਾਈਂ [illegible]
ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ [illegible] ਕਿ [illegible]
ਜਿਸ [illegible] ਨੇ ਇੱਕ ਪਰੰਪਰਾ ਬਣੀ [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

[illegible]

[illegible] ਹੈ।

[illegible]

1. [illegible]
2. [illegible]
3. [illegible]
4. [illegible]
5. [illegible]

[illegible]

[illegible]

ੴ ਸਤਿਗੁਰ

ਖ਼ਾਸ ਹਰਨਾਮਸਿੰਘ ੪

ਕਲਿ ਜੁਗ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਰੀ ਜਾਂਦੇ ~~ਰਹਣ ਦੇਣ~~ । ਆਵਣ ਵਾਲੀ
ਕਲੀ ਜਿਹੀ ਜਾਪਦ ਹਰੋ । ਗੁਰੂ ਦੀ ਪਾਠ ਮਹਿਮਾ ਦਾ
ਪ੍ਰਤਾਪ ਵੇਖੋ । ਆਪਣੇ ਤਾਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਕਰ [illegible], ਜਿਸਦਾ
ਨਿਰਾਦਰ ਕਰ ਕੁਦਾ ਨਾ ਕਿਸ ਦਿਆ ਕੀ ।